Cezar Borgia

Lucreţia Borgia

Papa Alexandru al VI-lea

paul ștefănescu

drama otrăvirilor

Lucrarea de faţă îşi propune să prezinte sub formă de descriere cele mai celebre cazuri criminale de otrăvire şi totodată lupta dusă de ştiinţă pentru descoperirea adevărului şi pedepsirea celor vinovaţi. Dreptatea, adevărul, folosindu-se de instrumentele ştiinţei, au reuşit să învingă întotdeauna delincvenţa cea mai ingenios imaginată. În această carte, cronică autentică şi zguduitoare a luptei împotriva crimei, protagoniştii sînt extrem de numeroşi. Fiecare este un personaj, un mare şi autentic personaj, fie că se chiamă Orfila, Marsh sau Stas, legat de faptele cele mai incredibile, de situaţiile cele mai absurde, de enigmele cele mai ciudate. Dar totul este adevărat şi totul s-a întîmplat în realitate.

O Europă „neagră" pe parcursul a douăzeci de secole serveşte drept scenariu acestor pagini. Ceea ce o aseamănă cu seria unor romane poliţiste inviadiate de cel mai abil şi plin de imaginaţie romancier, constituie de fapt documente autentice ale unor fapte care au avut loc.

Lei 7

paul ştefănescu

drama otrăvirilor

dosare celebre

editura medicală
BUCUREŞTI • 1960

COPERTA DE
Violeta Comșa

Cuprins

CUVÎNT ÎNAINTE — 5

SHERLOCK HOLMES ȘI ÎNCEPUTURILE INVESTIGAȚIEI ȘTIINȚIFICE — 9

INCURSIUNE ÎN PREISTORIA OTRĂVII. DE CÎND ESTE CUNOSCUTĂ ȘI FOLOSITĂ DE OM. OTRAVA ȘI OTRĂVIRILE ÎN ANTICHITATE — 16

OTRAVA FAMILIEI BORGIA — 26

MARCHIZUL DE GANGES — 33

MARCHIZA DE BRINVILLIERS — 38

ÎNCEPUTURILE TOXICOLOGIEI SÎNT LEGATE DE ARSEN — 55

DRAMA OTRĂVIRILOR — 60

PRĂJITURA FATALĂ DIN NOAPTEA DE CRĂCIUN — 72

DOSARUL CEASORNICARULUI PEL — 92

OTRĂVITOAREA DIN LEYDA — 99

ARSENUL PUNE NOI SEMNE DE ÎNTREBARE — 101

AFACEREA ELIZA MARY BARROW — 112

TAINA ALCALOIZILOR — 120

CASTELUL BLESTEMAT — 131

AFACEREA HENRI GRISARD — 142

BLESTEMUL AMAZOANELOR — 146

AFACEREA PALMER — 151

AFACEREA COUTY DE LA POMMERAIS — 156

MEDICUL ASASIN — 171

UN CAZ NEOBIȘNUIT — 181

O CRIMĂ PERFECTĂ ? — 187

OTRĂVITOAREA DIN AUSTRIA — 189

INTEROGATORIUL NU A MAI AVUT LOC — 194

„E 605" — 202

CHIPUL DE LIRĂ AL MORȚII — 216

OTRAVA CARE NU LASĂ URME — 232

BIJUTERII DE FAMILIE — 241

YPERITA MAI FACE ÎNCA VICTIME — 253

CEI 5 000 DE COBAI — 255

UNELE CAZURI CELEBRE DE OTRĂVIRE — 259

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU — 259

SOCRATE — 265

GOYA OTRĂVIT CU PLUMB ? — 267

MOZART A FOST OTRĂVIT CU SUBLIMAT COROSIV ? — 269

MOARTEA DUCESEI DE ORLEANS. UN DIAGNOSTIC DUPĂ 250 DE ANI — 271

MISTERUL MORȚII LUI NAPOLEON — 284

Cuvînt înainte

Poate că nici un mijloc de a curma firul vieţii unui om nu oferă un tablou mai dramatic decît cel produs de otravă.

Otrava este unul din elementele nocive ce au apărut în viaţa oamenilor avînd implicaţii din cele mai neobişnuite. Problema otrăvurilor, fiind un subiect deosebit de vast, ne-am propus să tratăm în cartea de faţă numai un singur aspect şi anume cel legat de justiţie şi ştiinţă. Rămîn de dezbătut alte aspecte şi faţete, cum ar fi : medicament sau otravă ; abuzul de medicamente ; războiul şi substanţele toxice de luptă ; intoxicaţiile profesionale ; produsele utilizate în preparatele alimentare ; efectele antidăunătorilor şi stimulatorilor de creştere ; drogurile şi... poluarea. Iată deci că nu greşim dacă afirmăm că ultimul act al acestei tragedii nu a fost jucat, că şocul otrăvurilor are efecte din cele mai nebănuite asupra omenirii.

Lucrarea de faţă — primul volum dintr-un ciclu care tratează istoria criminalisticii — îşi propune să prezinte, sub formă de descriere, cele mai celebre cazuri criminale de otrăvire şi totodată să continue lupta dusă de ştiinţă pentru descoperirea adevărului şi pedepsirea celor vinovaţi. Dreptatea şi adevărul, folosindu-se de instrumentele ştiinţei, au reuşit să învingă totdeauna delincvenţa cea mai ingenios imaginată. În această carte, cronică autentică şi zguduitoare a luptei împotriva crimei, protagoniştii sînt extrem de numeroşi ; fiecare este un personaj, un mare şi autentic personaj fie că se cheamă Orfila, Marsh sau Stas, descoperitorii faptelor celor mai incredibile, a situaţiilor celor mai

absurde, a enigmelor celor mai ciudate. Dar totul este adevărat, totul s-a întîmplat în realitate. Iar, de fiecare dată, pentru a descoperi vinovatul, s-au folosit mijloace variate, experienţe diverse şi s-au adoptat metode şi tehnici diferite. Lucrarea nu este un tratat de toxicologie iar latura tehnică este numai menţionată, fără a se intra în descrierea procedeelor de analiză.

Cititorii, pasionaţi pentru dinamismul romanelor de aventuri, vor fi surprinşi cînd vor descoperi cît de captivantă poate fi relatarea desfăşurării unor cazuri reale, ce solicitări de ordin fizic, etic şi intelectual (ca să nu mai vorbim de pregătire ştiinţifică) reclamă uneori din partea celor care deţin un anumit rol în problemele complicate ale otrăvirilor.

„Atunci cînd ajungeţi să vă gîndiţi suficient de mult la un criminal necunoscut, cînd aţi terminat de examinat toate datele de care aveţi cunoştinţă, cînd le-aţi aranjat şi rearanjat în mintea voastră încercînd toate combinaţiile posibile, veţi sfîrşi prin a vedea omul de care este vorba şi, puţin cîte puţin, veţi avea despre el o imagine mai clară şi mai netă..." Aceste afirmaţii nu aparţin nici unuia din eroii lui Conan Doyle, Agatha Christie sau Georges Simenon, ci unui om de ştiinţă, psihiatru, doctorul James A. Brussel. Metoda sa, cu nimic mai prejos decît a eroilor acestor autori, se deosebeşte de a acestora prin faptul că aparţine realităţii, că a fost izvorîtă şi aplicată în cazuri care au zdruncinat liniştea societăţii în diverse puncte ale globului.

Iată cum descrie un martor ocular — care a asistat la o întrevedere de „lucru" cu dr. James Brussel, care a avut loc în cadrul unei secţii de poliţie din S.U.A. — modul de lucru al acestuia: „după ce a luat cunoştinţă de fapte în cele mai mici detalii, ţinînd să se informeze din surse directe, dînd atenţie unor fapte aparent minore, plimbîndu-se în tot acest timp cu paşi mari prin birou într-o mişcare de dute-vino, s-a concentrat apoi cîteva momente cu o mare intensitate,

și, în timp ce se pregătea de plecare, a lăsat să-i scape peste umăr o rafală de cuvinte sacadate : „Căutați un om solid ; de vîrstă mijlocie ; străin de origine ; religie catolică ; celibatar. Trăiește împreună cu un frate sau o soră", și în momentul cînd a păşit pe uşă adaugă, dînd celor de față lovitura de grație : „Cînd îl veți găsi, sînt foarte multe șanse ca el să poarte o haină la două rînduri, închisă".

În cazul fiecărei crime, fondul și mediul înconjurător au fost variate, fiecare întîmplare avînd cadrul său specific. Se realizează astfel o călătorie neobișnuită în lumea necunoscută a criminalității, a celor care folosesc cea mai perfidă armă, otrava ; *se descoperă caracteristici neașteptate și variate de la regiune la regiune sau de la țară la țară, trăsături care-și au rădăcini în obiceiuri sau în tradiții îndepărtate.*

O Europă „neagră", pe parcursul a douăzeci de secole, servește drept scenariu acestor pagini ; seamănă cu seria unor romane polițiste invidiate de cel mai abil și plin de imaginație romancier, dar se bazează pe documente autentice ale unor fapte reale care au avut loc.

Investigînd o bogată literatură, rod al unei munci de peste două decenii, selectînd adesea un material inedit, lucrarea oferă, sub formă de relatări de cazuri independente și totuși avînd legătură între ele, efortul depus din antichitate pînă în zilele noastre pentru asigurarea liniștii societății, reprezentînd lupta dintre bine și rău, dintre adevărul științific și instinctele distrugătoare.

De exemplu, în paginile lucrării, cititorul va găsi prezentate nenumărate dovezi despre existența unei „științe a otrăvurilor", empirică la cei din trecut. Aceasta demonstrează că multe dintre procedeele artizanale aveau la bază o concepție și o înțelegere avansată pentru acele timpuri. În acest sens se poate cita otrava familiei Borgia.

Criminalistul, toxicologul, dublat de omul de știință care își asumă, cu fermitate și stăruință, misiunea de apărător al vieții omenești, ne apare

astfel întotdeauna și ca un consecvent apărator al unor valori fundamentale ale societății omenești : viața și siguranța de a trăi.

Noțiunea de responsabilitate a criminalistului dobîndește noi accepțiuni în societatea noastră socialistă — prin trecerea de la interesul pentru individ la cel pentru colectivitate, prin asigurarea dreptului la ocrotirea cetățeanului, prin cadrul organizat, legal — criminalistul devenind un element responsabil al politicii de ocrotire a vieții populației.

Într-o societate în care omul se află în centrul politicii de partid și de stat, criminalistului și oamenilor de știință le revin îndatorirea de a milita cu pasiune și dăruire pentru adevăr, împotriva impusturii, neadevărului, întunericului și de a avea o atitudine demnă, o conduită etică exemplară, conform principiilor societății noastre și de a-și perfecționa continuu măiestria.

Sperăm că modesta noastră contribuție, care a constat din adunarea și selectarea celor mai reprezentative cazuri, să constituie nu numai o lectură instructivă, educativă ci și un bun prilej de meditație asupra nobilei meniri a omului de știință, într-o societate în care omul este bunul cel mai de preț.

În încheiere aduc mulțumirile mele cele mai sincere Editurii medicale și prof. dr. I. Teodorescu-Exarcu, directorul acesteia, care dînd dovadă de un larg orizont științific și competență profesională, au contribuit ca rîndurile de față să vadă lumina tiparului.

DR. PAUL ȘTEFĂNESCU

Sherlock Holmes şi începuturile investigaţiei ştiinţifice

Poliţişti de romane şi poliţişti de laborator

Originile investigaţiei ştiinţifice în criminalistică sînt strîns legate de romanul poliţist. Această teză se bazează pe faptul că detectivul modern îşi are prototipul în galeria eroilor creaţi, pe la jumătatea secolului trecut, de scriitori cu renume. Oameni de ştiinţă cu prestigiu, cum ar fi de exemplu profesorul Locard din Lyon, recunoscut ca unul dintre fondatorii poliţiei ştiinţifice, nu a ezitat să recunoască şi să susţină acest lucru (Policiers de roman et policiers de laboratoire, Ed. Payot, Paris, 1924).

Aceasta ne-a determinat ca — mai înainte de a începe primul volum dedicat otrăvirilor, din seria romanţată a criminalisticii — să facem o scurtă incursiune în istoria romanului poliţist. Fără a pretinde că am epuizat întreaga galerie de autori, ne vom opri totuşi la cei mai reprezentativi şi care au făcut şcoală prin scrierile lor.

După cum în zilele noastre, scriitorii de anticipaţie merg cu un pas înaintea cercetătorilor din laboratoare, tot aşa şi autorii de scrieri poliţiste sînt cei care inspiră pe investigatorii poliţiilor din lumea întreagă. Şi ca să fim sinceri, cîţi din valoroşii poliţişti de pretutindeni nu au fost atraşi să îmbrăţişeze această carieră, de lectura, în timpul adolescenţei, a unor reuşite romane poliţiste ?

Istoria romanului poliţist este veche. Citind vechile legende ale beduinilor arabi, îi aflăm regăsindu-şi cămilele după urmele picioarelor întipărite în nisip. Folclorul celţilor, al indienilor din America cît şi al altor popoare este plin de astfel de poveşti. Dar primele scrieri, care pot fi înglobate pe drept cuvînt în genul poliţist, se găsesc în textele ebraice cît şi în cele ale lui Herodot sau

Virgilius (Eneida). Să nu-l uităm nici pe leul din povestirea lui Esop care o întreba pe vulpe : „De ce n-ai venit să-mi prezinți omagiul tău ?“ „Sire — răspunse vulpea — am văzut urme de animale ducînd în palatul vostru ; dar nici una nu mergea spre ieșire, așa încît am preferat să rămîn afară“. Nu este aceasta o prefigurare a detectivului modern în căutarea de urme și de indicii pe străzile marilor orașe ? Și poate că ar surprinde faptul că Arhimede a fost unul din marii detectivi ai istoriei !

Nu ne mirăm, mai ales că lista predecesorilor lui Conan Doyle se găsește în operele lui Pliniu cel Tînăr, în tragediile lui Sofocle, O mie și una de nopți, înglobînd pînă și creațiile lui Shakespeare și Voltaire (Zadig).

Așa cum avea să arate în 1889 Conan Doyle [1], Dupin este primul model de polițist amator, creat datorită fanteziei lui Edgar Poe (1809—1849). Oprindu-ne cîteva momente asupra acestui autor, am aminti cititorilor doar cîteva din cele mai reușite scrieri ale sale : Misterul lui Maria Roget, Dublul asasinat din strada Morgei, Scrisoarea furată și Scarabeul de aur. Principiile care-l călăuzeau pe Poe în elaborarea romanelor sale polițiste erau următoarele :

a) cazul care constituie tema este un mister aparent inexplicabil ;

b) un personaj (sau mai multe) — simultan sau succesiv — este considerat, în mod greșit, vinovat pentru că niște indicii superficiale par să-l desemneze ca atare ;

c) o minuțioasă observare a faptelor materiale și psihologice făcută după analizarea mărturiilor și, mai presus de toate, o riguroasă metodă de raționament infirmă teoriile pripite ; analistul nu ghicește niciodată : el judecă și observă ;

d) soluția care se potrivește perfect cu faptele este cu totul neprevăzută ;

e) cu cît un caz pare mai ieșit din comun cu atît este mai ușor de rezolvat ;

f) după ce ai eliminat toate imposibilitățile, ceea ce rămîne, oricît ar părea de necrezut la prima vedere, este soluția cea adevărată.

[1] Roger Veylon — La vie d'Arthur Conan Doyle, *Presse méd.*, 1963, *71*, 14, 739.

După Dupin, eroul lui Edgar Poe, o intrigă polițistă se rezumă la ceea ce criminalul a gîndit și a vrut. Privită astfel problema, se pot prezenta două posibilități :

— criminalul este cunoscut, situație în care analiza se rezumă la o „lectură" minuțioasă a sufletului acestuia ;

— criminalul este necunoscut și analiza bazată pe observarea locurilor și a faptelor va reconstitui psihologia delincventului și prin urmare identitatea sa.

„Cunoașterea unui om, afirma Dupin, se realizează urmărind în primul rînd mimica sau fizionomia ; reproducînd-o, îți vin în gînd intențiile și gîndurile sale". În esență, Dupin creează o ipoteză pe care apoi o verifică. Nu este oare izbitoare asemănarea dintre metoda acestui erou de roman cu cea a psihologilor de astăzi ? Ajunși aici, am ruga pe cititor să ne permită o mică digresiune ; desigur este vorba de cu totul altceva, dar am vrea prin aceasta să subliniem viabilitatea unor procedee care au intrat în practica curentă, în cele mai neobișnuite situații. De pildă, o revistă occidentală menționa că la Pentagon ar exista o echipă de personaje, care se străduiesc să gîndească și să acționeze, jucînd rolul marilor oameni politici conducători de state. În acest fel se încearcă să se intuiască cum vor reacționa în cutare sau cutare situație personalitățile respective. Trebuie să recunoaștem, dacă lucrurile stau așa, că realitatea se confundă uneori cu imaginația.

Scriitorul francez Emile Gaboriau, născut la Saujou (1835—1873) avea să ridice pe noi culmi romanul polițist ; de la acesta ne-au rămas povestiri care se citesc cu plăcere și astăzi : Dosarul Nr. 113, Afacerea Lerouge, Crima lui Orcinval, Degringolada, Cu șireangul de gît, Argintul altora, Sclavele din Paris, Monsieur Lecoq, Viața infernală, Micul bătrîn din Batignolles etc. Eroul acestui scriitor, Taboret, polițist amator, avea următoarea metodă : în prima etapă proceda la examenul amănunțit al locului și studiul crimei, sub toate aspectele sale. Cînd dosarul era complet, trecea la cea de a doua etapă ce consta în construirea unei ipoteze care, în final, trebuia să conducă la determinarea identității psihologice și sociale a criminalului. Imaginea plăsmuită trebuia să coincidă cu probele oferite de prima etapă ; în caz contrar cel găsit nu este adevăratul vinovat. Această concordanță face ca metoda să fie

infailibilă, orice nepotrivire, oricît de neînsemnată în apa-
ență, indică că este vorba de o pistă greșită care trebuie
abandonată.

Iată care sînt cele trei moduri de a compune un roman
polițist :

„Cel dintîi este acela bazat pe „cine-i vinovatul ?" ;
poi acela bazat pe „îl prinde sau scapă ?" și este, în sfîr-
șit, al treilea mod, romanul zis de serie neagră — unde
ele două preocupări (aflarea vinovatului și prinderea cri-
minalului) sînt cu totul secundare — accentul punîndu-se
pe alte efecte, multe și variate, cum sînt : suscitarea unei
atmosfere de groază, de oroare, de exhibiții „grand-gui-
nol", de cruzimi monstruoase ; sau evocarea unei atmo-
fere din insolit, de absurd, de neașteptat, unde toate le-
gile de psihologie sînt întoarse pe dos ; sau un climat
oniric, adică asemănător celor din vise, cu incoerența și
fantasmagoria lor ; sau o ambianță freudiană, cu psihana-
lize naiv exploatate, refulări ticluite, incesturi oedipiene —
mai mult rizibile decît bizare etc. În această a treia ca-
tegorie de roman polițist, crima este doar un pretext, o
sursă fecundă de cruzime, nebunie, perversitate, spaimă
și erotism".

«Desigur, menționa D. I. Suchianu într-o amplă pre-
zentare a romanului polițist, nu-i ușor să compui aseme-
nea povestiri, de aceea ele nu au fost niciodată foarte
multe, iar în ultima vreme au devenit rare de tot ; ba
chiar disprețuite ca demodate, ca depășite, potrivit ve-
chiului obicei practicat de orice onestă vulpe în fața unor
struguri prea acri. Disprețul merge pînă acolo încît unor
asemenea lucrări nici nu li se face onoarea să mai fie nu-
mite literatură, ci sînt relegate la rubrica minoră a docu-
mentelor de arhivă. Nu li se mai zice roman polițist sau
detective story", sau „crime book", ci „documentar po-
liției nesc"».

Toate cele trei categorii de povestiri criminale au un
element comun, pe care englezii îl desemnează cu două
cuvinte : *„thriller"* (adică dătător de fiori) și *„suspense"*,
adică oprirea respirației într-o așteptare palpitantă și me-
reu reînnoită.

„Trebuie să recunoaștem că, în materie de „suspense",
romanele din a doua categorie, bazate pe „îl prinde sau

scapă ?" sînt cantitativ mai bogate în asemenea emoţii, căci goana după vinovat declanşează o întrecere de şiretlicuri din ambele părţi, o competiţie de iscusinţă, uneori pasionantă. Am zis : uneori, deoarece această operaţie degenerează lesne într-o monotonă vînătoare după om, lipsită de mister, unde ştim şi cine-i vinovatul şi cine-i urmăritorul şi unde micile lor invenţii ţin mai mult de reflexe isteţe decît de o cercetare pătrunzătoare ; aparţine şmecheriei ieftine şi nicidecum deducţiilor inteligente, aşa cum sînt aventurile din prima categorie. De altfel, în aceasta din urmă, există de asemenea „suspense", dar de o mai bună calitate, de o specie mai intelectuală. De îndată ce detectivul a format o nouă ipoteză începe urmărirea pînă în pînzele albe a tuturor consecinţelor logice generate de noua concepţie. Este nu atît o goană după om, cît o goană după idei. De altfel, în limbaj poliţist aceste ipoteze poartă filozoficul nume de „theory", iar raţionamentul practicat aci este adeseori raţionamentul zis „reconstitutiv" (raţionamentul lui Cuvier, care dintr-un singur oscior reconstituia animalul) şi care, zicea logicianul Lallande la cursul său de la Sorbona, este cea mai strălucită podoabă a minţii omeneşti.

Adăugaţi şi că, ori de cîte ori o ipoteză cade şi deci o alta îi ia locul, urmăritorii pornesc la o goană nouă, pe alte drumuri, cu alte mijloace, inaugurînd un „suspense" proaspăt, de o calitate mult mai intelectuală, şi care duce la găsirea nu a unui om, ci a unui adevăr.

Spuneam că romancierul de serie neagră caută cu lumînarea insolitul, se complace în absurd, în situaţii trăsnite şi deconcertante ; acest obicei se găseşte din abundenţă şi în romanele poliţiste cu tema : *descoperirea adevărului*. Aici insolitul, absurdul, nedumerirea joacă un rol enorm, mult mai mare decît în acele „histoires des fous" care fac, din lipsa de logică, unicul lor ţel. În romanele unor scriitori ca Wallace sau Agatha Christie găsim din belşug acel insolit după care tînjesc romancierii din seria neagră. Ba chiar acest element de nedumerire şi de bizarerie este indispensabil. Dar... altfel. Nu-i frumuseţea în sine, ci „amorsa" pentru revenire la logică. Absurditatea e stimulentul care duce la detectarea adevărului ; la fie-

care pas, ceva „nu se potrivește". Această constatare incită la căutarea unui altceva care să se potrivească, după Agatha Christie : „Zece negri mititei" (Colecția Meridiane, București, 1966).

Dar adevăratul creator al romanului polițist modern este *Arthur Conan Doyle* (1859—1930), al cărui erou, Sherlock Holmes, cunoaște o tinerețe renăscută o dată cu fiecare generație de adolescenți.

Sherlock Holmes constituie simbolul omului de știință care, grație minții sale, reușește — pe baza unor cunoștințe din cele mai variate domenii — să rezolve cazurile, adeseori neverosimile, fără a apela la informatori. Dar, pentru a înțelege mai bine cine a fost Sherlock Holmes și care sînt metodele sale, să-l prezentăm mai întîi pe creatorul său, Arthur Conan Doyle. Atunci va fi mai ușor să ne explicăm de ce acest personaj devenit legendar a făcut o adevărată „școală" și că urmașii săi sînt oamenii de știință de astăzi, care își dedică viața descoperirii și combaterii criminalității.

Arthur Conan Doyle s-a născut la Edimbourg, dintr-o familie de nobili sărăciți. Copilăria și-a petrecut-o într-un colegiu al călugărilor iezuiți, situat în apropiere de Preston. Revine la Edimbourg pentru a urma cursurile universitare, familia sa destinîndu-l carierei de medic. În cursul studiilor, după cum avea să mărturisească mai tîrziu, și-a întîlnit viitoarele sale personaje. Pentru Sherlock Holmes, în special, prototipul a fost chirurgul spitalului din Edimbourg, Joseph Bel, cu care s-a identificat pînă și fizic : „subțire, sec, nervos, cu nas puternic acvilin, față ascuțită, ochi cenușii pătrunzători și umerii căzuți, mersul sacadat, vorbind cu o voce puternică și discordantă". Era chiar portretul lui Sherlock Holmes. În ceea ce privește celălalt aspect, referitor la metodele acestuia, Conan Doyle recunoaște că le-a împrumutat tot de la acest chirurg : „am utilizat sistemul său, amplificîndu-l, încercînd să creez un detectiv științific, care să rezolve problemele prin mijloace proprii și nu datorită greșelilor criminalului".

Arthur Conan Doyle a fost nevoit să se lanseze în literatură, ca scriitor, din cauza greutăților materiale ; banii cîștigați din practicarea medicinei au fost puțini și numai cei cîștigați de pe urma publicării scrierilor i-au

permis să trăiască și să dobîndească, cu timpul, o oarecare avere.

Era prin anul 1886 cînd Doyle a visat să creeze un tip de detectiv, după cum avea să afirme mai tîrziu în memoriile sale. „Eu mă simțeam, scrie el, copt pentru un lucru mai mare, mai solid, mai puțin stîngaci. Gaboriau a exercitat asupra mea o atracție atît de mare și puternică, prin maniera sa de a țese o dramă, iar Dupin, magistralul polițist al lui Edgar Poe, a fost unul dintre eroii mei favoriți în copilărie. „Mă obseda întrebarea : eram oare capabil ca, alături de creațiile acestor autori, să aduc personajul meu ? Mă gîndeam la bătrînul meu profesor Joe Bel, cu fața de vultur, cu procedeele sale bizare, cu maniera sa puțin excentrică de a nu-i scăpa nici cele mai mici detalii. Pentru a crea un tip nou de polițist, am căutat să mă apropii de o știință exactă printr-o metodă captivantă, care să pară în același timp instructivă. Trebuia să încerc să creez acest personaj. Mă întrebam : ceea ce era posibil în viață, nu aș fi în măsură s-o fac verosimil în imaginație ? Era foarte bine să pot atribui unui om toate resursele inteligenței. Ideea mă amuza ; însă cum voi numi personajul meu ? Refuzam ușurința cu care unii scriitori tratau problema, legînd numele de caracter. Holmes s-a numit mai întîi Sheringford Holmes înainte de a fi Sherlock Holmes. Nu putea să povestească el însuși aventurile sale, el trebuia să aibă un prieten apropiat, suficient de neutru și șters pentru a-l pune în lumină, să-l asiste în isprăvile sale și să le povestească. Și acestui om, fără strălucire, îi trebuia un nume cenușiu și liniștit : Watson, i s-a părut că ar corespunde cel mai bine. Acum aveam pe cei doi protagoniști". Am început prin a scrie „Un studiu în roșu".

Fără s-o știe, Arthur Conan Doyle avea să dea atunci lumii literare „cuplul polițist" cel mai celebru, un cuplu de care avea să se vorbească mult mai mult decît despre Lecoq al lui Gaboriau sau Dupin al lui Poe.

Lucrarea trebuia să rețină atenția, nu numai a amatorilor de romane ale genului, dar și a specialiștilor din poliție. J. D. Carr, biograful său, remarca, pe bună dreptate, că primele două aventuri ale lui Sherlock Holmes au apărut înainte de publicarea lucrării renumitului cri-

minalist Hans Gross, a cărui operă capitală „Criminal Investigation" nu a apărut decît în anul 1891. În această lucrare, Gross nu indica decît o singură metodă pentru a releva urmele pașilor : aceea a „plasterului de Paris", folosită mai întîi de Holmes. Este meritul lui Carr să evidențieze avangardismul metodelor lui Sherlock Holmes pentru criminalistică, căruia i se puneau bazele științifice în acea vreme. Doctorul E. Locard, specialist în materie, preciza : „dacă la laboratorul poliției lioneze ne-am preocupat de problema cercetării și studierii prafului, aceasta se datorează ideilor conținute în cărțile lui Conan Doyle și Hans Gross".

Am mai adăuga că, oferind un exemplu poliției, Sherlock Holmes „a cerut anatomiei, chimiei, mineralogiei, fizicii elemente pentru reconstituirea circumstanțelor și cauzelor unei crime, avînd scopul de a descoperi în mod științific pe vinovat". În momentul în care Holmes intra în scenă, doar Lombroso publicase în 1864 un studiu asupra tipului criminal, iar Bertillon făcea cu antropometria primii pași, dar nu publicase nimic pentru a-l inspira pe Conan Doyle.

Incursiune în preistoria otrăvii. De cînd este cunoscută și folosită de om. Otrava și otrăvirile în antichitate

Oamenii, găsindu-se în contact direct cu natura înconjurătoare, au început treptat, după cum era și firesc, să-și însușească pentru nevoile proprii elemente din regnul vegetal, mineral și animal și să le cunoască în toate aspectele lor. În primul rînd, omul primitiv a separat produsele toxice de cele folositoare pentru alimentație ; el se întîlnea la fiecare pas cu diferite afecțiuni și a căutat mereu în jurul lui tot ceea ce îi putea alina durerile cînd era bolnav.

Deoarece aveau grijă de soţ şi de copii, femeile au fost primele care au cunoscut şi aplicat plantele cu acţiune terapeutică : frunzele de ceai, frunzele de cacao, boabele de cafea, diferite ierburi şi fructe, secara cornută, capsulele de mac, digitala, mătrăguna etc. Cu timpul, numărul acestora s-a mărit, fiind în legătură cu cunoaşterea tot mai profundă a naturii.

La întrebarea dacă omul primitiv a cunoscut otrava, dacă a folosit-o şi în ce scopuri, este greu de răspuns [1]. Practica folosirii plantelor medicinale, şi implicit cunoaşterea celor otrăvitoare, era cunoscută omului preistoric, aşa cum consideră arheologii francezi Arlette Leroi Gourhan şi Ralph Solecki. Aceştia au descoperit recent, într-o zonă situată la nord de Bagdad, alături de rămăşiţe umane de tipul celor găsite la Neanderthal, urme de plante cunoscute pentru proprietăţile lor medicinale. Or, după cum se ştie, omul din Neanderthal a trăit cel puţin acum 60 000 de ani.

Întrebîndu-ne acum dacă omul din paleolitic nu a încercat cumva să mărească eficacitatea suliţelor şi a săgeţilor sale şi anume ţinîndu-le în anumite otrăvuri, cum fac multe popoare primitive şi în vremea noastră ; este evident că nu se poate da un răspuns cert, bazat pe constatări de fapt. Cercetătorii, pe care i-a preocupat această chestiune, nu s-au putut pune de acord şi nu au putut ajunge la concluzii unanim admise.

Revenind la istoria scrisă, putem afirma că folosirea substanţelor otrăvitoare în scopuri criminale a fost cunoscută din cele mai vechi timpuri. Date precise asupra substanţelor toxice şi a modului lor de acţiune sînt prea puţine dat fiind că cei vechi s-au temut, datorită moravurilor acelor timpuri, să le facă cunoscute marelui public.

Cu studiul otrăvurilor s-au ocupat : Orfeu, denumit teologistul, Horus Mendesius cel Tînăr, Heliodor din Atena, Arab, Nicandru, Dioscoride, Plinius, Paul de Egine etc. [2].

Dioscoride, medic grec din primul secol al erei noastre, afirma că „substanţele otrăvitoare sînt numeroase,

[1] Nedici Gh. — Istoria vînătoarei, Tipografia Universul, Bucureşti, 1940, p. 57.

[2] Rochebrune A. T. — Toxicologie africaine, Ed. O. Doin, Paris, 1897, p. 1—24.

dar că modul lor de acţiune este uniform". El vorbeşte de dificultăţile pe care le întîmpinăm cînd este vorba să diferenţiem o substanţă toxică de alta şi observă că unele simptome de intoxicaţii pot fi produse şi de anumite boli. Tot el dă şi unele indicaţii privind tratamentul intoxicaţiilor : întrebuinţarea de vomitive.

Atît Dioscoride cît şi Galien (131—201) ne-au lăsat o listă de substanţe toxice cunoscute în acele timpuri, pe care le-au clasificat după cum urmează :

1. *Substanţe toxice aparţinînd regnului animal.* Toţi medicii din antichitate cunoşteau proprietăţile afrodiziace ale cantaridelor şi se consideră că şi cuprosaceele au proprietăţi asemănătoare. Lipitorile, salamandrele, şerpii veninoşi ca şi broaştele, erau privite de cei vechi ca mijloace de otrăvire. Se menţionează, de asemenea, existenţa unui animal, iepurele de mare, care secreta o substanţă extrem de toxică.

Se presupune că mierea Heraclei, denumită şi Mainomenon, ar fi preparată de albine care au cules sucul de la plante otrăvitoare. Soldaţii lui Xenofon au fost intoxicaţi cu această substanţă şi însuşi Xenofon ne-a lăsat o descriere a simptomelor pe care le prezentau, simptome care se aseamănă foarte mult cu cele provocate de intoxicaţia cu belladonă.

Alimentele alterate ca şi sîngele de taur putrid erau întrebuinţate ca otrăvuri la Atena (470 î.e.n.). După spusele lui Plutarch, Temistocle s-ar fi otrăvit cu acest sînge.

2. *Substanţe toxice aparţinînd regnului vegetal.* Opiul era cunoscut şi Nicandru ne-a lăsat o descriere sumară a intoxicaţiei : „cel care bea, spunea el, o băutură în care intră şi suc de mac, cade într-un somn profund ; membrele i se răcesc, ochii devin ficşi, o sudoare abundentă apare pe corp, faţa devine palidă, buzele i se umflă, ligamentele maxilarului inferior se relaxează, unghiile devin livide şi ochii îi cad în orbite. Cu toate acestea nu trebuie să te sperii de acest aspect, însă trebuie să administrezi repede bolnavului o băutură caldă, preparată din vin amestecat cu miere şi să i se scuture corpul cu energie, astfel ca bolnavul să vomite".

Jusquiamul alb și negru erau cunoscute ca producătoare de ameţeli și de un acces de nebunie trecătoare, iar ca antidot se recomanda laptele.

Rădăcina de aconit, una din cele mai puternice otrăvuri, s-a născut, după cum se menţionează în mitologie, din spuma lui Cerber. Aceasta era cunoscută și sub numele de *„pardaliankes" (omorîtoarea de pantere).* Unul din conjuraţii lui Catilina, Calpurnius Bestia, și-a otrăvit soţiile cu aconit.

Rădăcina de elebor, nume sub care se confunda *Veratrum album* cu *Eleborus niger*, era odinioară recomandată în tratamentul nebuniei. Zdrobită în făină și macerată cu lapte, era întrebuinţată de greci și romani pentru a omorî șoarecii. Aulu-Gelle menţionează că Galii își otrăveau săgeţile înmuindu-le în sucul de elebor.

Lemnul de If era cunoscut ca avînd proprietăţi otrăvitoare și, după cum se menţionează, cu acesta a fost omorît Cativuculus, regele Eburonilor.

Mandragorele, precum și alte plante aparţinînd familiei solaneelor, erau cunoscute ca producătoare de halucinaţii și viziuni ; Medeea din Colchida prepara băuturile otrăvitoare cu aceste plante.

Sucurile de *Dorycenium, Psyllium, Pharicum, Carpasus, Thapsia, Elaterium* și de „iarbă sardonică" (probabil aparţinînd la diverse specii de renonculacee, euforbiacee etc.) erau considerate ca otrăvuri mai mult sau mai puţin puternice.

Ciupercile otrăvitoare, numite de Nicandru „fermentul rău al pămîntului" erau cunoscute de cei vechi. Acidul cianhidric era întrebuinţat, după Ogier, de către preoţii lui Isis și Osiris la suprimarea acelora care trădaseră secretele iniţierii.

3. *Substanţe toxice aparţinînd regnului mineral.* Printre substanţele întrebuinţate se citează sulfura de arsenic, care, după Dioscoride, luată în băuturi provoca dureri violente de intestin ; ca remediu era indicat sucul de nalbă și decocţia de boabe de in și orez.

De asemenea erau cunoscute cinabrul, litarga, ceruza și varul nestins. Cratenas, medicul regelui Pontului Mithridate Eupator (123—63 î.e.n.), l-a obișnuit pe acesta, pentru a-l feri de otrăvire, să ia doze crescînde de sub-

stanţe toxice. Tot Cratenas este autorul preparatului denumit „Theriac" — compus dintr-un amestec de vreo 50 de substanţe minerale, vegetale şi animale, folosit multă vreme contra veninului muşcăturilor de şarpe — precum şi a altor toxice.

Prima lucrare care tratează despre „Otrăvuri şi antidoturi" se datoreşte lui Avicena şi mult mai tîrziu, la un interval destul de mare de timp, apar şi alte cărţi cum ar fi cea a lui Nicolas Mirepsus, medic grec din secolul al XII-lea, carte denumită „*Codex medicamentarius*" sau Antidotariul lui Nicolas, şi, către sfîrşitul evului mediu, lucrarea „*De venenum*" de Ardoynus, care tratează despre toxicele vegetale şi simptomele pe care le produc.

În timpul romanilor, cazurile de otrăviri erau frecvente ; astfel Titus Livius relatează că în anul 423 au apărut un mare număr de morţi subite, toate cu aceleaşi simptome, care au provocat groază în societatea romană. Nu se ştia cărei cauze s-ar putea atribui numeroasele decese, care erau ca o epidemie, cînd deodată un sclav a denunţat existenţa unei asociaţii de 20 de femei romane, care se ocupau cu prepararea de băuturi otrăvitoare necesare pentru a scăpa de diverse persoane neplăcute sau pe care voiau să le moştenească ; pentru a se apăra, ele au susţinut că băuturile nu erau decît simple remedii. La cererea sclavului care le-a denunţat, femeile au fost invitate să bea din preparatele lor, în urma cărui fapt au murit toate ; „după aceasta urmărirea a fost continuată şi împotriva complicilor, al căror număr se ridica la 70, fiind toţi condamnaţi".

Mai tîrziu, crimele prin otrăvire s-au înmulţit de aşa manieră încît Sylla emite o lege, cunoscută sub numele de „*Lex Cornelia de sicariis et veneficiis*", care pedepsea aspru pe cei care fac uz de otrăvuri. Această lege se exprima astfel : „*Alio senatus consulto effectum est, ut pigmentarii, si cui tenere cicutam, salamandram, aconitum, pituocampas aut bubrastim, mandragoram ; quod lustramenti causa, dederint cantharidas, poena teneantur hujus legis*". Pedepsele erau : „*Insulae deportatis, bonorum amnium ademptio*".

În timpul imperiului roman existau otrăvitori de profesie, ataşaţi pe lîngă palat. Aşa era Locusta şi Canidia.

Locusta a fost aceea care a otrăvit pe Britannicus din ordinul lui Nero. Cazul este povestit astfel de Suetonius :

„Locusta dădu lui Nero o otravă care inițial nu acționă așa cum spera și nu-i provocă lui Britannicus decît diaree. Nero o chemă pe Locusta și o lovi, reproșîndu-i că i-a dat un remediu și nu o otravă. Și cum ea se scuză că nu putea comite o crimă așa de odioasă, acesta îi ordonă să prepare în fața lui o otravă cu efectul cel mai prompt posibil ; o încercară pe o capră, care însă nu muri decît după cinci ore. A întărit otrava și au fiert-o din nou, administrînd-o unui porc care muri pe loc. Nero duse otrava în sufragerie și dădu ordin să-i fie servită lui Britannicus, seara, în supă. Tînărul prinț căzu îndată ce o gustă și Nero spuse invitaților că aceasta era un simplu atac de epilepsie, boală de care se știa că suferă".

La rîndul ei Locusta a fost omorîtă mai tîrziu din ordinul lui Nero, întrucît intenționase să-l otrăvească.

Otrăvurile folosite în timpul romanilor au rămas puțin cunoscute ; în afară de două produse arsenicale, citate de Ogier, se crede că se cunoștea tehnica izolării acidului arsenios și arsenului metalic. Aceasta rezultă din descrierea dată de Olympidor și pe care a publicat-o Berthelot. Realgarul era cunoscut sub numele de „sandarac" iar orpimentul sub numele de arsenic. Acidul arsenios era denumit „alun" sau „cerusă".

În secolul al XII-lea, în numeroase țări, crima prin otrăvire devenise un lucru obișnuit, iar o serie de cărți indicau modul de a obține otrăvuri și de a trata indivizii otrăviți. Maimonide dădea sfaturi cum trebuie să ne ferim de otrăvuri ; el recomanda ca antidot theriacul și praful de smarald.

Una din substanțele foarte frecvent întrebuințată în Evul Mediu era arsenicul sublimat (acidul arsenios). Sînt cunoscute instrucțiunile pe care le-a dat Carol cel Rău, regele Navarrei, lui Woudreton de a otrăvi pe Carol al VI-lea, regele Franței și pe unchii săi, ducii de Berry, Bourgogne și Bourbon. Woudreton a fost prins, judecat și executat la Grève, în anul 1384.

Cardan (1501—1576), în cartea sa „*De subtilitate*", declară că se abține de a vorbi despre otrăvuri, fiindcă un otrăvitor este mai periculos decît un asasin obișnuit. Paracelsius, în secolul al XVI-lea, considera arsenul ca cel mai

puternic dintre otrăvurile cunoscute. Tot el susținea că „numeroase otrăvuri sînt dotate cu proprietăți curative, totul fiind în funcție de doză". Începînd din secolul al XV-lea, otrăvirea criminală a fost practicată din ce în ce mai des în Italia, care devine leagănul crimei prin otrăvire.

Aqua Toffana, denumită și *aquetta di Napoli*, a fost inventată către sfîrșitul secolului al XVII-lea de o femeie din Italia cunoscută sub numele de Toffana. Această femeie a locuit la Palermo și Neapole și a făcut parte dintr-o asociație secretă — foarte numeroase de altfel pe vremea aceea — care se ocupa cu otrăvirile. La data respectivă s-a observat la Roma că o serie de femei tinere deveneau peste noapte văduve și că unii din soți, cu care nevestele nu erau în relații bune, mureau pe neașteptate. Bănuielile s-au îndreptat către o societate formată din tinere văduve, prezidată de o femeie bătrînă, care avea reputația de a prezice viitorul și prezisese moartea multor persoane. Grație înșelătoriei unei curtezane, care juca rolul unei doamne doritoare să-și înlăture soțul, misterul a fost lămurit. Toată banda a fost arestată și judecată. Femeia care o prezida, Spara, și alte patru otrăvitoare au fost executate. Spara, de origine siciliană, cunoștea otrava de la Toffana, pe care o întîlnise la Palermo unde otrava se vindea în sticluțe mici, avînd eticheta : „Manna di S. Nicolas di Bari" și ornată cu imaginea acestui sfînt.

Toffana se retrăsese într-o mănăstire pentru a scăpa de pedeapsă, dar a fost prinsă și condamnată. Se spune că otrava ar fi făcut peste 600 de victime, printre care se numără și Papa Pius al III-lea și Clement al XIV-lea. *Aqua Toffana* este, după Garelli, o soluție de acid arsenios în apă de cymbaler, la care s-a adăugat tinctură de cantharide.

Aquetta di Peruzia, altă otravă mult folosită, se prepara astfel : se omora un porc, se desfăcea și se presăra cu arsen, lăsîndu-l în aer liber un timp oarecare ; se strîngea lichidul care se scurgea și care se folosea ca atare, acesta posedînd proprietăți toxice mult mai puternice decît cele ale unei soluții obișnuite de acid arsenios.

Familia Borgia a rămas celebră prin crimele de otrăvire al căror număr nu se cunoaște cu precizie nici pînă în ziua de azi. Au fost necesare secole pentru a ne putea

da seama de rafinamentele atinse în săvîrșirea crimei de către cei vechi. Alexandru al VI-lea, Lucreția Borgia, Toffana și discipolii lor — fără să posede noțiuni importante de chimie, care, de altfel, prin stadiul în care se aflau științele experimentale în acea vreme, lipseau chiar și specialiștilor — constataseră că activitatea toxică a otrăvurilor lor minerale era mult sporită prin asociere cu materiale organice. Astfel, combinațiile metalelor și metaloizilor cu substanțele organice, cum ar fi de exemplu arsinele, au fost puse în evidență mult mai tîrziu, fără să se bănuiască că proprietățile lor distrugătoare fuseseră aplicate deja cu secole în urmă. Mai mult, acțiunea sinergică a unor alcaloizi, după cum vom vedea pe parcursul lucrării, a fost aplicată de unele triburi din bazinul Amazoanelor pentru otrăvirea săgeților și lăncilor.

Din Italia, otrava s-a răspîndit în toată Europa, fiind mai des folosită în special în Franța. Otrăvurile cele mai frecvent uzitate în secolul al XVII-lea erau arsenul, sublimatul corosiv și într-o mai mică măsură opiumul. Printre plantele toxice se citează în special *„Spigelia anthelmia"*.

Otto Tachenius descrie procedeele întrebuințate la Veneția și Amsterdam pentru prepararea sublimatului corosiv. El indică de asemenea și cîteva proprietăți ale acestuia, mergînd pînă acolo încît a experimentat pe sine efectele arsenului.

Dar, după membrii familiei Borgia, cea mai celebră otrăvitoare a secolului al XVII-lea a fost marchiza de Brinvilliers. Acestora le dedicăm capitolele următoare, o tristă călătorie în lumea pasiunilor dezlănțuite și a crimei.

Să urmărim, în descrierea lui Michel Zevaco, inițierea Catherinei de Medicis în tainele otrăvurilor de către astrologul ei, Ruggieri. Imaginația romancierului nu a făcut altceva decît să redea într-o formă literară, adecvată epocii, niște cunoștințe în ceea ce privește prepararea, dar mai ales administrarea celor mai subtile otrăvuri. Ficțiune sau realitate ? se poate întreba cititorul ; faptele au dovedit că uneori realitatea a făcut să pălească cea mai îndrăzneață imaginație :

„...Camera în care intrară acum ocupa aripa dreaptă a parterului. Aerul intra acolo prin două ferestre acoperite cu grijă de perdele groase de piele, care le apărau

împotriva oricărei priviri ce ar fi ajuns să străbată vitraliile.

Ruggieri aprinse două făclii de ceară şi atunci apăru interiorul încăperii : tot peretele din fund era ocupat de bolta coşului de zid aşezată deasupra unei vetre atît de mare, încît ar fi putut forma ea singură o cameră separată ; sub această boală fuseseră construite două cuptoare, avînd fiecare foalele lor, cuptoare, fierărie şi ticsite cu recipiente de diferite mărimi. Pe cinci sau şase mese, aşezate ici-colo, se aflau retorte de toate dimensiunile. Pe o scîndură, o colecţie de măşti de sticlă sau din plasă de oţel.

La un semn al Catherinei, Ruggieri deschise un dulăpior cu o cheie pe care o purta atîrnată de gît, sub vestă.

Catherina se aplecă şi murmură :

— Să alegem ! Ce-i cu acul acesta frumos de aur ?

— Acul acesta ? răspunse Ruggieri cu un surîs de înfricoşătoare modestie ; luaţi un fruct, de pildă o piersică frumoasă, coaptă şi pîrguită : înfigeţi acul în carnea ei gustoasă ; vedeţi, acul este atît de subţire încît ar fi cu neputinţă să se observe urma trecerii lui prin fruct. De altfel, fructul nu va fi de loc vătămat. Numai că persoana care va mînca această piersică va fi cuprinsă în timpul zilei de greţuri şi ameţeli şi pînă seara va fi moartă.

— Dar lichidul acela gras din sticlă, care seamănă cu un ulei ?

— Într-adevăr, doamnă, este un ulei. Dar dacă, atunci cînd se pregăteşte lampa de noapte a majestăţii voastre, s-ar amesteca douăsprezece pînă la cincisprezece picături din acest ulei cu cel al lămpii, majestatea voastră ar adormi ca întotdeauna, fără să simtă nici o nelinişte sau indispoziţie. Atîta doar că ar adormi mai curînd ca de obicei... şi nu s-ar mai trezi.

— Minunat Ruggieri ! Dar şirul acesta de sticluţe ?

— Esenţe de flori, regina mea. Iată trandafirul, iată garoafa, aici este heliotropul, mai departe violeta şi portocalul. Vă plimbaţi, de pildă, în grădină cu un prieten şi-i atrageţi atenţia asupra frumuseţii unui trandafir. Prietenul domniei voastre admiră şi apoi cere să culeagă floarea. O culege şi o miroase ; ar putea fi socotit mort dacă în ajun aţi fi făcut o mică crestătură în arbust şi în crestătură aţi fi turnat zece picături din această esenţă. Vă puteţi mulţumi să turnaţi doar o singură picătură pe floarea oferită. Parfumul florii nu va fi schimbat, deoarece fiecare din aceste esenţe corespunde cu propriul parfum al florii.

— Foarte frumos, dar pomezile acestea ?

— Sînt pomezi obişnuite, doamnă. Cea neagră este pentru gene şi sprîncene, cea roşie pentru buze şi mai e crema de întins pe faţă ; acestea sînt creioanele pentru înfrumuseţarea ochilor. Numai că femeia care va întrebuinţa aceste creme şi creioane va fi cuprinsă, în următoarele două zile, de puternice mîncărimi pe obraz, [illegible], va apărea o rană care va distruge şi cel mai fermecător chip.

— Dar atunci nu-i ucigător ?

— Ei, doamnă, se poate ucide o femeie tînără răpindu-i frumusețea.

— Toate acestea sînt fulgerătoare, șopti Catherina. Dar aici ce-i ? Apă ?

— Da, doamnă, apă curată, fără nici un gust, aromă sau miros, fără parfum, o apă care n-ar strica cu nimic vinul, sau un lichid oarecare cu care ați amesteca-o în proporția infimă : partu-zeci de picături la o oca. Aceasta, doamnă, este capodopera Lucreției : Aqua-Toffana.

— Aqua-Toffana, repetă în șoaptă regina.

— O adevărată capodoperă. Spuneați, nu fără temei, că efectul tuturor acestor otrăvuri este prea fulgerător. Înțeleg că sînt cazuri cînd trebuie lucrat cu o oarecare prudență. Aqua-Toffana, limpede ca un cristal, nu lasă nici o urmă în corpul oricărei ființe, animal sau om, care ar fi băut din ea. Omul acela, dacă ar fi avut cinstea să cineze la masa voastră, s-ar întoarce la el în perfectă stare de sănătate ; numai că după o lună el va începe să simtă o indispoziție, o neliniște deosebită și, treptat, îi va fi cu neputință să mai mănînce, căzînd într-o stare de slăbiciune generală, iar trei luni după acea cină va fi îngropat.

— Grozav, spuse Catherina, dar prea încet.

— Să vorbim deschis. În cît timp doriți ca... piedica să fie înlăturată ?

— Trebuie ca Jeanne d'Albert să moară peste douăzeci sau treizeci de zile, nici mai mult, nici mai puțin.

— Acest lucru este posibil, doamnă, iar victima ne va indica singură mijlocul de folosit. Alegeți de pe tot acest raft de abanos.

— Cartea aceasta ?

— Este o carte de rugăciuni, doamnă, de un neprețuit folos în mîna unui catolic, valoroasă pentru lucrătura închizătoarei de aur și legătura ei în argint ; este de ajuns s-o răsfoiești.

— Dar Jeanne d'Albert e protestantă, îl întrerupse Catherina. Broșa aceasta, ce-i cu ea ?

— Este un giuvaer minunat. Din nefericire, ea se închide greu. Atunci, se întîmplă ca persoana care se servește de ea să forțeze arcul și apăsînd, se înțeapă la mînă ; o înțepătură neînsemnată care însă în următoarele opt zile provoacă o gangrenă zdravănă.

— Nu. Dar sipetul acesta ce-i ?

— Îl vedeți, doamnă, e un sipet obișnuit, la fel cu toate celelalte din lume, dar cu o singură diferență : el a fost cizelat de meșteșugari pricepuți și este făcut din aur masiv, ceea ce-l transformă într-un dar cu adevărat regesc. Apoi mai există însă o diferență. Deschideți-l, doamnă !

Catherina îl deschise fără nici o șovăire. Un altul decît Ruggieri ar fi tresărit în fața acestei dovezi de deplină încredere. El era însă obișnuit.

— Priviți, doamnă, continuă Ruggieri, interiorul acestui mic sipet care este dublu și făcut dintr-o frumoasă piele de Cordoba. Această piele de Cordoba este ea singură un obiect de artă, fiind

imprimată în relief după metodele secrete ale tradiției arabe și este ușor parfumată, așa cum vă puteți încredința.

Catherina, fără nici o ezitare, aspiră parfumul delicat ce se răspîndea ușor din interiorul sipetului.

— Nu este nici o primejdie să mirosiți acest parfum, continuă alchimistul. Dacă însă ați atinge această piele, dacă v-ați lăsa mîna în acest sipet destul timp, adică în jur de o oră, esențele cu care este îmbibată pielea s-ar comunica sîngelui domniei voastre prin pori și peste douăzeci de zile veți fi doborîtă de o febră, care, în trei sau patru zile, vă va fi fatală.

— Foarte bine. Dar ce m-ar determina să-mi las mîna în acest mic culăr timp de cel puțin o oră ?

— Dacă mîna domniei voastre nu va atinge pielea de Cordoba, nu poate oare pielea să vină în întîmpinarea mîinii ? Vă ofer acest mic sipet... îi dați o întrebuințare oarecare... va servi la păstrarea eșarfei pe care o purtați la gît și a mănușilor ce se vor lipi de mîna domniei voastre. Eșarfa sau mănușile, rămînînd închise în cufăraș, efectul lor devine la fel de puternic ca al pielii propriu-zise.

— Iată o adevărată capodoperă, murmură regina."

Otrava familiei Borgia

Familia Borgia a rămas în istorie datorită unei triste celebrități. Pentru a afla cel puțin în parte tainele care au învăluit viața acestei familii, este necesar să cunoaștem violența moravurilor din acea epocă și a Romei de la începutul secolului al XV-lea.

Otrava constituia un argument folosit curent în politică ; se făcea uz de ea în orice ocazie și în special spre a se evita sau a rezolva anumite situații. Există autori, care explică acest procedeu prin faptul că unii politicieni ai timpului nu puteau să recurgă la forța armată, deoarece ar fi implicat cheltuieli enorme legate de dotarea și întreținerea soldaților.

Era o perioadă în care viața omenească nu avea nici o valoare ; suprimarea ei era considerată ca un mijloc pentru a atinge cutare sau cutare scop, iar nu ca o crimă abominabilă. Existau ucigași profesioniști cunoscuți care, în schimbul unei sume de bani, nu pregetau să omoare pe

cei care le erau indicați. În Roma, sub dominația familiei Borgia, viața unui om nu prețuia mare lucru. Cei mari, cînd doreau să se debaraseze de un rival și în același timp nu voiau să se expună sau să-și compromită oamenii din anturaj, apelau la profesioniștii crimei. Arma preferată a acestora era otrava. S-a întrebuințat în această epocă metodele cele mai ingenioase de ucidere, de la piersica otrăvită, pînă la cuțitul otrăvit numai pe o parte a lamei, cu care se tăia un măr în două jumătăți, dintre care una era otrăvită și cealaltă nu.

Un nobil, pe nume Savelli, poseda o cheie cu care otrăvea pe acei pe care vroia să-i omoare. Corpul cheii dispunea de un ac imperceptibil înmuiat în otravă. Iată cum proceda Savelli : așezat la masa de lucru, acesta ruga pe persoana în cauză, dîndu-i cheia, să-i aducă din cutare dulap o hîrtie oarecare. Nefuncționînd bine broasca, victima o forța, strîngînd în același timp cheia în mînă, și în urma acestui fapt, primea o înțepătură superficială, care adesea trecea neobservată, dar după cel mult 24 de ore de la această întîmplare, cel în cauză își dădea sfîrșitul.

Un procedeu similar a fost folosit și de papa Alexandru al VI-lea, cheia fiind înlocuită cu o cruce care avea un ac otrăvit ; istoria consemnează că în acest mod și-a ucis una din amantele sale, care se dovedise, la un moment dat, a fi stînjenitoare.

Prințul de Salerno — scriu istoricii — vrînd să-l suprime pe cardinalul d'Argon a făcut uz de o otravă „en vogue" : venenum attermnatum. Într-una din zile, cînd prințul lua masa cu cardinalul, folosindu-se de o clipă de neatenție a acestuia, i-a strecurat în cupa cu vin conținutul unei fiole cu faimoasa otravă. După ce cardinalul d'Argon își bău vinul, prințul de Salerno, sigur de el, îi prezise : „Vei muri în cîteva zile, pentru că tatăl tău a voit să ne răpună". Cardinalul d'Argon și-a aflat sfîrșitul în răstimpul prezis, puterile părăsindu-l pe nesimțite. A avut parte totuși de o moarte ușoară, căci după cum vom vedea, majoritatea otrăvurilor folosite în acea vreme acționau în mod violent.

Însuși papa Alexandru al VI-lea a fost ținta a numeroase încercări de otrăvire. Printre altele, se citează cazul scrisorii pe care i-a trimis-o Catherina Riario. Prevăză-

tor, papa nu a desfăcut plicul ; dacă ar fi făcut-o, gestul l-ar fi costat viaţa.

Un alt exemplu cunoscut este cel al lui Alfons del Grande. Acesta fu sfătuit de medicul său să nu citească cartea scrisă de Tit-Liviu, pe care i-o oferise în dar Como de Medicis. Sistemul era simplu : foile cărţii erau îmbibate cu o pudră extrem de otrăvitoare.

Într-un cuvînt, crima veghea la orice pas, iar mijloacele folosite întreceau orice imaginaţie.

Cîţiva mercenari de mare anvergură făceau chiar paradă de faptele lor : Braccio de Mantone şi Tiberio Brandolino îşi apărau cu cinism reputaţia lor de criminali celebri ; mai mult, Werner d'Urslingen îşi fixase pe poarta casei o tăbliţă, pe care era scris sub numele său : „Inamic al cerului, al milei şi al caritaţii".

Papa Alexandru al VI-lea şi fiul său, Cezar Borgia, duce de Valentois, erau lipsiţi complet de scrupule şi excelau printr-o totală amoralitate ; pentru aceştia, religia nu constituia decît un paravan şi un mijloc care să le procure totul de la viaţă, iar respectul faţă de oameni era complet inexistent. Cine nu se pleca înaintea voinţei lor sau le stătea în cale era înlăturat şi tînăr sau bătrîn, nobil sau plebeu, plăteau cu viaţa cutezanţa de a li se fi împotrivit. Nici chiar călugării, după cum rezultă din relatările contemporanilor, nu scăpau de urgia familiei Borgia.

Cel care prepara otrava utilizată de familia Borgia, numită „la chantarella", era Cezar. Secretul îl deţinea de la Rosa Vannozza, mama sa, cunoscută printre altele şi prin faptul că practica vrăjitoria. Vannozza a fost amanta papei Alexandru al VI-lea pe timpul cînd acesta era un simplu nobil scăpătat. Din această legătură neoficială au rezultat mai mulţi copii, dintre care trei s-au remarcat datorită unei triste celebrităţi : Cezar duce de Valentois, François duce de Gandia şi Lucreţia. Aceasta din urmă, despre care se spunea că era de o frumuseţe ispititoare şi ieşită din comun, a întreţinut relaţii incestuoase cu propriul ei tată şi cu cei doi fraţi. În momentul în care François s-a bucurat de o oarecare preferinţă din partea Lucreţiei, a căzut ucis de pumnalul lui Cezar.

Cezar Borgia prepara otrava într-o vilă situată în apropierea Romei, departe de orice privire indiscretă. Pro-

cedeul era complicat și întrucîtva asemănător cu alte „specialități" ale vremii : el administra unor păsări de curte șoricioaică, praf de cantaride și venin de viperă cu corn ; după moartea păsărilor, li se extrăgeau măruntaiele care era apoi așezate pe talere de aramă necositorite, în apropierea unui foc mic ; lichidul care se scurgea era concentrat prin evaporare timp de mai multe zile, pînă se obținea o pudră de culoare albă.

Otrava familiei Borgia își datora faima faptului că acționa fără greș, nu putea fi anihilată de nici un antidot și mai ales, în cazurile de otrăvire, nu putea fi pusă în evidență prin mijloacele vremii.

Revenind la familia Borgia, se știe, după unele relatări, că Lucreția dirija din culise întreaga politică a Vaticanului ; ca și ceilalți membri ai familiei, ea a dus o viață de desfrîu și a comis crime din cele mai abominabile. Vom reda o descriere făcută de unii istorici, contemporani cu papa Alexandru al VI-lea, asupra omorîrii uneia dintre nenumăratele victime ale acestuia.

„A doua zi după celebrarea sărbătorii Sf. Petru, papa Alexandru anunță în Consistoriu dorința lui de a ridica la rangul de cardinali pe nouă dintre prelații curții pontificale. Toți acești prelați, aleși printre cei mai bogați, erau destinați la o moarte sigură, mai cu seamă că făceau parte dintre cei care auziseră destăinuirile papei, cu privire la asasinarea de către Cezar a fratelui său François, băiatul cel mai mare ale lui Alexandru.

Urma ca după ceremonia religioasă de investitură să se dea un dineu în onoarea acestora. Papa știa că tuturor le era teamă să nu fie otrăviți și de aceea hotărî, pentru a-și arăta buna lui credință, să ofere dineul în casa unuia dintre cei nouă prelați, a cărui alegere urma să se facă „la întîmplare".

Sorții căzură asupra cardinalului Cornetto și totodată se stabili ca mîncărurile să fie oferite la masă de bucătari, în așa fel ca mai întîi să fie serviți oaspeții și numai după aceștia să vină rîndul papei. În modul acesta trebuia să fie înlăturată orice bănuială. S-a ivit o singură dificultate și anume la servitul vinului : acesta era oferit de servitori și nu se putea organiza o pază mai severă. Cezar Borgia era hotărît ca cei nouă cardinali să moară și nu vroia cu

...ci un preț să piardă ocazia care se ivise. Nu-i fu greu ...a, în schimbul unei mari sume de bani, să-și asigure complicitatea unui servitor, care consimți să amestece în băuturile ce urmau să fie servite comesenilor, cele patru flacoane pe care Cezar i le înmînase și care conțineau redutabila otravă a familiei Borgia.

Papa Alexandru al VI-lea, însoțit de Cezar, se duse în ziua de 30 iunie la dineul pe care-l oferise în casa cardinalului Cornetto. În afară de cei doi și de noii cardinali, mai luară parte și cîteva din cele mai renumite curtezane din Roma. Atmosfera părea destinsă și oaspeții se întreținеau în salon ; François Floris, episcop de Elva, unul dintre cei nouă cardinali nou-numiți, fiindu-i sete, trecu în sufragerie și ceru unui servitor să-i toarne un pahar cu vin ; fără să aibă cea mai mică bănuială, îl goli dintr-o sorbitură și, de abia făcu cîțiva pași îndreptîndu-se către salonul unde se aflau ceilalți, se prăbuși la pămînt, cuprins de niște dureri atroce în abdomen.

O panică enormă se produse printre oaspeți care, cuprinși de spaimă, se uitau unii la ceilalți, neștiind ce să creadă. Nu trebui mult și aflară cauzele care provocaseră îmbolnăvirea nefericitului cardinal ; bineînțeles, dineul fu întrerupt.

Papa Alexandru al VI-lea și Cezar Borgia se retraseră în grabă, în vreme ce restul celor rămași se grăbiră să acorde ajutor celui otrăvit.

Doza pusă să fi fost prea puternică ? Căldura să-i fi agravat efectele ? Sînt întrbări rămase fără răspuns. Noul cardinal intră pe dată în agonie. De la început se bănui amestecul papei și mai ales al fiului său, Cezar. Dar lucrul părea curios, întrucît se știa că otrava familiei Borgia acționa foarte lent și cei care îi cădeau victimă își găseau moartea la mult timp după ce o ingeraseră.

Fu chemat în grabă un medic, care îi administră un antidot și-i puse apoi lipitori să-l sîngereze ; totul fu în zadar și se dovedi a fi fără nici un efect. Cardinalul François Floris muri în a patra zi, fără să-și fi putut revenî și fără să fi primit împărtășania bisericii, cum se obișnuia în asemenea cazuri. Cei opt cardinali rămaseră tot timpul de veghe la căpătîiul muribundului murmurînd, printre dinți, blesteme la adresa nemernicului papă. Cardinalul François

muri cu ochii deschiși, cu gura întredeschisă, chipul său exprimînd oroare și o spaimă de nedescris.

Abia își dădu sfîrșitul și la foarte scurt timp cadavrul acestuia intră în putrefacție. Se făcu pămîntiu, cu pete mari vinete și se umflă ca și cînd ar fi fost mort de mai multe săptămîni ; a luat un astfel de aspect, încît era cu totul de nerecunoscut. Din nările și urechile mortului se scurgea sînge amestecat cu puroi. Dealtfel, încă de la începutul agoniei, corpul cardinalului degaja un miros insuportabil, încît cu greu s-a putut rămîne în preajma lui. Înainte de a-și da sfîrșitul, toți mușchii i se relaxară și patul fu inundat de sînge stricat și materii fecale. Cadavrul era realmente hidos. Nimeni nu se încumeta să se atingă de acea grămadă de carne putredă și plină de puroi. Nimeni nu se hotărî să-l așeze în sicriu. Oamenii care se apropiau de el trebuiau să se îndepărteze în grabă, fiind sufocați de mirosul pestilențial. În cele din urmă, se găsiră niște hamali care consimțiră să-l ridice cu ajutorul unor frînghii, cu care-l legară de cap și de picioare și-l transportară de la patul de suferință pînă la groapă, unde fu aruncat, renunțîndu-se la sicriu. În timpul drumului, spectacolul depășea orice imaginație și o greață imensă îi cuprinse pe cei prezenți atrași de groaznica nenorocire : carnea se detașa în bucăți și din cadavru se scurgea necontenit o dîră de sînge descompus amestecat cu puroi.

Cezar Borgia, prin oamenii săi, răspîndi vestea în tot orașul că la dineul oferit în casa cardinalului Cornetto, cupa de vin otrăvit fusese destinată de către acesta nu cardinalului François Floris, ci papei Alexandru al VI-lea. „La cîteva zile de la această întîmplare, servitorul care turnase otrava, fu găsit într-una din dimineți pe una din străzile dosnice ale Romei, străpuns de zeci de lovituri de spadă."

Este de reținut faptul că înșiși creatorii otrăvii familiei Borgia, papa Alexandru al VI-lea și Cezar, au căzut victime, datorită unei întîmplări. Acest lucru s-a produs atunci cînd aceștia, urmărind să suprime un alt cardinal anume Cornetto, din greșeală s-a oferit papei și lui Cezar vinul fatal din sticla destinată lui Cornetto. Alexandru și Cezar au cunoscut la rîndul lor suferințele de nedescris pe care de-a lungul anilor le răspîndiseră în jur, cînd își omorau victimele.

Epilog la secretul familiei Borgia

Otrava familiei Borgia a continuat să facă victime și în secolele următoare, secretul fiind transmis, cu multe precauții, la un număr restrîns de inițiați. Dar nu despre aceasta vrem să vorbim, ci vom reproduce în continuare un scurt text apărut în anul 1973 în ziarele occidentale și reluat și de presa noastră. Iată despre ce este vorba :

Fastuosul pat al lui Cezar Borgia s-a aflat mult timp în posesia unor negustori de antichități italieni. La unul din ei, patul a fost remarcat de un englez foarte bogat care avea o vilă la Florența. Vechimea baldachinului cu perdeluțe și sculpturi ornamentale de o rară frumusețe au făcut ca englezul să plătească un preț foarte piperat.

Patul a fost instalat în vila acestuia, în camera de oaspeți care era folosită numai la ocazii mari. Într-o zi, englezul a primit o vizită simandicoasă. Oaspetele a petrecut toată seara în compania primitoarei gazde, după care, foarte bine dispus, s-a urcat în camera ce-i fusese pregătită. A doua zi dimineața a fost găsit mort. Pe trup nu se vedeau urme de leziuni, așa încît s-a crezut că a avut o criză de inimă.

La scurt timp după această întîmplare s-a îmbolnăvit soția proprietarului vilei. Pentru a fi cît mai bine îngrijită a fost angajată o fată plină de viață, căreia i s-a dat camera unde se afla prețioasa mobilă. A daua zi dimineață, în patul cu baldachin, a fost găsit trupul neînsuflețit al tinerei fete. Împrejurările morții n-au putut fi nici în acest caz stabilite.

Cele două misterioase cazuri de deces l-au determinat pe proprietarul vilei să se adreseze unei agenții de detectivi particulari. La fața locului au sosit doi dintre cei mai buni angajați ai agenției, care au supravegheat vila multă vreme, fără însă a constata ceva suspect. Intrigați de eșecul misiunii lor, unul din detectivi a hotărît să petreacă o noapte în camera cu pricina. Zis și făcut. A intrat în cameră, a vegheat cît a vegheat, apoi s-a culcat. A doua zi a fost găsit și el mort în pat. Colegul lui n-a putut lămuri misterul și și-a declinat competența. Probabil că misterul n-ar fi fost niciodată dezlegat, dacă servitorul proprietarului, indignat de suspiciunile care planau asu-

pra lui din cauza celor trei decese, nu s-ar fi oferit să doarmă el în camera cu pricina. A fost găsit și el mort — fără a se putea stabili cauza decesului.

Cum toți cei care au dormit o noapte în patul lui Cezar Borgia au fost găsiți morți, proprietarul funestei mobile, exasperat, s-a adresat unui prieten medic ca să cerceteze patul. Primele cercetări n-au dus la nici un rezultat. Investigații mai minuțioase au dovedit însă că salteaua și perdelușele erau impregnate cu o otravă foarte puternică ; cel ce se culca în pat încălzea cu trupul salteaua și perdelele, care începeau să emane gazul otrăvitor respirat.

Cezar Borgia utiliza frumoasa piesă de mobilă pentru a-și înlătura dușmanii. După ce își termina rolul de gazdă foarte ospitalieră, își conducea el însuși oaspeții în camera de culcare.

Și deși au trecut atîția ani, patul tot mai făcea victime. Actualul proprietar s-a decis să-l distrugă și în cele din urmă a fost ars.

Marchizul de Ganges

Cumplita întîmplare, căreia i-a căzut victimă o femeie tînără, frumoasă și sensibilă, a nobilimii din Provence, a avut loc în secolul al XVII-lea. Căsătorită foarte de timpuriu, la vîrsta de 13 ani, domnișoara Chateaublanc rămase văduvă în scurt timp. Asaltată de admiratori, ea alese ca soț în cele din urmă pe marchizul de Ganges, greșeală care avea să o coste scump.

Întrucît se căsătorise mai ales din interes, căci mireasa era bogată și el avea nevoie de bani pentru viața destrăbălată pe care o ducea, marchizul începu curînd să-și neglijeze soția, ceea ce nu însemna însă că nu era gelos și bănuitor. Acest sentiment, care pusese brusc stăpînire pe el, îl determină, din dorința de a-și asigura fidelitatea marchizei, să se adreseze celor doi frați ai săi, cu rugămintea ca aceștia să-și supravegheze îndeaproape cumnata.

Din primul moment însă, fraţii — dintre care unul era abate, iar celălalt cavaler —, nişte desfrînaţi şi ei, se îndrăgostiră de frumoasa femeie (şi de averea ei) şi nu întîrziară să-i depună la picioare omagiile lor. Contrar aşteptărilor lor, marchiza nu le acordă nici o atenţie, respingîndu-le categoric avansurile foarte asidue, aşa încît încercările lor de a o cuceri eşuară complet. Mai mult chiar, ea făcu un testament în care nu figura nici unul din cei trei Ganges. Deoarece pe abate şi pe cavaler îi interesau, ca şi pe fratele lor marchizul, în primul rînd bogăţiile tinerei femei şi abia în al doilea rînd farmecele sale, ei schimbară furioşi tactica şi o ameninţară (cu deplinul acord al soţului ei) că o vor ucide dacă nu va revoca testamentul prin care îi dezmoştenea. Cum marchiza se menţinu ferm pe poziţie, sceleraţii încercară s-o otrăvească în două rînduri, în cursul aceleiaşi zile de 17 mai 1667 [1]. Prima oară, substanţa toxică fu introdusă într-un medicament care îi păru marchizei prea închis la culoare şi prea dens. După ce îl bău totuşi, simţi nevoia să se întindă în pat.

Aflînd că nu se simţea prea bine, cîteva prietene veniră să o vadă. Marchiza ceru să li se servească o gustare şi mîncă şi ea cîte ceva. Cavalerul şi abatele, care nu o slăbeau din ochi, erau de faţă şi ei, numai că păreau absenţi. La un moment dat, cînd prietenele anunţară că pleacă, abatele se ridică să le conducă, iar cavalerul rămase în încăpere, păstrînd o tăcere de rău augur. Apoi uşa se deschise din nou şi în cadrul ei se ivi abatele cu un pistol într-o mînă şi o ceaşcă într-alta. Avea o privire cumplită, ochii îi ieşeau din orbite. Închise uşa şi se apropie de pat, însoţit de cavaler care la rîndul lui îşi scoase sabia din teacă. Dar abatele fu cel care se adresă marchizei, anunţînd-o că trebuie să moară. Hotărîrea fusese luată, ea putea cel mult să aleagă arma care avea să-i curme viaţa : pistolul, sabia sau otrava. Firește marchiza încercă din răsputeri să-i înduioşeze, rugîndu-i să-i cruţe viaţa. Dar

[1] Lasse Lucien — Les empoisonnements sous Louis XIV d'après les documents inédits de l'affaire des poisons (1670—1682), Paris, 1932, p. 16, 32.

Veac Nou, 1969, 23, p. 3.

cei doi sceleraţi erau ferm decişi să-şi ducă planul la îndeplinire.

Silită să dea cît mai repede răspunsul, sărmana victimă alese otrava, pe care o bău în timp ce abatele îi ţinea revolverul la tîmplă, iar cavalerul, sabia în piept. Cum în fundul ceştii rămăsese o bună parte din otravă, cavalerul o mestecă cu o lingură de argint şi i-o dădu s-o înghită. Marchiza turnă apa cu otrava în gură, dar scoţînd un strigăt de parcă ar fi fost în pragul morţii, scuipă conţinutul peste cearşafuri. În cele din urmă, ea ceru un preot, căruia să i se spovedească. Asasinii ieşiră ca să cheme un vicar, pe nume Perrette, fost perceptor al marchizului, care era la curent cu complotul lor.

Rămasă singură în încăpere, tînăra femeie se ridică imediat din pat şi, aşa sumar îmbrăcată cum era, încercă să sară pe fereastră. Dar tocmai cînd era pe punctul de a sări în curtea de păsări, în cameră intră vicarul, care încercă s-o împiedice să-şi ducă la îndeplinire planul. Totuşi el nu reuşi, rămînînd în mînă doar cu o fîşie din juponul femeii. Deşi sărise de la o înălţime de aproape şapte metri, marchiza nu suferi, spre marele ei noroc, leziuni prea mari. Furios că prada îi scăpase din mînă, vicarul aruncă după ea cu un vas plin cu apă ; cana grea ar fi spart, fără îndoială, capul femeii, dacă n-ar fi căzut la o depărtare de cîţiva centimetri de ea.

Bucuroasă că scăpase pentru moment de călăii ei şi aproape nevenindu-i să creadă că nu se alesese cu nici o fractură, marchiza încercă mai întîi să elimine otrava pe care o înghiţise. Apoi, cuprinsă de disperare că nu avea pe unde ieşi, pentru că toate porţile erau încuiate, ceru sprijinul unui rîndaş. Acesta, omenos din fire, o ajută să părăsească curtea printr-unul din grajdurile conacului şi o încredinţă unor femei pe care le întîlni în cale.

Ce se întîmplă între timp în tabăra duşmană ? Uluiţi în primul moment de întorsătura neaşteptată pe care o luaseră lucrurile, avertizaţi de vicar, abatele şi cavalerul porniră în goană pe urmele femeii care, după părerea lor, le scăpase în mod stupid din mînă şi vrînd acum să o prindă cu orice preţ. Alergînd după ea, cei doi bărbaţi

strigau în gura mare că marchiza este nebună şi trebuie făcută inofensivă. În sfîrşit cursa lor luă sfîrşit, cavalerul o ajunse din urmă şi intră cu ea în casa unui anume domn Prats, iar abatele rămase în faţa uşii pe care o blocă cu înverşunare, ameninţînd cu moartea pe cei care ar fi încercat să pătrundă în interior.

Domnul Prats era plecat din localitate, dar acasă se afla soţia lui, care, împreună cu cîteva prietene venite în vizită, o înconjurară pe victimă cu deosebită grijă, dîndu-i să înghită nişte prafuri, pe care sărmana femeie, scuturată de spasme, le luă fără să scoată un cuvînt. Cavalerul care asista neputincios la această scenă, declară că cumnata sa avea o criză de nervi şi că el, în calitate de rudă apropiată, va rămîne lîngă ea pînă cînd se va simţi mai bine.

Bănuind că la mijloc era ceva suspect, doamna Prats şi prietenele ei hotărîră să nu părăsească victima nici o clipă. Dar aceasta, care încă mai nutrea speranţa că l-ar putea îndupleca pe cavaler, le rugă totuşi să se retragă într-o cameră alăturată. Rămasă singură cu călăul ei, tînăra femeie îngenunchie în faţa lui, implorîndu-l cu lacrimi în ochi să-şi schimbe hotărîrea şi să-i cruţe viaţa. Cavalerul răspunse însă cu două lovituri de sabie în piept. Şi cum marchiza încercă să fugă spre uşă strigînd după ajutor, ucigaşul o mai lovi de cîteva ori pe la spate cu sabia, care se rupse, vîrful rămînînd înfipt în omoplatul stîng.

La strigătele disperate ale marchizei, femeile dădură buzna în cameră. Mulţumit că în sfîrşit îşi realizase planul criminal, cavalerul părăsi imediat încăperea, nerăbdător să împărtăşească „vestea cea bună" fratelui său. Înspăimîntate, femeile o ridicară pe marchiză, o aşezară în pat şi, după ce-i cercetară rănile, îşi exprimară speranţa că acestea n-ar fi mortale. Dorind din suflet salvarea nefericitei victime, el rugară prin fereastră pe nişte trecători să aducă în grabă un chirurg. Deducînd din strigătele lor că marchiza nu murise, abatele năvăli spumegînd de furie în cameră şi încercă să-şi descarce pistolul în pîntecele ei. Cum arma nu luă foc, ucigaşul încercă să se folosească de ea ca de o bîtă. Intenţia îi fu însă dejucată de

vajnicele femei, care se năpustiră cu o furie oarbă asupra lui, lovindu-l şi scoţîndu-l cu forţa în stradă.

Între timp se făcuse ora 9 seara. Profitînd de întuneric, asasinii fugiră la o proprietate a marchizului din Aubenas. După o cumplită încăierare, în care erau cît pe ce să se gîtuie reciproc, convinşi fiecare de vinovăţia celuilalt în eşecul monstruosului lor plan, abatele şi cavalerul îşi spuseră că ar trebui să revină la locul crimei şi să termine definitiv cu marchiza. Teama de o eventuală arestare învinse totuşi, ceea ce îi determină să dispară.

Sesizate, poliţia şi justiţia interveniră imediat. La rîndul său parlamentul din Toulouse trimise un consilier, un anume Catelan, ca să ancheteze cazul. Acesta interogă mai întîi pe marchiza de Ganges. Deşi grav bolnavă, ea făcu eforturi supraomeneşti pentru a dezvălui toată conspiraţia şi a pune cît mai bine în lumină monstruoasa faptă a celor doi criminali. De altfel, a doua zi după interogatoriu, şi anume la 19 zile după cumplita întîmplare, tînăra femeie se stinse din viaţă. Dar nu din cauza rănilor, ci a otrăvii pe bază de arsenic, care-i arsese viscerele şi-i afectase grav creierul.

Pe urmele celor doi asasini porniseră, imediat după crimă, baronul de Tressan, un mare magistrat, care nu le putu da de urmă, deoarece ei plecaseră în străinătate. La vestea încercării de asasinare a soţiei sale, ipocritul marchiz de Ganges se lansă în invective împotriva fraţilor lui, care de fapt acţionaseră cu deplinul lui consimţămînt. Totuşi, în ziua respectivă, el îşi făcu vizitele obişnuite pe la prieteni, fără să aducă vorba nicăieri despre abominabila crimă şi nu plecă să-şi vadă soţia decît a doua zi seara, după cină.

Ancheta luă sfîrşit. Sentinţa tribunalului din Toulouse era într-adevăr pe măsura crimei : abatele şi cavalerul erau condamnaţi să li se zdrobească oasele, iar marchizului i se retrăgea titlul de noblete şi era silit să-şi sfîrşească zilele în surghiun. Cei trei criminali odioşi izbutiră să scape de pedeapsă dar marchizul şi cavalerul pieiră sub obuzele turcilor la asediul oraşului Candia, iar abatele se făcu nevăzut, căsătorindu-se mai tîrziu în secret la Amsterdam şi sfîrşind prin a se lepăda de sutană.

Marchiza de Brinvilliers

Născută la 22 iulie 1630, Marie Madeleine d'Aubray, devenită prin căsătorie marchiză de Brinvilliers, era primul dintre cei cinci copii ai lui Antoine Dreux d'Aubray, gentilom d'Offémont şi de Villiers, consilier de stat, avînd titlul de raportor la Consiliul de Stat precum şi alte numeroase funcţii şi titluri [1].

Crescută fără nici o supraveghere, se spune că marchiza de Brinvilliers cunoscuse din copilărie toate viciile şi că la şapte ani îşi pierduse virginitatea, avînd relaţii pînă şi cu fraţii ei. Aceste lucruri nu sînt produse ale imaginaţiei biografilor, ci au rezultat din confesiunile scrise cu propria ei mînă. Textul, găsit în momentul arestării, a îngrozit întreaga Franţă şi, pentru a putea fi citit în faţa tribunalului care o judeca, a trebuit să fie în mare parte tradus în limba latină.

Era instruită şi părea dotată avînd o fire arzătoare, pasionată, care-i punea la dispoziţie o energie surprinzătoare, însă această energie nu acţiona decît sub imperiul pasiunilor ; ea era neputincioasă să reziste la tentaţiile care o asaltau şi o dominau şi extrem de sensibilă la orice jignire, fiind gata să se răzbune. A dat dovadă pînă în ultima clipă de o uimitoare energie şi de un curaj cu totul neobişnuit, sfidînd moartea şi ironizînd pe cei care-şi făceau loc s-o vadă mai de aproape cînd era condusă la locul execuţiei. Astfel, zărind-o pe doamna de Sévigné la fereastra uneia dintre casele de pe podul Notre Dame, s-a adresat duhovnicului ei cu voce tare, pentru a fi auzită de la distanţă : „Iată, domnule, o stranie curiozitate !"

Mică de statură, cu trăsături plăcute, ochi albaştri şi cu un frumos păr castaniu, dar şi cu o importantă dotă, Marie Madeleine d'Aubray se căsătoreşte în anul 1651 cu Antoine Gobelin de Brinvilliers, baron de Nourar, băiatul preşedintelui Camerei de conturi, un om bogat, descendent direct din Gobelin, fondatorul celebrei manufacturi.

[1] Brentano Frantz Funck — Le drame des poisons, Ed. Tallandier, Paris, 1928, p. 34.

Eminescu Yolanda — Mari procese din istoria justiţiei, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 11.

Domnișoara d'Aubray aducea soțului o dotă de 200 de mii livre, ceea ce însemna o avere imensă, cu nimic mai prejos decît a soțului.

Marchizului de Brinvilliers îi plăcea la rîndul său luxul, să cheltuiască cît mai mult și să-și satisfacă toate plăcerile. O dată căsătorit, era departe de a se gîndi să renunțe la obiceiurile lui preferate. Cît privește pe doamna de Brinvilliers, avea să noteze avocatul Vautier cu prilejul procesului, nu făcea nici un mister din amorurile sale ; din contră, găsea chiar un prilej de laudă, mai ales în fața soțului său, care nu se lăsa mai prejos în a-i descrie cuceririle și orgiile pe care le făcea. În anul 1659 marchizul se împrieteni cu un anume Godin, zis Sainte-Croix, căpitan de cavalerie în regimentul din Tracy, originar din Montaubant.

Sainte-Croix era un strălucit și galant cavaler și marchiza, cu talia ei fină și ochii albaștri, nu întîrzie să răspundă la avansurile lui, astfel încît între cei doi se stabilise o legătură amoroasă care nu cunoștea pudoare ; înfiripată la cîțiva ani după căsătoria marchizei, la început îi lega pasiunea comună pentru lux, risipă și desfătări, dar ceea ce i-a făcut pe cei doi să se lege mai mult, a fost complicitatea la crimă. Această legătură nu-l supără pe soț, deoarece și el își avea propria lui viață de petreceri și aventuri galante. Adînc nemulțumit era însă Antoine Dreux d'Aubray, tatăl marchizei, care, dorind să pună capăt acestei situații, recurge la drepturile pe care i le conferea vechile datini, în calitate de șef al familiei. El adresează suveranului o cerere rugîndu-l să emită un ordin de încarcerare a cavalerului Sainte-Croix. A fost arestat, pe cînd se afla chiar în trăsura marchizei și este întemnițat la Bastilia în ziua de 19 martie 1663.

Unii autori au arătat că în timpul acestei detențiuni Sainte-Croix a cunoscut un alt întemnițat, Exili sau Eggidi, nobil italian care se afla în serviciul reginei Cristina a Suediei și care era un mare specialist în prepararea diferitelor otrăvuri. Această afirmație, care se întîlnește în documentele vremii, este menționată și în pledoaria pe care Nivelle a pronunțat-o în Parlament în apărarea marchizei de Brinvilliers. Prietenia legată între italian și Sainte-Croix, în timpul șederii lor în temniță, continuă și după eliberare. Alexandre Dumas îl descrie astfel pe Exili :

„Exili nu era un otrăvitor vulgar, dimpotrivă era un mare artist al otrăvurilor, format la școala Medicilor și a lui Borgia. Pentru el crima devenise o artă pe care o supusese unor reguli fixe, pozitive ; ajunsese la un punct la care nu mai era călăuzit de interes, ci de dorința irezistibilă de experimentare (!). „Alchimist al neantului, Exili, lăsînd altora grija de a descoperi secretul vieții, el îl găsise pe cel al morții". Făcîndu-se verificări, s-a constatat că este adevărat, pe baza examinării documentelor, că a fost închis la Bastilia în aceeași perioadă cu Sainte-Croix. Exili a fost încarcerat între 2 februarie și 1 iulie 1663 ; Sainte-Croix a petrecut aici perioada cuprinsă între 19 martie și 2 mai a aceluiași an.

După alți autori, Sainte-Croix, la data încarcerării sale la Bastilia, nu mai avea nimic de învățat de la Exili, deoarece cunoștințele sale în materie de otrăvuri depășeau cu mult pe cele ale italianului. Inițiatorul lui în acest domeniu ar fi fost Cristophe Glaser, un chimis elvețian stabilit la Paris în foburgul Saint-Germain, devenit „spițer al regelui și al fratelui regelui", descoperitorul sulfatului de potasiu și autor al unui tratat de chimie publicat în anul 1665, care, la timpul său, a cunoscut un succes remarcabil. Glaser a efectuat timp de opt ani experiențe de chimie și a ținut prelegeri la Jardin des Plantes.

De altfel, marchiza și Sainte-Croix întrebuințau în corespondența dintre ei, care a fost descoperită ulterior, denumirea de „rețeta Glaser" cînd se refereau la otrăvurile pe care le foloseau. În ceea ce-l privește pe Exili, acesta și-a pierdut curînd urma rămînînd în relații cu regina Cristina iar, în anul 1681, s-a căsătorit cu contesa Ludovica Fantaguzzi, verișoara ducelui François de Modena.

Îndată ce Sainte-Croix a părăsit închisoarea, el și-a reînnoit relațiile cu marchiza de Brinvilliers. Pasiunea acesteia din urmă a fost exaltată de faptul că amantul ei a fost întemnițat. Rănită în orgoliu, ea a început să nutrească împotriva tatălui ei o ură de o rară violență. Risipa, jocurile de noroc, orgiile în compania amantului său, pe care îl întreținea după moda timpului, i-au tocat cu vremea averea. „Mă învinuiesc, avea să spună ea în confesiunea sa, de a-i fi oferit mult prea mult din averea mea acestui om care m-a ruinat". Dorința de a intra în posesia moștenirii părinților săi, nevoia crescîndă, de la o zi la

alta tot mai imperioasă, la care se adăuga dorința de răzbunare la afrontul care i se făcuse, au făcut-o să înceapă plănuirea unei crime odioase. Ea începu să se gîndească tot mai insistent că „rețeta Glaser" i-ar putea rezolva problemele bănești, grăbind intrarea sa în posesia averii părintești și satisfăcîndu-și totodată nevoia de răzbunare.

Putea fi văzută, tot mai frecvent, într-o trăsură cu perdelele lăsate care se oprea la răscrucea din piața Saint-Germain și din care coborau, furișîndu-se, un tînăr ofițer și o femeie elegantă. O luau apoi pe jos, pe lîngă ziduri, pînă în strada Petit-Lion, unde locuia farmacistul-chimist Glaser. Ei se închideau într-o încăpere secretă, unde rămîneau ceasuri întregi. La plecare, plini de precauțiune, urmau aceeași cale.

După mai multe vizite făcute împreună cu Sainte-Croix la celebrul chimist — vizite a căror frecvență intrigaseră pe vecini, care bănuiau că se încerca operații privind falsificarea de monedă —, marchiza se hotărî să încerce eficacitatea „rețetei" asupra bolnavilor din spitale, precum și asupra propriilor săi servitori.

„Cine ar fi crezut, scria locotenentul de poliție Nicolas de La Reynie, că o femeie, crescută într-o familie onorabilă, avînd o constituție firavă, în aparență blîndă, și-a făcut o desfătare din a colinda spitalele spre a otrăvi pe bolnavi și a observa apoi efectele otrăvii administrate ?"

Henri Robert scrie la rîndul său : „Se putea vedea un lucru de neînchipuit, a cărei cruzime revoltătoare uimește și descumpănește : tînăra și fermecătoarea marchiză devine de bună voie infirmieră, vizitează spitalele, se așază la căpătîiul bolnavilor, le aduce vin și bunătăți, făcînd toate acestea numai pentru a experimenta asupra lor rețeta lui Glaser, pentru a-i încerca puterea și pentru a se asigura astfel că medicii erau neputincioși să-i recunoască natura, să-i combată efectele, sau să-i descopere urmele".

Pe data de 13 iunie 1666, Antoine Dreux d'Aubray, suferind de mai multe luni de un rău necunoscut, pleacă la moșia sa din Offémont, aflată în apropiere de Compiègne. El și-a rugat fiica, marchiza de Brinvilliers, să petreacă două sau trei săptămîni lîngă el, aducîndu-și și copiii. Marchiza de Brinvilliers se grăbește să-l urmeze, socotind că a sosit momentul prielnic pentru a-și pune planul în

aplicare; ea nu a întîrziat şi la sosire a fost îmbrăţişată călduros de tatăl ei. Începînd cu a doua zi de la sosirea sa, durerile lui Dreux d'Aubrey s-au dublat în intensitate, „avea vomismente violente, care au continuat tot timpul, pînă la moarte", care s-a produs la Paris, unde a venit pentru a primi îngrijirile celor mai buni medici şi unde fiica sa nu a pregetat să-l însoţească. Marchiza a declarat că s-a servit la otrăvire atît de „apă" cît şi de „pudră" şi că otrăvirea a continuat timp de 8 luni.

Cu prilejul procesului, ea va mărturisi că i-a dat tatălui ei otravă cu propriile mîini sau cu ajutorul unui servitor numit Gascon, pe care Sainte-Croix i-l cedase pentru a o ajuta. Antoine Dreux d'Aubray moare în cele din urmă la Paris, pe data de 10 septembrie 1666, în vîrstă de 66 ani.

Deşi se răspîndise zvonul că ar fi fost otrăvit, la autopsie medicii nu au găsit nimic suspect. Marchiza folosise preparatul arsenical al lui Glaser care, cu mijloacele de investigaţie existente la acea dată, nu putea fi detectat.

După ce adevărul a ieşit la iveală, doamna de Sévigné, care a urmărit îndeaproape procesul marchizei, comentează astfel acest asasinat : „Cele mai mari crime sînt un lucru neînsemnat în comparaţie cu fapta de a ucide încet, timp de opt luni pe propriul tău tată, de a primi toate mîngîierile şi toată afecţiunea lui şi de a nu-i răspunde decît cu dublarea dozei de otravă !"

Antoine Dreux d'Aubray fusese locotenent civil. În urma decesului său, fiul lui mai mare, care purta acelaşi nume, îi moşteneşte funcţia. De asemenea, el şi cel de al doilea frate, ambii consilieri în Parlament, primesc cea mai mare parte din averea lăsată de tatăl lor.

Marchiza îşi risipeşte în scurt timp partea ei de moştenire. La rîndul său, marchizul de Brinvilliers îşi iroseşte şi el propria avere în lux şi petreceri. În anul 1670, unul dintre domeniile sale este scos în vînzare la cererea creditorilor. Marchiza, aflînd aceasta, dă foc domeniului. În faţa dificultăţilor financiare crescînde, marchiza, împreună cu Sainte-Croix, hotărăşte suprimarea celor doi fraţi ai săi. Cum aceştia locuiau în aceeaşi casă, planul marchizei de a-i ucide în acelaşi timp era uşor de înfăptuit. Este momentul în care intră în scenă omul lui Sainte-Croix, La Chaussée, angajat prin intermediul marchizei în ser-

viciul fraților săi și care zi de zi le va servi, cu fiecare prilej, o doză de otravă. În felul acesta, unul moare în iunie 1670, iar celălalt în luna septembrie a aceluiași an.

Iată cum și-a omorît frații (această crimă fiind descrisă chiar de marchiză) : În anul 1669, marchiza a reușit să fie angajat un om cu caracter mizerabil, numit Jean Hamelin zis La Chaussée, în calitate de lacheu la fratele său, care era consilier la Curte. Cei doi frați locuiau împreună. La Chaussée avea astfel ocazia propice pentru a-i otrăvi. Într-o zi, în timp ce servea pe locotenentul civil, doza pe care i-o strecurase în pahar era așa de mare, încît acesta s-a ridicat și a strigat : „Ah ! mizerabile, ce mi-ai dat ? Cred că vrei să mă otrăvești !" și i-a ordonat secretarului său să guste din pahar. Acesta a înghițit o linguriță din băutură și a declarat că a simțit un puternic gust de vitriol. La Chaussée nu și-a pierdut capul : „Este fără îndoială paharul de care s-a servit Lacroix, valetul de cameră, care astăzi de dimineață și-a luat doctoria", și s-a grăbit să arunce conținutul paharului în focul care ardea în cămin. Locotenentul civil a plecat la proprietatea sa din Villeguoy, în Beauce, pentru a petrece sărbătorile paștelui. Paștele cădea, în anul 1670, la 6 aprilie. Fratele său, consilierul, l-a însoțit. El a adus un singur servitor, pe La Chaussée. În timpul ședерii la Villeguoy, La Chaussée a dat „o mînă de ajutor" bucătarilor. S-a servit la masă un pateu cu ciuperci. Toți cei care au mîncat din el s-au simțit a doua zi foarte rău. La 12 aprilie s-au reîntors la Paris. Locotenentul civil avea fața unui om suferind.

Detaliile otrăvirii sînt oribile : Asupra lui Antoine d'Aubray, care avea o constituție robustă, otrava nu a fost în măsură să-și facă efectul atît de repede. La Chaussée era mereu prezent în preajma stăpînului său și îi administra otrava cu orice prilej. Otrăvitul răspîndea în jur un miros groaznic, așa încît nimeni nu putea rămîne mai mult de cîteva clipe în camera lui ; în plus era căzut într-o stare de apatie și nimeni nu putea sta de vorbă cu el. La Chaussée, singurul dintre toți, nu se da în lături de a-și îngriji stăpînul și de a-i schimba așternutul și salteaua, care aveau un miros neînchipuit de rău.

În acest timp, marchiza de Brinvilliers era la Sains, în Picardie. Ea a povestit lui Briancourt, educatorul co-

piilor săi care-i devenise amant, că era ocupată cu otrăvirea fratelui ei, consilierul ; îi explică că vrea să clădească o „casă solidă" şi că fiul ei cel mai mare, care se numea deja „Preşedintele", va îndeplini într-o zi sarcinile locotenentului civil d'Aubray. Marchiza a mai adăugat : „mai este încă ceva de făcut".

Marchiza de Brinvilliers căuta să-şi crească copiii, „care erau din carnea sa", conform visurilor strălucite pe care ea le nutrea pentru viitorul „casei". Este adevărat că a încercat să-şi otrăvească fata cea mai mare, însă a făcut aceasta pentru faptul că era cam prostuţă. ...Regretînd gestul, s-a grăbit s-o salveze, dîndu-i să bea lapte.

Chinurile locotenentului civil, fratele marchizei, au durat trei luni. „El slăbea, avea să declare doctorul care-l îngrijea, se usca văzînd cu ochii, îi pierise pofta de mîncare, vomita des şi se plîngea că-l arde ceva în stomac". Consilierul de la Curte a murit în septembrie următor. De această dată, doctorul Bachot, medicul casei, cît şi chirurgii Duvaux şi Dupré, precum şi farmacistul Gavart au declarat după autopsie că defunctul a fost otrăvit ; însă, atît de puţin au fost bănuiţi adevăraţii autori ai crimei, încît La Chaussée a primit ca moştenire, din partea fostului său stăpîn, suma de 100 de ecuşi drept răsplată pentru „serviciul său devotat".

De data aceasta medicii care au făcut autopsia au declarat că moartea se datoreşte neîndoielnic otrăvii, dar cum marchiza nu-şi frecventa fraţii, iar La Chaussée era socotit ca un servitor credincios, căruia stăpînul său îi lăsase prin testament, după cum am văzut, un legat pentru serviciile aduse, nimeni n-a putut bănui pe adevăraţii făptaşi.

Din această clipă însă viaţa marchizei se schimbă, fiind cuprinsă în permanenţă de spaimă, deoarece cei doi complici, La Chaussée şi Sainte-Croix, începură s-o şantajeze. La Chaussée i se înfăţişează tot mai des, pretinzîndu-i de fiecare dată sume de bani din ce în ce mai mari. Sainte-Croix păstra într-o casetă cele două recunoaşteri de datorie pentru sumele de 25 000 şi 30 000 de livre, un mare număr de scrisori dintre cele mai compromiţătoare primite de la marchiză, precum şi fiolele cu otravă.

Nereușind nici cu rugăminți, nici cu promisiuni să-l înduplece pe Sainte-Croix să-i înapoieze caseta, marchiza de Brinvilliers îl amenință fie că îl va ucide, fie că se va otrăvi. Iată scrisoarea pe care i-o trimite ca o ultimă încercare : „M-am hotărît să-mi pun capăt zilelor și în acest scop am luat în seara asta ceea ce mi-ai dat cu atîta grijă : este una din rețetele Glaser și în felul acesta îți voi dovedi că-mi sacrific bucuros viața pentru tine ; dar nu-ți făgăduiesc că, înainte de a muri, nu te voi aștepta undeva, pentru a-ți spune ultimul rămas bun".

Într-adevăr, marchiza încercă să se sinucidă, dar se pare că simțind primele arsuri în stomac, se răzgîndește și se salvează provocîndu-și vomismente și bînd mari cantități de lapte.

Din acest moment cei doi complici vor trăi unul alături de altul ca doi dușmani, pîndindu-se reciproc și temîndu-se unul de altul. Nu se poate stabili exact dacă încercarea de sinucidere a marchizei a fost reală sau numai simulată. Dar Sainte-Croix va folosi primul moment de neatenție pentru a-i strecura marchizei arsen în băutură, iar ea, veșnic în gardă, își va da îndată seama și va lua o contraotravă, reușind să neutralizeze efectele nocive ale otrăvii.

Otrava și crimele săvîrșite o obsedează într-o asemenea măsură, încît nu se poate stăpîni să nu vorbească de ele. „Fără nici un temei — ca și cînd un demon nevăzut ar împinge-o, fără putință de împotrivire, spre propria ei nimicire — printr-o neînțeleasă și bolnăvicioasă atracție produsă de primejdie sau printr-o voluptate inexplicabilă, ea se amuza, lăudîndu-se cu crimele săvîrșite, dînd astfel prilejul ca împotriva ei să apară noi martori ai infamiei sale", scrie Henri Robert. Este o comportare care dovedește un caz patologic, care însă nu îi scuză faptele.

Toți cei care au cercetat viața și procesul marchizei de Brinvilliers reproduc cuvintele pe care ea le-ar fi adresat uneia din cameristele sale, arătîndu-i o casetă plină cu sticluțe : „Cu cea ce am aici mă pot răzbuna împotriva tuturor dușmanilor mei. În această cutie sînt multe moșteniri !" În cursul procesului marchizei, caseta va fi desemnată prin denumirea „caseta cu moșteniri". Se mai

vorbește că, în ceea ce privește o altă servitoare, domnișoara de Villeray, pentru a se asigura de tăcerea ei asupra faptelor pe care le cunoștea, a fost otrăvită în anul 1673.

Marchiza de Brinvilliers alunecă tot mai jos pe panta desfrîului ; are mai mulți amanți în același timp, în afară de Sainte-Croix, de la legătura cu acesta rezultînd doi copii. Ea a mai fost amanta lui François de Pouget, marchiz de Nadaillac, căpitan de cavalerie ușoară și vărul soțului ei ; a mai avut un copil de la un alt văr, ca să nu mai vorbim de legătura cu însuși meditatorul copiilor ei. Toate acestea n-au împiedicat-o să resimtă o mare iritare atunci cînd a aflat că Sainte-Croix o înșeală ; de asemenea a jurat să-și înjunghie soțul, cînd i-a ajuns la ureche știrea că acesta întreține pe o oarecare domnișoară Dufay.

Dar, cel pe care l-a înspăimîntat cu confidențele într-o asemenea măsură încît, în cele din urmă, s-a văzut silit să fugă pentru a-și pune viața la adăpost, a fost Briancourt, tînărul preceptor al fiilor marchizei, care, la un moment dat, a constituit obiectul trecător al pasiunii ei. Calitatea de confident, precum și aceea de fost amant erau suficiente pentru a-i pune viața în primejdie și pentru a-l sili și pe el, întocmai ca și pe atîția alții, să poarte în permanență asupra lui un antidot universal, denumit „orvietan". Prudența, mai mult decît antidotul, l-a salvat de mai multe ori de la moarte.

Deși era înspăimîntat de rolul ce-i fusese impus și deși se temea de răzbunarea marchizei, totuși Briancourt, aflînd că aceasta intenționează să-și continue otrăvirile în familie, urmînd la rînd o soră și o cumnată, și nereușind să o convingă să renunțe la planurile ei criminale, previne pe viitoarele victime și salvîndu-le astfel viața.

Soțul marchizei, oarecum la curent cu preocupările ei, nu se lăsa servit decît de un valet ales de el și nu bea decît după ce i se spăla de fiecare dată paharul în fața lui. Marchiza reușise să-și creeze o faimă tristă. Cei care locuiau împreună cu ea sau care o frecventau erau cuprinși de o asemenea spaimă, încît fiecare își administra preventiv și în permanență un antidot. După cum am mai arătat, teroarea în care trăia soțul marchizei nu era cu nimic mai prejos decît aceea în care trăia Briancourt.

Marchiza de Brinvilliers avea să-şi iasă din calmul care o caracteriza cu prilejul morţii cavalerului de Sainte-Croix, întîmplat la 30 iulie 1672. Marchiza nu şi-a pierdut stăpînirea de sine, aşa cum s-ar putea crede, deoarece între ea şi cavalerul de Sainte-Croix exista o veche legătură, ci pentru că o tulbura faptul că o anumită casetă, despre care am vorbit, se afla în casa cavalerului. Din acel moment, marchiza de Brinvilliers nu va mai fi stăpînită decît de preocuparea de a intra în posesiunea acelei misterioase şi compromiţătoare casete.

Pentru a dobîndi obiectul dorit, care ar fi demascat-o, marchiza se va strădui mai întîi să-l convingă pe comisarul Picard că această casetă îi aparţine şi că se cuvine să-i fie înapoiată. Demersurile ei rămîn însă fără nici un rezultat şi atunci, pentru a-l intimida, invocă numele unor personalităţi, încercînd în acelaşi timp să-l corupă pe sergentul căruia comisarul îi încredinţase caseta spre păstrare. Neizbutind pe aceste căi, nu va sta la gînduri nici o clipă să încerce a-l vizita pe comisar în cursul nopţii, dar acesta refuză s-o primească. A doua zi convocă pe Briancourt şi pe procurorul Delamare, care, la rugăminţile marchizei, se vor strădui şi ei, de altfel fără succes, să-l convingă pe comisar să-i înapoieze marchizei misterioasa casetă.

Zădărnicia încercărilor, ca urmare a puternicei împotriviri a comisarului, o face pe marchiză să-şi piardă cumpătul. Se hotărăşte să fugă din ţară.

Dar de ce toate acestea : Sainte-Croix murise lăsînd nenumărate datorii, astfel încît, imediat după deces, locuinţa sa fusese sigilată. Abia la 8 august, comisarul Picard — asistat de sergentul Creuillebois, de doi notari, de un reprezentant al văduvei şi de un reprezentant al creditorilor — ridică sigiliile şi procedară la inventarierea obiectelor ce aparţineau defunctului.

În afară de cele pe care le cunoaştem, Sainte-Croix fusese un personaj destul de misterios, care îşi petrecuse o bună parte din viaţă într-un laborator de alchimie instalat în casa sa şi în care, după cum spuneau unii, s-ar fi îndeletnicit cu prepararea şi experimentarea unor otrăvuri, iar după alţii, cu descoperirea pietrei filozofale. Se

răspîndise chiar zvonul că moartea s-ar fi datorat spargerii unei măşti de sticlă, pe care o folosea cînd lucra în laborator, accident care l-ar fi făcut să aspire emanaţiile otrăvitoare ale substanţelor pe care le prepara.

Comisarul descoperi, în încăperea care-i slujea lui Sainte-Croix de laborator, printre eprubete şi alambicuri, un sul de hîrtie pe care se aflau scrise cuvintele „confesiunea mea", precum şi o casetă de culoare roşie şi de formă prelungă, de care era legată o cheie. Toţi cei care asistau la inventariere au fost de acord să arunce în foc sulul de hîrtie, fără a încerca să-l citească.

Ce conţinea oare caseta pe care Sainte-Croix o indicase ca aparţinînd doamnei de Brinvilliers şi la care alăturase o scrisoare, al cărei ton neobişnuit trezise bănuielile comisarului ?

„Implor cu umilinţă, scria Sainte-Croix, pe acei în mîinile cărora va cădea această casetă, să-mi facă binele de a o restitui doamnei marchize de Brinvilliers, cu locuinţa în strada Neuve-Saint Paul, dat fiind că tot ce conţine o priveşte şi îi aparţine numai ei : şi dacă s-ar întîmpla să moară înaintea mea, rog să fie aruncată în foc cu tot ce se află înăuntru, fără a o deschide". Scrisoarea se încheia cu blesteme îndreptate împotriva acelora care n-ar fi dat urmare indicaţiilor lui.

Caseta a fost deschisă în ziua de 11 august, în prezenţa rerezentantului marchizei şi conţinea mai multe fiole, dintre care unele erau pline cu un lichid incolor, iar altele cu un lichid roşcat ori cu o pulbere cu un aspect ciudat ; se mai aflau aici cîteva scrisori pe care marchiza de Brinvilliers le adresase cavalerului de Sainte-Croix, două recunoaşteri de datorie semnate de marchiză pentru sumele de 30 000 şi 25 000 de livre, precum şi o chitanţă pentru suma de 10 000 de livre, împrumutată doamnei de Brinvilliers de către R. de Pennautier, bancher, prin intermediul lui Sainte-Croix.

Atît lichidul din fiole, cît şi pulberea au fost experimentate pe animale (porumbei şi cîini), care au murit „pe dată". Dar spre uimirea experţilor, la autopsia animalelor nu s-a descoperit în corpul lor nici o urmă de otravă. Într-adevăr, în raportul acestora se consemnează : „Experienţele cele mai sigure şi cele mai obişnuite se fac cu

ajutorul apei, al focului și al animalelor. Otrava lui Sainte-Croix a fost supusă tuturor încercărilor dar ea își bate joc de toate experiențele : otrava plutește pe apă, scapă experienței focului, în urma căruia nu rămîne decît o substanță inofensivă ; la animale se ascunde cu atîta artă, încît nu o poți recunoaște".

Otrava misterioasă, a cărei natură nu putea fi definită de experții timpului, era pe bază de arsen și a fost descoperită cu cîțiva ani înainte de Glaser ; acesta a reușit să obțină noi compuși, diferiți de cei cunoscuți din natură, folosiți și ei așa cum am văzut. Dar otrava lui Glaser era pe bază de arsen, poseda proprietăți toxice deosebit de puternice și în același timp greu de identificat. Arsenul, grație acestor preparate, după cum vom vedea și în cazurile următoare, își va începe acum lunga și înspăimîntătoarea sa carieră.

Știrea privitoare la otrava descoperită în caseta lui Sainte-Croix, precum și rezultatele experiențelor făcute de experți, s-a răspîndit cu iuțeala fulgerului. În saloanele pariziene nu se mai vorbea decît de marchiza de Brinvilliers, Sainte-Croix și Pennautier. Foarte curînd zvonurile luară asemenea proporții, încît toate decesele, mai mult sau mai puțin suspecte din ultimii ani, au fost atribuite activității odioase desfășurate de cei trei presupuși complici.

Era nevoie de multe probe convingătoare pentru ca o învinuire precisă să poată fi îndreptată împotriva unor persoane cu averea și poziția socială a lui Pennautier, colaborator al lui Colbert, sau cu relațiile și rangul marchizei de Brinvilliers.

La 22 august — dată la care marchiza și Pennautier au fost invitați în fața magistratului competent pentru stabilirea persoanelor cuprinse în scrisorile și chitanțele găsite în caseta lui Sainte-Croix — își face apariția un al treilea personaj cunoscut nouă și complice al celor doi. Comportarea lui neobișnuită avea să înlăture ezitările justiției din timpul lui Ludovic al XIV-lea. Este La Chaussée, care se aflase un timp în serviciul lui Sainte-Croix, apoi, după cum am arătat, marchiza de Brinvilliers îl angajase în calitate de valet al celor doi frați ai săi.

Comisarul Picard îi aduce la cunoștință că în laboratorul lui Sainte-Croix s-a găsit o casetă care a fost des-

chisă. La auzul acestei ştiri La Chaussée se înspăimîntă, o ia de îndată la fugă, îşi părăseşte stăpînul la care se angajase de curînd şi se ascunde. Este prins de poliţie abia la 4 februarie 1673 şi arestat pe stradă, la orele 6 dimineaţa, de către ofiţerul de poliţie Thomas Régnier.

Poliţistul Régnier încearcă să folosească acest fapt pentru a-i smulge o mărturisire marchizei de Brinvilliers : el îi aduce la cunoştinţă acesteia că La Chaussée a fost arestat, nădăjduind că ştirea neaşteptată o va face să-şi piardă cumpătul. Marchiza nu se lăsă de loc impresionată, dar, dîndu-şi seama de pericolul ce o ameninţă, socoteşte înţelept să părăsească grabnic ţara, refugiindu-se în Anglia.

Cu mai puţin sînge rece, Briancourt, în momentul în care află această veste de la acelaşi Régnier, care nu se dăduse bătut, nu se putu stăpîni să nu exclame : „iată o femeie pierdută".

Încunoştiinţată de cele petrecute, văduva lui Antoine d'Aubray, unul dintre cei doi fraţi morţi ai marchizei, vine grabnic la Paris şi, în ziua de 10 septembrie, depune la tribunalul din Châtelet o cerere prin care se constituie parte civilă împotriva lui La Chaussée şi a marchizei de Brinvilliers, pe care îi învinuieşte de asasinarea soţului ei prin otrăvire.

Procesul împotriva lui La Chausée ia sfîrşit la 23 februarie 1673. Prin hotărîrea sa, tribunalul decide să i se aplice învinuitului tortura denumită „question préparatoire". Dacă rezista acestei torturi, La Chaussée era salvat şi, o dată cu el, şi marchiza de Brinvilliers.

Pentru a înlătura acest risc, văduva lui Antoine d'Aubray face însă apel împotriva hotărîrii, în faţa Parlamentului, şi obţine o rejudecare a procesului în faţa Camerei criminale, denumită La Tournelle. La 24 martie 1673, La Chaussée este condamnat la moarte prin tragere pe roată, iar marchiza este şi ea condamnată, în lipsă, la moarte prin tăierea capului. Supus torturii ordinare şi extraordinare înainte de execuţie pentru a-l sili să facă mărturisiri, La Chaussée continuă să nege că ar fi săvîrşit crima de care era învinuit ; după tortură îşi recunoaşte vina şi o acuză pe marchiză ca fiind cea care l-a instigat. În faţa acestei mărturisiri, locotenentul de poliţie Nicolas de la

Reynie observă că dacă Parlamentul nu l-ar fi condamnat pe La Chaussée la aplicarea torturii, doar pe temeiul ipotezelor și al puternicelor prezumții, crimele marchizei de Brinvilliers ar fi rămas nepedepsite.

Amintim că după arestarea lui La Chaussée, am arătat că marchiza fuge din țară și se stabilește la Londra. Dar chiar înainte de declarațiile făcute de La Chaussée, secretarii de stat ai lui Ludovic al XIV-lea, care arătau cel mai viu interes pentru desfășurarea procesului, cer guvernului englez extrădarea marchizei.

Fratele lui Colbert, marchizul de Croissy, ambasador al Franței pe lîngă Carol al II-lea, regele Angliei, obține consimțămîntul acestuia pentru extrădare, dar cu condiția ca arestarea să fie făcută de poliția franceză, deși se știa că ambasada nu avea posibilitatea s-o facă. Numai după noi insistențe, Carol al II-lea cedează, dîndu-și acordul ca poliția engleză să intervină în acest caz.

Marchiza de Brinvilliers simte primejdia și părăsește în grabă Anglia, oprindu-se în Olanda. Din anul 1673 pînă la 25 martie 1676 ea cutreieră oraș după oraș și în cele din urmă ajunge la Liège, care se afla încă în mîna trupelor franceze. Louvois, secretar de stat, informat despre prezența ei, însărcinează pe Desgrez, ofițer de poliție vestit pentru abilitatea sa, să aresteze pe marchiză, care se ascunsese într-o mănăstire. Desgrez, deghizat în preot, ar fi pătruns în mănăstire și ar fi reușit s-o atragă într-o cursă, sub pretextul unei aventuri galante, pentru care, cu toate întîmplările din ultimii ani, marchiza mai păstrase încă un puternic interes. Cu prilejul arestării, este găsită la marchiză o a treia casetă, care conținea înspăimîntătoarea și cinica spovedanie a crimelor sale, descrisă în amănunțime.

Aducerea marchizei de Brinvilliers la Paris a fost însoțită de întîmplări neprevăzute pentru paznicii ei, deoarece, spre a scăpa de judecată, această femeie, care nu se temea de nimic, a făcut tot ce i-a stat în putință. Astfel, în cîteva rînduri a căutat să se sinucidă în modul cel mai neașteptat : o dată a încercat să înghită cioburile unui pahar pe care singură l-a spart între dinți, iar altă dată a înghițit pur și simplu niște ace.

Neizbutind să moară, marchiza nu se resemnează, ci se străduieşte să-i corupă pe paznici pentru a-i determina s-o elibereze. Plănuise să-l omoare pe Desgrez, să taie hamurile cailor de la trăsura care o transporta şi să fugă, sărind pe unul dintre cai, ori să organizeze o răpire în drum cu ajutorul cîtorva prieteni, cărora izbutise să le transmită o scrisoare. Aşadar, transportarea marchizei la Paris a fost dificilă. Deoarece toate încercările de a se salva au rămas fără rezultat, odată închisă la Conciergerie pe data de 25 aprilie; marchiza se străduieşte să obţină sprijinul lui Pennautier, insinuînd că acesta i-ar fi fost complice la crimele săvîrşite. Insinuările, precum şi nenumăratele scrisori ce încearcă să i le transmită, sfîrşesc prin a-l face suspect pe Pennautier care, cu toată înalta sa poziţie, este arestat şi închis tot la închisoarea Conciergerie, chiar în camera în care fusese deţinut Ravaillac, asasinul regelui Henric al IV-lea. În ajunul morţii, marchiza face o mărturisire care dovedeşte că Pennautier nu fusese decît o victimă a acestei femei, cu resurse nesfîrşite, dar atît de rău folosite.

Dat fiind privilegiul pe care îl da titlul de noblețe, marchiza de Brinvilliers a fost judecată de cea mai înaltă instanţă din acea vreme, este vorba de Marea Cameră şi Tribunalul Tournelle reunite sub preşedinţia lui Lamoignon. Procesul s-a judecat de la data de 29 aprilie la 16 iulie 1676. În cursul celor 22 de şedinţe, marchiza a dat dovadă de o voinţă puternică, de o energie şi totodată de o prezenţă de spirit care a uimit tot timpul pe judecătorii ei. A negat toate învinuirile ce i se aduceau şi a explicat confesiunea scrisă, găsită asupra ei în momentul arestării, ca fiind făcută sub influenţa unei febre puternice, o stare de nebunie, rod al unei imaginaţii bolnave.

Nici confruntarea cu Briancourt, a cărui depoziţie a fost cel mai grav act de acuzare, n-a făcut-o să-şi piardă sîngele rece. În legătură cu această confruntare, Lamoignon notează : „Este un spirit care ne înspăimîntă. Am judecat ieri procesul ei pînă la orele 8 seara ; a fost confruntată cu Briancourt, în faţa Camerei, timp de 13 ore ; astăzi, din nou timp de 5 ore, dar a susţinut cele două confruntări cu o forţă surprinzătoare. Cînd, la sfîrşitul dramaticei sale depoziţii, Briancourt izbucneşte în plîns, marchiza, stăpînă pe ea, îi spune cu dispreţ : „Plîngi ? Ce lipsă de curaj !"

Apărătorul marchizei de Brinvilliers a fost maestrul Nivelle, avocat înzestrat cu o mare abilitate și elocvență, a cărui faimă s-a păstrat timp îndelungat. Pledoaria în apărarea femeii învinuite de atîtea crime și-o începe în felul următor :

„Atrocitatea crimelor și calitatea persoanei învinuite impun probe dintre cele mai neîndoielnice, probe scrise, s-ar putea spune, cu raze de lumină". În continuare, maestrul Nivelle se întreabă dacă probele aduse contra marchizei sînt concludente și, de-a lungul întregii sale pledoarii, încearcă să demonstreze contrariul. Rînd pe rînd, talentatul avocat demonstrează că nu certitudinea, ci dubiul se desprinde din depozițiile diferiților martori ; subliniază contradicțiile dintre aceste depoziții, insistînd, îndeosebi, asupra declarației lui La Chaussée ; reușește să argumenteze că biletul aflat în caseta lui Sainte-Croix a fost introdus în casetă înaintea fiolelor cu otravă și, în fine, apărătorul înlătură probele din confesiunea scrisă a acesteia, sprijinindu-se pe puterice argumente de drept canonic, care îi îngăduiau să afirme că acel document este „potrivit legilor divine și omenești, sacru și inviolabil".

În încheierea pledoariei, constituită cu o deosebită artă, Nivelle se străduiește să inspire judecătorilor milă pentru acuzată. Văduva unuia dintre frații marchizei atrage atenția părții civile că n-ar trebui să se ridice împotriva acuzatei, din moment ce moartea soțului ei a fost răzbunată prin pedepsirea lui La Chaussée. Își exprimă mirarea față de dorința văduvei și o avertizează că prin îndîrjirea ei va merita reproșul de a nu fi avut sentimente afectuoase pentru nepoții ei, pe care ar fi trebuit să-i considere ca pe proprii săi copii.

La 15 iulie marchiza este adusă pentru ultima oară în fața judecătorilor. Atitudinea ei rămîne neschimbată. După ce ultimul interogatoriu ia sfîrșit, președintele Lamoignon anunță că, la cererea surorii ei, călugăriță carmelită, va fi trimis un preot pentru a se ocupa de „salvarea sufletului ei". Acest preot era abatele Edmond Pirot, profesor la Sorbona, cunoscut pe atunci în întreaga Europă pentru preocupările sale filozofice și îndeosebi pentru discuțiile sale cu Leibniz. Pirot reușește să cîștige încrederea mar-

chizei şi să obţină mărturisirea pe care nici prelungitele interogatorii, nici confruntările, nici apelurile adesea patetice ale lui Lamoignon şi nici teama de tortură nu i le putuseră smulge.

În dimineaţa zilei de 16 iulie 1676 i se citeşte inculpatei hotărîrea prin care este declarată vinovată de a-şi fi omorît tatăl şi pe cei doi fraţi şi de a fi încercat să-şi omoare o soră. Marchiza este condamnată : „să-şi recunoască greşeala în faţa porţii principale a bisericii din Paris, unde va fi adusă într-o căruţă, desculţă, cu funia în jurul gîtului, ţinînd în mîini o torţă în greutate de 1 kg şi acolo, în genunchi, să recunoască că din răutate şi răzbunare, pentru a le moşteni averea, şi-a otrăvit tatăl, pe cei doi fraţi şi a atentat la viaţa defunctei sale surori, lucru de care se căieşte şi pentru care cere iertarea lui dumnezeu, regelui şi justiţiei ; după aceasta să fie dusă în acecaşi căruţă în Place de Grève, pentru a i se tăia capul pe un eşafod care va fi instalat în acest scop în piaţa amintită ; corpul său să fie ars, iar cenuşa aruncată în vînt, aceasta după ce, în prealabil, i se va aplica chestiunea ordinară şi extraordinară (tortura), pentru a fi aflată şi de complici".

Marchiza declară că ceea ce a rănit-o mai mult şi într-o asemenea măsură încît nu a mai putut urmări lectura sentinţei şi cerînd să fie repetată a fost acea parte din hotărîre care cuprindea condiţiile umilitoare în care urma să fie dusă la locul de execuţie.

Înainte de a i se aplica prima tortură, ea face o mărturisire completă a crimelor sale, arătînd că otrăvurile de care s-a folosit erau arsenul, vitriolul şi veninul de broască rîioasă şi că, în afară de Sainte-Croix, nu a avut nici un alt complice.

Dar înainte de a face mărturisirea, marchiza ţine să declare că nu teama de tortură sau dorinţa de a o evita o determină să se poarte astfel, ci convingerea pe care i-au sădit-o discuţiile cu abatele Pirot.

Cea de-a doua tortură la care a fost supusă era cea mai groaznică din cîte aplica Parlamentul din Paris. Era tortura apei care, introdusă cu forţa, brusc şi în cantităţi mari în stomac, provoca dureri insuportabile.

Sîngele rece, precum și imensul ei orgoliu n-au părăsit-o nici în fața morții. I-a uluit într-o asemenea măsură pe cei care au asistat la execuție, încît unii dintre ei au socotit-o victimă și au pretins chiar că au văzut o aureolă în jurul capului retezat.

„Nu i-a scăpat nici un cuvînt de reproș împotriva nimănui și nici un geamăt, scrie abatele Pirot, și n-a manifestat nici o temere josnică... și nici un moment, nici priveliștea pieței, nici apropierea de eșafod, nici vederea înspăimîntătoarelor instrumente folosite pentru moartea ei, nu i-a provocat nici măcar umbra unei spaime. Însuși călăul a fost impresionat de tăria acestei stranii condamnate".

Tortura terminată, Guillaume, călăul Parisului, a retezat dintr-o singură lovitură de secure capul marchizei de Brinvilliers. Acesta a fost sfîrșitul celei care, după părerea doamnei de Sévigné, Medeea însăși ar fi părut o nevinovată !

Corpul a fost apoi ars pe rug și cenușa răspîndită în cele patru vînturi, însă mulți oameni s-au străduit să adune oasele calcinate...

Copiii marchizului de Brinvilliers și-au luat apoi numele de d'Offémont.

Începuturile toxicologiei sînt legate de arsen

Punerea bazelor științifice ale toxicologiei a durat relativ mult, prelungindu-se de-a lungul întregului secol al XIX-lea. Aceasta își găsește explicația în progresul lent al anumitor domenii ale chimiei, cum ar fi de exemplu cel al chimiei analitice.

Otrava la modă în secolul trecut, ca și de altfel în întreg evul mediu, era arsenul. Punerea bazelor toxicologiei coincide cu descoperirea unei metode științifice și

sigure de evidențiere a arsenului. Aceasta se datorește unor savanți ca Marsh și Orfila, unul englez și celălalt francez, unul chimist și cel de al doilea medic legist. Cu Marsh începe un alt capitol al pasionantei istorii : „Drama otrăvirilor".

James Marsh era un om studios, care își împărțea — ca orice englez respectabil — timpul între serviciu și familie ; era chimist la Arsenalul Regal Britanic din Woolwich, situat în apropierea Londrei. În anul 1832, în cel de al 42-lea an al vieții sale, întîmplarea i-a deschis poarta spre celebritate.

Era o zi cețoasă și friguroasă de început de iarnă cînd Marsh, apreciat ca un chimist capabil, a primit o invitație din partea coroner-ul i din Plumstead, prin care este rugat să-și aducă serviciile, ca expert, într-un caz de otrăvire. Despre ce era vorba ? Nu departe de Woolwich, la Plumstead, un fermier care dispunea de o avere importantă, pe nume James Badle, a fost găsit mort după ce, cu puțin timp mai înainte, la micul dejun, băuse o ceașcă cu cafea. Înainte de a muri a avut vomismente repetate, dureri în dreptul ficatului, diaree și o slăbiciune a membrelor. Fapt curios, soția, fiica, nepoata și servitoarea — pe nume Sophia Taylor —, care băuseră din aceeași cafea, prezentaseră la rîndul lor aceleași simptome, dar sub o formă mult mai atenuată, ceea ce, spre deosebire de stăpînul casei, le-a permis să se refacă într-un timp foarte scurt.

Judecătorul de instrucție Slace și polițistul Morris cunoșteau pe John Badle, un despot bătrîn de 80 de ani, care își ținea familia cu o mînă de fier, terorizînd-o zi și noapte cu apucăturile lui de maniac. Atenția oamenilor legii a fost îndreptată în primul rînd asupra băiatului acestuia, cunoscut sub numele de „al doilea John" cît și asupra nepotului, numit „tînărul John". Primul, redus la un trai modest, aștepta cu nerăbdare moartea tatălui său ; cît privește pe nepot, era mereu în căutare de bani și își pierdea zilele fără să muncească.

Atunci cînd servanta, Sophia Taylor, a declarat că în ziua în care bătrînul Badle se îmbolnăvise „tînărul John" (fapt surprinzător) s-a grăbit să aducă apă de la puțul din curte pentru prepararea cafelei — lucru pe care nu-l mai

făcuse niciodată înainte —, bănuielile judecătorului de instrucție s-au îndreptat asupra nepotului ; aceasta, cu atît mai mult, cu cît se aflase despre o conversație între tînărul pierde-vară și mama sa, în cursul căreia cel suspectat declarase : „Ar fi bine ca bătrînul să moară... am dispune în acest caz de cîteva mii de livre anual...". Mai mult, Slace a fost informat de către farmacistul Evans, care avea magazinul pe Powis Street, că „tînărul John" cumpărase în două rînduri arsen, dînd ca explicație faptul că vrea să omoare șoarecii, care în ultima vreme se înmulțiseră peste măsură la fermă.

Judecătorul de instrucție, un om orgolios căruia îi plăcea să se considere că este în pas cu progresul științei, a confiscat cafetiera și a însărcinat de îndată pe chirurgul Butler să procedeze neîntîrziat la efectuarea autopsiei defunctului. Cafeaua rămasă ca și intestinele mortului au fost încredințate lui James Marsh, care, în acea vreme, avea o preocupare mai puțin obișnuită : punerea la punct a unui mecanism destinat amortizării reculului tunurilor instalate pe navele de război. Nemulțumit și supărat de faptul că a fost deranjat, Marsh a fost nevoit să-și abandoneze studiul tunurilor pentru a se dedica cercetării diverselor cărți apărute recent în limba germană și consacrate arsenului. Chimiștii germani se bucurau deja de un prestigiu în ceea ce privește progresele lor în diversele ramuri ale chimiei. Aplicînd metodele curente, Marsh a dovedit că atît cafeaua cît și conținutul stomacului conțineau arsen prin faptul că lăsau un depozit gălbui prin tratare cu hidrogen sulfurat dizolvat în amoniac. Această primă constatare decise „Camera de punere sub acuzare" să inculpe pe „tînărul John" de omucidere. În cursul procesului, început în ziua de 21 decembrie 1832 la Tribunalul din Madistone, publicul și-a manifestat neîncrederea față de poliție și de așa-zisele metode științifice ale acesteia, zdruncinînd acuzarea.

Pentru jurați „depozitul galben", „hidrogenul sulfurat" și „amoniacul" nu însemnau mare lucru. Pentru aceștia toate păreau veritabile trucuri de scamator. Ei vroiau să „vadă" arsenul. Inculpatul a fost pînă la urmă achitat, spre marea satisfacție a celor care participaseră la proces. Epilogul acestei afaceri avu loc zece ani mai tîrziu : „tînărul

John", judecat de astă dată pentru escrocherie și șantaj, a fost condamnat la deportare în colonii. Lovitură de teatru : cu prilejul procesului, acesta a făcuț o declarație revelatoare : nepotul își otrăvise bunicul cu arsen !

Revenind la James Marsh, verdictul procesului, departe de a-l descuraja dar rănit în amorul propriu și fiind sigur că nu greșise, se decise să-și consacre de acum înainte toate eforturile în scopul găsirii unui procedeu indubitabil de punere în evidență a arsenului, care, în același timp, să fie capabil să convingă și pe cel mai sceptic dintre juraţi.

Căutînd în biblioteca arsenalului, lui Marsh îi căzu în mînă cartea lui Carl Wilhelm Scheele, în care acest farmacist din Köping, mort de 47 de ani, vorbea de hidrogenul arseniat. Concluziile pe care Marsh nu întîrzie să le tragă din această carte, erau așa de simple și de evidente, încît un savant, de talia și anvergura lui Orfila, nu și-a iertat niciodată faptul că nu a fost în măsură s-o facă. Lucrurile stăteau astfel : un lichid cu conținut de arsenic, la care se adaugă puțin zinc și tratat cu acid sulfuric sau clorhidric, în urma reacțiilor chimice intervenite între zinc și acid, producea o degajare de hidrogen. Hidrogenul în contact cu arsenul se transforma într-un compus gazos, hidrogenul arseniat, care, încălzit, se descompunea din nou în elementele componente : hidrogen și arsen, acesta din urmă reluîndu-și forma sa inițială de pudră metalică.

Dînd dovadă de inventivitate și spirit de orientare, Marsh și-a confecționat un tub îndoit în formă de U, care avea un braț deschis iar celălalt se termina printr-o țeavă subțire. El a introdus în interiorul acestuia din urmă puțin zinc și a umplut celălalt braț cu un lichid ce conținea arsen și acid clorhidric. Cînd lichidul a venit în contact cu zincul a început să se degajeze hidrogen arseniat prin tubul subțire. Marsh nu a făcut altceva decît să aprindă gazul și, apropiind de flacăra pîlpîitoare o capsulă rece de porțelan, a constatat depunerea pe aceasta a unei pete negre de arsen. Acest procedeu rudimentar, dar ameliorat considerabil ulterior permitea decelarea, cu o foarte mare exactitate, chiar a unei cantități de un miligram de arsen.

Cînd, în octombrie 1836, la numai patru ani de la procesul lui James John Badle, James Marsh a publicat un articol în Edimburg Philosophical Journal privind descoperi-

rea sa, nu a bănuit că metoda sa va fi adoptată de noua știință a toxicologiei și că ea va fi clasată în rangul „probelor incontestabile de decelare a arsenului".

Aproximativ în aceeași perioadă, mai precis în anul 1840, arsenul avea să facă, de astă dată pe continent și la Paris, obiectul unui proces răsunător, asociind de astă dată la numele lui Marsh și pe cel al lui Orfila.

În acea vreme, o tînără franțuzoaică în vîrstă de numai 24 ani, pe nume Marie Lafarge, a ieșit din anonimat, făcînd din ea subiectul presei de senzație din marile capitale : Paris, Roma, Berlin, Viena, Petersburg și New York. Era o celebritate plătită cu viața unui om : Marie Lafarge era acuzată că își ucisese soțul prin otrăvire.

La prima vedere pare dificil de explicat pentru ce acest caz criminal — care a dus la dispariția unui om cu totul anonim ca Charles Lafarge ce trăia modest într-un mic orășel din Franța, Le Glandier — a produs atîta vîlvă. Poate din cauza personalității Mariei Lafarge, descrisă ca o femeie misterioasă, care se bucura de un farmec irezistibil, sau datorită fascinației morbide pe care o aveau otrăvitoarele, așa după cum vom vedea că s-a întîmplat în evul mediu ; sau pentru că, de astă dată, cazul Mariei Lafarge avea să conducă, după cum au înclinat cei mai mulți să conchidă, la punerea într-o lumină nouă, în fața marelui public, a tinerei științe — *toxicologia*.

Cazul Lafarge, datorită presei, a făcut cunoscut milioanelor de cititori — prin descrierea fazelor care s-au succedat la elucidarea sa — existența unei profesii cu totul neobișnuite, cum ar fi medici legiști și chimiști toxicologi.

Așa cum arată Jürgen Thorwald în cartea sa cu titlul „Marea aventură a criminologiei" din care am extras o serie de pasaje : „Această nouă știință, ieșită din întuneric grație progresului realizat de chimie, părea tot atît de misterioasă în ochii contemporanilor ca și consecințele activității sale, presărate cu numeroase cadavre. Nu este exclus ca acest interes, ținînd seamă de starea de spirit din acele vremuri, să fi provocat interesul pe care îl exercitau otrăvitorii, conferind acestei științe aspectul macabru care atrăgea mulțimea ca un magnet".

Dar înainte de a descrie cazul Lafarge, să facem o trecere în revistă a istoriei „Dramei otrăvirilor", din antichitate și pînă la începutul secolului al XIX-lea.

Drama otrăvirilor

Marchiza de Brinvilliers, prin popularitatea procesului său, a determinat ivirea unei adevărate şcoli de imitatori şi otrăvirile misterioase, survenite în aşa-zisa „înaltă societate", s-au propagat într-un ritm fulgerător [1].

Aceasta a condus, pe data de 11 ianuarie 1680, la crearea în Paris a unui Tribunal denumit „La chambre ardente", care a fost însărcinat să stăvilească flagelul ivit. Acest tribunal a judecat între anii 1680—1682 circa 226 otrăvitori, dintre care 38 au fost femei. Cu puţin timp mai înainte, în 1670, a avut loc, după cum menţionează documentele vremii, moartea ducesei de Orléans, bănuită a fi fost otrăvită. Această crimă a zguduit opinia publică franceză într-un moment în care ţara era în plină ascensiune politică şi prosperitate economică.

Un şir de decese suspecte, la care se adăuga emoţia provocată de recentul proces al marchizei de Brinvilliers, ca şi dezvăluirea unui plan de otrăvire a regelui şi a delfinului (fiul regelui şi moştenitorul tronului), au dus la descoperirea unor asociaţii de alchimişti, falsificatori de monede, magicieni şi vrăjitori.

Tribunalul, înfiinţat cu această ocazie, a rămas cunoscut în istorie sub numele de „Camera de Justiţie", „Camera Otrăvirilor" sau „Camera Inchiziţiei de la Arsenal" după numele localului în care îşi ţinea şedinţele. În decursul existenţei sale, el a prilejuit să defileze prin faţa sa unele din cele mai importante personaje ale regatului [1].

În fruntea lui, Ludovic al XIV-lea a numit ca preşedinte, procuror general şi raportor, pe Reynie, un sever locotenent de poliţie. Se menţionează, printre altele, că au fost citate la bară şi persoane care erau în dizgraţia regelui. Cu ocazia interogatoriului luat ducesei de Bouillon, aceasta a fost întrebată dacă, cu prilejul întrevederilor sale cu vrăjitoarele, nu a zărit pe diavol. Ducesa de Bouillon i-a răspuns: „Îl văd în acest moment, iar imaginea sa

[1] Dumas A. — Din crimele celebre, Tipografia J. Romanovu et co., Bucureşti, 1858, p. 150.

Brentano Franz Funck — Le drame des poisons, Ed. Tallandier, Paris, 1928, p. 40.

este foarte diformă, fiind deghizat în consilier de stat". În ceea ce privește pe contesa de Soissons, aceasta se văzu pusă în situația de a i se imputa lucruri atît de grave, încît a găsit că este mai prudent să fugă la Bruxelles. Doamna de Sévigné a scris privitor la acest subiect : „Ducesa de Bouillon a mers la ghicitoarea la modă a epocii, Voisin, cerîndu-i puțină otravă pentru a omorî un soț bătrîn și supărător, precum și un filtru pentru a fi luată în căsătorie de un bărbat tînăr pe care-l iubea".

Mareșalul de Luxemburg a fost încarcerat la Bastilia, fiind supus unui interogatoriu îndelungat și rămînînd închis acolo timp de patrusprezece luni.

În galeria de otrăvitori, principalul loc revenea Catherinei Deshayes Monovoisin, numită La Voisin, despre care Funck-Brentano spunea că este cea mai mare criminală a istoriei. Întreaga societate nobilă și bogată din acea vreme și, așa cum se va afla mai tîrziu, chiar favorita regelui o frecventa, recurgînd la vrăjitoriile ei (în schimbul unor importante sume de bani), pentru a rezolva probleme de familie, de dragoste sau de moștenire. Soluția era totdeauna moartea celui nedorit. Cu ajutorul abatelui Guibourg, La Voisin practica magia neagră, celebrînd liturghii în cursul cărora erau sacrificați copii nou-născuți, furați sau vînduți.

„Este ușor de închipuit, scrie Funck-Brentano, stupoarea lui Ludovic al XIV-lea, a miniștrilor săi, a șefului poliției cînd au fost descoperite aceste crime. Groaza răspîndită era cu atît mai mare, cu cît chimiștii și medicii experți din acea vreme erau incapabili să descopere urma otrăvii în cadavre".

La Voisin și complicele ei își botezară otrava „praf de succesiune". Ea nu lucra singură ci făcea parte dintr-o societate de otrăvitori, printre care se pot cita Vanens, Sainte Colombe și Bachimont. Grupul acestora vindea arsenic, vitriol și sublimat corosiv tuturor amatorilor și mai ales femeilor măritate grăbite să devină văduve. În piețe, alături de ei, erau jonglerii, care aveau ca scop să le servească drept paravan pentru adevăratele lor preocupări ; ei străbăteau țările, în lung și-n lat, pentru desfacerea macabrei mărfi. Astfel Vanens călătorea cu predilecție prin Germania, Italia și Franța. Acești saltimbanci erau depozitarii unor mari cantități de produse toxice, pe care

le desfăceau prin intermediul unor femei ca Laforest, Chapelain și Beauregard. Intermediarele își recrutau clientela din toate păturile societății. Preocupările lor cuprindeau o arie largă de „afaceri" : provocarea de avorturi, obținerea unor moșteniri, schimbarea soțului sau a soției. Femeile, după spusele acestora, constituiau clientela cea mai numeroasă și care plătea cel mai bine. Aceste femei vindeau pe bani gheață clienților serioși : lichide și prafuri ce conțineau cantaridă, arsenic și venin de broască rîioasă. Vînzarea otrăvurilor era însoțită uneori de descîntece, liturghii negre, incantații magice învăluite în fum de mirodenii etc.

La puțin timp după arestarea lui Vanens și Bachimont a fost încarcerat și La Bosse — care se ocupa cu prepararea și vinderea otrăvurilor de mai bine de douăzeci de ani —, Vigoureux, precum și soția unui croitor, care făcea comerț cu La Voisin, arestată la 12 martie. În declarațiile pe care aceasta din urmă le-a făcut privitor la practicile sale de vrăjitorie, se remarcă pasajul următor : „Am deprins, încă de la vîrsta de nouă ani, practica necromanciei și importanța fizionomiei. Călugării m-au persecutat la început pentru aceste preocupări, dar, avînd prilejul să ofer serviciile mele unor mari prelați în timpul ședерii mele la Paris, nu am mai avut de ce mă teme". A negat că „știința" sa ar fi servit la uciderea cuiva. A recunoscut că a vîndut „pudră de iubit", horoscoape și remedii, însă toate fără a primejdui viața cuiva.

Cu toate acestea, vrăjitoarea a fost acuzată că a făcut trafic cu praf de maç și praf de diamant și în final s-a decis să recunoască totul, denunțîndu-și complicii, printre care un duce, un curtean și trei preoți — Sage, Mariette și Davot —, toți trei meșteri abili în a folosi arsenicul și sublimatul corosiv.

Asasinarea soțului incomod sau prea puțin generos devenise un lucru obișnuit în înalta societate a acelor vremuri. Era îndeajuns o vizită la faimoasa La Voisin, precum și plata onorariului cerut. Doamna de Dreux, soția unui înalt magistrat al parlamentului, doamna Leféron, fiica unui consilier al curții supreme de justiție, bogata doamnă de Poulaillon și multe altele au fost aduse în fața tribunalului special pentru a răspunde de aceeași crimă, asasinarea soțului cu ajutorul vrăjilor sau otrăvu-

rilor. Acestea s-au bucurat însă de o surprinzătoare îngăduință, care — în cazul celei din urmă — a mers pînă la achitare.

Ceea ce la început a îngrozit Parisul, a început să devină un joc, socotit de unii chiar distractiv și subiect de discuție în saloanele protipendadei. Dar aceeași „distracție" practicată de femei care nu aparțineau nobilimii, ca văduva Brunet sau femeia Rebillé, erau pedepsite cu cea mai mare asprime.

La Voisin este condamnată, dar, deși hotărîrea prevedea și aplicarea torturii, ea este scutită de această pedeapsă ca urmare a intervențiilor clienților sus-puși, intervenții determinate nu de milă, ci de teama ca nu cumva să vorbească prea mult, compromițînd astfel și alte persoane la care cercetările tribunalului nu ajunseseră încă. De altfel, vrăjitoarea va declara singură că „simte de datoria ei să spună, pentru a-și descărca conștiința, că un mare număr de persoane, de toate condițiile și calitățile, i s-au adresat spre a obține mijlocul de a ucide și că desfrîul este prima cauză a tuturor acestor crime".

Întrucît cercetările dezvăluiau lucruri din ce în ce mai grave și mai apropiate de tron, regele, pentru a limita scandalul, a dispus scoaterea din dosare a unor declarații, cărora personal le-a dat foc, iar la data de 1 octombrie 1680, a hotărît chiar suspendarea ședințelor tribunalului.

Este de ajuns să amintim că, printre persoanele vizate de depozițiile otrăvitoarelor, figurau, în afară de doamna de Montespan, favorita regelui despre care am mai vorbit, ducesa de Orléans, Henriette d'Angleterre (învinuită de a fi celebrat chiar în palat o liturghie neagră împotriva soțului ei), doamnele de Polignac și de Gramont (care încercaseră, pentru a-l cuceri pe rege, s-o otrăvească pe Louise de la Vallière, contesa de Soissons). Aceasta, avertizată chiar de rege, fuge în Olanda pentru a se salva.

„La Chambre ardente" și-a reluat ședințele la 19 mai 1681, dar cu condiția, impusă de rege, de a înlătura declarațiile în care era vorba de marchiza de Montespan. Această condiție a fost suficientă pentru a îngădui ca nenumărați vinovați să fie sustrași de la pedeapsa meritată și, în fapt, pentru a împiedica tribunalul să-și desfășoare activitatea normală.

Acțiunea întreprinsă ia sfîrșit prin apariția, la 30 august 1682, a unui edict emis de Ludovic al XIV-lea împotriva ghicitorilor și vrăjitorilor, care erau alungați din Franța, precum și prin reglementarea fabricării și vînzării otrăvurilor necesare industriei. Aceste măsuri au avut ca urmare rărirea cazurilor de otrăvire criminală în Franța.

În același timp cu zvonurile care circulau pe seama otrăvirilor, a început să se vorbească de substanțe misterioase, de otrăvuri subtile, care ucideau prin emanațiile lor ; se citează obiecte ca mănuși, cămăși și stofe preparate după „metoda italiană" care trebuiau să omoare pe cel care le purta. Nu se știa, pe drept cuvînt, cărei cauze trebuiau atribuite aceste pretinse otrăviri, și este probabil că vrăjitorii din acea vreme, profitînd de credulitatea și ignoranța oamenilor, le mascau prin diverse căi, atribuindu-le unor toxice nenaturale extrem de puternice.

Pe de altă parte, după unii autori, în „La Chambre ardente" nu trebuie să vedem altceva decît teama pe care o resimțea regele de a nu fi, la rîndul lui, otrăvit. Fără aceasta s-ar fi preocupat mai puțin și ar fi dat o mai mică atenție procesului otrăvitorilor.

Decretul din 1682, după cum am văzut, și-a atins scopul într-o foarte mare măsură, otrăvirile scăzînd brusc în Franța, iar cei rămași din banda lui Sainte-Croix și Glaser, trecuți prin mîinile lui Fouquet și prin fața faimosului tribunal, s-au împrăștiat sau exilat în țările vecine, unde și-au continuat opera macabră. Așa s-a întîmplat că contesa de Soissons, în timpul unui voiaj pe care îl făcea în Spania, a otrăvit pe regina Spaniei, Maria Louisa d'Orléans. Mijlocul folosit era arsenicul, preparat după rețeta lui Sainte-Croix. Un alt caz de otrăvire criminală este acela al Jeannei d'Albret, care moare datorită intoxicării cu acid cianhidric.

Printre ultimele căpetenii de asociați otrăvitori este citat un anume Barenton. Acesta era un simplu muncitor în Béance, care, prin faima ce și-o crease singur, era considerat vrăjitor. Barenton cumulase, fără a-i cunoaște pe Sainte-Croix sau Glaser, atît cunoștințele de magie cît și cele de manipulare și de preparare a otrăvurilor. El oficia, pentru vizitatorii veniți din Paris, liturghii negre pe corpul servitoarei sale, utilizată drept altar, așa cum cere

ritualul. Vindea femeilor arsenic pentru a-l introduce soților lor în mîncare, bărbaților pentru soțiile lor, iar îndrăgostiților le vindea muște de amor (cantaride), iar celor geloși preparate destinate să le amorțească simțurile.

În secolul al XVII-lea, din cîte ne-au parvenit, otrăvurile întrebuințate au fost în majoritate minerale, cele mai cunoscute fiind : vitriolul, arsenicul și sublimatul corosiv, iar dintre organice, opiumul.

Mai înainte de a ne continua incursiunea în dosarul otrăvurilor, considerăm că este necesar să facem cîteva scurte precizări asupra a trei din aceste groaznice și perfide mijloace de suprimare : mercurul, acidul cianhidric și arsenul.

Cel mai important dintre substanțele toxice minerale, după arsen, este mercurul. Aproape toți compușii acestui metal sînt otrăvuri violente și, în plus, au acțiune locală caustică și corosivă. Dar cel mai important este sublimatul sau clorura mercurică.

Sublimatul corosiv este o sare cunoscută de multă vreme și prepararea ei a fost descrisă de Geber încă din secolul al VIII-lea și dată în comerț pe timpul lui Basilius Valentinus, care a experimentat-o către sfîrșitul secolului al XV-lea. În secolul al XVI-lea sublimatul era folosit în toată Europa la tratamentul bolilor venerice și scrofuloase. Este studiat de Boerhaave și van Swieten, care-l prepară sub formă de licoare ce-i poartă numele, devenind un medicament foarte important în combaterea sifilisului. Paracelsus studiază și el sublimatul, în special modul de preparare, iar Avicenna arată primele indicațiuni precise asupra acțiunii sale toxice.

Utilizarea în scopuri criminale ia amploare pe timpul lui Ludovic al XIV-lea, intrînd și în compoziția unor preparate, după cum am văzut.

Abia către anii 1870—1880 se înmulțesc cunoștințele asupra otrăvirii cu această substanță. Gravitz, în lucrarea sa asupra „Inflamațiunei intestinului gros în otrăvirile acute cu mercur", amintește că, încă din 1837, Wibner a pomenit de aceste leziuni, iar în 1887 Fraenkel, Senger, Virchow, Senator discută în Asociația medicală berlineză despre otrăvirile cu sublimat ; amintim că în anul 1866, Saikowsky a făcut o descriere amănunțită, dar care din

păcate a trecut neobservată. În sfîrșit, am vrea să menționăm că însuși Sainte-Croix a murit otrăvit cu vapori de sublimat corosiv, în timp ce încerca prepararea în laboratorul său a unei noi rețete infernale.

Utilizarea în scopuri criminale a sublimatului corosiv, fără alt adaos, prezintă unele inconveniente, datorate gustului stipic (astringent), iute, metalic și foarte neplăcut, așa încît nu se poate ingera în cantitate mai mare, fără ca persoana să nu se sesizeze imediat. Astfel, se povestește un caz petrecut în Franța, și anume ale medicului Gentilly, care în anul 1904, a fost pe punctul de a fi otrăvit de un servitor al său, care fiind îndrăgostit de logodnica medicului, a dorit să scape de un rival. Iată faptele : medicul venind acasă, se așează la masă. Fu servit cu o supă atît de fierbinte, încît își fripse cerul gurii. Pentru a-și potoli durerea, doctorul își turnă un pahar cu vin. Dar gustul foarte curios al vinului îl puse în gardă. La examenul de laborator efectuat de farmacistul din localitate, vinul se dovedi a fi amestecat cu sublimat corosiv. Fiind bănuit servitorul, acesta fu arestat și sfîrși prin a face mărturisiri complete.

Revenind la principalele otrăvuri, trebuie să adăugăm că, printre cele subtile, este posibil ca să fi fost cunoscut în acea epocă acidul prusic sau cianhidric, mai ales de către italieni, denumit „otrava florilor de piersic". Era cunoscută și de preoții egipteni cu care suprimau pe cei care le aflau secretele.

Jeanne d'Albret, regină de Navarra, soția lui Antoine de Bourbon și mama lui Henric al IV-lea, se presupune că a murit în anul 1572 fiind otrăvită cu acid prusic.

Principala sare a acidului cianhidric este cianura de potasiu. Otrăvirile criminale sînt rare ; așa, de exemplu, în Franța, după o statistică a lui Vibert, din 14 cazuri de otrăviri cu cianură de potasiu, două erau criminale. Taylor citează o crimă săvîrșită în Anglia, în anul 1881, cu apă de laurocerasi în cantitate de 60 grame și același autor arată că otrăviri și tentative de otrăvire s-au comis prin trimiterea unor sticle în care se introdusese acid prusic.

Bull a publicat un caz de intoxicație criminală cu esență de migdale amare, în doză de 17 picături. Erben citează, fără să arate proveniența, un caz în care esența

de migdale amare a fost turnată în gura victimei, în timpul somnului. Gustul atît de pronunțat, al cianurii de potasiu, poate pune în gardă victima, însă criminalii disimulează acest gust încorporînd otrava în vin, și mai cu seamă în lichioruri, care au un miros natural de migdale amare. Josch a publicat în 1904 tentativa de otrăvire care s-a încercat asupra unui preot, căruia i s-a turnat cianură de potasiu în vin.

Cazul cel mai celebru este al lui Troppmann, otrăvitorul familiei Klinck, citat de Tardieu. Criminalul și-a preparat singur otrava, distilînd un amestec compus din trei părți ferocianură de potasiu, două părți de acid sulfuric și două părți apă.

Un caz interesant de tentativă criminală este cazul Rasputin, căruia i s-a administrat cianură de potasiu în prăjituri ; nereușita acestei tentative s-ar fi datorat, după unii autori, faptului că cianura de potasiu era veche și, stînd mult timp în contact cu aerul, s-a alterat ; după alți autori nereușita s-a datorat însuși faptului că s-a administrat în prăjituri, glucoza constituind unul dintre antidoturile acidului cianhidric (Bougault și Perrier).

La noi în țară se cunoaște un singur caz de otrăvire cu cianură de potasiu.

Căpeteniile naziste purtau, montate în inele sau dinți, o doză mortală de cianură de potasiu ; așa s-au sinucis Hitler, Goering și Goebbels. În timpul celui de-al doilea război mondial, în lagărele hitleriste de exterminare, a fost folosit în camerele de gazare un produs al concernului I.G. Farben Industrie, pe bază de acid cianhidric : cianoformiatul de metil, „Ciclon B".

Cu prilejul fiecărei afaceri celebre, vom vedea că sînt chemați să-și dea avizul oamenii de știință cu autoritate în această materie și vom asista astfel la dezvoltarea acestei discipline noi, toxicologia.

În anul 1823 s-a judecat la Paris afacerea Boursier. S-a presupus că Boursier, băcan la Paris, fusese otrăvit de soția sa și de servitorul său Kostolo. În urma expertizei efectuate de către Orfila, Gardy și Barruel, aceștia au găsit arsen în cadavrul lui Boursier. Să urmărim acum împreună peripețiile și contradicțiile prin care au trecut

dezbaterile privind acest caz și cît de mult s-au zbătut experții pînă au reușit să descopere adevărul.

Într-un prim proces verbal, Orfila menționează că nu a găsit urme de inflamație în intestin și stomac. Într-un al doilea, semnat de astădată de trei medici, se constată, la extremitatea ileonului, prezența a cîtorva grăunțe albe, prezentînd toate caracterele fizice ale șoricioaicei : miros de usturoi la contactul cu cărbunii aprinși ; dizolvare promptă în apă și, prin tratarea acesteia cu hidrogen sulfurat și acid clorhidric, precipitare în sulfură galbenă de arsen. Cu prilejul celui de al treilea raport, Barruel se îndoiește de rezultatele celei de a doua expertize. El este de părere că aceste globule albe aflate în cantitate atît de mare și privite la început ca arsenic, nu erau decît... aglomerații de grăsime !

Deci în anul 1823, experții se mai îndoiau asupra caracterelor fizice și chimice ale acidului arsenios și cele ale unor depozite banale de grăsime. Dacă vom consultă pe Orfila, acesta va scrie cîțiva ani mai tîrziu, în anul 1848 : „Se constată adesea că experții, însărcinați să prezinte rapoarte în fața tribunalelor, au făcut afirmația că a avut loc o otrăvire cu acid arsenios, întrucît au găsit în canalul digestiv o materie care răspîndește un miros de usturoi cînd este aruncată pe cărbuni aprinși. Condamn sever această manieră de a proceda. În concluzie, fosforul, usturoiul și alte cîteva substanțe pot provoca același miros caracteristic ca și arsenul. Se pot forma în stomac, în timpul digestiei, substanțe care răspîndesc un miros analog cînd sînt încălzite. De altfel, nu se întîmplă adeseori să ne înșelăm asupra adevăratului caracter al mirosurilor ? Am făcut rapoarte, Vauquelin și subsemnatul, asupra unei afaceri de otrăvire, cînd materia suspectă pusă pe cărbuni incandescenți de patru ori, la intervale de timp diferite, și de două ori am avut senzația că recunoaștem mirosul de usturoi. Ne-am convins ulterior că această substanță nu conținea nici un singur atom de arsen".

Orfila nu are decît în parte dreptate cînd a făcut această mică digresiune, căci el a uitat că a fost expert în afacerea Boursier, cu care prilej, împreună cu alții, a considerat particulele de grăsime drept arsenic.

Oricare ar fi adevărul, ezitarea lui Barruel și îndoiala afirmată de acesta la sfîrșitul procesului, au avut darul să impresioneze într-o așa mare măsură pe jurați, încît soția lui Boursier, mai puțin demnă de încredere, a fost achitată ca și servitorul ei.

Alături de otrăvirile criminale, s-a constatat în această epocă, numeroase sinucideri provocate prin întrebuințarea acidului arsenios. Printre acestea, se cunoaște cazul asasinului Soufflard care, în momentul cînd își aștepta condamnarea la moarte, a înghițit o doză de arsen „din acela cu care omorîse o sută de oameni", după cum menționează raportul lui Ollivier d'Angers. Șapte ani mai tîrziu, după cum ne relatează Orfila și Tardieu, ducele de Praslin, pair al Franței, moare de asemenea otrăvit cu aceeași substanță.

Toxicologia, aflată încă în fașă, începe totuși să se dezvolte în mîinile unor oameni abili, însă încă puțin experimentați în manipularea aparatelor care, mai tîrziu, se vor impune definitiv. Aparatul lui Marsh era cunoscut și răspîndit în lumea științifică de circa patru ani ; mijloacele de a caracteriza otrava arsenicală nu erau deci așa de defectuoase și atît de primitive ca în timpul cînd s-a petrecut afacerea Boursier și cu toate acestea vom vedea cîte expertize au fost necesare, în unele cazuri, în scopul stabilirii toxicului.

Pentru a înțelege mai bine situația în care se găsea toxicologia în acea epocă, să facem o scurtă recapitulare. „Smulgeți secretul otrăvirii, arătați-mi-l și atunci vom spînzura pe această femeie..." striga cu un secol mai înainte Henry Flelding, un celebru polițist londonez, în momentul în care lua interogatoriul martorilor care acuzau pe o tînără văduvă că-și otrăvise soțul. Cum nimeni, cu toate străduințile depuse, nu reușise să găsească nici urmă de otravă în apartamentul inculpatei și nici să dovedească cum și-l procurase, poliției îi mai rămăsese doar șansa să descopere prezența otrăvii în corpul victimei. Cu toate eforturile depuse, medicii și-au dovedit neputința, datorită insuficienței cunoștințelor de chimie în această materie.

În timpul acestei afaceri, oamenii mai credeau încă în afirmațiile faimosului medic olandez Hermann Boerhaave,

care, cu 30 de ani înainte, pretindea că diversele otrăvuri „în stare de incandescență sau de vapori" răspîndesc mirosuri specifice. Metoda sa consta în a încălzi o substanță otrăvitoare pe cărbuni aprinși și a mirosi apoi fumul care se degaja. Boerhaave a fost primul care a recurs la un procedeu senzorial cu scopul de a identifica prezența unei otrăvi. În general, în acea vreme, oamenii erau departe de a avea o certitudine în stabilirea toxicului într-un caz de otrăvire și bazarea doar pe simplă apreciere nu era în măsură să atragă condamnarea presupusului vinovat. Un diagnostic de necontestat nu era posibil decît dacă se utiliza o otravă deosebit de corosivă, cum ar fi de exemplu acizii, care atacă țesuturile sau alcaliile și pudra de cantharidă, care lezează rinichii.

Se știa că praful arsenical, care nu are nici gust și nici miros, putea fi adăugat cu ușurință la orice mîncare, prăjitură sau băutură. Se mai știa de asemenea că simptomele provocate de otravă se asemănau cu cele datorate holerei și că nici polițiștii și nici magistrații nu erau capabili să dovedească crima, decît doar în cazul în care ucigașul nu comisese greșeala să se trădeze, fie prin faptul dovedit că a cumpărat toxicul, fie că a avut un martor în momentul cînd a administrat otrava victimei.

În secolul al XIX-lea, epocă în care polițiile din Europa se reorganizau și deveneau din ce în ce mai eficace și în care Vidocq își începea strălucita sa carieră, un om ca Georg Adolph Wepler, fizician din Berlin, își imagina de exemplu că organismul unui om otrăvit cu arsenic nu era supus putrefacției. Acesta era stadiul cunoștințelor, în care imaginația și superstițiile ocupau un loc de seamă. Johann Daniel Metzger, profesor de medicină legală la Universitatea din Königsberg în anul 1779, afirma că petele albastre, găsite pe pielea unui cadavru, constituie un indiciu sigur de otrăvire cu arsen.

În anul 1775, Carl Wilhelm Scheele, născut la Stralsund, farmacist în orașul suedez Köping, a făcut o descoperire deosebită. El a remarcat că arsenul alb, amestecat cu clor sau apă regală ca oxidant, se transformă în acid arsenios. Contactul acestui acid cu zincul produce un gaz deosebit de otrăvitor cu miros de usturoi, hidrogenul ar-

seniat, care avea să dobîndească în toxicologie o importanță considerabilă. Zece ani mai tîrziu, Samuel Hahnemann, autorul homeopatiei — originar din Transilvania — a descoperit că, în stomacul unui otrăvit, arsenul formează un depozit galben prin acțiunea acidului clorhidric și a hidrogenului sulfurat. Acesta devine în acest caz un semn indispensabil care servește la descoperirea otrăvurilor cu metaloizi.

În anul 1787, același Johann Daniel, care interpreta de o manieră așa de eronată petele apărute pe pielea cadavrelor, a reușit să determine progresarea cercetărilor toxicologice : el a încălzit o sare de arsen deasupra unor cărbuni de lemn aprinși și a așezat o placă de cupru în calea vaporilor care se degajau ; dacă substanța conținea arsen, placa se acoperea cu un strat alb. Tot el a mai constatat că arsenul și cărbunele de lemn, încălziți într-o eprubetă pînă la dispariția cărbunelui, se evaporau și că acești vapori se transformau din nou în arsen, depunînd, pe părțile reci ale eprubetei, un depozit în formă de flocoane metalice de culoare neagră sau negru-brun, care se numeau „cristale" în limbajul toxicologilor.

Un savant german, Valentin Rose, asistent la Colegiul de Medicină din Berlin, a fost primul care în anul 1806, a descoperit urmele de arsen în organele corpului omenesc, în special în intestin și peretele stomacului. Experiența pe care o făcea dădea rezultate pozitive cînd conținutul stomacului nu mai avea arsen, deoarece acesta era absorbit de peretele stomacului. Tot Rose a tăiat stomacul în fîșii subțiri pe care le-a fiert cu apă distilată și a filtrat amestecul de mai multe ori ; l-a tratat apoi cu acid azotic, știind că acesta distrugea orice urmă de materie organică, deci și membranele din stomac. Reziduul îl supunea în cele din urmă la acțiunea acidului carbonic și a apei de var, obținînd astfel un depozit pe care îl încălzea într-o eprubetă la un foc de cărbune de lemn ; dacă stomacul conținea arsen, se formau pe pereții superiori ai eprubetei, cristale metalice caracteristice.

Cîțiva ani mai tîrziu, după cum vom vedea, „dosarul arsenului" avea să încapă pe mîna a doi titani : Marsh și Orfila, care vor pune bazele științifice ale identificării acestui toxic.

Prăjitura fatală din noaptea de crăciun

Afacerea Charles Lafarge

Titlul acestei „afaceri" nu este împrumutat din romanele polițiste, așa cum ar părea la prima vedere. Ea a trezit o mare vîlvă cu mulți ani în urmă, în publicațiile vremii. Este vorba de afacerea Lafarge, despre care am amintit la începutul lucrării și care a prilejuit consacrarea definitivă a toxicologiei și a lui Orfila. Dar să reconstituim evenimentele, pornind de la diverse surse ale vremii și descrierile unor autori contemporani asupra acestei întîmplări. [1]

Charles Lafarge era un bărbat „bine făcut", în vîrstă de aproape 30 de ani, fiul unui turnător căruia îi semăna și care își instalase furnalele în ruinele unei vechi mănăstiri părăsite. Turnătorul își condusese cu pricepere atelierul, ajungînd să dispună de o oarecare îndestulare. După moartea tatălui, fiul acestuia, Charles Lafarge, s-a căsătorit cu fiica unui om îmbogățit, un oarecare M. de Beauford ; el își făcuse planul de a folosi dota soției sale pentru a mări topitoria ; dar planurile sale fură întrerupte datorită decesului neașteptat al acesteia.

Încă de la începutul anului 1839 furnalele sale nu mai scoteau fum pe coș iar Lafarge era în permanență asaltat de creditori. Convins că doar o căsătorie cu o femeie bogată l-ar putea scoate din situația nenorocită în care se găsea, apelă la serviciile unui birou matrimonial din Paris, pentru a-i recomanda o persoană care să răspundă la dorințele și proiectele sale. Cum este obiceiul în asemenea cazuri, el s-a prezentat într-o lumină care nu corespundea realității : s-a dat drept un mare industriaș și proprietar al unui castel. În august 1839, Lafarge intră în relații cu tutorii unei tinere fete, în vîrstă de 24 ani, Marie Capelle.

Marie Fortunée Capelle era fiica unui colonel, vechi ofițer în armata lui Napoleon, om tot atît de lipsit de

[1] Jürgen Thorwald — La grande aventure de la criminologie, 1967, p. 153.

mijloace materiale pe cît era de orgolios. La moartea părinților săi, Marie a fost încredințată unor tutori, burghezi parizieni relativ îndestulați, care, pentru a-i asigura educația, s-au adresat celor mai bune școli din capitala Franței, unde tînăra fată înnodă legături cu domnișoare din înalta societate. Dominată de un orgoliu maladiv, moștenit fără îndoială de la tatăl său, ea începu să-și „confecționeze" un trecut aristocratic, care să-i permită să se situeze în același rang cu colegele sale.

Studiile o dată terminate, tînăra se cufundă și mai adînc în această lume reușind să-și înșele anturajul pe care îl frecventa, și ajungînd pînă la sfîrșit să creadă și ea în visele ei de aristocrată. Cum Marie nu era nici atît de bogată și nici suficient de frumoasă pentru a face o partidă strălucită, ea privea cu invidie și plină de amărăciune cum colegele sale, fiice de aristocrați, se căsătoreau cu pretendenți bogați și locuiau în castele.

Puțin înainte de vizita lui Charles Lafarge, Marie a fost invitata uneia din vechile sale colege, vicontesa de Léautaud, să-și petreacă o vreme la una din proprietățile sale. În cursul acestei șederi, vicontesa a constatat dispariția bijuteriilor ei. Șeful siguranței, Allard, încunoștiințat de soț, procedă neîntîrziat la o anchetă și ajunse la concluzia că doar Marie Capelle putea fi autoarea acestui furt. Acuzația i se păru vicontelui atît de neverosimilă, încît își retrase plîngerea, împiedică pe Allard să aresteze pe tînăra sa invitată și o lăsă să se reîntoarcă la Paris. Aici, Marie fu încunoștiințată că o aștepta un pretendent bogat.

La prima întrevedere, Charles Lafarge i se păru banal dacă nu chiar respingător. Totuși, faptul că el poseda un castel, a reușit să-i schimbe imediat cursul sentimentelor. Fără cea mai mică ezitare își dădu consimțămîntul la căsătorie și, în scurt timp, tînăra pereche însoțită de servitoarea Mariei, Clémentine, părăsi Parisul cu destinația la castelul mult visat. Pe drum, pînă la sosirea la Glandier, Marie nu încetă să viseze, fericită, la castelul care o aștepta și își imagina bucuria de a-și putea primi cu fast, la rîndul ei, fostele colege.

Ajunsă la Glandier, deziluzia a fost mare : ținutul nu era decît o vale dezolantă, iar străzile orașului erau murdare și cu case sărăcăcioase ; în locul castelului mult visat se afla o mănăstire părăsită, tristă, sumbră, igrasioasă,

plină de șobolani care nu se sfiau să se plimbe prin încăperi și coridoare chiar în timpul zilei.

Familia lui Charles, lipsită de orice cultură și educație, privea pe noua venită cu neîncredere, fapt care determină ca tînăra căsătorită să-și sporească dezgustul. În prima noapte, Marie se închise în camera sa cu Clémentine și îi scrise o scrisoare lungă soțului ei, implorîndu-l să o lase să plece ; dacă el refuză, conchidea ea, își va pune capăt zilelor luînd o doză de arsen pe care o avea în permanență asupra ei. Această scrisoare, rezultatul tragic al confruntării visel0r cu realitatea, era un strigăt de disperare. Abia după cîteva zile a reușit Marie să se calmeze puțin. Lafarge, asaltat de creditori, era capabil de orice sacrificiu, în afară de unul singur : s-o lase să plece. O asigură de intenția sa de a renunța la drepturile de soț, îi promise că va aranja casa, comandă un cal pentru călărie și angajă noi servitori.

Timp de cîteva săptămîni, Marie trimise familiei și prietenilor scrisori din care reieșea fericirea ei, manifestîndu-și entuziasmul pentru Glandier. Se părea că începuse să se acomodeze cu destinul și se forța să înșele și pe alții și chiar pe ea însăși. Într-un mod cu totul neașteptat îi dădu lui Lafarge o parte din modesta sa dotă și întocmi scrisori de recomandare adresate tutorilor să verse anumite sume soțului ei, cu prilejul vizitei acestuia la Paris. Își imagină că micul său capital i-ar permite lui Charles să-și redreseze finanțele. Înainte de plecarea lui Lafarge, în decembrie 1839, Marie încercă să-l convingă să o lase moștenitoare, în schimbul întregii sume de care dispunea. Lafarge păru că acceptă, însă, în secret, semnă la notar un al doilea testament, prin care lăsa mamei sale întreaga avere.

În timpul ședерii sale la Paris, Charles, pentru a obține sumele de bani necesare, falsifică de mai multe ori semnătura soției sale pe scrisorile de recomandare. În același timp primi de la Marie bilete de dragoste prin care îl asigura de întreaga ei afecțiune. Drept dovadă a acestei iubiri, ea îi trimise portretul pictat de o colocatoare, Anna Brun. Marie rugă de asemenea pe soacra sa să-i prepare o prăjitură de crăciun, pe care ea se însărcina să i-o trimită lui Charles, pentru a-i atenua neplăcerea pricinuită de depărtarea lui de căminul lor ; Marie mai precizâ că, în

noaptea de crăciun, ea va mînca la rîndul ei o parte, gîndind că astfel se va simți mai aproape el el, în această seară de sărbătoare.

Pe data de 16 decembrie, Marie prezentă la poșta din Glandier coletul cu prăjitura pe care Charles o primi la hotelul „Univers" din Paris, la 18 decembrie. Aceasta nu era prăjitura de crăciun anunțată, însă Charles nu dădu atenție acestui fapt și, fără a se formaliza, mîncă o mare parte din ea. Imediat după aceasta fu cuprins de colici, vomismente și diaree. Petrecu o zi în pat fiind foarte slăbit. Gîndindu-se că ar putea fi vorba de holeră, care pe vremea aceea făcea victime la Paris și care provoca simptome asemănătoare, renunță să apeleze la serviciile unui medic. Se mulțumi să arunce restul prăjiturii, care, după părerea sa, nu mai era proaspătă, alterîndu-se cu prilejul transportului.

Pe data de 3 ianuarie, Charles simțindu-se foarte slăbit, se reîntoarse la Glandier, starea sănătății sale fiind destul de precară. Aducea cu sine de la Paris 28 000 franci avînd ideea că ar putea face momentan față la obligațiile cele mai presante, fapt care îi ridică moralul, făcîndu-l să nu acorde o atenție deosebită bolii de care suferea. Marie îl primi cu tandrețe, îl convinse să rămînă în pat, și sărbători reîntoarcerea lui servindu-i o friptură de vînat garnisită cu trufe. Imediat după masă, „boala pariziană" se manifestă din nou : suferind de crampe dureroase, Charles reîncepu să vomite. Medicul casei, Barodu, adus urgent, îi puse diagnosticul de holeră. Lipsit de orice precauție, el eliberă Mariei o rețetă de arsen, pe care aceasta o solicita sub pretextul că vrea să distrugă șoarecii care deranjau noaptea pe bolnav.

A doua zi starea lui Lafarge se agravă : se plîngea de crampe în mușchii picioarelor, o sete nepotolită și vomita tot ce mînca. Personalul casei, părinții și rudele se strînseră în jurul patului bolnavului : Marie, femeia de cameră Clémentine, mama lui Charles, surorile sale, verișoara sa Emma — singura din întreaga familie care o simpatiza pe Marie —, Anna Brun, Denis secretarul și servitorul lui Lafarge. Marie, plină de atenții, îi servi bolnavului poțiuni diverse, în special pe bază de „gumă arabică", remediu pe care pretindea că îl folosește ade-

seori cu bune rezultate şi pe care îl purta asupra sa într-o mică cutiuţă din malachit. Lafarge. slăbea văzînd cu ochii. Nimeni nu o bănuia pe Marie de ceva. La 10 ianuarie a fost chemat un al doilea medic, Masserat, care — ca şi confratele său — puse diagnosticul de holeră şi prescrise ca reconfortant „lapte de pasăre". În timp ce Marie prepara această băutură, Anna Brun observă că aceasta îşi deschise cutia de malachit şi vărsă o pudră albă în pahar. Întrebată ce face, Marie îi explică că ea a pus în băutură puţin zahăr de „flori de portocale". Anna Brun remarcă, scurt timp după aceea, că fulgi albi pluteau la suprafaţa lichidului aflat în paharul din care Charles nu apucase să bea decît cîteva înghiţituri. I s-a părut curios că zahărul nu se dizolvase, aşa cum ar fi fost normal. Împinsă de o bănuială vagă, ea arătă fulgii suspecţi doctorului Bardou. Acesta, punînd pe limbă unul, simţi o arsură puternică, însă îşi dădu cu părerea că trebuie să fie vorba de praf de ipsos căzut de pe tavan în lapte. Anna Brun consideră această explicaţie neconvingătoare şi se hotărî să păstreze paharul cu conţinutul său, închizîndu-l într-un dulap. Din acest moment începu să supravegheze cu discreţie pe Marie. Într-una din zile, ea o zări vărsînd pe furiş o pudră albă în supa pe care soacra sa o preparase pentru bolnav. Charles, după prima înghiţitură, începu să strige : „Marie, ce mi-ai dat ? Pentru numele lui dumnezeu, supa arde ca focul...".

Anna Brun, fără să fie observată, puse de o parte farfuria cu supă şi împărtăşi bănuielile sale mamei, surorilor lui Lafarge cît şi verişoarei sale Emma.

În noaptea de 12 ianuarie, un vînt violent şuiera lugubru printe arbori, aruncînd rafale de ploaie în ferestrele vechii mănăstiri, făcînd astfel să sporească atmosfera sinistră a casei ; teama de soarta care îl aştepta pe Lafarge se împletea cu bănuielile că muribundul era victima instinctelor criminale ale soţiei sale. În timp ce mama şi surorile lui Charles stăteau la căpătîiul bolnavului, Emma s-a repezit la Marie pentru a-i face cunoscută acuzarea groaznică care începuse să planeze asupra sa. Teama familiei nu a făcut decît să crească, mai ales din momentul în care secretarul lui Charles, Denis, a povestit că în zilele de 5 şi 8 ianuarie Marie l-a trimis pe el şi pe grădinarul

Alfred la farmacistul Essartier din Lubersac să cumpere arsenic, pe care stăpîna trebuia să-l utilizeze la stîrpirea şobolanilor. Marie îi înmînase lui Alfred o reţetă întocmită de doctorul Bardou, dar acesta, fără să facă uz de ea, reuşise să cumpere 64 g de şoricioaică din Brive. Îngrozită, mama lui Lafarge căzu în genunchi în faţa patului fiului său şi îl imploră să nu mai mănînce sau să bea din alimentele aduse de soţia sa.

În această atmosferă morbidă, singură Marie reuşise să-şi păstreze calmul. Cu capul ridicat, ea intră în camera bolnavului şi ordonă să fie chemat grădinarul Alfred. Acesta declară că Marie Lafarge îi ceruse să prepare otrava pentru şobolani cu arsenicul adus de el însuşi de la Lubersac ca şi cu cel adus de Denis de la Brive. El executase dispoziţia stăpînei sale. Mărturia grădinarului împrăştie pentru puţină vreme neliniştea de care erau stăpîniţi membrii familiei. Totuşi a doua zi, cînd sora lui Charles, Amena, găsi într-un pahar conţinutul unui medicament preparat de Marie sub formă de praf alb, bănuielile se redeşteptară. În noaptea de 13 spre 14 ianuarie, pe o ploaie torenţială şi un vînt care culca totul la pămînt, un al treilea medic, doctorul Lespinasse, avu curajul să se aventureze pentru a venit la Glandier. La descrierea simptomelor care însoţeau maladia lui Charles, medicul se gîndi că ar putea fi vorba de o otrăvire. După părerea lui, singur arsenul ar fi fost în măsură să provoace asemenea simptome. El însă nu dispunea de mijloace pentru a salva muribundul. Cîteva ore mai tîrziu, în dimineaţa zilei de 14 ianuarie, Charles Lafarge se stinse.

La Glandier, unde domnea o atmosferă indescriptibilă, plină de mînie şi ură, singură Marie, prestanţă şi rece, îşi păstra calmul. În timp ce în oraş se răspîndise zvonul că „Parizianca" îşi otrăvise soţul, tînăra femeie, însoţită de servanta sa Clémentine, îşi făcea liniştită toaleta în camera sa. Îşi puse o rochie de doliu, îşi aranjă ochii şi trimise notarului testamentul lui Charles, fără să bănuiască că acesta nu era valabil. Verişoara mortului, Emma, trecînd peste resentimentele de familie, veni la Marie. Torturată de îndoială, ea îi povesti că cumnatul lui Lafarge plecase la Brive pentru a anunţa pe judecătorul de instrucţie şi jandarmeria. Distrusă la gîndul că acuzaţiile nu ar fi departe de realitate, ea nu putea totuşi să nu admire cal-

mul Mariei. De asemenea, gîndindu-se cu groază că Marie ar fi putut uita un rest de şoricioaică în cutia de malachit, profită de o clipă de neatenţie a văduvei şi îi sustrase cutia. În aceste împrejurări, grădinarul Alfred, la rîndul său cuprins de panică, îngropă într-un colţ al parcului restul de otravă care îi mai rămăsese.

La 15 ianuarie, judecătorul de instrucţie din Brive, Moran, însoţit de grefierul Vicant şi de trei jandarmi, se prezentară la Glandier. Marie Lafarge îi primi cu amabilitate şi încredere, puţin lipsind ca acest om conştiincios să fie intimidat de manierele pariziencei, fiind chiar pe punctul de a-l face să creadă că are de a face cu o inocentă, inculpată pe nedrept de rudele defunctului. Cu ezitări, el luă notă de acuzaţiile formulate de familia lui Charles şi adună piesele pe care Anna Brun le păstrase : laptele de pasăre, supa, apa de flori de portocale şi, în fine, probe din vomismentele bolnavului. După un scurt interogatoriu, Alfred arătă locul unde îngropase arsenul şi declară că nu numai pe data de 5 ianuarie ci şi pe la jumătatea lunii decembrie fusese plecat să cumpere arsen, din dispoziţia Mariei Lafarge. Întrucît însă şobolanii nu se atinseseră de amestecul pe care îl preparase, acesta a fost recuperat de Moran, care, ca o măsură de precauţie în plus, trimise un jandarm la Lubersac pentru a lua un interogatoriu farmacistului Eyssartier.

Informaţiile culese de jandarm răsturnară complet atitudinea judecătorului Moran în ceea ce o priveşte pe Marie. Tînăra femeie cumpărase pentru prima dată o mare cantitate de arsen pe data de 12 decembrie, adică cu patru zile înainte de trimiterea prăjiturii lui Charles la Paris. La 2 ianuarie, deci exact înainte de reîntoarcerea soţului său, ea a mers personal la Lubersac pentru a-şi procura din nou otravă.

Moran, din ce în ce mai neîncrezător, convocă pe cei trei medici care îngrijiseră pe Charles Lafarge. Bardou, Massenat şi Lespinasse au sosit la Glandier în după-amiaza zilei de 16 ianuarie. Moran le-a cerut să efectueze autopsia decedatului, pentru a determina cauza morţii. Medicii au fost uimiţi cînd judecătorul le-a comunicat că unii savanţi, printre care şi Orfila, au ajuns la rezultate surprinzătoare în descoperirea urmelor de arsen, nu numai în alimente, dar chiar şi în corpul victimelor. El vroi să ştie

dacă ei auziseră de această metodă şi dacă erau în măsură s-o aplice cu prilejul autopsiei. Luaţi pe nepregătite, dar în acelaşi timp foarte mîndri şi decişi să nu-şi recunoască ignoranţa, medicii, după o scurtă consfătuire, declarară că pot efectua examenele necesare la Brive ; ei contau foarte mult pe sprijinul colegilor lor Lafosse şi Albay, care aveau experienţă în efectuarea de analize chimice.

Cronicile vremii vorbesc de autopsia efectuată la Brive de medicii d'Albay, Massenat, Bardou, Lafosse şi Lespinasse, însă raportul, prezentat la 22 ianuarie 1840, era elocvent. Medicii s-au rezumat la prelevarea stomacului pe care l-au legat cu sfoară la cele două extremităţi pentru a nu-şi pierde din conţinut, după care au permis înhumarea lui Charles Lafarge, ceea ce a avut loc în cimitirul din Raynac.

Experţii din Brive nu cunoşteau metodele puse la punct de Hahnemann şi Rose şi ignorau noua invenţie realizată de James Marsh cu patru ani mai înainte. Dacă ţinem seama de acele vremuri şi modul cum progresau ştiinţele, acest lucru nu ni se pare ieşit din comun.

Laptele de pasăre, supa şi apa de flori de portocale, supuse acţiunii hidrogenului sulfurat, au produs un depozit gălbui, care s-a dizolvat în amoniac. Aceasta era o probă incontestabilă de prezenţa arsenului în cantităţi importante. În schimb, vomismentele nu au produs decît o uşoară culoare galbenă, ceea ce făcea să se creadă că otrava era în cantitate prea mică pentru a putea fi recunoscută. Masserat şi Lespinasse au tratat cu acid azotic mucoasa stomacului şi o parte din conţinutul său, apoi, introducînd hidrogen sulfurat, reuşiră să obţină faimosul sediment gălbui. Amestecat cu cărbune de lemn, sedimentul a fost apoi încălzit îndelung într-o eprubetă. Raportul asupra acestei experienţe se termina cu această frază : „...o explozie a avut loc atunci, căci prin neatenţie, noi am închis ermetic eprubeta cu un dop. Nu am obţinut deci nici un rezultat...". Cu toate acestea medicii constatară prezenţa „acidului arsenical" în mucoasa şi conţinutul stomacului, şi au conchis că „moartea lui Charles Joseph Lafarge se datora otrăvirii cu arsenic". Examinarea otrăvii pentru şobolani şi a otrăvii îngropate de grădinarul Alfred, avea să rezerve surprize. Nici una nici cealaltă nu conţinea nici

cel mai mic grăunte de arsen, doar o pudră albă, inofensivă, de natron.

Raportul medicilor, şi mai ales lipsa arsenului în otrava pentru şobolani, nu făcură decît să întărească bănuielile judecătorului de instrucţie. Marie Lafarge, îşi spuse el, utilizase cu siguranţă arsenul pentru uciderea soţului ei, apoi, pentru a-şi camufla crima, a dat grădinarului natron (sodă de rufe) şi făină. Şi dacă totuşi Moran ar mai fi nutrit unele îndoieli, acestea trebuiau să dispară definitiv la 24 ianuarie, cînd descoperi existenţa cutiei de malachit în care Marie pretindea că păstrează gumă arabică. Verişoara Emma, care ascunsese această piesă, o predă judecătorului abia după cîteva zile de ezitare şi luptă cu ea însăşi.

Lespinasse încălzi conţinutul cutiei şi imediat un miros pătrunzător de usturoi se răspîndi în cameră, probă indubitabilă a prezenţei arsenului.

Arestate la 25 ianuarie la Glandier, Marie Lafarge şi femeia de cameră Clémentine fură duse la închisoarea din Brive. A doua zi, în întreaga presă pariziană se comenta pe larg senzaţionala arestare. Indignaţi şi neînţelegînd nimic din această monstruoasă acuzare, tutorii Mariei apelară la cel mai mare avocat parizian al epocii, doamna Paillet, ca să-i asigure apărarea.

În acest timp, un alt eveniment, tot atît de neaşteptat, a venit să surprindă opinia publică. Aflînd din ziare de bănuiala groaznică contra Mariei, vicontele Léautaud îşi aminti de dispariţia bijuteriilor soţiei sale şi îşi spuse că totuşi acuzaţia adusă de şeful siguranţei Allard nu putea fi absurdă. Cu prilejul percheziţiei la Glandier, poliţia a regăsit bijuteriile dispărute. Interogată asupra acestora, Marie Lafarge declară, cu candoarea care o caracteriza şi care nu a părăsit-o nici o clipă, că doamna de Léautaud îi încredinţase bijuteriile cu rugămintea de a le vinde ; vicontesa avea un amant, un şantagist numit Clave, care era permanent în căutare de bani. Banii obţinuţi urmau să fie cedaţi acestuia. Era o minciună acuzarea de furt a bijuteriilor. Marie, care trăia în permanenţă într-o lume imaginară, nu era lipsită de fantezie şi de curaj.

La începutul lunii iulie, în cursul instrucţiei procesului privind acuzaţia de otrăvire a soţului ei, Marie Lafarge fu adusă în faţa Tribunalului din Brive sub inculpaţia de

furt. Ea își jucă așa de bine rolul de nevinovată, injust persecutată, încît mai multe jurnale i se alăturară, văzînd în vicontesa de Léautaud pe adevărata vinovată. Tribunalul condamnă totuși pe Marie la doi ani închisoare. Știrea acestui verdict, în realitate fără o mare importanță, se răspîndi și în afara frontierelor Franței. Mult timp înainte de începerea adevăratului proces, care trebuia să aibe loc nu la Brive ci la Tulle, camerele hotelurilor din oraș și împrejurimi erau reținute de către jurnaliști și curioșii veniți din toate colțurile Europei. La 3 septembrie 1840, pe o căldură sufocantă, o companie de infanterie luă poziție în fața Palatului de Justiție, pentru a-l proteja contra asaltului mulțimii întărîtate. Acei care avuseseră șansa să găsească un loc în sala de ședințe a tribunalului, aveau în fața ochilor o siluetă delicată, îmbrăcată în negru, cu un evantai în mînă, așezată pe banca acuzaților. Marie Lafarge părea atît de tînără, atît de inocentă, încît în primul moment a captat simpatia unei mari părți din asistență.

Cu rechizitoriul procurorului Decous a început dezbaterea. După acesta, mobilul care a împins-o pe Marie să comită crima era mai mult decît evident. Charles Lafarge, om inferior, care la Paris făcuse din primul moment o impresie proastă asupra acuzatei, devenise pentru ea o povară insuportabilă, mai ales din clipa cînd luase cunoștință de adevărata situație în care se găsea „castelul". Pentru a nu renunța la visele sale orgolioase, pentru a nu se vedea lîncezind în acea mizerabilă mănăstire părăsită, nu-i mai rămăsese decît o singură soluție : să se debaraseze de acest soț. Cu cîteva zile înainte de sosire, ea a început să-și încropească unele planuri ; pentru a evita bănuielile, a făcut să se creadă atît de către Charles cît și de familia acestuia, că o adevărată iubire se născuse în sufletul ei. Testamentul pe care Charles îl semnase trebuia s-o facă proprietară la Glandier, pe care ea urma să-l transforme într-o rezidență somptuoasă, iar ulterior, să se căsătorească cu omul viselor sale.

Recapitulînd evenimentele care au condus la moartea lui Charles Lafarge, Decous a conchis : „Din fericire, dezvoltarea prodigioasă a chimiei ne-a permis, în ultima vreme, să dispunem de un ajutor prețios și eficace în descoperirea crimelor comise cu ajutorul otrăvurilor. Inculpata nu ar

fi avut probabil prilejul să răspundă în fața justiției de actele sale, dacă știința nu ne-ar fi oferit posibilitatea de a putea constata prezența otrăvii, acolo unde, pînă nu de mult, ea rămînea ascunsă în corpul victimei".

O nouă epocă, epoca unei pedepse severe a crimei, trebuia să înceapă. Reprezentanții acestei noi ere, medicii cu cunoștințe solide de chimie, urmau să aducă în fața tribunalelor probe care să permită justiției să fie victorioasă în lupta cu mașinațiile tenebroase.

Și, totuși, toxicologia nu s-ar fi situat pe primul plan în afacerea Lafarge, dacă întîmplarea nu ar fi avut un rol important. Acest hazard a vrut ca apărătorul Mariei, doamna Paillet, avocat, să fie și prietenă cu cel mai mare toxicolog al vremii, Orfila.

Doamna Paillet și-a dat repede seama că, în afara unor probe compromițătoare, dovedirea prezenței arsenului în corpul victimei constituia, pentru clienta sa, cea mai mare primejdie. În caz că apărarea ar fi reușit să facă incertă această probă, Marie ar fi avut șansa să fie salvată.

Doamna Paillet s-a dus imediat la Orfila și i-a arătat raportul medicilor din Brive, cerîndu-i sfatul. Și Orfila i-a pus la îndemînă argumentele pe care avocata ar putea să le folosească. Incompetența și ignoranța medicilor din Bive erau săritoare în ochi. Depozitul galben se dizolva în amoniac, însă acest depozit se formează tot atît de bine și în cazurile în care arsenul nu este prezent. Chiar cristalele metalice existente pe peretele eprubetei nu denotă ceva precis, atîta timp cît ele nu au fost supuse reacțiilor chimice specifice de recunoaștere a arsenului. După declarația medicilor, consemnată în raportul prezentat de aceștia, eprubeta făcuse explozie înainte de formarea cristalelor mult discutate. Cine este omul care, în aceste condiții, ar îndrăzni să afirme că a dovedit prezența arsenului ? O asemenea afirmație, chiar în epoca premergătoare metodei lui Marsh, nu ar fi avut nici o valoare. Acum, în anul 1840, cu atît mai mult. Efectuarea probei arsenului, fără utilizarea aparatului lui Marsh, echivala cu o incompetență ce nu putea fi tolerată. Orfila nu a întîrziat să întocmească o pledoarie în acest sens, pe care a înmînat-o doamnei Paillet. Apărătoarea Mariei era gata să înceapă pledoaria în sprijinul acuzatei, cînd, în după amiaza zilei de 3 septembrie 1840, doctorii Albay și Massenat, îmbrăcați

într-o ţinută de ceremonie, îşi făcură apariţia în sala tribunalului. Ei furnizară apărării o şansă nesperată, arătînd că recunosc că au procedat în mod cu totul necorespunzător de neglijent cu materialul destinat analizei care a fost efectuată la Brive : stomacul lui Lafarge nu a fost păstrat într-un recipient închis ermetic ; mai mult, înainte să înceapă analizele de către medicii desemnaţi, secretarul judecătorului de instrucţie l-a păstrat într-un sertar al biroului său, fără a fi cîtuşi de puţin incomodat de mirosul pestilenţial pe care-l degaja.

Nu a fost dat medicilor Albay şi Massenat să culeagă admiraţia auditoriului, prezent în acea după amiază, prin expunerea modului cum se practică o autopsie, ci din contră să trezească fiori de dezgust.

Ascunzîndu-şi cu mare greutate bucuria, doamna Paillet sorbea fiecare cuvînt al acestora. După ce şi-au terminat depoziţia, avocata se ridică împinsă ca de un resort şi lăsă să-i scape o întrebare : „Aţi auzit de Orfila ?", „Desigur, îi cunoaştem lucrările", veni neîntîrziat răspunsul medicilor. „Însă ce lucrări ? Nu aveţi cunoştinţă că între timp lucrurile s-au schimbat radical ! Ce ne puteţi spune de invenţia lui James Marsh, de aparatul conceput de acesta pentru identificarea prezenţei arsenului ?"

Judecătorii, juraţii şi publicul avură surpriza să-l vadă pe Massenat pălind, cînd recunoscu că nu a auzit niciodată pronunţîndu-se acest nume. Doamna Paillet, fără să mai aştepte, începu să citească raportul lui Orfila care, fără menajamente, scotea în evidenţă ignoranţa doctorilor din Brive. Şi, în încheiere, avocata ceru convocarea lui Orfila la Tulle.

Sala, cufundată într-o tăcere adîncă, fu scuturată în sfîrşit de o furtună de aplauze. Cu mare greutate preşedintele tribunalului, Barny, putu să restabilească calmul. Ceea ce doamna Paillet prevăzuse, se realiza întocmai : problema probei ştiinţifice a otrăvii devenea punctul central al procesului. Perplex, procurorul Decous propuse suspendarea şedinţei. La reluarea dezbaterilor, procurorul declară că acuzarea avea îndoieli în ceea ce priveşte culpabilitatea Mariei Lafarge, de aceea era de acord cu efectuarea unei noi expertize după metoda lui Orfila şi Marsh. Însă, după părerea sa, era cu totul inutil să deranjeze un savant din Paris şi propunea să se încredinţeze această sarcină

farmacologilor Dubois (tatăl și fiul) și chimistului Dupuytren din Limoges.

Avocata Paillet protestă, reclamînd prezența lui Orfila și invocînd în van lipsa de experiență a specialiștilor din provincie. Nu a mai fost nimic de făcut și tribunalul decise să se accepte propunerea reprezentantului ministerului public. Paillet ridică atunci problema „materialului care urma să facă obiectul examenului". Oare doctorii Albay și Massenat îl conservaseră după prescripțiile indicate de Orfila ?

Massenat, bulversat de eșecul suferit, aduse în sală o lădiță dar, spre bucuria avocatei, fu în imposibilitatea să prezinte recipientul în care se găsea conținutul, încă neexaminat, al stomacului defunctului. După o lungă conciliere cu Bardou și Lespinasse, chemați în ajutor, recipientele fură în final arătate lui Dubois și Dupuytren.

De fapt, doamna Paillet, în momentul cînd s-a gîndit să apeleze la Orfila, nu și-a dat seama de întorsătura finală pe care o vor lua evenimentele. Dar să nu anticipăm și să urmărim în continuare firul afacerii. Cînd, la 5 septembrie, noi experți se prezentară în fața Tribunalului, nimeni nu-și imagina că depoziția lor „avea să aibă efectul exploziei unei bombe în plin tribunal". Bătrînul Dubois, îmbrăcat într-un costum negru, cu o croială specific provincială, a ținut să prezinte mai întîi toate argumentele avînd de scop apărarea medicilor din Brive ; apoi continuă prin a preda oficial tribunalului „resturile materialului neutilizat" care ar putea eventual să servească la o nouă expertiză. În urmă începu să citească raportul. După ce insistă îndelung asupra meritelor aparatului lui Marsh (se abținu să menționeze că și-l construise singur și-l utilizase pentru prima oară, fără să posede nici cea mai mică experiență), sublinie că atît el cît și colegii săi își concentraseră atenția asupra stomacului și conținutului său. Întorcîndu-se către jurați, spuse : „Noi am folosit mai multe metode, în special acelea pe care domnul Orfila le menționează în lucrările sale. Deși atenția noastră a fost îndreptată asupra lucrării, efectuînd cu conștiinciozitate analizele, nu am obținut nici un rezultat... De aceea sîntem determinați să conchidem că materialele examinate nu conțin nici cea mai mică urmă de arsen".

În darea de seamă oficială a procesului, se poate găsi următoarea frază : „o agitație indescriptibilă a urmat după această concluzie... Doamna Lafarge, cu mîinile împreunate ca pentru rugăciune, ridică ochii spre cer". Jurnaliștii se repeziră la Bordeaux, unde se găsea cel mai apropiat post telegrafic. Isprăvile extraordinare ale toxicologiei se etalau pe prima pagină a ziarelor. Doamna Paillet jubila, considerînd cauza pe deplin cîștigată și considera providențială ideea de a apela la metoda lui Orfila.

Dar bucuria se dovedi prematură. Deși nu a fost luat prin surprindere de declarațiile experților, procurorul, care profitase de suspendarea dezbaterilor pentru a studia lucrările lui Dévergie și Orfila, reuși la rîndul său să pună în încurcătură pe Dubois și colegii săi. Procurorul aflase că, în unele cazuri, absența arsenului în stomac nu dovedea nimic ; pentru a avea o certitudine, ar trebui îndreptate cercetările spre alte organe, cum ar fi de exemplu ficatul. Doamna Paillet, mîndră de victoria sa și fără să-și dea seama de primejdie, provocă, prin cîteva întrebări subtile, o controversă violentă între experții din Limoges și medicii din Brive care, pentru a doua oară, se simțeau răniți în orgoliul lor profesional.

Răspunsul lui Dubois avu darul să-l scoată din fire pe Massenat și servi procurorului Decous ca pretext pentru a propune o nouă soluție : „Căutăm în cazul de față adevărul, spuse acesta, și nu satisfacerea amorului propriu. Știința trebuie să servească cauza justiției și nimic altceva... Experții din Brive și Limoges trebuie, după părerea sa, să examineze în comun corpul lui Charles Lafarge, pentru ca, în final, să prezinte Tribunalului adevărul asupra acestui caz, pe baza unei autopsii. În situația în care erau gata să accepte această misiune, s-ar putea renunța la cererea de ajutor a specialiștilor din Paris".

Paillet încercă, prea tîrziu însă, să se opună acestui proiect. O nouă autopsie, după părerea sa, nu mai era necesară. Rezultatele, atît ale primului cît și celui de al doilea examen, nu au fost contradictorii decît în aparență. Dacă eprubeta medicilor nu ar fi făcut explozie, experții din Brive ar fi ajuns desigur la aceleași rezultate ca și cei din Limoges. Aceste argumente nu-și găsiră însă un ecou favorabil. După o scurtă deliberare, Tribunalul acceptă propunerea lui Decous.

În timp ce experții au plecat la Glandier, procesul bătea pasul pe loc. Tribunalul se concentră asupra problemei prezenței arsenului în prăjitura trimisă la Paris, cît și asupra conținutului misterios al cutiei din malachit aparținînd acuzatei Marie Lafarge, care nu mai înceta să-și strige nevinovăția oricui o asculta, nu fu în măsură să furnizeze nici o explicație rezonabilă asupra acestor două enigme. Ea determină un tunet de aplauze atunci cînd a declarat, avînd vocea și fața unei martire, că în această privință avea și ea unele bănuieli, însă, pentru moment, le păstra pentru ea, dat fiind situația în care se găsea și ca nu cumva să fie acuzată de ușurință..

În această etapă, procesul decurgea fără nici un eveniment spectaculos, fapt care se explica prin interesul celor care urmăreau dezbaterile și a căror atenție era îndreptată spre rezultatele care urmau să fie aduse de cea de a treia autopsie.

Medicii din Brive, care avuseseră de învățat din greșeala precedentă, au dispus ca fiecare organ din corpul lui Charles Lafarge să fie păstrat într-un „recipient curat" ; în plus și-au dat silința să-și procure și să studieze ultimele lucrări publicate de Orfila. Conform indicațiilor date de acesta, care de altfel au rămas neschimbate și pînă în ziua de astăzi, au prelevat eșantioane din pămîntul cimitirului și au descris starea coșciugului în cele mai mici detalii.

Pe data de 8 septembrie, experții, reîntorși la Tulle, au depus în sala tribunalului două cutii ambalate cu grijă, pentru ca reprezentanții justiției să-și poată da seama personal de starea materialelor examinate. Grefierul a notat în această privință : „Masa pe care erau depuse cutiile a fost înconjurată de femei, dintre care cele mai curajoase și-au putut stăpîni cu greutate sentimentul de oroare, în momentul deschiderii recipientelor.

La propunerea experților, s-a hotărît ca unele analize chimice să fie efectuate în sala Palatului de Justiție, în fața căreia au fost plasate sentinele.

În după-amiaza zilei de 9 septembrie, medicii și farmacologii, urmați de Dupuytren, și-au făcut intrarea solemnă în sala tribunalului. Să ne întoarcem iar la documentele timpului. În darea de seamă se specifica : sala era cufundată într-o tăcere absolută, atenția tuturor fiind în-

cordată la maximum ; privirile asistenței erau îndreptate către Marie Lafarge, care părea foarte calmă. Domnul Dupuytren își începu lectura raportului.

După o lungă descriere a preparativelor destinate să permită obținerea unui extract din ficatul lui Charles Lafarge, susceptibil să fie supus unei analize, timp în care încordarea a atins un maximum, a urmat fraza pe care procurorul, judecătorii, jurații, apărarea, inculpata și întreaga asistență o așteptau cu inima la gură : „Noi am introdus lichidul obținut în aparatul lui Marsh și nu am constatat nici cea mai mică urmă de arsen...". Să dăm din nou cuvîntul grefierului care a notat conștiincios, demn de un reporter din zilele noastre : „Tumult general... aplauze prelungite. Doamna Lafarge se aplecă surîzătoare către avocata sa care, mai puțin decît inculpata, era totuși emoționată pînă la lacrimi".

Dupuytren și colegii săi repetară apoi aceleași preparative și introduseră în aparatul lui Marsh prelevările din splină, plămîni, inimă, intestine și creierul lui Lafarge. Raportul consemnă în darea de seamă : „În toate organele era absent...". Massenat, la rîndul său, consemna : „Astăzi, după ce am cunoscut utilizarea aparatului lui Marsh, am ajuns la aceleași concluzii ca și confrații mei : corpul defunctului nu prezintă urme de arsen...". Date fiind rezultatele acestor analize, experții au considerat ca inutil să se mai examineze eșantioanele din pămîntul luat din cimitir. Doamna Paillet, pradă unei bucurii fără margini, conjură asistența să fie martoră că examenul întregului corp al defunctului nu a evidențiat un singur atom de arsen. Nici un atom... Acest rezultat ea îl cunoștea dinainte ; întregul proces era o neînțelegere.

Cercetările făcute de experți se răspîndiră ca fulgerul în oraș. Pe străzi lumea aclama pe Marie Lafarge. Ne putem imagina atmosfera ce domnea și a cărei eroină devenise subit ea, care mai înainte era considerată o criminală infamă.

Jurnaliștii se precipitară din nou la biroul telegrafic. Toată lumea, inclusiv doamna Paillet, părea să fi uitat faptul că analizele efectuate la Brive stabiliseră prezența arsenului în băuturile servite de Marie Lafarge soțului ei ; toată lumea, mai puțin o singură persoană, procurorul. În

momentul în care înfrîngerea sa părea totală, ghidat doar de convingerea de nestrămutat în culpabilitatea acuzatei, mai puternică decît orice şi nerenunţînd la ultima carte pe care o mai avea de jucat, ceru să se supună prin procedeul Marsh analizarea băuturilor şi a conţinutului cutiei de malachit. Avocata, luată prin surprindere, într-un moment de uşurinţă, îşi dădu consimţămîntul ; euforia victoriei o făcea să creadă că procurorul îşi căuta, cu ochii legaţi, propria sa înfrîngere. Era convinsă că medicii din Brive, care îşi recunoscuseră greşelile, se înşelaseră cu prilejul primei lor analize. Şi cum examinarea lichidului şi a prafului din cutie nu necesitau preparative laborioase, s-a decis ca aceasta să se facă pe loc, sarcina fiind încredinţată celor doi farmacologi Dubois.

În timp ce preşedintele anunţa suspendarea dezbaterilor, grefierul, la fel de conştiincios, nota în registrul său : „Doamna Lafarge s-a retras şi, în semn de mulţumire, a adresat un surîs plin de farmec mulţimii care îi arătase atîta simpatie".

În cursul acestei întreruperi, mai puţin încordată decît precedentele, „lafargiştii" afişau un optimism fără margini. Cu toate acestea, cînd, în după-amiaza aceleiaşi zile, experţii îşi făcură intrarea în sală, cei prezenţi constatară imediat expresia dură şi severă ce era întipărită pe feţele acestora.

Bătrînul Dubois ezită o secundă, mai înainte de a-şi începe expunerea. Apoi, cu o voce pe care nu reuşea să şi-o stăpînească, declară că toate analizele i-au demonstrat prezenţa arsenului. Şi pentru a sublinia importanţa descoperirii, adăugă : „Numai laptele de pasăre conţine o doză în măsură să otrăvească cel puţin zece persoane".

Procurorul se aşeză mai bine în jilţul său, după care spuse : „Această experienţă arată perseverenţa de care are nevoie justiţia pentru a elucida cazul". S-a produs un vacarm de vociferări provenite din rîndul „lafargiştilor" care persistau în inconştienţa lor. Decous nu se lăsă intimidat, îşi simţi din nou pămîntul sub picioare, mai tare ca oricînd. „Îmi menţin teza că această femeie şi-a asasinat soţul". După părerea sa, întrucît ştiinţa furnizase rezultate contradictorii, trebuia să se epuizeze ultima posibilitate care se oferea, aceea de a aduce pe Orfila de la Paris. Apărarea o propusese în repetate rînduri şi din aceste

motive, era sigur că aceasta nu se va opune la venirea savantului parizian.

În concluzie, doamna Paillet, neavînd altă cale de ales, a trebuit să accepte. De altfel, aceasta nu ar fi schimbat nimic îşi spunea ea ; era convinsă că Orfila, ale cărui metode fuseseră deja experimentate de toxicologii din Brive şi Limoges, se soldaseră cu un rezultat negativ, confirmînd absenţa arsenului. Mai mult, Orfila ar fi fost în măsură să dovedească că concluziile referitoare la băuturi şi praful din faimoasa cutie erau desigur eronate.

Într-o atmosferă tulbure, un trimis special a fost expediat la Bordeaux, pentru a cere telegrafic lui Orfila să se prezinte la Tribunal. În ziua de 12 septembrie, Orfila primi încunoştiinţarea că trebuia să vină a doua zi la Tulle.

Îndată ce sosi, savantul anunţă că nu efectuează analizele sale decît în prezenţa tuturor experţilor amestecaţi într-un fel sau altul în afacerea Lafarge. Pentru a preveni suspiciunea că produsele şi aparatele aduse de la Paris ar putea conţine arsen, decise să utilizeze numai materialul şi agenţii chimici folosiţi de experţii locali. În cursul analizelor care s-au prelungit în timpul nopţii de 13 spre 14 septembrie, porţile sălii Palatului de Justiţie au fost strict supravegheate. În după-amiaza zilei de 14 septembrie, Orfila urmat de cei doi Dubois, de Dupuytren şi de medicii din Brive — aceştia din urmă cu capetele plecate — intrară în sala de judecată.

„Sîntem în măsură, declară Orfila, să prezentăm tribunalului rezultatul experienţelor noastre. Am reuşit să dovedesc : primo, corpul lui Charles Lafarge conţine arsen ; secundo, că acest arsen nu provine nici din agenţii chimici pe care i-am folosit şi nici din pămîntul care înconjoară sicriul ; tertio, că otrava pe care am pus-o în evidenţă nu se găseşte printre constituentele normale ale corpului uman...".

Doamna Paillet nu reuşea să înţeleagă ce se petrece. Orfila, „Orfila, idolul său" îi dăduse o lovitură mortală ! Total bulversată, îşi găsi cu greutate energia necesară pentru a urmări expunerea savantului.

Stomacul şi conţinutul său, aparţinînd lui Lafarge, preparate de Orfila şi introduse în aparatul lui Marsh, au produs cristale de arsen. Acestea, supuse acţiunii oxidului

de argint, au evidențiat prezența arsenului. Extractele celorlalte organe au condus de asemenea la formarea de cristale, ce e drept în cantități ceva mai reduse. În sfîrșit, Orfila a ars, cu ajutorul salpetrului, resturile din substanțele care i-au servit la prepararea extractelor ; în reziduul obținut s-a găsit de douăsprezece ori mai mult arsen decît în experiențele precedente. Analiza efectuată cu pămîntul cimitirului era absolut negativă. Cu această dovadă trebuie deci îndepărtată posibilitatea unei infiltrări a otrăvii în corp.

Arsenul natural, pe care îl conține în mod obișnuit corpul uman, precizează cu acest prilej Orfila, se găsește în oase și nu în organe ; în consecință, în cazul Lafarge, otrava identificată nu face parte din elementele naturale.

În ceea ce privește experiențele efectuate de medicii și farmacologii din Brive și Limoges, numai analizele făcute cu ajutorul procedeelor perimate erau exacte. Aparatul lui Marsh, pe care l-au utilizat în final, era atît de delicat încît, manipulat de acești oameni fără experiență, putea induce în eroare. Era suficient, cum făcuseră predecesorii lui Orfila, să mențină o flacără prea puternică sub eprubetă pentru a goni gazul arsenical și a împiedica astfel formarea depozitului. Președintele tribunalului, Barny, puse lui Orfila o singură întrebare : „După dumneavoastră, spuse el, cantitatea de arsen este suficientă pentru a admite eventualitatea unei crime prin otrăvire ?“ „Pentru a vă fi clară afacerea, declară Orfila, trebuie să ținem seama de circumstanțele care au însoțit evenimentele de la Glandier, să cunoaștem simptomele bolii, cumpărările de otravă, prezența arsenului în băuturi. Veți găsi atunci ușor răspunsul la această întrebare.“

Cu puțin mai înainte de orele 7 seara, Orfila părăsi sala de ședințe a tribunalului. Pentru a preîntîmpina o eventuală reacție din partea simpatizanților Mariei Lafarge, Barny însărcină o patrulă de jandarmi să-l escorteze pe savant. Dar șocul provocat de declarația lui Orfila paralizase asistența. Grefierul notă în procesul verbal al ședinței : „Întorsătura pe care a luat-o acest mare proces, a provocat în public o imensă stupefacție“. Doamna Paillet, lipsită de cea mai mică posibilitate de a-și apăra clienta, se simțea incapabilă să întreprindă ceva. Marie Lafarge părea pentru prima oară tulburată. Însoțită de strigăte de

încurajare, ea a fost recondusă la închisoare, prăbuşindu-se în celula sa. Datorită stării de slăbiciune pe care a avut-o, care nu îi permitea să se ţină pe picioare, procesul a fost suspendat timp de două zile.

Dat fiind că doamna Paillet refuza să mai ia parte în continuare la disputa ştiinţifică, acuzata a apelat la un alt apărător, un avocat din localitate, Lachaud, asistent secund al doamnei Paillet. Acesta, îndrăgostit de Marie Lafarge, luă iniţiativa apărării acesteia şi trimise un mesager la Paris pentru a solicita lui François Raspail să vină la Tulle. Acest mare chimist, partizan al liberalilor, îi plăcea să încrucişeze armele cu conservatorul Orfila şi deseori, pe tărîm ştiinţific, se opunea părerilor lui. Raspail acceptă invitaţia însă, în momentul în care părăsea Parisul, ultima fază a procesului era pe sfîrşite.

Într-o pledoarie disperată, doamna Paillet s-a forţat să prezinte pe Marie Lafarge ca o natură nobilă şi generoasă, incapabilă să comită o crimă.

În acest timp, poporul masat în stradă reclama suspendarea dezbaterilor pentru a permite lui Raspail să vină la Tulle ; fără a ţine seama cîtuşi de puţin de aceştia, juraţii s-au retras pentru a delibera. O oră mai tîrziu, verdictul o declara pe Marie Lafarge vinovată. Către orele 11,00 seara, preşedintele tribunalului anunţă sentinţa : „Muncă silnică pe viaţă".

În acest moment, Raspail, aşteptat de o mulţime de simpatizanţi ai acuzatei, ajungea la Tulle. Cîţiva din „lafargişti" îi reproşară mesagerului că nu l-a adus pe savant la timp. Raspail, la rîndul său, trebui să se mulţumească cu efectuarea unui examen sumar al cristalelor de arsen, apoi se reîntoarse la Paris. Intervenţia sa nu mai putea influenţa soarta Mariei Lafarge. Regele Louis-Philippe comută cu greutate pedeapsa în închisoare pe viaţă.

În octombrie 1841, ea fu transferată la Montpellier, unde timp de zece ani se ocupă cu scrierea memoriilor. Grav atinsă de tuberculoză şi eliberată, muri la puţin timp după aceasta, neîncetînd să-şi proclame nevinovăţia.

În anii care urmară procesului, publicul, împărţit în „lafargişti" şi „antilafargişti", continua să se înfrunte. În Franţa, ca şi în alte ţări, au fost publicate numeroase cărţi şi pamflete consacrate acestei afaceri. Titlurile lor de-

monstrau gradul de declanşare a pasiunilor. Într-unele se citea : „Şireata hoaţă de diamante şi redutabila otrăvitoare", în altele : „Marie Lafarge — inocenta".

Acest conflict, aparent inutil, urma să conducă la consecinţe utile societăţii. Medici, chimişti şi farmacologi, atraşi de acest proces dramatic, şi-au îndreptat privirile către domeniul misterios al toxicologiei. Tinerii chimişti, entuziasmaţi, veneau la Paris pentru a urma cursurile lui Orfila şi a altor toxicologi.

Cu acest caz, intrat în analele criminalisticii, a început secolul toxicologiei.

Dosarul ceasornicarului Pel

În dimineaţa zilei de 21 octombrie 1884, Habert, judecător de instrucţie la tribunalul arondismentului I din Paris, avea în faţa ochilor dosarul adus de secretarul său, pe coperta căruia era scris „Afacerea Pel" [1].

De fapt, manşetele ziarelor pariziene se întreceau de aproape o săptămînă să atragă atenţia cititorilor asupra acestei noi afaceri criminale, ieşite din comun :

> „Doamna Marie Eugénie Pel, născută Buffereau, soţia lui Albert Pel, fiica lui Pierre-Alexandre Buffereau şi Marie Cécile Bigot, a decedat la 24 octombrie 1880, în vîrstă de 31 ani, la domiciliul său din avenue Kléber 110, Paris şi a fost înmormîntată la cimitirul din Clichy".

Rîndurile de mai sus par că aparţin unui anunţ mortuar obişnuit şi nimic nu lasă să se întrevadă coasa care a secerat firul vieţii acestei tinere femei şi care se datora, încă o dată, acelei perfide otrăvi, acidul arsenios.

Şi lucrurile puteau să rămînă nerezolvate, dacă, după cîţiva ani, judecătorul de instrucţie nu ar fi fost sesizat

[1] Brouardel et Lhote — Affaire „Pel", *Ann. Hyg.*, 1886, XV, 12, 106.

de părinții decedatei, asupra unor fapte care aruncau o lumină nouă, am putea spune crudă, asupra circumstanțelor în care decedase doamna Pel.

Căsnicia soților Pel începuse să prezinte unele fricțiuni din momentul în care fusese angajată în casă, la cei doi copii, Léontine, în vîrstă de 19 ani. După moartea doamnei Pel, spre marea surpriză a rudelor și cunoștințelor, a avut loc, la mai puțin de șase luni, căsătoria lui Pel cu Léontine.

Acuzația soților Buffereau înaintată tribunalului era categorică : fiica lor Marie Eugénie fusese otrăvită.

Ancheta întreprinsă de judecătorul de instrucție a permis strîngerea unor probe zdrobitoare care acum se găseau reunite în dosarul pe care îl avea pe birou.

Iată ce declarase doctorul Raoult, medicul care o îngrijise pe doamna Pel în intervalul 12—24 octombrie 1880 : „Doamna Pel se plîngea de vomismente și de scaune diareice, frecvente, însoțite de dureri violente în stomac și intestin". Chiar cu prilejul primei sale vizite la domiciliul bolnavei, doctorul Raoult a găsit-o pe doamna Pel într-o stare de prostrație foarte accentuată. Cu acest prilej, ea i-a declarat că pînă atunci se simțise bine : „Nu am avut nimic" spunea ea. Diareea și vomismentele au persistat, cu toate medicamentele administrate, pînă la 22 octombrie. Doamna Pel avea gura uscată, iar limba era de un roșu aprins.

Acestea sînt simptomele observate de doctorul Raoult. După alte mărturii, bolnava ar fi acuzat și o sete excesivă.

După cum este cunoscut, simptomele arătate mai sus sînt caracteristice intoxicației arsenicale subacute și pot provoca moartea într-un interval ce variază de la 6 la 10—12 zile. În acest sens pledau și concluziile doctorilor Brouardel și Lhote, însărcinați cu expertiza cazului : simptomele descrise țin în primul rînd de o intoxicație arsenicală subacută și nimic nu vine în contradicție cu această ipoteză.

Un tablou mai detaliat asupra stării și simptomelor bolnavei s-a dovedit a fi, prin forța lucrurilor, incomplet, dat fiind că de la deces și pînă la data începerii anchetei se scurseseră deja patru ani și doctorul Raoult nu-și mai amintea exact unele amănunte ca temperatura corpului, starea circulației etc.

Doctorii Brouardel și Lhote, conform ordonanței primite de la judecătorul de instrucție, trebuiau să răspundă la următoarele întrebări :

1. să asiste la efectuarea exhumării cadavrului ;

2. să efectueze autopsia ;

3. să cerceteze și să precizeze cauza morții.

Încă din primele ore ale zilei de 21 octombrie 1884, doctorul Lhote, înarmat cu ordinul procuraturii, se deplasă la cimitirul din Clichy situat într-o suburbie a Parisului, pentru a îndeplini neobișnuita lui sarcină. Dar să-l urmărim în descrierea pe care a înaintat-o tribunalului : „Mormîntul doamnei Pel este situat în cuartalul 8, linia 3, Numărul 15. Groparii au procedat la scoaterea pămîntului care acoperea sicriul, îngropat la 1,50 metri adîncime. Înainte de a scoate sicriul, s-au luat probe de pămînt din locul corespunzător abdomenului, capului și picioarelor. Aceste probe au fost introduse în borcane de sticlă, în prealabil bine spălate și apoi sigilate, avînd fiecare cîte o etichetă cu datele respective.

În momentul scoaterii sicriului, am remarcat că o cantitate oarecare de pămînt pătrunsese în acesta pe la partea inferioară, printr-o crăpătură a scîndurilor. Placa sicriului purta numărul 943, arondismentul XVI, 1880. Am luat o probă de pămînt și de sub sicriu. Sicriul, sigilat de către comisarul de poliție care mă însoțea, a fost expediat la morgă".

Pe data de 24 octombrie doctorul Brouardel, medic legist și toxicolog celebru din acea vreme, a efectuat autopsia cadavrului doamnei Pel. Rezultatele analizei toxicologice au fost următoarele :

1. Am constatat în corpul defunctei Pel, o proporție apreciabilă de arsenic. Analiza chimică a demonstrat că arsenicul este localizat în special în ficat și rinichi.

2. Cercetările noastre au demonstrat că acest arsenic nu a fost introdus nici prin lichidul de îmbălsămare și nici prin pămîntul care înconjura sicriul.

3. Arsenicul găsit, prin cantitatea sa, nu se găsește în stare normală în organism.

O dată cu raportul nostru, vă înaintăm alăturat : două tuburi ale aparatului Marsh conținînd arsenic izolat sub formă de inele, extras din cadavrul doamnei Pel ; patru

farfurioare prezentînd pete de arsenic (*Nota autorului*: probele efectuate în timpul manipulării aparatului Marsh, obținute prin turtirea flăcării de către un obiect rece — de exemplu o farfurioară de porțelan — pe care are loc depunerea arsenicului de culoare neagră).

Înainte de a conchide, în depoziția făcută în fața tribunalului cu prilejul deschiderii procesului lui Pel acuzat de otrăvirea soției sale, doctorul Brouardel afirma : „în cazul că moartea este datorată unei intoxicații cu arsenic, trebuie să răspundem la mai multe obiecțiuni care de obicei se pun în cazuri asemănătoare :

A. Cantitatea de arsenic, găsită în organele interne ale victimei, permite să se aprecieze cantitatea de substanță toxică ingerată ?

În cazul în care are loc ingerarea unei doze nu prea ridicate de arsenic sau a uneia din sărurile sale, acestea determină vomismente și diaree, fenomene observate aproape constant. Se poate răspunde fără ezitare că, în ceea ce privește cantitatea de otravă pe care o regăsim în cadavru, ea nu reprezintă niciodată, decît într-o mică proporție, cantitatea care a fost ingerată. Mai mult, arsenicul nu se elimină numai prin vomismente și dejecțiuni, ci și prin urină.

Chiar cînd moartea survine în cîteva ore, o porțiune apreciabilă din otravă este expulzată, însă cînd decesul are loc la 8—10—12 zile de la ingestia toxicului, nu mai rămîne în cadavru decît o cantitate de arsenic foarte mică și anume aceea care a fost asimilată de organe și care nu a avut timp să fie eliminată.

Orfila a evaluat durata totală de eliminare a arsenicului la 30 de zile și Chatin la 12—15 zile. Această contradicție nu este decît aparentă, ea explicîndu-se ușor prin circumstanțele care variază de la individ la individ. Nu se poate deci fixa o durată absolută pentru dispariția otrăvii, însă se poate spune că, cu cît viața persistă după ingestia toxicului și cu cît sînt mai abundente vomismentele, dejecțiile și urina, cu atît se va regăsi mai puțină otravă în viscerele victimei.

B. Arsenicul găsit în viscerele soției lui Pel, poate să rezulte din ingestia unei sări arsenicale administrate în scop terapeutic ?

Această obiecțiune a fost de altfel ridicată și de soțul victimei. El a declarat, cu prilejul interogatoriilor la care a fost supus, că soția sa a fost bolnavă cu un an în urmă și că medicul care o îngrijea atunci, al cărui nume îl uitase, îi prescrisese un medicament pe bază de arsenic.

Părea stabilit de acuma că doamna Pel a avut într-adevăr o bronșită în acea vreme ; ea a stat o lună în convalescență la fratele ei, însă toată lumea era de acord că după aceea s-a bucurat de o sănătate ireproșabilă. Părea puțin probabil ca această femeie sănătoasă să fi continuat să se trateze și să absoarbă un medicament care nu se prescrie decît pentru un timp limitat. Ar fi trebuit, continua expertul, pentru a se regăsi arsenicul în cadavru, ca medicația să fi fost continuată aproape pînă în momentul în care doamna Pel a căzut bolnavă. Surprinzător pare faptul, a declarat doctorul Raoult, că ea s-a simțit totuși bine înainte de 12 octombrie. Pe de altă parte, localizarea arsenicului în ficat și rinichi vine în sprijinul ipotezei unei intoxicații acute. În cazul cînd organismul este supus unei medicații arsenicale timp îndelungat, diseminarea toxicului este mai mare și el este regăsit în aproape toate organele corpului, chiar și în oase.

Nu putem nega în mod absolut faptul că, dacă doamna Pel a suferit un tratament arsenical pînă în ultimele zile ale lunii octombrie 1880, micile cantități de arsenic găsite în organism puteau fi considerate ca avînd această proveniență, însă trebuie să facem în același timp remarca că ipoteza este foarte puțin probabilă. Și declarațiile în fața juriului se încheiau astfel : „Debutul accidentelor gastro-intestinale la doamna Pel, durata lor, starea de conservare a cadavrului, localizarea arsenicului găsit în ficat, rinichi și intestin concordă cu ipoteza morții prin intoxicație cu un produs arsenical, a cărei dată se situează între 11 și 12 octombrie 1880".

„Nu pot respinge categoric ipoteza impregnării lente a organismului cu un medicament arsenical urmat pînă în primele zile ale lunii octombrie. Însă, în acest caz, nimic nu explică cauza simptomelor apărute brusc, în perioada cuprinsă între 12 și 23 octombrie, evoluția și sfîrșitul fatal".

La probele care i-au fost puse în față, Pel, recurgînd la părerile unor specialiști în materie de toxicologie, a făcut următoarele observații :

„Concluziile doctorului Brouardel, cu toate că nu dovedesc cu certitudine o intoxicaţie subacută, îmi par redactate în termeni pe care experţii nu pot să le justifice în întregime. Pentru acest motiv solicit să se efectueze comparaţii cantitative fie pe cadavre, care în mod sigur au suferit o intoxicaţie subacută cu arsenic, şi dacă aveţi posibilitatea, să consultaţi rezultatele expertizelor anterioare care se referă la cazuri asemănătoare. Deşi mă înclin în faţa autorităţii ştiinţifice bine stabilite a doctorului Brouardel, consider că rezultatul acestor comparaţii ar fi mai concludent decît cele mai savante speculaţii.

Motivele cererii mele sînt următoarele :

1. Contradicţiile remarcate de mine în aşa-zisele concluzii, pe care le voi controla cu toxicologi şi fiziologi reputaţi.

2. Ignoranţa absolută care domneşte în ceea ce priveşte data şi circumstanţele ingerării, a dozei şi formei în care arsenicul a fost absorbit.

3. Necunoaşterea, cel puţin parţială, a simptomelor bolii şi prin urmare a cauzelor reale ale morţii soţiei mele. Nu aş vrea să pun la îndoială buna credinţă a doctorului Raoult, care dă dovadă de o memorie atît de precisă dar care mi se pare contestabilă, prin faptul că a reţinut numai o serie de amănunte după patru ani şi jumătate, ţinînd seama şi de clientela numeroasă care i se atribuie. Concluziile medico-legale, bazate pe amintiri atît de contestabile, cît şi pe inexactitatea datorită vechimii lor, nu mi se par a avea o valoare suficientă.

4. Este imposibil ca soţia mea să fi absorbit o doză toxică de arsenic, avînd în vedere faptul că în acea vreme eu nu aveam în casă nici măcar un grăunte din acest toxic.

5. Doza constatată de experţi nu corespunde unei intoxicaţii. În toate cazurile în care are loc o intoxicaţie subacută urmată de moarte, cantitatea de arsenic găsită este totdeauna superioară celei care a fost constatată în corpul soţiei mele. Această comparaţie vă rog s-o faceţi pe subiecţi de aceeaşi talie ca a soţiei mele.

Pentru motivele sus-menţionate, contest şi resping formal atribuirea decesului soţiei mele unei intoxicaţii subacute cu arsen".

Obiecțiunile doctorului Brouardel au fost categorice, neavînd nici o fisură. El a afirmat în fața tribunalului: „Răspunsul nostru la primul și la al cincilea paragraf din observațiile ridicate de acuzat se găsește în raportul nostru prezentat comisiei la data de 21 octombrie 1884. Toți autorii care s-au ocupat de otrăviri sînt unanimi în a admite că eliminarea arsenicului se face într-un timp relativ scurt. În consecință, cu cît accidentele evoluează mai lent cu atît eliminarea otrăvii va fi mai completă.

Am citat pe Orfila și Chatin, la ale căror observații se asociază și Husemann [1]. După Orfila și Geoghegan, arsenicul absorbit este complet eliminat din organism în 12—15 zile. Dar această perioadă nu este constantă, deoarece, așa după cum rezultă din cercetările lui Maclagen, urme de arsenic pot fi regăsite la un intoxicat chiar după 25 de zile, iar în cercetările lui Flandin și Danger, cînd într-un caz eliminarea a fost completă după trei zile, în timp ce în alt caz ea a durat 35 de zile, toate datele de care dispunem sînt de acord asupra acestui punct și anume că eliminarea este relativ rapidă. Este o problemă importantă în medicina legală evidențierea arsenicului în corpul celor care au avut de suferit o intoxicație cu mult timp în urmă și care au supraviețuit; în acest caz, adeseori arsenicul nu mai este găsit.

Devergie citează: „În afacerea Lafarge, care a avut loc în anul 1840, Orfila a fost întrebat dacă, în cazul în care un individ ar muri otrăvit, ar fi posibil să nu se mai regăsească deloc arsenic, nu numai în tubul digestiv dar chiar și în alte organe în care el ar putea pătrunde prin absorbție. Răspunsul a fost afirmativ și așa a și fost".

Constatarea unei foarte mici cantități de arsenic într-un cadavru nu permite să fie îndepărtată, în mod aprioric, ipoteza unei otrăviri arsenicale, cînd survenirea ei a fost de cîteva zile după ingestia probabilă a otrăvii.

Motivele invocate de Pel sînt conținute în cinci puncte. Relativ la contradicțiile cu alți toxicologi, pe care Pel le atribuie concluziilor noastre, așteptăm mai întîi să le formuleze pentru a-i putea răspunde. În ceea ce ne privește, afirmațiile noastre sînt puse de acord cu cele enunțate de

[1] Toxicolog german de reputație în acel timp.

toxicologi, a căror autoritate în materie este recunoscută în Franţa, Anglia şi Germania.

Noi nu cunoaştem, este adevărat, circumstanţele în care a avut loc ingerarea otrăvii, doza şi combinaţia chimică din care arsenicul a fost absorbit. Nu ne-am făcut nici o iluzie în aceste probleme. Cu toate acestea, nu putem accepta părerea că, dacă o persoană a prezentat în timpul vieţii simptomele unei intoxicaţii arsenicale şi dacă în viscerele acesteia a fost găsit prin analiză chimică arsenic, ignorarea condiţiilor în care a avut loc ingerarea nu ne poate împiedica să tragem concluzia unei morţi prin intoxicare !

În ceea ce priveşte data prezumtivă a intoxicaţiei, presupunem că ea trebuie să fi avut loc cu cîteva ore înaintea apariţiei simptomelor.

Rămînem ferm la concluziile noastre : nici unul din simptomele relatate de doctorul Raoult în tabloul clinic al bolii, în constatările autopsiei şi în analiza chimică a viscerelor Eugeniei Pel nu contravin ipotezei unei intoxicaţii arsenicale.

Epilog : Albert Pel a fost declarat culpabil de uciderea soţiei sale Marie Eugénie Pel, născută Buffereau, prin otrăvire cu un preparat arsenical.

Condamnarea sa la moarte a fost primită cu satisfacţie de opinia publică, îngrozită de frecvenţa cazurilor de otrăviri criminale din acea epocă.

Sentinţa, după efectuarea recursului, a rămas definitivă şi Pel a fost executat în curtea închisorii din Saint-Cloud.

Otrăvitoarea din Leyda

Otrăvitorii dispun de un arsenal bogat : numărul substanţelor şi preparatelor este imens şi mare parte din acestea — de ce să n-o spunem — chiar în prezent scapă mijloacelor ştiinţifice de investigare. Enumerarea acestora în lucrarea noastră nu-şi are locul din motive lesne de

imaginat. Dar nu despre acestea am vrea să vorbim, ci să menționăm faptul că se cunosc cazuri cînd, pentru a-și atinge tenebroasele scopuri, au fost indivizi care au recurs la cele mai chinuitoare otrăvuri. Căci modul de acțiune al acestora, după cum am menționat, este variat, moartea putînd avea loc în chinurile cele mai groaznice sau pe nesimțite.

Vom cita în cele ce urmează un caz care se situează în domeniul patologicului și este de o extremă periculozitate socială.

— „...Un caz deosebit ? Da. Așa este ; dar prin ce ? Prin nocivitatea faptelor, prin comportarea autorului, prin multe altele încă, dar pe care va trebui să le căutați în afara celor consemnate în dosar", îmi spunea Directorul Institutului Medico-legal din Paris atunci cînd i-am solicitat o întrevedere în scop documentar pentru lucrarea de față.

În anul 1887, Curtea Regală din Haga a condamnat la închisoare pe viață — condamnarea la moarte fiind abolită în Olanda — pe femeia Van der Linden, supranumită „otrăvitoarea din Leyda", care, după actul de acuzare, ar fi otrăvit sau încercat să otrăvească 102 persoane în perioada 1869—1886.

Dintre acestea, cărora Van der Linden le-a administrat un preparat arsenical, 27 au decedat, 45 s-au îmbolnăvit iar restul victimelor nu au prezentat tulburări prea grave.

Preparatul folosit de „otrăvitoarea din Leyda" denumit „aqua tofana" consta din acid arsenic amestecat cu un extract din diverse plante otrăvitoare. El a fost administrat de Van der Linden în doze zilnice de cîte șaseșapte picături și producea o boală în general greu de definit, care se agrava treptat, manifestîndu-se, în primul rînd, printr-o lipsă totală de poftă de mîncare ; bolnavul cădea într-o stare de apatie, slăbea mereu și, în ciuda îngrijirilor medicale, ineficace de altminteri (căci nu se cunoșteau cauzele bolii), se stingea încet din viață.

Au existat victime pe care Van der Linden a încercat să le otrăvească în cursul unor tentative repetate de cinci-șase ori.

Cea mai mare parte a crimelor imputate acuzatei erau acoperite de prescripții medicamentoase și, pentru multe

altele probele materiale lipseau, astfel încît din acest număr impresionant, poate fără precedent, tribunalul nu a putut reţine şi imputa lui Van der Linden decît patru otrăviri.

Ancheta, efectuată cu foarte multă greutate şi după cercetări migăloase, a reuşit să stabilească că otrăvitoarea a comis crimele pentru a dobîndi fie primele pe care societăţile de ajutor reciproc le acordau celor asiguraţi în caz de boală, sau în caz de deces ca ajutor de înmormîntare.

Acuzata, de profesie infirmieră, se ocupa cu asigurarea vecinilor, prietenilor şi chiar a unor cunoscuţi. Mai mult, la unii dintre aceştia, fără ştirea lor, le plătea chiar şi cotizaţiile. În momentul cînd îi otrăvea, ea anunţa societatea de asigurări că asiguratul este bolnav, iar ea încasa în numele respectivului, primele stipulate ; în cazul în care victimele mureau, ea le anunţa decesul şi ridica drepturile de înmormîntare, urmînd să se ocupe de aceasta. „Pare curios cum a putut fi posibil aceasta", îşi încheie relatarea Directorul Institutului Medico-legal parizian.

Arsenul pune noi semne de întrebare

Cu toate perfecţionările aduse mijloacelor de investigare au apărut numeroase dificultăţi ; unii autori au reproşat prea marea sensibilitate a metodei puse la punct de Marsh şi astfel, deşi aparatul care-i purta numele era cunoscut de puţin timp, arsenul a început să fie găsit pretutindeni : în oase, unghii şi păr. El avea să constituie „arsenul normal", după cum va fi denumit mai tîrziu.

În procesul Lacoste din anul 1843, publicul a fost martorul unei probleme de acest gen, fapt care a impus-o oamenilor de ştiinţă.

Doamna Lacoste Euphémie Verzès a fost acuzată de a fi otrăvit pe bătrînul său soţ, bolnav de mai multă vreme şi care se îngrijea de mai mulţi ani folosind medicamente pe care şi le prepara singur, ferit de privirile curioşilor. După şase luni, cadavrul lui Lacoste a fost

exhumat și supus examenului chimiștilor și medicilor din orășelul Auch. Experții au găsit arsen în tubul digestiv și ficat, însă nu au reușit să-l descopere în pămîntul din cimitir. Cu prilejul unei a doua expertize, efectuate de Pelouze, Devergie și Flandin, prezența arsenului a fost constatată și de această dată, iar concluziile primului raport confirmate. Însă, cu prilejul discuțiilor, Devergie susține că arsenul găsit nu poate fi arsen normal. „Știința, spune acesta, nu admite acest fel de a judeca ; însă, adăugă el, acest arsen ar putea avea ca origine medicamentele necunoscute întrebuințate de victimă". Doamna Lacoste a fost achitată.

În anul 1851, curtea de judecată din Rennes a condamnat pe femeia Hélène Jegado, acuzată de a fi otrăvit 26 de persoane și de a fi încercat să otrăvească încă alte opt, tot cu ajutorul arsenului.

Am văzut că toxicologia, ca știință, a debutat datorită unui concurs „nefericit" de împrejurări, legate de otrăvirile criminale cu arsen : mai întîi cazul John Badle în Anglia (1832) și Charles Lafarge în Franța (1840).

Problema „arsenului" nu a fost însă clasată, în sensul că știința dispunea de acum înainte de un instrument sigur și infailibil care să probeze prezența lui în corpul unei persoane decedate în împrejurări suspecte. Ne vom folosi de acest prilej pentru a prezenta cititorilor cît de spinoasă și complexă este problema confirmării prezenței unui toxic, introdus într-un organism în scopuri criminale. Acest lucru este valabil în cazul multor substanțe aparținînd atît compușilor chimici minerali cît și organici.

Fiind familiarizați cu cazul arsenului, să urmărim în continuare eforturile depuse ulterior invenției lui Marsh.

Ne amintim că în afacerea Lafarge, Orfila, în depoziția sa rămasă celebră, expusă în fața tribunalului din Tulle, a făcut următoarele afirmații :

1. Voi demonstra că există arsen în corpul lui Lafarge ;

2. Că acest arsen nu provine din reactivii cu care am operat și nici din pămîntul care înconjura sicriul ;

3. Voi demonstra că arsenul extras nu provine din arsenul care se află în mod normal în corpul omului.

Arsenul, și nu numai acesta, ridică, în cazul unei otrăviri, două întrebări : prima, dacă doza de toxic introdusă

în organism a fost în măsură să provoace decesul persoanei respective, deci implicit impune specialistului problema dozării otrăvirii ; și a doua, dacă arsenul nu provine din mediul exterior, care, datorită împrejurărilor, să fi „contaminat" fie reactivii fie aparatura folosită la analiză sau însăși probele prelevate din corpul decedatului.

Să urmărim rînd pe rînd, în cazul toxicului pe care l-am propus să-l studiem, derularea filmului care a condus în final la rezolvarea și elucidarea acestor aspecte.

O remarcă trebuie subliniată : progresele științei sau mai bine zis necunoașterea sau stăpînirea într-o măsură insuficientă a unor tehnici adecvate, a permis în unele cazuri condamnarea unor persoane nevinovate, dar și achitarea unor culpabili. O apreciere din punct de vedere statistic ni se pare hazardată și lipsită de spirit umanitar, deși o serie de specialiști cu renume din țările occidentale nu ezită să o facă.

Orfila, cînd a făcut afirmațiile citate, a pus de fapt bazele unei proceduri devenită astăzi obișnuite în cazuri de otrăviri, întrebările cheie la care trebuie să răspundă expertul sînt următoarele :

1. să identifice toxicul în materialele care i se pun la dispoziție ;

2. să determine cantitatea de toxic și să confirme dacă aceasta este în măsură să fi determinat moartea ;

3. să se asigure că toxicul găsit nu provine din contaminarea pe parcurs a probelor.

Problema identificării arsenului nu a încetat să preocupe pe savanți, chiar după ce aparatul lui Marsh a început să fie cunoscut în cercuri tot mai largi. Unii și-au concentrat eforturile în a-i aduce îmbunătățiri cu scopul de a-i mări sensibilitatea și precizia. Totuși, strădaniile savanților nu au fost întotdeauna încununate de succes, mai ales cînd s-au căutat alte căi de identificare a arsenului.

Un episod nefericit a fost, de exemplu, cel pe care îl prezentăm în continuare. În anul 1859, celebrul medic legist și toxicolog englez Alfred Swaine Taylor, a comis, cu prilejul unei mari afaceri criminale, o gravă eroare, de neiertat, care avea să arunce o lumină nefavorabilă asupra prestigiului procedeelor științifice, care începuseră să cîștige teren în problemele de criminalistică.

În 1842, chimistul german Hugo Reinsch din Deux-Ponts a pus la punct o nouă „probă de depistare a arsenului". Aceasta consta în introducerea unei sîrme de cupru în soluția bănuită că ar conține arsen, adusă apoi la fierbere și acidifiată cu acid clorhidric ; arsenul, în cazul în care era prezent, forma un depozit de culoare cenușie pe firul de cupru.

În anul 1859, ziarele au făcut cunoscut publicului cazul doctorului Smethurst. Opinia publică a luat cunoștință cu oroare de faptul că cea de a doua soție a bigamului Smethurst și-a dat sfîrșitul în chinuri groaznice, împrejurările morții fiind mai mult decît suspecte. Taylor, căruia i s-a încredințat expertiza cazului, efectuă analiza vomismentelor victimei, utilizînd procedeul Reinsch. Cu prilejul anchetei, el declară că a găsit arsen, după care, la scurt timp, fu nevoit să-și recunoască greșeala, chiar înainte de a începe procesul.

În ciuda regulilor stabilite de Orfila și a conduitei pe care trebuie s-o urmeze expertul în asemenea situații, nimeni și nici însuși Reinsch nu s-a gîndit să controleze dacă firul de cupru nu conținea arsen. Amintindu-și în cele din urmă de recomandările savantului francez, Taylor procedă la o verificare și descoperi cu groază că era el însuși acela care introdusese arsenul în materialele analizate, cu prilejul cufundării în soluție a firului de cupru. Procesul avu o turnură neașteptată. Dar lucrurile nu s-au oprit aici.

Doi ani mai tîrziu, Franz Leopold Sonnenschein, profesor de chimie, care se bucura de o mare notorietate la Berlin și în lumea științifică, autor al unei lucrări celebre privind chimia în medicina legală, a fost victima unei erori identice. Despre ce era vorba ? Tînăra soție a farmacistului Speichert, care se bucura de o sănătate înfloritoare, a decedat brusc pe data de 6 mai 1876, în localitatea Bormst, un mic orășel situat în provincia Poznan, aflat atunci sub ocupație germană. Primele bănuieli au fost îndreptate asupra soțului, suspectat că și-a otrăvit soția. Evenimentele care au urmat au avut un deznodămînt dramatic. Afirmînd că „a descoperit urme distincte de arsen" în organele decedatei, profesorul Sonnenschein a contribuit la decizia tribunalului, care a condamnat la moarte pe

Speichert, condamnare care ulterior a fost comutată în închisoare pe viață.

Adevărul avea să iasă la lumină mult mai tîrziu, cînd profesorul Sonnenschein nu mai era în viață : anume că hidrogenul sulfurat, utilizat în cursul analizelor efectuate de profesor, putea fi contaminat cu arsen. Pînă atunci exista înrădăcinată ideea în rîndul specialiștilor că hidrogenul sulfurat și cel arseniat se excludeau reciproc. Dar, în anul 1879, chimistul german Robert Otto avea să facă o descoperire senzațională, anume că hidrogenul sulfurat putea foarte ușor să conțină o cantitate variabilă de arsen și abia în 1886 O. Jacobson a reușit să pună la punct procedeul de purificare a hidrogenului sulfurat.

Savanții din acei ani erau preocupați — și Orfila în mod cu totul special — de problema arsenului care se găsește în stare naturală în corpul omenesc. Numeroase cercetări au demonstrat prezența constantă de arsen în organele umane și animale, în condiții normale. Astfel, arsenul este normal la adult, în cantitate de 0,1—0,3 mg pentru totalitatea organelor. Se poate ca urme de arsen, insuficiente să provoace otrăvirea, să fie introduse în organism din cauze variate (acesta este cunoscut sub numele de arsen pseudonormal), de exemplu : întrebuințarea de vegetale crescute în terenuri care conțin arsen, medicamente cu bază de arsen sau impurificate de arsen.

Arsenul, introdus zilnic, se elimină și nu rămîn decît cantități mici care, chiar prin acumulare, ating maximum 1 mg pentru totalitatea viscerelor. Introduse în aceleași condițiuni ca medicament, băuturi sau alimente, cantitățile mai mari devin suspecte și pot oscila de la cantitățile indicate pentru pseudonormal, pînă la cantități toxice sau chiar letale.

Compușii cu arsen disociabil, administrați în doze foarte mici, influențează favorabil nutriția la om și animal, prin excitarea generală a activității organelor. La animalele tinere provoacă o creștere a lungimii oaselor și a corpului în general. Arsenofagia, practicată în Stiria, Carinthia și Tirol, prin ingestia de doze crescînde de trioxid de arsen (șoricioaică) pentru menținerea sănătății și mărirea rezistenței fizice a ascensioniștilor profesioniști, este explicată ca o obișnuință (mitridatizare).

Dar să revenim la dilema arsenului. Uneori, istoria cercetărilor toxicologice ne confirmă că arsenul găsit a fost introdus după moarte. Organele supuse analizei pot proveni de la un cadavru neînhumat sau de la unul exhumat ; în primul caz, expertul — dacă a asistat la autopsie și dacă a recoltat singur probele în vase curate și este sigur de lipsa de arsen constatată prin reactivii folosiți — trebuie să suspecteze posibilitatea de introducere a otrăvii în căile digestive în scop criminal. Problema este simplă și ușoară, dacă tubul digestiv și celelalte organe au fost prelevate separat și conservate în flacoane diferite ; analiza nu va pune în evidență otrava în cantitate considerabilă decît numai într-unul din organele prelevate : de exemplu cînd se introduce otrava în rect.

Dacă probele de examinat provin de la un cadavru exhumat, se poate ca substanța toxică găsită să provină datorită unor cauze externe. Va trebui să ne gîndim cu atît mai mult la aceasta cu cît o dată cu îngroparea cadavrului a avut loc și îngroparea unor obiecte vopsite cu culori metalice, cum ar fi flori și coroane artificiale, icoane, cruci, obiecte metalice și de foarte multe ori însuși sicriul s-a constatat că a fost vopsit sau decorat cu ceruză (care conține de obicei arsen). În plus, terenul în care este înhumat cadavrul poate conține unii compuși metalici sau metaloizici toxici.

Un exemplu ne va face să înțelegem mai bine aspectele prezentate mai sus care au condus adeseori la dezbateri și concluzii din cele mai contradictorii. În august 1844, Flandin a făcut următoarea depoziție în fața Curții de judecată din Vendée, unde fusese chemat să precizeze dacă arsenul, extras din cadavrele lui Routier și Martinie Chabot, era rezultatul unei intoxicații, sau provenea din terenul cimitirului Michelen-Lherni, care are un pămînt recunoscut ca arsenifer și în care cadavrele fuseseră îngropate ; cel al femeii cu cîteva luni înainte și al lui Routier cu patru ani și jumătate.

Cele 250 g de pămînt prelevat de pe sicriul lui Routier a fost supus la trei analize separate prin procedee diferite, rezultatele evidențiind cantități apreciabile de arsen. S-au repetat experiențele asupra unor eșantioane de pămînt luate de pe sicriul Martiniei Chabot ; rezultatele au fost identice.

La obiecţiunile făcute de procurorul regal, bazate pe experienţă şi pe expertizele efectuate asupra pămînturilor arsenifere din cimitirul Épinal, Flandin menţionează : „Dacă experţii m-ar contrazice, eu m-aş vedea obligat să nu fiu de acord cu dînşii. Practic, ştiinţa nu a ajuns la rezultate absolut sigure. Nu sînt decît cinci sau şase ani de cînd această problemă a fost luată în studiu. Teoretic, consider că nu trebuie să ne hazardăm să tragem concluzii. Arsenul din pămînt este insolubil şi laboratoarele noastre, însă cel din natură nu diferă oare de al nostru ?“ Apoi, între alte argumente pentru a explica prezenţa arsenului solubil în pămînt şi a uşurinţei de a traversa diferitele lui straturi, Flandin ţine seama şi de acţiunea acidului azotic provenit din ploile cu descărcări electrice, a amoniacului din fermentare şi în sfîrşit, după Vandenbroock, profesor de chimie la Şcoala de mine din Hainaut, şi de influenţa acidului carbonic dizolvat în apa din sol, care dizolvă arseniatul sau arsenitul de calciu insolubil.

În anul 1841, Nicolas Noble şi femeia Jérôme, bănuiţi că ar fi decedat prin otrăvire, au fost înhumaţi la doi metri unul de celălalt, în cimitirul din Épinal, cimitir al cărui teren conţinea arsen. A fost decisă de tribunal exhumarea : în corpul femeii nu a fost găsită nici cea mai mică urmă de arsen, însă în stomac şi intestinele lui Nicolas Noble arsenul era prezent. Dezbaterile au condus la concluzia că se impunea o a doua exhumare, care a fost efectuată la şase luni după prima, dar rezultatele au fost aceleaşi ; şi cu toate acestea, după prima exhumare, corpul femeii Jérôme a fost imediat acoperit direct cu pămînt din cimitir, afînat în ziua aceea de ploi abundente, el fiind tot atît de bogat în arsenic în jurul corpului femeii ca şi al bărbatului, aflate amîndouă la o mică distanţă. Se găseau reunite toate condiţiile de putrefacţie şi de umiditate, favorabile formării unui arsenit sau al unui arseniat de amoniu, care ar fi condus la îmbibarea unui cadavru. Cu toate acestea, probele de pămînt tratate cu apă fierbinte nu au transmis şi nu s-a identificat nici o sare arsenicală şi, ca şi prima oară, cadavrul femeii Jérôme nu conţinea arsen ; la Nicolas, arsenul a fost găsit în stomac, intestine şi ficat, ca şi la prima expertiză.

O dublă condamnare la moarte a dus la revelări care coincideau cu concluziile experţilor.

În anul 1894, dermatologul Edouard Schiff a demonstrat că arsenul se găseşte în păr, fapt care nu era cunoscut pînă atunci. El a indicat să se efectueze examenul acestuia ori de cîte ori există un caz suspect de otrăvire cu arsen.

Atenţia oamenilor de ştiinţă fiind concentrată asupra arsenului, nu a exclus ivirea unor situaţii neprevăzute. Astfel, la mijlocul secolului trecut, circa 6 000 de persoane au fost otrăvite cu arsen la Manchester, fapt care a determinat guvernul englez să numească o comisie specială avînd misiunea de a studia toate aspectele primejdiei pe care o prezenta această groaznică otravă. Comisia avea să constate că nu numai glucoza utilizată în braserii conţinea arsen, ci şi numeroase alte alimente, ca spre exemplu drojdia de bere, oţetul, pîinea, prăjiturile, patiseriile etc.

Trioxidul de arsen, prezent în coloranţi, a fost folosit o vreme la prepararea fucsinei — un colorant roşu pentru hîrtia folosită la confecţionarea tapetelor. În secolul trecut opinia publică a fost frapată de o serie de morţi misterioase petrecute în diverse căsuţe sărăcăcioase din suburbiile Londrei. Scenariul era în general acelaşi : locatarii, adeseori oameni în vîrstă, erau găsiţi dimineaţa morţi, fără ca cineva să fi pătruns în cameră ; aceasta era găsită încuiată pe dinăuntru de cele mai multe ori şi fără ca la autopsie să poată fi evidenţiată nici cea mai mică urmă care să explice decesul. Experţii şi medicii dădeau neputincioşi din umeri iar poliţia, cu toate străduinţele depuse, nu ajunsese la nici un rezultat.

Situaţia s-a complicat şi mai mult cînd epidemia de morţi misterioase a produs victime şi la Paris şi chiar într-un castel de pe valea Loarei. Subiectul a fost exploatat de diverşi scriitori şi cititorilor le amintim doar unul din aceste romane de serie neagră, apărut sub titlul „Misterul camerei verzi".

Doar în definitiv despre ce era vorba ? cărui fapt se datorau enigmaticele decese ?

Dezlegarea misterului a venit din partea biologilor, mai precis a oamenilor de ştiinţă care se ocupau cu studierea mucegaiurilor. Efectuînd diverse culturi cu mucegaiul comun, s-a constatat că acesta are proprietatea de a acţiona asupra diverselor substanţe chimice care sînt adăugate în mediile de cultură, provocîndu-le modificări

importante. De exemplu, dacă se adăuga arseniat de cupru, mucegaiul îl descompune în substanţe extrem de periculoase : hidrogen arseniat şi metilarsină, produse gazoase care se răspîndeau imediat în aer. În camerele a căror pereţi au fost tapetaţi cu hîrtie imprimată cu culori pe bază de arsen, datorită umezelii provocate de igrasie şi a lipsei de lumină, apăreau culturi spontane de mucegai. Dacă în timpul zilei, camerele mai erau aerisite, în schimb noaptea, produşii arseniaţi, degajaţi sub acţiunea metabolică a mucegaiului asupra sărurilor arsenicale, se acumulau în cameră în doze letale provocînd în timpul somnului moartea locatarilor. Lipsa de miros şi dozele extrem de mici suficiente pentru a determina un sfîrşit rapid şi fără să lase nici un fel de urme în corpul victimelor, au făcut ca dezlegarea misterului să dureze timp îndelungat.

După părerea specialiştilor din comisia britanică întocmită cu prilejul intoxicaţiilor cu bere din Manchester, firele de păr înmagazinează cantităţi infime de toxic, care se încorporează într-un timp relativ scurt după ingestia otrăvii — aproximativ în trei săptămîni. Şi cum, în medie, un fir de păr creşte cu circa cinci milimetri pe lună, lungimea părţii impregnate cu arsen ar putea servi ca bază de calcul pentru stabilirea datei aproximative cînd a avut loc otrăvirea. Cu cît porţiunea ce conţine arsen este mai depărtată de rădăcina firului de păr, cu atît data introducerii toxicului în organism este mai veche. În cazul în care de-a lungul firului de păr se găsesc porţiuni cu arsen intercalate cu fragmente lipsite de acesta, se poate trage concluzia că acţiunea otrăvii a fost discontinuă, cu alte cuvinte otrăvirea — intenţionată sau accidentală — s-a făcut cu intermitenţă.

Acest arsen, dacă ar fi să dăm crezare constatărilor comisiei şi specialiştilor vremii, părea să fie prezent pretutindeni, determinînd cu urgenţă punerea la punct a unei metode care să permită, nu numai precizarea cu exactitate a cantităţii acestui metal în corp, însă de a stabili şi doza pe care un om o poate suporta fără primejdie. O altă întrebare se referea la cantitatea de toxic pe care o reţine organismul unui individ otrăvit şi care, mai înainte de a muri, dat fiind manifestările chimice caracteristice otrăvirii, a eliminat o parte cu prilejul vomismentelor şi diareii ; sau să rezolve alte probleme nu mai puţin spinoase,

ca de exemplu cît din arsenul prezent în pămîntul din cimitir ar putea trece în cadavru ? Pe cercetătorii vremii nu îi mai tracasau așa mult problema identificării arsenului, ci importanța cantității găsite.

Fără a intra în detaliile fiziologiei arseniului și a principalilor săi compuși, sîntem nevoiți să prezentăm unele date cititorului pentru a-l familiariza cu absorbția, difuzarea în organism și în sfîrșit eliminarea sa.

Indiferent de modul de pătrundere în circuitul sanguin, pe cale cutanată (începînd cu mănușile otrăvite în evul mediu, sau introducerea toxicului în căptușeala pălăriei — cum se presupune că a fost otrăvit un mare om politic român de către legionari — și sfîrșind cu celebra „rouă a morții" sau lewisita (un sinistru gaz toxic de luptă) sau pe cale respiratorie (hidrogenul arseniat sau combinații organice ale arsenului cunoscute sub numele de arsine), o parte din otravă se fixează în rinichi un timp foarte scurt, din care se eliberează treptat, răspîndindu-se în întreg organismul iar cantități variabile se fixează și în alte organe. Aceste localizări variază în funcție de cantitatea de otravă absorbită, atît din punct de vedere al proporției de arsen depus, cît și al numărului și mărimii organelor contaminate.

În otrăvirile acute, în ciuda comemorativelor sau a ulcerațiilor prezente pe mucoasa stomacală și intestinală (vezi capitolul Napoleon care se pare că a fost otrăvit cu arsen), expertul va găsi în tubul digestiv o cantitate suficient de mare de arsen ; el va constata de asemenea prezența toxicului în sînge, ficat, rinichi și urină. Cu aceste precizări făcute, să revenim la problema ridicată de Orfila : cum se poate recunoaște că arsenul a fost introdus într-un scop criminal în tubul digestiv al cadavrului ? Răspunsul este ușor de dat : introducerea nu poate avea loc decît prin rect sau stomac, cu ajutorul unei sonde, de unde urmează că intestinul gros sau stomacul sînt singurele organe care la analiză se vor dovedi că conțin arsen. În ceea ce privește ficatul, rinichii și urina, niciodată analizele nu vor putea pune în evidență prezența arsenului.

În cazul unor bolnavi care au absorbit și alte medicamente decît cele bazate pe arsen, există deseori situații cînd medicamentele respective conțin arsen, care derutează analizele.

Este citat în literatură cazul descris de A. Barthélemy (1883) care, solicitat de către un viticultor să-i analizeze vinul din pivniţele sale, a găsit în probele care i-au fost puse la dispoziţie mari cantităţi de arsen. Cercetările făcute nu au dus la concluzia că au fost folosiţi coloranţi sintetici. Un examen mai amănunţit al fiecărui butoi a condus pe expert la lămurirea misterului : viticultorul spălase butoaiele cu o soluţie de acid sulfuric contaminat cu arsen.

Epilog din anul 1973 la „dosarul arsenului" : Valea morţii

Într-o zonă muntoasă din prefectura Myazaki (partea centrală a insulei japoneze Kjushu) există un cătun numit „Valea morţii".

Numele acesta nu este legat de vreo legendă romantică cu îndrăgostiţi nefericiţi sau de aventurile unor samurai. Nefasta denumire a fost dată cătunului în 1910, cînd Compania Sumitomo a deschis acolo o mină şi cîteva cuptoare de ardere a minereului. De atunci, locuitorii sătucului au început să moară, aparent fără motiv. În 50 de ani numărul morţilor a trecut de o sută. Acum, mulţi locuitori ai acestui sătuleţ suferă de orbire şi de diverse boli de piele şi plămîni.

Cauza a fost descoperită de învăţătorul satului : evaporarea arsenicului provenit din procesul de producţie. Pentru a-şi argumenta concluziile la care a ajuns, învăţătorul a citat următorul exemplu : o casă, aflată la o distanţă de 150 de metri de mină, a fost înconjurată un an de un fum galben. În casă locuiau nouă persoane : doi bătrîni şi fiul lor cu soţia şi cinci copii. Cei dintîi au murit bătrînii, iar restul familiei suferea de o tuse gravă ; dar în următorii zece ani a decedat întreaga familie. Şi tot învăţătorul a mai dat şi aceste date : 10 locuitori ai satului suferă de o eczemă, 12 îşi mişcă cu multă greutate membrele inferioare şi superioare, iar 47 suferă fie de plămîni, fie de orbul găinilor sau alte boli.

În faţa acestei situaţii, s-a dat cuvîntul buldozerelor, care au şi intrat în funcţiune pentru a rade de pe faţa pămîntului cuptoarele şi a astupa mina.

Afacerea Eliza Mary Barrow

Sîntem în anul 1911 la Londra. Pe strada Tollington Park în faţa casei cu Nr. 63, inspectorul şef Ward, punînd mîna pe umărul unui bărbat ce se pregătea să iasă din casă, îi declară pe un ton rece : „Frederick Henry Seddon, vă declar arestat pentru acuzaţia de otrăvire cu arsen a Elizei Mary Barrow".

Despre ce era vorba ? Arsenul făcea noi victime, deşi progresele ştiinţei în materie de identificare făcuseră paşi însemnaţi [1]. Şi totuşi...

Eliza Barrow era o femeie în vîrstă de 48 ani, bine făcută, dar redusă şi puţin instruită, care, datorită unei firi economicoase împinsă pînă la zgîrcenie, reuşise să-şi sporească o moştenire modestă, compusă din bunuri imobiliare, hîrtii de valoare, bani şi bijuterii. O mică burgheză tipică de la începutul secolului XX.

Pînă în luna iulie 1910 locuia, împreună cu nepoţelul său în vîrstă de 7 ani Ernest Grant, în casa vărului ei Vonderahe, situată nu departe de Tollington Park. Eliza Barrow îşi petrecea cea mai mare parte a timpului cu afacerile în care îşi plasase banii şi, cînd venea acasă, avea discuţii interminabile cu vărul ei, pe care nu înceta să-l acuze de rea credinţă.

Cînd în vara anului 1910 auzi că apartamentul de la etajul doi al imobilului lui Seddon era de închiriat pentru modesta sumă de 13 şilingi pe săptămînă, se hotărî brusc să-l închirieze şi părăsi pe Vonderahe pentru a se instala, la 25 iulie cu nepoţelul în 63 Tollington Park.

Proprietarul era Frederick Henry Seddon, un om mic de statură, chel, cu o privire rece care lăsa să se întrevadă principala lui trăsătură de caracter, lăcomia. Seddon reuşise să ocupe funcţia de inspector regional la „London Manchester Industrial Insurance Company" şi din salariul, destul de frumuşel, îşi cumpărase o casă, aşa încît reuşise să-şi rotunjească veniturile la suma de 400 livre pe an. Era căsătorit şi avea cinci copii, dar nu-l interesa familia, sin-

[1] Blade Francis — *British med J.*, 1912, XV, 31.
Jürgen Thorwald — La grande aventure de la criminologie, 1967, p. 246.

gura preocupare constînd în a găsi mijloacele necesare pentru a-şi spori averea.

Această lăcomie obsedantă, atît la Seddon cît şi la Eliza Barrow, avea să ducă în scurt timp la stabilirea unor legături foarte ciudate între cei doi. Lucrurile au evoluat astfel încît, la 14 octombrie 1910, doamna Barrow ajunse să cedeze lui Seddon „valorile sale indiene", reprezentînd 1 600 livre, în schimbul unei rente viagere săptămînale ; femeia îşi imaginase că prin această tranzacţie va realiza o mai mare siguranţă şi în plus un profit mai substanţial.

Pe data de 9 iunie 1911, Seddon îi cumpără Elizei Barrow o casă pentru a fi închiriată şi îi mări renta de la 3 la 5 livre. Cînd, în vara aceluiaşi an, Birk Bank, la care Eliza Barrow îşi avea depuşi banii, prezenta unele dificultăţi financiare, aceasta îşi retrase banii care se cifrau la aproape 400 livre, sumă care, împreună cu unele bijuterii de valoare, le păstra ascunse într-un loc secret din dormitorul său. În acest fel întreaga sa avere se găsea în mîinile lui Seddon sau, mai bine zis, sub acoperişul casei sale.

La 2 august 1911, Seddon îşi trimise fata, Maggie, să cumpere de la firma Thorley un pachetel cu hîrtie îmbibată cu arsenic pentru omorîrea muştelor. Istoria se repetă : ne amintim că în afacerea Lafarge era vorba de o otravă contra şobolanilor. La cîteva zile de la această dată, Eliza Barrow se îmbolnăvi subit. Avea „vomismente, dureri de ficat şi colici". Medicul cartierului, doctorul Sworn, a pus diagnosticul de „diaree dizenterică" şi a sfătuit bolnava să se interneze într-un spital. Însă, zgîrcită cum era, Eliza refuză să părăsească casa, mulţumindu-se cu îngrijirile pe care i le dădea Seddon, fapt care avea s-o coste viaţa.

În noaptea de 13 spre 14 septembrie, în agonie, începu să strige : „mor ! mor !". Ţipetele sale se auziră în toată casa, dar, în ciuda situaţiei dramatice, Seddon găsi de cuviinţă să nu cheme medicul. Încleştat de balustrada scării, el aştepta cu nerăbdare ca sărmana femeie să-şi dea sfîrşitul. Imediat ce aceasta muri, se repezi în dormitorul ei şi începu să răscolească peste tot.

Mai tîrziu avea să afirme că nu găsise cu acest prilej decît 10 livre. Din nefericire pentru el, membrii familiei l-au văzut în dimineaţa zilei următoare numărînd nişte

monezi de aur. Tot ceea ce a făcut după aceasta avea să dovedească un caracter profund odios : depunerea unor sume de bani la bancă, vizita la un bijutier pentru a-i cere să șteargă, pe un inel, numele gravat al defunctei sale mame ; obținerea autorizației de înmormîntare de la doctorul Sworn, care făcu greșeala să-l elibereze fără a se mai deranja să vadă moarta ; alegerea unui loc în cimitir din cele mai ieftine și pregătirea ceremoniei funebre.

Cu toate acestea, Seddon „neglijă" să informeze pe vărul Elizei, Vonderahe, de decesul acesteia dar, în schimb, nu a uitat să ceară despăgubiri de înmormîntare la societatea de asigurări, în sumă de 12 șilingi, pe care i-ar fi cheltuit din proprii săi bani.

Pe data de 16 septembrie 1911, tristul și sărăcăciosul sicriu, care conținea resturile celei care fusese Eliza Barrow, fu încredințat pămîntului într-un colț îndepărtat al cimitirului din Finchley.

La numai șase zile după aceasta, familia Seddon pleca să-și petreacă vacanța pe malul mării. Lucrurile păreau să se sfîrșească aici dar Vonderahe, luînd cunoștință între timp de moartea verișoarei sale, se deplasă la fosta locuință a decedatei pentru a afla cum au decurs lucrurile, și mai ales pentru a intra în stăpînirea moștenirii, care, după părerea sa, trebuia să fie destul de substanțială. Vederea apartamentului Elizei gol îi trezi primele bănuieli. Nu avu altceva de făcut decît să aștepte. Zece zile mai tîrziu, la 9 octombrie, Seddon, reîntors din vacanță, îl anunță pe Vonderahe că suma lăsată de Eliza Barrow se reducea la numai 10 livre. Cheltuielile de înmormîntare și întreținerea tînărului Ernest Grant se ridicau la 11 livre, 1 șiling și 10 pence și jumătate. Vonderahe se văzu dintr-o dată pus în situația să nu mai spere nimic din gîndurile frumoase cu care se hrănise în acest timp în privința moștenirii care îl aștepta. Din contră, se vedea dator lui Seddon cu mai mult de o livră. E drept că acesta îi înmînase cîteva rochii aparținînd defunctei și ceva mobilă veche, însă valoarea acestora nu depășea 16 livre, în cel mai bun caz. Întrebat asupra valorilor și a casei, Seddon dovedi că le primise în schimbul unei rente viagere, de care el se achitase cu regularitate pînă la decesul Elizei. Vonderahe își stăpîni cu greutate mirarea. „Dar banii ? bijuteriile ?", mai adăugă el

cu voce sfîrşită. „Ei bine, sărmane prieten, îi răspunse Seddon, toate acestea nu sînt decît nişte simple poveşti !".

Părăsind locuinţa din Tollington Park, Vonderahe îşi îndreptă paşii către Scotland Yard. La secţia criminală, inspectorul-şef Ward însărcină pe sergenţii Cooper şi Hayman cu elucidarea cazului, care se părea destul de neobişnuit. Cercetările întreprinse de aceştia aveau să conducă la descoperirea unor fapte atît de tulburătoare încît, la 15 noiembrie, Bernard Spilsbury, la ordinul Ministerului de Interne, procedă la efectuarea autopsiei corpului Elizei Barrow.

După deshumarea sicriului care conţinea corpul Elizei Barrow, rămăşiţele acesteia fură transportate la morga spitalului din apropiere. Autopsia nu a dus la evidenţierea nici unei leziuni organice care să poată explica decesul. Nu-i mai rămase lui Spilsbury decît să ceară chimistului Willcox să verifice dacă defuncta nu a fost otrăvită. Şi analizele chimice efectuate de acesta aveau să aducă o explicaţie tulburătoare asupra sfîrşitului atît de tragic al nefericitei Eliza Barrow : atît corpul cît şi părul său conţineau o importantă cantitate de arsen.

Willcox, stimulat de succesul obţinut de procesul Dr. Crippen, rumega în acel timp ideea să-şi îndrepte cercetările într-o direcţie pînă atunci neexplorată, anume să pună la punct un nou procedeu care să-i permită aprecierea cantitativă a dozei de arsen aflată într-un cadavru. Cazul Elizei Barrow părea că vine la timp pentru a-şi traduce în fapte ideile care îl preocupau, iar prilejul nu putea fi mai nimerit ; el se preta de minune la toate experienţele ce se puteau face în acest domeniu.

Pe data de 29 noiembrie, Willcox cîntări la morgă corpul Elizei Barrow, apoi în laborator fiecare organ pe care îl prelevase ; după exhumare, corpul moartei cîntărea cu totul 27,21 kg, în timp ce ultima greutate cunoscută a victimei aflată în viaţă se ridica la 63,5 kg.

Pînă atunci, tentativele oamenilor de ştiinţă privind stabilirea cantităţii de arsen din corp — plecînd de la cristalele care se formau în cursul analizelor efectuate cu ajutorul aparatului lui Marsh — se soldaseră cu eşecuri.

Otrava părea să scape la toate încercările de apreciere cantitativă, dar Willcox credea că a găsit mijlocul de a rezolva problema. Era posibil, îşi spunea el, să determini ra-

portul între o doză de arsen pur şi cristalele pe care acesta le produce în aparatul lui Marsh. Calculînd acest raport pentru doze din cele mai variate, mergînd de la 1 miligram şi coborînd pînă la două sutimi de miligram, s-ar putea înjgheba un tabel de echivalenţe care ar fi în măsură să servească ca model la evaluarea cantităţii de otravă din corp. Prin urmare, fiecare cristal de arsen pur, comparat cu acela al unui cristal format în cursul analizei unui organ, indică doza de metal conţinut în acest organ. Nu ar mai rămîne decît să se întocmească un tabel cu date comparative.

După o muncă extenuantă, Willcox reuşi să stabilească o sută de cristale comparative, după care începu analiza viscerelor prelevate din corpul Elizei Barrow.

După ce a constatat că stomacul victimei cîntărea 105 g, el a prelevat 0,525 g (ceea ce reprezenta deci două sutimi din total) pe care le-a introdus în aparatul lui Marsh. Greutatea cristalelor obţinute, comparată cu „modelele de arsen pur" din tabel, i-a permis să calculeze doza toxică găsită în probă. Înmulţită cu 200, această doză echivala cu totalul arsenului aflat în stomac. El se cifra la 7,3 mg. Procedînd într-o manieră asemănătoare şi cu celelalte organe, Willcox a constatat că ficatul conţinea 11,13 mg de otravă, celelalte viscere 41 mg şi aşa mai departe. În ceea ce priveşte calcularea arsenului conţinut în piele, oase şi muşchi, se iviră unele dificultăţi, Willcox refuzînd să dezmembreze corpul decedatei pentru a face analizele necesare. În cele din urmă s-a mulţumit să ia o bucată de 6 g de muşchi care, după calculele sale, conţineau 1,30 mg arsen. Nefiind în măsură să facă corecţia, datorită necunoaşterii masei musculare a Elizei Barrow, s-a decis să aplice regula lui Faust, după care musculatura omului reprezintă 2/5 din greutatea totală. Cum victima cîntărea în momentul exhumării 27,21 kg, valoarea arsenului găsit în cele 6 g de muşchi trebuiau să fie multiplicate cu 2 000, ceea ce conducea la cifra de 76,2 mg. Chimistul a descoperit, în sfîrşit că 100 g de păr conţineau în medie 0,18 mg arsen. Willcox se hotărî totuşi să nu ţină seama de conţinutul de arsen aflat în păr, piele şi oase. Organele, doar ele demonstrau prezenţa a 151,35 mg arsen, cantitate ar-hisuficientă pentru a provoca moartea unui om. Îşi propuse să păstreze în rezervă constatările de care nu ţinuse seama

în bilanțul general și de a le utiliza numai în cazul că apărarea lui Seddon ar fi găsit în procedeul său o greșeală oarecare.

Willcox nu se înșelase atunci cînd presupusese că va întîmpina o opoziție deosebită. La 4 martie 1912, Seddon și soția sa, aceasta inculpată de complicitate, luară loc pe banca acuzaților la Old Bailey. Trei zile mai tîrziu, Old Bailey deveni teatrul unuia din cele mai violente dueluri la care lua parte și un expert al apărării, specialist în materie de toxicologie. Avocatul lui Seddon, Marshall Hall, era un om stăpîn pe meseria sa și dotat cu cunoștințe medicale solide. El își spuse în momentul în care se decise să pledeze în acest proces : „Iată cazul cel mai sinistru pe care l-am întîlnit în cariera mea...". Hall, de altfel, nu credea nici o clipă în inocența clientului său. Cu toate acestea, el l-a apărat pe Seddon cu perseverență demnă de o cauză dreaptă.

Pe data de 7 și 8 martie, Willcox a reușit să facă față cu curaj unui interogatoriu foarte precis și sever. El avea să declare mai tîrziu că, mîndru de a fi făcut o muncă imensă și ieșită din comun, se credea aproape la adăpost de o primejdie din partea apărării. Cu toate acestea, în timpul duelului, Hall a reușit să-i trimită două săgeți cu totul neașteptate, din care una trebuia să-i fie fatală. Suficient de perspicace pentru a înțelege că nu va ajunge să înlăture calculele făcute de expert, avocatul se decise să scoată în relief cîteva puncte slabe ale procedeului pe care Willcox — fapt absolut de necrezut — nu le observase.

— „Cunoaștem acum, spuse Hall, modul în care expertul a procedat la calcularea cantității de ârsen în corp. El a multiplicat dozele de otravă găsite în prelevările din corpul decedatei prin cifre, care între noi fie spus, sînt prea mari. Pentru rinichi, coeficientul a fost 60, pentru stomac 200, pentru mușchi 2 000".

Marshall Hall se întoarse către Wilcox, cerîndu-i să confirme exactitatea cifrelor citate. Willcox făcu un semn afirmativ cu capul.

— „Vă veți convinge, continuă avocatul, că cea mai mică eroare comisă în calculul pentru stabilirea cantității de arsen din probele prelevate, poate lua proporții absurde în urma multiplicării, ceea ce poate conduce la concluzii complet false...".

Willcox făcu un semn că este de acord cu cele spuse de Hall.

— „Să luăm în discuție problema mușchilor, se dezlănțui Hall. Dumneavoastră ați multiplicat cu 2 000 valoarea arsenului descoperit într-un eșantion de 6 g, căci greutatea corpului Elizei Barrow corespundea la 27,21 kg și regula lui Faust, pe care dumneavoastră

ați aplicat-o, prevede că musculatura unui om formează 2/5 din greutatea corpului. Este exact ?

Willcox se mulțumi să aprobe.

— Perfect. Eliza Barrow cîntărea în timpul vieții 63,5 kg, deci cadavrul său era cu 36,29 kg mai ușor. Această pierdere de greutate este datorată evaporării apei care intră în compoziția țesuturilor omului. Dar mușchii conțin mult mai multă apă decît alte organe. Sînteți de acord ?

Expertul aprobă pentru a treia oară.

— În aceste condiții, continuă Marshall Hall, mușchii trebuie să prezinte o pierdere de greutate mult mai mare decît alte organe. Regula lui Faust nu poate fi aplicată decît în cazul unui cadavru proaspăt. Multiplicarea prin 2 000 a condus la concluzii false... Permiteți-mi să vă spun că în calculele dumneavoastră ați neglijat un fapt esențial, acela al pierderii apei pe care o conțin mușchii...

Willcox lăsă capul. Era adevărat, el comisese o eroare, însă ea era de ordin secundar, nu se putea pune la îndoială principiul metodei și nu necesita decît o rectificare infimă a rezultatelor obținute ; el nu luase în considerare arsenul prezent în oase, piele etc. Cu toate acestea, lecția pe care i-o dăduse acest avocat inteligent și erudit era plină de învățăminte. Ea era de genul acelora care, nu numai că impresiona pe jurați, însă deopotrivă stimulau pe toxicologi să aprofundeze cercetările cu scopul de a evita pe viitor orice posibilitate de a arunca o umbră de îndoială. Dar Willcox nu se găsea la capătul confruntării. Marshall Hall schimbă tirul artileriei și se legă de problema părului.

— În cazul firelor de păr de pe pielea capului, ați găsit 8 sutimi de miligram de arsen ? întrebă Hall.

— Da, răspunse expertul.

— Și cît arsen ați descoperit în firele de păr care sînt mai depărtate de piele ?

— Aproximativ o pătrime din cantitatea inițială.

Asistența stupefiată văzu atunci pe Marshall Hall fluturînd raportul comisiei de anchetă din Manchester.

— Veți găsi aici, spuse el, adresîndu-se juraților, proba neatenției expertului. Domnul Willcox pretinde că Eliza Barrow a decedat în urma unei intoxicații acute, provocate de ingestia arsenului în timpul celor 15 zile care i-au precedat moartea. La rîndul său comisia constată că arsenul absorbit în cursul unei otrăviri ajunge la rădăcina firelor de păr după mai multe săptămîni și că, pentru a atinge extremitatea unui fir de păr de 15 centimetri de exemplu, sînt necesare zece luni. Dacă expertul a descoperit otravă în părțile îndepărtate ale firelor de păr aparținînd victimei, cum poate el să justifice și să pună de acord afirmațiile cu concluziile comisiei ? Cum poate explica faptul că arsenul a fost găsit la extremitatea părului Elizei Barrow după 15 zile ? Nu trebuie să tragem concluzia că victima a început să absoarbă otrava cu un an în urmă ?

Willcox, care nu se gîndise să citească raportul comisiei, rămase tăcut. Apoi, cerîndu-și scuze, descumpănit, murmură :

— A, nu, vă înșelați, crezînd că ea a început acum un an...".

Marshal Hall ar fi repurtat probabil o victorie definitivă, dacă nu ar fi făcut greşeala să continue confruntarea. În timp ce îl bombarda pe expert cu noi întrebări, acesta căută în gînd cu disperare să găsească o explicaţie a enigmei pe care avocatul o sesizase. Şi în cele din urmă reuşi s-o găsească. Părul Elizei Barrow fusese cufundat într-un lichid impregnat cu sînge şi bucăţi de carne.

La mulţi ani de la această întîmplare, s-a ajuns la concluzia că ar fi fost suficient să speli părul cu apă pentru a elimina arsenul provenit din exterior, cum ar fi, de exemplu, din terenul cimitirului.

Problemele care îl frămîntau pe Willcox se învîrteau în jurul unui singur punct : nu făcuse oare o spălare superficială a părului ? Nu era vorba de arsenul din corp care fusese fixat pe părul victimei ? Desigur, numai aceasta putea fi cauza.

Expertul profită de prima ocazie care se ivi pentru a lăsa să se strecoare această idee într-un răspuns :

— Există un factor pe care nu l-am menţionat pînă acum şi care a putut influenţa analizele mele... În sicriu, părul victimei a putut fi impregnat cu lichidul scurs din corpul ei...

Marshal Hall îşi reţinu respiraţia pentru o clipă :

— Aţi fi putut găsi o explicaţie mai bună, replică mînios, nu are nici o valoare ipoteza dumneavoastră !

Şedinţa a fost suspendată. Willcox s-a dus glonţ la spitalul St. Mary. Îşi procură o buclă de păr lipsit de arsen şi o cufundă în lichidul ce se scurgea din corpul Elizei Barrow. La 11 martie examină cu atenţie proba. Avusese dreptate : otrava se infiltrase în păr şi simpla spălare cu apă nu o eliminase în întregime. Pentru a îndepărta arsenul, părul trebuia spălat cu acetonă.

La 12 martie, Wilcox, chemat din nou la bară, răspunse fără dificultăţi la întrebările lui Marshal Hall. El deţinea acum o probă imbatabilă : arsenul aflat în părul Elizei Barrow provenea din exterior.

Declaraţia făcută de inculpat nu făcu decît să confirme impresia generală : Seddon, om rece, ros de lăcomie, era capabil de orice atunci cînd era vorba să cîştige ceva bani. Două zile mai tîrziu juriul îl declară vinovat şi se pronunţă pentru punerea în libertate a soţiei sale. La 18 aprilie 1912, Seddon muri pe eşafodul închisorii din Pantonville. Marshall Hall, cu toate avantajele temporare pe care le înregistrase în timpul procesului, pierduse partida.

Metoda cantitativă a lui Willcox a ieşit victorioasă din probele la care fusese supusă. Ea a fost punctul de plecare al cercetărilor şi pentru alte procedee care permiteau evaluarea cu exactitate a cantităţii diverselor toxice găsite în organismul uman.

Toxicologia le va adopta progresiv o dată cu punerea la punct a metodei.

Taina alcaloizilor

În momentul în care toxicologia dezbătea problemele tot mai numeroase pe care le ridica arsenul, oamenii de știință au constatat cu surpriză, și de ce să n-o spunem, într-o mare măsură cu dezolare, că în timp ce cercetările lor înregistraseră progrese importante, se iveau tot mai des piedici neprevăzute.

Am vrea să subliniem următorul lucru și anume că, spre deosebire de alte puncte de întrebare care se ivesc în drumul pe care îl străbate fiecare știință în evoluția ei, problemele care se iveau în cazul toxicologiei necesitau o rezolvare urgentă și tranșantă, de aceasta depinzînd mai întotdeauna libertatea, viața sau, în cel mai fericit caz, onoarea unor oameni !

Savanții aveau impresia că secolul al XIX-lea a prezentat cazurile cele mai numeroase de otrăviri criminale ! Era de fapt o impresie subiectivă, produsă de succesiunea dificultăților pe care știința trebuia să le dezlege într-un timp restrîns, dar mai ales într-un tempo tot mai alert ; abia aveau răgazul să rezolve, grație științelor naturale pe care le stăpîneau în mod incontestabil, enigma unui grup de otrăvuri, că altele noi și necunoscute apăreau.

Nu numai otrăvurile metalice sau minerale, ci și cele vegetale i-au atras atenția lui Orfila. În cursul cercetărilor sale, cu tot succesul care avea să le încoroneze și care urmărea să stabilească proba incontestabilă a prezenței arsenului, stibiului, mercurului, fosforului sau a altor otrăvuri metaloide, puțin cunoscute la început și în același timp nu prea numeroase, au început, datorită noilor descoperiri, să se formeze un grup din ce în ce mai considerabil, o lume cu totul aparte. Aceasta impunea, pentru ca mersul cercetărilor să poată progresa, o clasificare a otrăvurilor. Dealtfel, au existat preocupări în acest sens de multă vreme, unii dintre toxicologi inspirîndu-se din ideile și cunoștințele epocii, au schițat o clasificare bazată fie pe cunoștințele de chimie și de istorie naturală, fie pe cele de fiziologie. Astfel, una dintre cele mai vechi și printre primele clasificări aparține lui Joseph Jacob Plenck (Toxicologia, doctrina de venenis et antidotis, Vien-

nae, 1785). Autorul stabileşte patru mari diviziuni ale otrăvurilor, după provenienţa lor : „animalia, vegetabilia, mineralia et holituosa" (vapori şi gaze de orice fel). Tot el a căutat să împartă otrăvurile după modul lor de acţiune : acute şi lente, după rapiditatea efectelor deci ; apoi otrăvuri iritante, narcotice, sufocante, convulsivante, paralizante şi septice.

După Plenck, Paul Augustin Olivier Mahon, profesor de medicină legală la Şcoala de medicină din Paris (Oeuvres posthumes, Paris, 1801, tom II, p. 320), a făcut o clasificare asemănătoare cu precedenta. Această clasificare a fost mult criticată, fiindcă Mahon acorda o mare importanţă volatilităţii, caracter de însemnătate minimă, de vreme ce foarte multe otrăvuri pot să existe şi sub formă solidă, lichidă sau gazoasă. Astfel, arsenul figurează şi printre otrăvurile minerale propriu-zise şi printre otrăvurile minerale volatile.

În 1813, Fodéré (Traité de médecine légale, Paris, 1831, ed a 2-a, tom IV, p. 6) propune o clasificare bazată numai pe proprietăţile fiziologice ale otrăvurilor, făcînd abstracţie de provenienţă : animală, vegetală sau minerală. După Fodéré, clasificaţiile devin tot mai numeroase şi mai simple. Dintre acestea citäm pe a lui Orfila, Guérin, Galtier şi Tardieu.

Orfila (Traité de toxicologie, Paris, 1814), reluînd clasificarea lui Fodéré, reduce otrăvurile de la şase la patru grupe : acide sau rubefiante, corosive sau escarotice şi astringente care sînt reunite în rubrica „otrăvuri iritante". Pentru interesul istoric, redăm mai jos clasificarea lui Orfila :

1. otrăvuri iritante (minerale şi animale) ;
2. otrăvuri narcotice ;
3. otrăvuri narcotico-acide ;
4. otrăvuri septice şi stupefiante.

Iată cum se exprima Orfila în privinţa clasificării şi în special asupra aceleia pe care a adoptat-o : „Trebuie să recunosc că oricît ar fi de numeroase experienţele şi observaţiile asupra otrăvurilor, nu le consider încă suficiente pentru a stabili o clasificare la adăpost de orice critică ; o asemenea sarcină îmi pare că este peste puterile mele şi renunţ s-o fac pentru moment".

Cu toate acestea, după ce a sesizat dificultăţile unei munci atît de dificile, adăugă : „Se va resimţi acum golul şi puţina importanţă a clasificării propuse de Giacomini (1842). Autorul, reproducînd ideile lui Guérin, clasifică otrăvurile după exemplul medicamentelor în : hiperstenizante sau iritante şi hipostenizante sau stupefiante. Se vede clar că, situînd astfel substanţe a căror acţiune este atît de variată, Giacomini nu şi-a dat niciodată silinţa să examineze faptele. Observaţiile precedente, ca şi o mulţitudine de alte considerente, mă determină să adopt provizoriu clasificarea lui Vicat modificată, faţă de care totuşi aş putea face obiecţiuni importante".

Către aceeaşi epocă, J. Anglada (Tableaux toxicologiques pour servir à la recherche analytique des poisons, Montpellier, in folio) adoptase o clasificare bazată pe starea naturală a otrăvurilor : solide sau lichide şi gazoase sau expansive.

În anul 1845, clasificarea fiziologică pierde teren şi Flandin (Traité des poisons en toxicologie, Paris, 1845) nu vede în otrăvuri decît compuşi sau produse chimice, avînd ca provenienţă diversele regnuri naturale.

Zece ani mai tîrziu, Galtier (Traité de toxicologie, Paris, 1855) împarte otrăvurile în : anorganice, organice şi gazoase. Ar mai fi de amintit clasificarea datorată lui Husemann : otrăvuri organice şi anorganice ; cea aparţinînd lui Hofmann (1881) : otrăvuri iritante locale şi otrăvuri care acţionează prin resorbţie ; cît şi cea a lui Tradieu (1875), care este un amestec al celor făcute de Fodéré, Orfila, Devergie şi Giacomini. El împarte otrăvurile în cinci grupe :

1. iritante şi corosive ;
2. hipotenizante sau coleriforme ;
3. stupefiante ;
4. narcotice ;
5. tetanice sau neurostenice.

În 1887, Rabuteau propune o clasificare în otrăvuri sanguine, neurologice, neuromusculare, musculare şi iritant-corosive, clasificare care ţine seama de acţiunea substanţelor asupra organismului.

Clasificările făcute după 1900 se inspiră din concepţii diferite : constituţia chimică, reactivitatea la diverşi agenţi chimici şi acţiunea fiziologică.

Din punct de vedere toxicologic, nici unul din aceste criterii nu duce la o clasificare rațională. În fapt, unele otrăvuri, înrudite din punct de vedere chimic, pot exercita o acțiune fiziologică diferită și invers ; cu toate acestea, otrăvurile care au înrudiri chimice și fiziologice pot să se găsească în grupări analitice diferite.

Considerînd izolat cele trei criterii de clasificare este de observat că, deși clasificarea chimică este riguroasă din punct de vedere al constituției otrăvurilor și că de asemenea clasificarea analitică are o importanță practică în cercetarea toxicologică, totuși clasificarea fiziologică nu poate conduce la diferențieri nete. Clasificarea analitică grupează otrăvurile după caracterele lor : volatilitate, solubilitate, comportare chimică, ceea ce găsește aplicare practică în analiza toxicologică. Clasificarea fiziologică este cea prezentată mai sus ca întocmită de Rabuteau.

După acest tur de orizont în ceea ce privește modul cum a evoluat toxicologia din punct de vedere teoretic, să revenim la aspectele practice pe care le ridică viața de zi cu zi.

Farmacistul francez Ch. Derosne a reușit, în anul 1804, să extragă morfina din opiu, dînd astfel punctul de plecare în cursa descoperirii otrăvurilor vegetale. Urmîndu-i exemplul, oamenii de știință au reușit să extragă otrăvuri din aproape toate plantele exotice, care, datorită proprietăților lor bazice, au fost denumite alcaloizi. Aceste produse, absorbite în cantități mici, acționează asupra sistemului nervos al oamenilor și animalelor, constituind remedii eficace, însă, dacă sînt utilizate în cantități puțin mai mari, devin otrăvuri mortale. Un an mai tîrziu, un alt farmacist, Séguin, extrage din opiu o substanță cristalizată, reușind astfel să izoleze definitiv morfina. Dar istoria alcaloizilor, care își începea ascensiunea în mod vertiginos, avea rădăcini destul de străvechi.

Așa cum am arătat pe parcursul lucrării, încă din cele mai vechi timpuri oamenii au cunoscut acțiunea farmacodinamică intensă — toxică sau curativă — a anumitor plante, sau produse izolate din plante. Proprietățile toxice ale otrăvii de cucută se cunosc din timpul lui Socrate și vechii greci administrau extractul acestei plante condamnaților la moarte. Efectul stimulant al frunzelor

de coca era cunoscut de poporul incaş (Peru şi Bolivia), care folosea frunzele arborelui *Erythroxylon Coca* pentru mărirea rezistenţei fizice.

Otrăvitorii de profesie din evul mediu întrebuinţau adesea plante otrăvitoare ca belladona pentru a produce un tip de intoxicaţie adeseori cu acţiune prelungită. Aceasta l-a determinat mult mai tîrziu pe Linné să dea plantei numele de *„Atropa belladona"*, după Atropos, una din cele trei ursitoare, cea care taie firul vieţii. Un efect similar îl avea *„mandragora"*, o plantă a cărei rădăcină seamănă cu organele genitale.

Acţiunea antimalarică a scoarţei de *Cinchona*, cunoscută vechiului popor incaş, a fost pentru prima dată descrisă de un călugăr augustin, numit Calaugha, din Lima (Peru), într-o carte religioasă publicată în Spania în anul 1639. Acest călugăr scria : „În regiunea Loxa creşte un arbore pe care locuitorii îl numesc arborele de friguri şi a cărui coajă, de culoarea scorţişoarei, transformată în pulbere şi administrată într-o cantitate echivalentă cu greutatea a două monede mici de argint şi dizolvată într-o băutură, vindecă febra şi accesele ei ; ea a dat rezultate miraculoase în Lima".

Opiul, un produs răşinos obţinut din capsulele macului, era folosit în orient din cele mai vechi timpuri. În antichitate, prima referinţă indiscutabilă asupra sucului de mac se găseşte în scrierile lui Teofrast, în secolul al treilea înaintea erei noastre. Dioscorides, în secolul I al erei noastre, cunoştea perfect metoda de colectare şi preparare a opiului, iar recomandările sale pentru prepararea siropului de mac, „diacodion", sînt în esenţă nemodificate în farmacopeile moderne.

Dar să revenim la descoperirea şi izolarea alcaloizilor. În anul 1817, farmacistul Sertürner, din Hanovra, atrage din nou atenţia asupra principiului extras din opiu de Séguin pe care-l numeşte *„morphium"* (Morfeu, zeul nopţii şi al somnului), demonstrînd caracterul bazic al morfinei prin prepararea şi descrierea sărurilor acesteia. După această dată, fiind cunoscută metoda de izolare a alcaloizilor, s-a început o cercetare intensă pentru descoperirea de noi alcaloizi. În primul rînd, atenţia a fost îndreptată asupra plantelor cunoscute, fie prin proprietăţile lor medicamentoase, fie prin toxicitatea lor. A fost

creată astfel chimia alcaloizilor. Ca rezultat al acestei munci, în care rolul principal l-au jucat farmaciștii Pelletier și Caventou cît și alți chimiști și farmaciști ca Voskressenski, Dumas, Robiquet, Laurent, Gerhardt, Lassaigne, Roussin, Tanret etc. a fost descoperită o nouă serie de alcaloizi.

Astfel, în anul 1818, Caventou și Pelletier au descoperit teribilul alcaloid *stricnina*, izolîndu-l din nuca vomică. În 1820 Runge găsește *chinina* în scoarța de quinquina și *cafeina*, în cafea. În 1827, Giesecke reușește să extragă *coniina* din cucută. În 1828, Passell și Reimann au ajuns să separe *nicotina* din tutun și în 1831 Mein obține *atropina* prin tratarea beladonei.

În tabelul de mai jos sînt cuprinse date cu privire la descoperirea unor alcaloizi mai importanți.

TABEL

Alcaloidul	Anul în care a fost descoperit	Numele descoperitorului
MORFINA	1803—1804	CH. DEROSENE ȘI SÉGUIN
NARCOTINA	1817	ROBIQUET
CHININA	1818	PELLETIER ȘI CAVENTOU
STRICNINA	1818	PELLETIER ȘI CAVENTOU
BRUCINA	1819	PELLETIER ȘI CAVENTOU
CAFEINA	1820	RUNGE, ROBIQUET, PELLETIER, CAVENTOU
CONIINA	1827	GIESECKE
NICOTINA	1827	PASSELT ȘI REIMAN
ATROPINA	1831	MEIN, GEIGER ȘI HESSE
NARCEINA	1832	PELLETIER
CODEINA	1832	ROBIQUET
TEOBROMINA	1842	VOSKRESSENSKI
PAPAVERINA	1848	MERCK
SPARTEINA	1851	STENHOUSE
COCAINA	1862	WÖHLER
APOMORFINA	1870	MATTHIESSEN ȘI WRIGHT
PILOCARPINA	1875	GÉRARD ȘI HARDY
ARECOLINA	1881	JAHNS
TEOFILINA	1888	KASSEL
SCOPOLAMINA	1892	SCHMIDT
YOHIMBINA	1896—1897	SPIEGEL ȘI THOMAS
LOBELINA	1921	WIELAND
ALCALOIZII DIN ERGOT	1918—1950	JACOBS ȘI STOLL
PLATIFILINA	1935	KONOVALOVA ȘI OREHOV
REȘERPINA	1954	SCHLÄHLER ȘI COLAB.

Către sfîrșitul secolului, lista otrăvurilor numără aproape două mii de alcaloizi, cu caractere foarte variate, mergînd de la hiosciamină și colchicină la aconitină. Cunoscută la început de către un mic grup de cercetători,

toxicologia vegetală părăsea puţin cîte puţin laboratoarele particulare pentru a se răspîndi printre medici, farmacişti, chimişti şi în final chiar în marele public. Era evident că medicii au fost primii care au ştiut să profite, nu numai de puterea curativă a alcaloizilor, ci şi de proprietatea lor de a ucide. Şi fiecare crimă sau sinucidere aduceа dovada că aceşti alcaloizi, spre deosebire de arsen sau oricare alt toxic de natură minerală, omora fără să lase urme în organismul victimei.

La 15 noiembrie 1823, în cursul procesului contra doctorului Edmé Castaing la Tribunalul din Paris, procurorul general de Broe a evocat în termeni patetici consecinţele neliniştitoare ale acestei situaţii. Castaing, acuzat de uciderea a doi oameni prin otrăvire cu morfină, îl asculta, privindu-l arogant, cu mîinile încrucişate la piept.

„Dacă codul penal, spunea procurorul de Broe, ar fi cerut ca procedura să furnizeze proba medicală a crimei prin otrăvire, ar fi trebuit să se introducă în cod un paragraf care să stipuleze că, întrucît alcaloizii nu lasă nici o urmă, crima comisă cu ajutorul acestor otrăvuri rămîne nepedepsită, aşa încît ucigaşii sînt asiguraţi. Noi le putem spune în viitor : feriţi-vă de arsen şi de alte otrăvuri metalice, ele lasă urme... Folosiţi alcaloizii... Otrăviţi-vă taţii, mamele, otrăviţi-vă întreaga familie şi moştenirea va fi a voastră... „Corpus delicti“ nu există şi nu se va ajunge să fie găsit...“ După o scurtă pauză, Broe adăugă : „Care dintre noi ar putea să se simtă în securitate, dacă, spre exemplu, un caz atît de oribil de crimă prin otrăvire ar rămîne nepedepsit ?...“

Între 10 şi 11 noiembrie, medicii prezenţi ca experţi au defilat la bară într-un număr mare ; se aflau printre aceştia cele mai mari celebrităţi pariziene ale epocii, cum ar fi profesorii Magendie şi Laënnec, ultimul fiind cunoscut prin descoperirea auscultaţiei cu stetoscop. Toţi erau solicitaţi să răspundă la aceeaşi întrebare : dacă doctorul Edmé Castaing, în vîrstă de 27 ani, îşi otrăvise sau nu cei doi prieteni, fraţii Hippolyte şi Auguste Ballet, cu ajutorul noului drog denumit „morfină“ şi aceasta în scopul de a-şi însuşi bunurile lor ?

Se ştie că, la 5 octombrie, Hippolyte, care se bucura de o sănătate excelentă şi pe care Castaing îl avea în grijă ca medic curant, murise în apartamentul său din Paris.

Castaing, de obicei fără un ban în buzunar, își plătise la 14 octombrie toate datoriile, oferise mamei sale 30 000 de franci și în plus mai cumpărase și valori de 10 000 franci. Auguste — de asemenea îngrijit de Castaing — decedase la 2 iunie 1823 la hotelul Tête-Noire din Saint-Cloud. Înainte de moarte, el avusese vomismente, o stare generală rea, pareze, în timp ce pulsul abia se mai simțea și pupilele se îngustaseră în chip misterios.

Cu toate eforturile depuse de medicii și chimiștii parizieni, ca Chaussier, Pelletou, Lhermier, Segalas, Magendie, Vauquelin și Barruel, pentru a regăsi urmele de morfină în conținutul stomacului lui Auguste Ballet, străduaniile lor au rămas zadarnice. Raportul, prezentat la 15 iulie 1823, nu era decît o probă a incapacității lor de a depista urmele unui alcaloid. Aceștia au filtrat, au vaporizat și impregnat conținutul stomacului cu soluții alcoolice, în scopul de a obține un extract care ar putea trăda prezența morfinei prin gustul său caracteristic, foarte amar. Însă acest gust amar era absent !

Resemnat să accepte imperfecțiunile științei, procurorul de Broe spera totuși că experții i-ar putea furniza cel puțin informații asupra modului în care oamenii reacționează la morfină, asupra dozei mortale a acestui drog, asupra simptomelor pe care ea le provoacă și a manifestărilor semnalate la Auguste Ballet. El citase ca martori ai acuzării nu numai experiți care examinaseră victima, ci și pe Laënnec, Pigache, Michel, Petit și Balzac, cu alte cuvinte crema științei medicale franceze. Și declarațiile savanților în fața Tribunalului confirmau, de la un capăt la altul, confuzia care domnea în acea vreme în domeniul cunoștințelor asupra otrăvurilor vegetale.

Viitorul avea să aducă certitudinea incontestabilă că un gram de morfină era mortal. Omul otrăvit cu acest alcaloid prezenta, așa cum a avut Auguste Ballet, vomismente, oboseală, pierderea cunoștinței, pareze, adeseori crampe și în plus un simptom caracteristic : îngustarea pupilelor. Laënnec, savant cu renume internațional, declară în cursul procesului, că unii oameni suportă o doză de 100 grame de morfină și că alții sucombă după numai 10 grame ! După Segalas, opt grame erau mortale. Pigache considera că îngustarea pupilelor era un simptom

tipic al otrăvirii cu morfină. Magendie îl aproba, în timp ce bătrînul Chaussier şi partizanii săi declarau că morfina provoacă, din contra, o dilatare a pupilelor :

Atunci cînd procurorul de Broe îi atrase atenţia că opinia sa contrazicea pe cea a lui Pigache şi Magendie, el răspunse calm : „că, confraţilor săi le lipsea experienţa ; nu mă interesează ce gîndesc colegii mei, spuse acesta, eu vă vorbesc plecînd de la experienţa mea".

În concluzie, acest proces de două zile a oferit un spectacol trist, în care erorile, incertitudinile şi incapacitatea de a rezolva unele probleme îşi disputau primul rol. Nu era de mirare scena cînd procurorul, înfuriat, s-a adresat juraţilor : „Nu vă lăsaţi influenţaţi de ignoranţa medicilor şi a chimiştilor. Gîndiţi-vă la greutatea zdrobitoare a altor probe şi nu uitaţi că declarîndu-l pe Castaing nevinovat, veţi încuraja pe unii criminali să-i urmeze exemplul..."

Cînd în noaptea de 17 noiembrie 1823 juraţii au declarat că Castaing era responsabil de uciderea lui Auguste Ballet, procurorul de Broe putea să se felicite.

Graţie acestui proces, mai întîi întreaga Franţă şi apoi Europa aveau să ia cunoştinţă de faptul că medicina se dovedise neputincioasă în faţa problemei de depistare a urmelor unei otrăvi vegetale. Şi nimeni nu va cunoaşte vreodată numărul victimelor provocate de aceste otrăvuri, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, ca urmare a unui act criminal.

În jurul anului 1850, savanţii nu dispuneau decît de mijloace rudimentare — cîţiva agenţi chimici — pentru a depista prezenţa alcaloizilor. Se ştia de exemplu că, prin tratarea cu tanin sau cu o soluţie mercurială, unele extracte cu conţinut de alcaloizi se tulburau, lăsînd, după cîteva ore, să se depună un precipitat. Inspirîndu-se din chimia analitică calitativă de recunoaştere a substanţelor prin utilizarea unor reactivi specifici care, în prezenţa lor, dau colorаţii diferite, toxicologii au reuşit să pună la punct reactivii de culoare pentru depistarea alcaloizilor. Chimiştii din lumea întreagă — germani, francezi, englezi, ruşi, suedezi şi italieni — au întreprins un număr impresionant de experienţe avînd ca scop dezvăluirea tainei de identificare a alcaloizilor. Ei au reuşit să creeze numeroşi reactivi specifici atît pentru unele grupe de alcaloizi cît şi pentru fiecare în parte.

Astăzi, specialiştilor le sînt cunoscute numele unor savanţi ca : Dragendorff, Husemann, Marquis, Fröhde, Olivieri, Mecke, Wagner, Erdmann, Sonnenscheim, Merck, Keller, Pelagri, Vitali, ca să nu enumerăm decît o parte dintre ei. Numele acestora evocă tot atîtea reacţii specifice : astfel, reacţia Bouchardat-Wagner precipită şi colorează în brun soluţiile tuturor alcaloizilor, iar cu reactivul Mayer, de o deosebită sensibilitate, se formează precipitate de culoare alb-gălbuie.

În prezent, pentru identificarea alcaloizilor, specialiştii dispun de două clase de reactivi : generali şi speciali. Reactivii generali sînt folosiţi pentru a descoperi prezenţa unui alcaloid în reziduul produs de evaporarea solventului folosit la tratarea materialelor suspecte (organe, mîncare, băutură, vomismente etc.). Reactivii generali sînt foarte numeroşi şi sînt de mai multe tipuri :

1. Reactivi pe bază de iod-iodurat (Bouchardat, Wagner, Mayer, Walzer, Dragendorff etc.).

2. Reactivi pe bază de acizi şi săruri minerale complexe (Sonnencheim, Bertrand, Reinecke etc.).

3. Reactivi pe bază de săruri de metale grele (aur, mercur, platină etc.).

4. Reactivi pe bază de compuşi organici (Popov, Ionescu-Matiu etc.).

Reactivii speciali sau de culoare acţionează în prezenţa unui grup de alcaloizi sau a unui singur alcaloid. De astă dată, alcaloîzii sînt împărţiţi, în funcţie de reactivul special, în cinci grupe. În afara acestora există reactivi specifici de culoare pentru fiecare alcaloid (Fröhde, Mandelin, Lafon, Wasicki etc.). Spre exemplu, cu reactivul Mandelin se obţin următoarele colorafii : la *brucină* — roşu, gălbui ; la *morfină* — roşcat, albastru, violet ; *codeină* — verde, albastru ; *colchicină* — verde, oliv, apoi brun ; *veratrină* — galben, apoi roşu.

La sfîrşitul secolului trecut mai era încă un mister pentru oamenii de ştiinţă, anume natura şi mecanismul colorării alcaloizilor cu reactivii menţionaţi. A trebuit să se aştepte un secol pentru a se dezlega enigma, stabilindu-se că la baza acestora se află structura chimică complicată a alcaloizilor. Dar, aşa cum am menţionat, graţie miilor de experienţe efectuate, savanţii ştiau în

secolul trecut că cu toată diversitatea lor, existau unele legi care guvernau reacţiile acestora. Şi, în ciuda eforturilor lor, au mai rămas totuşi cîţiva alcaloizi care şi-au păstrat cu îndărătnicie secretul, scăpînd la toate eforturile de identificare pe cale chimică. Printre aceştia se număra şi *aconitina*, otravă excepţional de puternică, cu gust caracteristic, pătrunzător şi dezagreabil, ce excludea orice confuzie. Astăzi şi aconitina a fost învinsă.

Cum acţiunea reactivilor menţionaţi era ineficientă faţă de cîţiva alcaloizi, savanţii au fost nevoiţi să recurgă la alte mijloace pentru a-i identifica. Cel care a pus bazele noului procedeu a fost profesorul Ambrosie Tardieu. Cîteva cuvinte despre acest procedeu : „caracterizarea chimică a unui alcaloid trebuie adesea controlată prin experimentare şi inoculare la animale" a declarat Tardieu în 1864, la puţină vreme după răsunătorul proces al lui Pommerais. Astfel, cu experienţe pe broască, se poate pune în evidenţă prezenţa probabilă a anumitor glucozizi sau alcaloizi cum ar fi : digitalina, stricnina, brucina, veratrina, atropina etc. Efectele asupra cobaiului sau broaştei a aconitinei, nicotinei, picrotoxinei sau stricninei dau indicaţii foarte preţioase, broasca luînd o poziţie caracteristică a membrelor pentru fiecare otravă în parte. Lopez Lomba a constatat că peştii sînt reactivi biologici foarte sensibili ai alcaloizilor (după cum păsărelele, la toxicele gazoase). Experimentarea fiziologică, arăta profesorul român Ioanid [1], deşi de un real interes, nu este capabilă să caracterizeze suficient un alcaloid, reactivul animal nefiind întotdeauna identic cu el însuşi în două experienţe consecutive ; prezenţa ptomainelor sau a diverselor impurităţi fiind în măsură să falsifice rezultatele ; tot ceea ce ne poate spune experienţa fiziologică este că avem de a face cu o otravă cardiacă, o otravă tetanizantă, o otravă ce dilată pupila etc.

Este absolută nevoie deci să coroborăm indicaţiile experimentării fiziologice cu unele rezultate mai riguroase, bazate pe caracteristicile chimice. Sînt totuşi substanţe, ca aconitina, care, în cantitate mică sau numai urme, nu se pot caracteriza chimic şi numai experienţa fiziologică poate aduce indicaţii utile expertului.

[1] N. Ioanid — Curs de toxicologie, Bucureşti, 1936.

Tîrziu, în seara zilei de 21 noiembrie 1850, trei tinere fete și un băiat băteau la poarta locuinței preotului din Bury, o mică localitate între Mons și Tournai, în Belgia [1]. Cînd au apărut în raza de lumină tremurătoare a lămpii, preotul recunoscu de îndată pe noii veniți ; erau vizitiul Gilles, subreta Emmerance Bricourt și fetele Justine Thibaut și Virginie Chevalier, toți cunoscuți ca niște tineri de treabă aparținînd personalului aflat în slujba castelului din Bitremont. Veniră să-l vadă pe preot, ca buni credincioși, pentru a-i face cunoscută neliniștea lor privind evenimentele care s-au petrecut în ajun, la 20 noiembrie, în această veche și sumbră așezare înconjurată de ziduri înalte și șanțuri pline cu apă.

Cea care a luat cuvîntul a fost Emmerance Bricourt iar cele relatate de ea erau atît de stranii, chiar pentru un om ca preotul, care știa cît de ciudată era viața castelanilor din Bitremont ; în împrejurimi se povestea adesea — și nu puține erau persoanele care o făceau — că proprietarul domeniului, contele Hippolyte Vissard de Bocarmé, care abia dacă avea 30 de ani, pe cînd era sugar, fusese alăptat de o leoaică și că din cauza laptelui supt devenise sălbatic și cu totul deosebit. Bocarmé, fiul unui guvernator olandez din insula Jawa și al unei belgiene, se născuse pe fregata Erimus Marinus, în cursul unei călătorii în Extremul Orient. După un timp petrecut în America, unde tatăl său încercase să se îmbogățească ca vînător și făcînd negoț cu tutun, tînărul rămase fără nici o educație. După reîntoarcerea în vechiul continent, băiatul întîmpină foarte mari dificultăți pentru învățatul scrisului și al cititului. În cele din urmă, se pare, a prezentat un oarecare interes pentru științele naturale și agricultură, fapt care l-a determinat să ia în mînă administrarea domeniului din Bitremont, moștenit de la părinții săi.

---

[1] Jorissen A. —. Bulletin de l'Académie royale de Belgique, 1879, V, 135.

Jürgen Thorwald — La grande aventure de la criminologie, 1967, p. 197.

Dornic să-şi îmbunătăţească situaţia financiară, destul de nesigură dealtfel, s-a căsătorit în anul 1843 cu fata unui burghez, Lydia Fougniès, pe care o credea foarte bogată. Tatăl tinerei „contese", farmacist înstărit în Pemwelz, îşi crescuse pe cei doi copii, Lydia şi un băiat bolnăvicios numit Gustave, dorind să le asigure un rang social mai înalt ca al său. Abia după căsătoria fiicei sale s-a dovedit că averea familiei Fougnies era cu mult mai modestă decît bănuise. Dota tinerei contese se reducea la o rentă anuală de 2 000 franci, ceea ce era cu mult prea puţin pentru a putea satisface nevoile extravagante ale tinerei perechi.

Pe parcursul cîtorva ani, castelul din Bitremont deveni cunoscut pentru serbările, banchetele, vînătorile, dar în acelaşi timp şi pentru proasta gospodărire a afacerilor contelui ; urmarea a fost creşterea neîncetată a datoriilor. Scenele de scandal şi ceartă care aveau loc între conte şi contesă erau urmate apoi de efuziunile unei iubiri, pasionale. După moartea farmacistului, renta anuală, deşi crescută la 5 000 de franci, nu reuşea niciodată să satisfacă setea de petreceri iar datoriile proprietarilor din Bitremont creşteau. În 1849, situaţia luase o întorsătură aşa de rea încît, pentru a putea face faţă nevoilor celor mai urgente, Bocarmé apelase la economiile servitorilor săi. O singură speranţă îi mai lumina orizontul : eventualitatea morţii fratelui soţiei, Gustave, care moştenise cea mai mare parte din averea farmacistului. Tînărul, dacă ar fi decedat, contesa devenea unica lui moştenitoare.

Gustave suferise amputarea unui picior şi mergea în cîrje ; mai mult, fiind o fire plăpîndă, se plîngea continuu de diverse boli reale sau imaginare. Presupunerea că sfîrşitul său nu va întîrzia mult timp sa se producă era deci întrucîtva îndreptăţită. Cu toate acestea, în primăvara anului 1850, începură să circule zvonuri în privinţa faptului că infirmul intenţiona să se căsătorească. Acesta a cumpărat castelul Grandmetz, care aparţinuse unei familii nobile sărăcite, după care se logodi deîndată cu fosta proprietară a domeniului, domnişoara de Dudzech. Mai mult, de prin luna noiembrie, a început chiar să se vorbească că în curînd va avea loc şi căsătoria.

Se pare că acest lucru a stricat toate socotelile şi speranţele nemărturisite ale soţilor Bocarmé.

În seara de 21 noiembrie, cînd preotul asculta incredibila relatare a lui Emmerance Bricourt, Gustave Fougniès nu se mai număra printre cei vii de mai multe ore. Corpul său gol se odihnea încă din după-amiaza zilei de 20 noiembrie în camera lui Emmerance. Gura cadavrului era ciudat de neagră și arsă, iar buzele acoperite de răni.

În această după-amiază, povestea Emmerance, un mesager a adus noutatea că Gustave va veni la castel pentru a anunța sorei și cumnatului său, data căsătoriei lui. O serie de întîmplări bizare au început să se deruleze începînd din acest moment. Copiii contelui, care serveau de obicei masa cu bonele în sufrageria cea mare, au fost trimiși în ziua aceea la bucătărie. După sosirea lui Gustave, contesa însăși s-a dus să aducă diferitele feluri de mîncăruri de la bucătărie. Puțin după căderea nopții, Emmerance a auzit venind din sufragerie un zgomot care se asemăna cu căderea unui corp. În aceeași clipă, Gustave a scos un strigăt înăbușit și tînăra fată a avut impresia că a auzit : „Ah, iartă-mă Hyppolyte...". Emmerance s-a repezit atunci spre sufragerie, însă s-a izbit de contesă care tocmai ieșea închizînd cu grijă ușa după ea. Aceasta a alergat la bucătărie, apoi, cu o cană cu apă caldă, s-a întors în camera unde se găseau soțul său și Gustave, cerînd lui Emmerance și vizitiului Gilles să-i vină în ajutor ; „Gustave este bolnav, a spus, veniți repede să ne ajutați. Mă tem să nu fi murit... Probabil că e vorba de o apoplexie...".

Servitorii l-au găsit pe Gustave întins pe pămînt fără viață. Contele de Bocarmé părea deosebit de tulburat. În timp ce își spăla mîinile acoperite de sînge, îi ceru lui Gilles să-i aducă oțet din butoiul aflat în pivniță și să-l dezbrace pe defunct. Contele turnă cîteva pahare cu oțet în gura lui Gustave după care ordonă vizitiului să stropească cu restul corpul neînsuflețit al cumnatului său. Contesa duse veșmintele lui Gustave la spălătorie și le aruncă în apă fierbinte. În tot acest timp Bocarmé îi recomandă lui Gilles să mai aducă oțet și să continue să stropească cadavrul. După un timp, vizitiul transportă cadavrul în camera lui Emmerance și-l întinse pe pat. Contesa își petrecu jumătate din noapte spălînd cu apă și

săpun parchetul din sufragerie, în locul unde Gustave căzuse, după care curăţă toate covoarele pe care le arse în cele din urmă. Toată dimineaţa, la rîndul său, contele răzui cu un cuţit parchetul din sufragerie. Această operaţie îi dădu de lucru pînă la prînz. Abia după masă, contele şi contesa, total epuizaţi, au mers să se odihnească. Atunci servitorii s-au decis să profite de somnul lor, pentru a se repezi la Bury să ceară sfatul preotului. Dar preotul fu dispensat de a lua vreo măsură, căci abia terminase Emmerance descrierea sa, secretarul primăriei veni să aducă vestea că judecătorul de instrucţie din Tournai, alarmat la rîndul său, îşi propuse să facă o descindere la castel ; aceasta se datora faptului că unele zvonuri, privind circumstanţele puţin obişnuite ale morţii lui Gustave, au ajuns deja la Tournai. Refuzînd să le dea vreo crezare, totuşi judecătorul de instrucţie se văzu obligat să procedeze la o scurtă anchetă.

La 22 noiembrie, judecătorul de instrucţie Heughebaert, însoţit de trei jandarmi, de doctorii Marouzze, Zoude şi Cosse ca şi de secretarul primăriei, se îndreptară spre castel. Credea atît de puţin în zvonurile auzite încît lăsă pe jandarmi la Bury.

Ajunşi la Bitremont, părerea sa, la început bună, se transformă deîndată în neîncredere. Bocarmé îl anunţă mai întîi că el nu primeşte pe nimeni şi judecătorul trebui să aştepte mult timp pînă ce acesta se hotărî să apară înaintea magistratului. Şemineul din sufragerie era plin de cenuşă şi în el se zăreau resturi calcinate de hîrtii şi cărţi. Parchetul era acoperit cu talaş. După multă opunere din partea contelui, judecătorul Heughebaert a fost condus în cele din urmă în camera unde se afla corpul lui Gustave, dar contesa refuză să ridice storurile de la fereastră. Heughebaert merse să le ridice singur şi, la lumina care pătrunse în cameră, privirea îi fu atrasă de rănile misterioase care brăzdau faţa mortului. La rîndul său, Bocarmé încercă în zadar să ascundă petele de pe mîinile sale. „Am început să mă neliniştesc", avea să povestească mai tîrziu judecătorul de instrucţie. Dată fiind situaţia, ordonă medicilor să procedeze deîndată la efectuarea autopsiei. Cadavrul a fost transportat într-o remiză şi două ore mai tîrziu medicii îşi prezentară raportul lui

Heughebaert. Creierul defunctului se afla în stare bună și nu putea fi vorba de o apoplexie. Gura, limba, gîtul și stomacul prezentau atît de numeroase urme de arsuri, încît medicii presupuneau că acesta absorbise un lichid extrem de caustic, probabil acid nitric, fapt care a condus desigur la moartea lui Gustave. „Violența durerilor, declarară aceștia, au provocat moartea".

Judecătorul Heughebaert, fiind sigur că numai o analiză chimică ar putea arăta natura produsului corosiv întrebuințat pentru a-l omorî pe Gustave, ordonă preluarea organelor defunctului, operație la care asistă personal; un jandarm și secretarul primăriei transportară probele la Tournai iar ceilalți doi jandarmi îi ridicară pe conte și contesă.

Abia ajuns la Tournai, Heughebaert plecă mai departe la Bruxelles, unde intenționa să se adreseze lui Jean-Servais Stas, profesor de chimie la Școala Militară.

Cînd a luat în mînă cercetarea acestui caz, Stas avea 37 de ani și era profesor din anul 1840. Rezultatele analizelor pe care avea să le întreprindă aveau să facă celebru numele său în întreaga lume. Dar cine era Stas? Flamand de origine, născut la Louvain, el a făcut studii de medicină și chimie în orașul natal. Atras de chimie, și, pentru a putea face experiențele pe care le dorea el și-a instalat un mic laborator în casa părinților. În 1835, Stas pleacă la Paris pentru a urmări lucrările lui Gay-Lussac, Arago, Dumas și Orfila; el a reușit să trezească interesul lui Dumas, în al cărui laborator a lucrat aproape patru ani. În cursul acestor lucrări, Stas avu îndrăzneala să îndrepte greșeala marelui Berzelius, care făcuse o eroare privind greutatea atomului de carbon.

Mic, plăpînd, nervos, sensibil, Stas își ruinase sănătatea la Paris. Durerile intestinale care se declarară în acea vreme, probabil în urma unor mese neregulate și insuficiente, aveau să-l chinuie pînă la sfîrșitul zilelor sale. Numit în 1840, grație sprijinului lui Dumas, profesor de chimie la Bruxelles, el depășea cu mult cunoștințele chimiștilor belgieni ai vremii, dar a trebuit să se mulțumească la început cu un laborator la Școala Militară, care era atît de învechit și demodat, încît chimistul german

Liebig, cînd l-a văzut, i-a propus să vină să lucreze în Germania. Însă Stas a rămas fidel țării sale și și-a instalat un laborator particular, mai întîi în casa sa de pe strada Champs la Ixelles și apoi pe strada Joncourt la Saint Gilles. Pe aceasta din urmă nu avea s-o părăsească pînă la moarte, în anul 1891. Aici, dînd dovadă de o modestie deosebită, avea să primească miniștri și regi, toate încăperile fiind pline de cărți, instrumente și aparate de chimie.

Cînd Heughebaert veni să-l vadă, Stas mai locuia încă pe strada Champs. În această locuință a pus la punct, în cursul analizelor efectuate din decembrie 1850 pînă în februarie 1851, un procedeu care să permită separarea alcaloizilor dintr-un cadavru, descoperire care avea să marcheze un moment decisiv în toxicologie.

Stas trebui să constate — în vremea sa otrăvurile corosive erau deja bine definite și analizate — că nu putea fi vorba în nici un caz de acid azotic. Ca și toți contemporanii săi, notă gustul substanței examinate, o supuse reacțiilor de culoare, după care observă cu atenție mirosul care se degajă. Or, în cazul Fougniès, a fost izbit de prezența oțetului. Intrigat, ceru explicații lui Heughebaert. Cînd acesta îi aduse la cunoștință că contele de Bocarmé vărsase oțet pe corpul lui Gustave, chimistul s-a gîndit deîndată că acesta nu urmărise altceva decît să mascheze urmele otrăvii.

Această bănuială îl determină să urmărească analizele cu mai multă atenție. Stas era la curent cu faptul că aerul, în prezența căldurii, ștergea orice urmă de alcaloid. Pentru a evita aceasta, el efectuă vaporizările și distilările în absența aerului, încălzind baloanele pe baie de apă.

Conținutul stomacului, intestinelor și vezicii, conservat în alcool, avea aspectul unei fierturi de culoare brună spre negru. Stas împărți această probă în două părți : pe una o păstră pentru experiențele ulterioare și pe cealaltă o supuse la mai multe spălări succesive, o filtră, o distilă și o încălzi pînă ce soluția obținută se transformă într-un lichid de culoare brună cu tentă roșiatică. O probă din acest lichid, evaporat din nou, luă forma unui sirop dens care degaja un miros puternic de oțet. Cînd Stas îi adăugă puțin hidroxid de potasiu, simți în sfîrșit un ușor

miros de urină de şoarece, caracteristic *conicinei*, alcaloid extras din cucută. Bănuiala sa că oţetul servise pentru a şterge urmele unui toxic misterios se adeverise.

Din acest moment, Stas îşi depuse toată energia şi priceperea pentru identificarea otrăvii. Luă o altă probă, o trată cu alcool, adăugă apă la soluţia obţinută şi o filtră. Adăugînd puţin hidroxid de potasiu, mirosul de urină de şoarece se simţi de astă dată şi mai pregnant. Nu erau cunoscuţi pînă la acea dată decît doi alcaloizi care au acest miros : conicina şi nicotina.

Ipoteza utilizării *nicotinei*, în cazul Gustave Fougniès, părea la prima vedere neverosimilă, dar ea se cerea a fi controlată. În consecinţă, Stas procedă la o nouă experienţă : el adăugă extractului eter, agită bine şi lăsă să se separe cele două straturi ; după aceea separă eterul pe care îl lăsă să se evapore ; cînd evaporarea eterului a fost terminată, Stas observă pe pereţii repicientului o uşoară peliculă de culoare brună, care emana un miros caracteristic de tutun. Punînd pe limbă puţină substanţă, simţi o arsură puternică în întreaga gură, senzaţie care persistă timp de mai multe ore. Savantul, pentru a se încredinţa de rezultatul experienţei sale, o repetă de mai multe ori, dar obţinu aceleaşi efecte.

Stas luă probe din conţinutul stomacului, intestinelor şi vezicii şi adăugă hidroxid de potasiu ; soluţia rezultată, extrasă cu eter, a condus la aceleaşi rezultate. Pentru a dobîndi certitudinea că procedeul său permite realmente izolarea otrăvii, Stas repetă de încă şase ori experienţa, obţinînd mereu aceleaşi rezultate.

Trebuia acum să verifice încă o dată dacă substanţa care răspîndea mirosul de tutun era cu adevărat nicotină. Stas ştia că în contact cu o baghetă de sticlă umezită cu acid clorhidric, nicotina produce un fum alb-dens, iar sub acţiunea acidului azotic se formează o masă vîscoasă de culoare gălbuie. Dar savantul nu se mulţumi doar cu aplicarea acestor procedee cunoscute. El a supus nicotina pură acţiunii reactivilor chimici cei mai diverşi şi notă efectele produse — schimbare de culoare sau formare de precipitate cristaline — repetînd în paralel şi cu soluţia obţinută din viscerele lui Gustave. De fiecare dată reacţiile erau identice. Atunci puse într-un flacon urmele de nicotină găsite

în organele lui Gustave Fougniès şi îl trimise lui Heughebaert, cerîndu-i să verifice dacă contele şi contesa de Bocarmé nu au încercat să obţină nicotina prin tratarea frunzelor de tutun.

Primind scrisoarea şi flaconul trimise de Stas la 30 noiembrie, Heughebaert se duse imediat, însoţit de mai mulţi jandarmi, la Bitremont. În cursul interogatoriului personalului şi al vecinilor castelului, grădinarul, cu numele de Deblecqui, un ţăran simplu şi naiv, îi spuse că l-a ajutat pe conte, în timpul verii şi toamnei anului 1850, să fabrice „apă de Cologne" cu ajutorul unei mari cantităţi de frunze de tutun. Contele instalase în acest scop un mic laborator în spălătorie.

— Din tutun să facă apă de Colonie ? întrebă Heughebaert perplex.

— Da, din tutun, din mari cantităţi de frunze de tutun. De la 28 octombrie pînă la 10 noiembrie, contele şi-a petrecut zile întregi, adesea chiar şi nopţile, în spălătorie, pentru a-şi prepara „apa de Cologne". Străduania sa trebuie să fi avut rezultate satisfăcătoare, căci Bocarmé a închis o fiolă cu lichidul obţinut într-un dulap din sufragerie. În aceeaşi zi, toate aparatele, recipientele şi borcanele au dispărut din spălătorie. Nici un servitor nu a mai avut voie să le atingă, contele personal le-a transportat spre o destinaţie necunoscută.

Percheziţia efectuată la castel de către Heughebaert şi jandarmi se soldă cu un eşec ; nimic, nici cea mai mică urmă din instalaţie. A fost rîndul vizitiului Gilles să aducă o informaţie preţioasă : în februarie 1850, Bocarmé s-a dus la Gand pentru a vedea un profesor de chimie ; din nefericire, Gilles nu-i cunoştea nici numele şi nici adresa. Heughebaert, decis să urmeze această pistă, merse la Gand, întrebă pe toţi chimiştii cunoscuţi din oraş şi în final ajunse la profesorul Loppers, care preda la Şcoala Industrială. Loppers îşi aminti că în luna februarie 1850 primise vizita unui personaj ce locuia la Bury şi care se prezentase sub numele de Bérant. Acest om, ale cărui semnalmente corespundeau cu ale lui Bocarmé, îi scrisese cîteva scrisori lui Loppers, toate privitor la extracţia nicotinei din tutun.

În cursul primei lor întrevederi, Bérant-Bocarmé îi declarase chimistului că era de origine americană, că îşi

lăsase în țara sa părinții care, în contact cu indienii, trăiau într-o continuă teamă de săgețile otrăvite ale acestora. Din această cauză el vroia să studieze efectele provocate de alcaloizi și de a ști, printre altele, dacă ei nu lasă urme în organismul victimei.

Cu prilejul celei de a doua vizite, făcute în cursul aceleiași luni, Bocarmé i-a spus că indienii întrebuințau un extract din frunze de tutun, numit în Europa nicotină, otravă foarte violentă, capabilă să omoare în cîteva minute. El ar fi dorit să întreprindă cercetări pentru a obține acest extract și a-i studia acțiunea. Loppers i-a dat toate informațiile dorite și la sfîrșit l-a sfătuit să se adreseze căldărarului Vanderberghe și farmacistului Vanbenkeler, din Bruxelles, pentru a-și procura aparatele necesare. Vanderberghe și Vanbenkeler au informat pe judecătorul de instrucție că ei au trimis la Bury nu mai puțin de 120 de ustensile și recipiente. În luna mai, Bocarmé s-a prezentat la Loppers pentru a treia oară și i-a arătat un eșantion de nicotină preparat de el. Nu era prea reușit, însă a făcut progrese, așa încît eșantionul adus în luna octombrie conținea deja nicotină pură. Contele l-a anunțat cu acest prilej că el a otrăvit pisici și rațe cu ajutorul extractului său.

Între timp Stas a continuat să-și verifice metoda, examinînd și alte organe ale lui Fougniès, cum ar fi ficatul, plămînii, limba și laringele. Această metodă, care era acum pusă la punct, părea foarte simplă și se demonstra ușor. Otrăvurile vegetale, fiind bazice, se dizolvau în apă și alcool. În schimb, materiile din corpul uman — albumina, grăsimile, celuloza din stomac și intestine — nu se dizolvau nici în alcool și nici în apă. Astfel, cînd alcoolul îmbogățit cu un acid oarecare pătrundea într-un țesut sau într-un organ uman, atrăgea spre el alcaloizii, cu alte cuvinte otrăvurile vegetale.

La un material de examinat trebuia să i se facă mai multe spălări cu alcool pentru a se asigura dizolvarea alcaloizilor, apoi mai multe filtrări pentru a se elimina toate substanțele nedizolvate și în sfîrșit mai multe spălări cu apă care poseda aceleași proprietăți ca și alcoolul. Lichidul, obținut cu ajutorul acestor operațiuni, păstra caracterul

acid și conserva în consecință și toate elementele alcaline. Pentr ua le separa era suficient să i se adauge un agent bazic oarecare, de exemplu hidroxid de sodiu sau de potasiu.

Acum mai rămîneau de izolat și de adus la starea inițială elementele otrăvii separate din lichid. Pentru aceasta, Stas folosea eter, care este mult mai ușor decît apa și care, agitat, se amesteca cu ea pentru a se separa apoi cînd era lăsată în repaus. Separîndu-se, eterul lua cu el substanțele alcaline. În sfîrșit, cînd se evapora, el lăsa drept reziduu otrava vegetală. Acest procedeu ingenios a adus toxicologiei soluția unei mari probleme : a urmelor de alcaloizi în organismul uman. Tehnica ameliorată mai tîrziu (prin adăugarea de clorură de amoniu în ultima fază și înlocuirea eterului cu cloroform și alcool amilic) permite să se găsească în organism orice alcaloid.

Cînd, la 2 decembrie, Heughebaert veni să-l vadă pe Stas la Bruxelles pentru a-l informa de rezultatele anchetei sale, savantul belgian terminase de analizat ficatul, limba și celelalte organe ale lui Gustave Fougniès. Aceste analize au demonstrat prezența nicotinei într-o cantitate care ar fi fost suficientă să ucidă mai mulți oameni.

Informațiile privind lucrările efectuate de Bocarmé, pentru a extrage nicotina din frunzele de tutun, nu erau pentru Stas decît confirmarea propriilor sale concluzii. Cu toate acestea, pentru a avea un tablou complet al activității contelui și a soției sale, trebuia să se procedeze încă la cîteva verificări.

Heughebaert a adus cu el veșmintele lui Gustave și șapte lame de parchet din sufragerie, din locul unde căzuse victima. Analiza veșmintelor, spălate cu multă grijă de contesă — după cum ne aducem aminte — a dat un rezultat negativ. Lamele de parchet însă au prezentat urme sigure de nicotină. Pe data de 7 decembrie, Stas examină pantalonul pe care grădinarul Deblecqui îl purtase în momentul în care îl ajutase pe conte să fabrice „apa de Colonie". El era pătat cu nicotină. La 8 decembrie, jandarmii au descoperit în parcul din Bitremont resturile rațelor și pisicilor care au servit „drept cobai" lui Bocarmé. Analiza acestor resturi a permis decelarea nicotinei. La 27 februarie 1851 Stas a întreprins ultima serie de experiențe. El a dat să înghită nicotină la doi cîini, apoi — după moar-

tea lor — a vărsat oțet unuia pe gît. În timp ce mucoasa primului a rămas intactă, a celui de al doilea prezenta aceleași urme de arsuri ca și fața și gura lui Gustave. Toate aceste detalii permiteau acum să se reconstituie derularea crimei de la Bitremont : contele l-a trîntit pe Gustave la pămînt, l-a ținut cu forța, în timp ce contesa a vărsat nicotină în gura fratelui său. Totuși Gustave s-a zbătut mai tare decît s-a crezut. În cursul luptei contele a fost rănit și otrava s-a răspîndit aproape peste tot. Pentru a face să dispară urmele de alcaloid, soții Bocarmé l-au dezbrăcat pe Gustave, i-au spălat hainele și i-au stropit corpul cu oțet.

Cîteva zile după ultimele experiențe ale lui Stas, jandarmii au descoperit, sub lambriul unui plafon al castelului, aparatele și ustensilele pe care Bocarmé le folosise pentru a-și prepara nicotina.

Trei luni mai tîrziu, la 27 mai, a început în fața Tribunalului din Mons procesul contelui și contesei de Bocarmé ; procurorul dispunea de atîtea probe încît soarta acuzaților era pecetluită. Inculpații, dîndu-și seama de gravitatea situației, încercară, fiecare în parte, să-și salveze capul, aruncînd responsabilitatea crimei unul asupra celuilalt. Contesa admise să participe la prepararea și săvîrșirea uciderii fratelui ei, însă ea își învinui soțul, pretinzînd că a constrîns-o să-l ajute. Contele, care recunoscu că a preparat nicotina, a afirmat că această otravă, închisă într-o sticlă, era păstrată cu grijă pentru a fi dată părinților săi din America de Nord. În ziua vizitei lui Gustave, soția sa se înșelase asupra sticlei și, în loc să-i ofere vin fratelui său, i-a oferit otravă.

Nici mărturisirile contelui, nici eforturile apărării nu au schimbat cu nimic situația. După o oră de deliberare, jurații l-au declarat pe Bocarmé culpabil. În schimb, spre indignarea generală, contesa a fost achitată. În noaptea de 19 iulie 1851, la lumina torțelor, contele Hippolyte Vissard de Bocarmé a fost executat pe eșafodul din Mons.

Astfel a luat sfîrșit tenebroasa afacere Bocarmé.

Jean Servais-Stas a rămas definitiv în analele științei, punînd bazele procedeului de izolare a alcaloizilor care îi poartă și astăzi numele.

Afacerea Henri Grisard [1]

Stricnina este una dintre cele mai puternice otrăvuri din regnul vegetal. Ea a fost descoperită în anul 1818 de către Pelletier și Caventou, în semințele plantei *Strychnos nux vomica*, unde se găsește în proporție de 1—2%. În anul 1839, Regnault reușește să-i stabilească formula chimică. S-a constatat ulterior că diferite specii de *Strychnos* cresc în insula Ceylon, în Australia, Africa și Madagascar, proprietățile otrăvitoare ale acestora fiind cunoscute de către băștinași de foarte multă vreme. Astfel, unele triburi au utilizat un extract din aceste plante pentru a otrăvi armele de luptă.

În Europa, stricnina a putut fi cunoscută datorită coloniștilor, care, la reîntoarcerea lor, au adus fragmente din plante pe care le-au pus la dispoziția oamenilor de știință, botaniști, farmaciști și chimiști. În scurt timp, cu toată toxicitatea ridicată, alcaloidul și-a găsit utilizări prețioase și în medicină.

Folosirea stricninei în scopuri criminale a avut loc tîrziu în Europa. În Franța, de exemplu, statisticile nu indică în secolul trecut decît zece otrăviri criminale cu stricnină și 13 cu nucă vomică. În Anglia numărul otrăvirilor a fost mult mai ridicat, datorită existenței în comerț a unui preparat pe bază de stricnină, destinat distrugerii șoarecilor *(Battle's vermin killer)*. În anul 1862, a avut loc la Londra o dublă otrăvire criminală cu acest produs: este vorba de o femeie din înalta societate care și-a ucis ambii copii.

Stricnina și-a cucerit în scurt timp o tristă celebritate prin procesele Palmer, Demme Trümpy și afacerea farmacistului din Praga, care și-a otrăvit soția dîndu-i să bea vin de Malaga în care a introdus stricnină. Referindu-ne la perioada de început a otrăvirilor criminale cu stricnină, vom reproduce cîteva pasaje din dosarul procesului intentat lui Henri Grisard.

Henri Grisard reușește, cu destulă ușurință, să-și procure stricnină de la o drogherie, sub pretextul că inten-

[1] Chapuis A., Precis de toxicologie, Paris, 1888, p. 591.

ţioncază să otrăvească nişte vulpi care îi dădeau tîrcoale gospodăriei. Din motive incomplet elucidate, în după amiaza zilei de 30 decembrie 1863, foloseşte această stricnină pentru a otrăvi pe soţia unui cunoscut, Pegard Casimir, administrîndu-i otrava în cafea cu prilejul unei vizite.

Iată ce declară soţul victimei : „Soţia mea scotea strigăte ce nu mai conteneau : au ! tălpile picioarelor ! au ! pulpele ! mă doare abdomenul !". Femeia se plîngea că, în timp ce o dureau umerii, nu mai avea nimic la stomac. Ea spunea : „Îmi este groaznic de sete ! Apoi se încorda dintr-o dată şi-şi scutura, într-un tremurat nervos, mîinile şi picioarele ; gura-i era încleştată în aşa măsură încît nu am reuşit s-o fac să bea cîteva picături de ceai ; nu a vomitat şi nu a avut diaree".

Inculpatul Grisard avea să mărturisească cu prilejul procesului : „Soţia lui Pégard spunea : nu mă părăsi, mă dor picioarele ; era încleştată toată, nu vomita şi se plîngea că o dor groaznic picioarele".

Iată şi declaraţiile unor martori ai dramei. Doamna Grisard, soţia acuzatului, declara : „Doamna Pégard se plîngea de durere în picioare şi în tălpi ! Membrele îi tremurau ca nişte castaniete". Întrebată de judecătorul de instrucţie : „Nu aţi remarcat că, după ce a băut cafeaua, îi ieşeau din gură un fel de aburi" ? Soţia lui Grisard răspunse : „A, da, desigur !". Martorul Bridard a făcut la rîndul său următoarele afirmaţii : „Am zărit-o pe soţia lui Pégard întinsă, cu faţa în jos, în timp ce se plîngea de dureri în picioare şi în mîini. Grisard îi ţinea capul ; ea se întindea pe duşumea, în timp ce membrele i se contractau şi se contorsionau. Am văzut foarte bine că biata femeie nu era beată". Martorul Grenet s-a exprimat astfel : „Soţia lui Pégard striga : au ! picioarele ! şi îşi ducea mîinile la piept". Tînăra Rimpert a declarat : „Mă dusesem la doamna Pégard cu nişte treburi, dar, spre surprinderea mea, am găsit-o culcată cu faţa în jos pe pardoseala din bucătărie, văitîndu-se : au ! picioarele ! am să mor, am să mor ! Mîinile şi picioarele îi erau ţepene şi tremurau ca nişte castaniete".

În dosarul procesului, martora Hedoux, o vecină, a depus următoarea mărturie : „Am auzit urlete și strigăte ieșind din casa soților Pégard. Speriată, am intrat în fugă la dînșii. La parter am zărit pe inculpat și pe Bidard. Am auzit strigătele doamnei Pégard care spunea : „Vreau să-mi văd soțul înainte de moarte !“ În acest timp făcea eforturi disperate pentru a se rostogoli pe duşumea. L-am văzut pe Grisard care îi susținea fruntea ; doamna Pégard nu vomita. Cînd a fost așezată în sfîrșit pe pat, tremura din tot corpul. I se zărea abdomenul care se ridica sub plapumă ; se contracta și se zvîrcolea în pat. Mi-a spus că îi este groaznic de sete. Am încercat să-i dau o linguriță de apă proaspătă, pe care, cu foarte mare greutate, am reușit să i-o introduc în gură, maxilarele fiindu-i încleștate“.

La orele nouă seara, în chinuri groaznice, doamna Pégard a încetat din viață. După trei zile este înmormîntată. Soțul decedatei, care avea unele vagi bănuieli, la sugestia celor care au fost martori la agonia doamnei Pégard, se adresează Tribunalului din Dieppe. La 8 februarie, o comisie de experți formată din A. Tardieu, P. Lorain și Z. Roussin, procedează la exhumarea cadavrului, autopsia și analiza chimică a diverselor organe ale victimei, precum și injectarea secrețiilor la diverse animale.

Mai întîi experții s-au asigurat că extractul obținut din organele victimei, după ce acestea au fost în prealabil tratate cu acid sulfuric, nu conțin nici o substanță minerală și mai ales nici o urmă de arsen.

Absența otrăvii minerale fiind în afară de orice îndoială, s-a trecut la căutarea alcaloizilor vegetali. S-a folosit procedeul Stas pentru izolarea acestora. Din extractul alcoolic s-a obținut, prin evaporare, un reziduu colorat de consistența mierei, cîntărind 30 centigrame, avînd reacția alcalină la turnesol și un gust amar și sărat în același timp. În acest stadiu, datorită faptului că produsul era impur, nu se putea trece la efectuarea reacțiilor de identificare pe cale chimică. S-a considerat mai nimerit să se încerce cîteva tatonări fiziologice.

„Dacă prin imposibil, menționează experții în raportul lor, cantitatea infimă de substanță pe care o aveam la

dispoziție ne-a obligat să renunțăm pentru moment la avantajele unei recunoașteri chimice, ne-am gîndit că experimentarea fiziologică ar fi în măsură să ne ofere un rezultat suficient, reproducînd, pe animalul viu, simptomele atît de frapante și caracteristice observate la femeia Pégard. Ca atare am utilizat acest mijloc prețios și, după cum se va vedea mai tîrziu, nu numai proba fiziologică a fost concludentă, însă și analiza chimică efectuată ne-a furnizat, după o purificare adecvată a produsului, toate dovezile materiale necesare pentru recunoașterea otrăvii.

Fără a intra în descrierea detaliilor experimentării fiziologice efectuate pe broaște în paralel cu o soluție de stricnină folosită drept martor, s-a constatat, pe de o parte, reproducerea identică a simptomelor observate la femeia Pégard, iar pe de altă parte analogia între extract și soluția de stricnină.

Ajunși aici, experții au trecut la purificarea reziduului izolat din organe — operație extrem de migăloasă și riscantă dat fiind cantitatea mică de care dispuneau — și au efectuat cu el reacțiile specifice stricninei, care au pus în evidență prezența alcaloidului incriminat.

Concluziile comisiei au fost categorice : doamna Pégard a fost intoxicată cu stricnină. Arestat, Henri Grisard neagă la început, afirmînd că este nevinovat și că nu are nici un amestec. Pus în fața probelor și în special a mărturiei celui care i-a vîndut stricnina, își recunoaște în cele din urmă vinovăția în fața Curții cu juri din Sena de Jos. Procesul avea să se termine cu condamnare la pedeapsa capitală, sentință care a și fost executată a treia zi după terminarea procesului.

Asupra acestei afaceri planează totuși un mister, anumite aspecte nefiind evidențiate și elucidate nici cu prilejul procesului și nici după : care au fost cauzele care l-au determinat pe Henri Grisard să facă această crimă ? S-au emis mai multe ipoteze, fără ca vreuna să aibă confirmarea. Adevărul, chiar dacă a fost cunoscut și de soțul victimei, din motive greu de imaginat, a preferat să nu-l divulge.

Întreaga afacere a rămas obscură pînă în zilele noastre și cine știe dacă vreodată se va mai reveni asupra ei.

Blestemul Amazoanelor

Una dintre legendele aduse de conchistadorii spanioli în Europa, asupra păsărilor, animalelor, plantelor și fructelor Americii, vorbea și despre *curara*, o misterioasă otravă cu efect imediat.

Cînd primii conchistadori au ajuns în pădurile ecuatoriale din zona superioară a Amazoanelor și au luat contact cu băștinașii de culoare, au observat că aceștia folosesc săgeți înmuiate într-o pastă de culoare închisă [1]. Țintele lovite, oameni sau animale, se prăbușeau fulgerător, rămîneau nemișcate, amuțite, cu o privire speriată, apoi se sfîrșeau. Și,. un lucru curios, carnea animalelor putea fi mîncată fără a-i otrăvi pe cei ce se hrăneau cu ea. Despre această substanță, denumită în limba indienilor „uira-ri", vorbește pentru prima dată Oguedo în anul 1499, însă o descriere mai amănunțită o datorăm lui Pietro Martir d'Anguera, în lucrarea sa adresată lui Giovanni Medici „De orbe navo Decades".

Se pare că numele otrăvii derivă din cuvintele „uira" (pasăre) și „eor" (a omorî).

Pînă la începutul secolului al XIX-lea, informațiile referitoare la curara erau totuși foarte confuze. De-abia după această dată începe adevărata sa istorie, luminată puternic de reflectoarele științei și marcată prin contribuțiile originale ale unor savanți cu renume mondial.

Și astfel, încetul cu încetul, *otrava curioasă a Amazoanelor* și-a dezbrăcat hainele de mister. S-a aflat în cele din urmă secretul preparării „acestui purtător al morții" — cum îi spunea Daniel Bovet, laureat al premiului Nobel. S-au studiat plante din care se obține otrava, mecanismul prin care acționează asupra organismelor vii și s-a aflat formula chimică a principalului său component. Dar nici azi încă nu cunoaștem pe deplin secretul obținerii otrăvii căci, de pildă, indienii sud-americani amestecă în otravă și unele extrase animale, cu proprietăți pe care noi de-abia le bănuim.

După toate probabilitățile răspîndirea curarei s-a extins, atingînd o suprafață imensă, mai ales după perioada

[1] Material pus la dispoziție de prof. dr. C. Marcu.

conchistei. Centrul preparării acestei otrăvi, cea mai puternică dintre cele cunoscute, se găseşte în bazinul rîului Solimoes.

Triburile indiene din această regiune se ocupă de mult timp, nu numai de producerea acelei paste de culoare închisă, ci şi de comercializarea ei. Astfel, în oraşul Iquitos, şi astăzi — cînd armele de foc au cîştigat teren — se pot vedea băştinaşi care oferă lichidul vîscos al morţii în mici ulcioare confecţionate din tărtăcuţe sau tuburi de bambus. Se pune de la sine întrebarea : oare de ce şi în prezent, pe un teritoriu imens — cuprins între Anzi, Columbia, Venezuela, Guyana şi junglele de sud din Brazilia — *curara* are o asemenea căutare ? Răspunsul trebuie căutat în proprietăţile cu totul aparte ale otrăvii, precum şi în avantajul mijloacelor ei de transport. Indienii — folosind tuburi lungi de peste un metru denumite „sarbacane", din care, prin suflare, expulzează ţepi sau mici săgeţi înmuiate în venin — sînt în stare să doboare sau să imobilizeze vînatul sau duşmanul, în deplină tăcere, prin surprindere. Se consideră că la o distanţă de 20—30 de metri ei nimeresc cu precizie ţintele mişcătoare cît de mici, cum ar fi de exemplu păsările zburătoare, apoi se pot hrăni în linişte cu carnea vînatului, pentru că, aşa cum Humboldt a observat încă din anul 1799, sucul stomacului distruge această otravă. Cei care erau pasionaţi de dezlegarea secretului otrăvii au avut de întîmpinat rezistenţa fanatică a indigenilor. Ştiind că triburile de indieni peruani yagua posedă o otravă specială cu efect imediat, savantul american Kurt Severin a hotărît să descopere secretul preparării ei. Cu multă greutate a ajuns pe malul unui afluent al Amazonului unde trăiau indienii yagua şi, în schimbul unor daruri de preţ, a izbutit să le cîştige încrederea.

După cîteva luni de convieţuire, indienii au organizat o mare vînătoare, la care l-au poftit şi pe Severin. Cu cîteva zile înainte de începerea vînătorii, şeful tribului s-a retras undeva, singur, pentru a se ocupa de prepararea otrăvii ; el a amestecat curara, obţinută prin troc de la nişte triburi vecine prietene, cu o iarbă locală, cunoscută numai de el. În zori, înaintea vînătorii, şeful tribului a împărţit personal săgeţile otrăvite, dîndu-i cîteva şi lui Severin. După vînătoare, căreia i-au căzut victimă o femelă de jaguar cu puii ei, Severin a izbutit să ascundă

două săgeți. Apoi s-a grăbit să ajungă la Bogota, unde, în cel mai bun laborator al orașului, îl aștepta o totală deziluzie : săgeţile erau unse cu miere sălbatică diluată în sucul arborelui zapote *(Achras sapota)*, combinaţie care nu putea ucide nici măcar o muscă... deci indienii îl înșelaseră !

Pentru indieni, procesul obținerii este legat de tainice ritualuri. Într-o scrisoare a amintitului Pietro Martir d'Anguera din anul 1516 putem citi : „...Nu toți au voie să prepare amestecul, ci numai femeile bătrîne, inițiate ; ele sînt închise cu toate cele trebuincioase și, două zile și două nopți la rînd, fără să doarmă, îl prepară". Cei care mai tîrziu au intrat în contact cu indienii au confirmat cele observate de Anguera. În colibe, prin acoperișul cărora ieșeau șuvițe albastre de fum înțepător, femei bătrîne, extaziate de atmosfera rituală a operației, fierb „veninul" din anumite plante, amestecîndu-l apoi cu alte extracte. Ghidîndu-se după gustul amărui al acestuia, ele își dau seama de stadiul preparării. Cînd surplusul de lichid se evaporă, se mai adaugă o cantitate de suc de plante (rășini și gume) pentru a-i da o consistență vîscoasă și lipicioasă.

Cîștigînd treptat încrederea indienilor, cercetătorii au aflat că *curara-tub* se prepară mai ales din două plante : *Strychnos lethalis* și *Chondondendron tomentosum*. În anumite regiuni se folosește una dintre cele două specii, iar în altele, amestecuri în diferite proporții. Cîte secole au fost oare necesare ca triburile sălbatice să ajungă, numai pe cale empirică, la selecționarea plantei și la modul ei de obținere ?

În Europa curara a fost adusă sub trei forme cu conținut deosebit : în tuburi de bambus *(curara-tub)*, în oale de pămînt ars *(curara-oală)* și așa-numita curara *„calabass"*, în recipiente de dovleci (tigve) din ținuturile fluviului Orinoco.

Au fost necesare eforturi de peste un secol pentru a lămuri structura substanțelor chimice care intră în compoziția curarei. Și aceasta, nu pentru că specialiștii nu s-ar fi interesat în mod serios de dezlegarea formulei ei chimice, ci datorită diversității probelor obținute de la indigeni (tehnologia empirică și compoziția nu sînt la fel pe

inalul lui Rio Negro ca în regiunea izvoarelor fluviului Orinoco) și a ingredientelor conținute care sînt cu totul neașteptate și rare.

De-abia între anii 1935—1943 s-a recultivat una din plante al cărei suc conține substanța care stă la baza otrăvurilor extrase din planta *Strychnos*, denumită *d-tubocurarină* (curara din tub de bambus). Astfel în 1940, americanul Richard Gill a reușit să o găsească în una din plantele care conține otrava, s-o cultive și apoi să extragă substanța autentică, permițînd izolarea în laborator a alcaloidului de tip tubocurarina.

Clarificarea formulei d-tubocurarinei a permis sinteza și a altor corpi curarizanți utilizați astăzi pe scară largă în practica medicală ; un rol important în studiul acestora a avut și profesoara engleză Zaimis din Londra (originară din Galați), care a descoperit un nou tip de curarizant cu acțiune apropiată numit *Decamentoniu*. În anul 1958, a fost izolat încă un compus, *C-toxiferina*, conținută în curara provenită din Chondondendron, folosită de indieni la vînatul animalelor mari sau în caz de război.

Astfel, s-a ajuns la posibilitatea sintetizării unei întregi serii de substanțe cu efecte tot atît de puternice, ca *galamina decamentoniu, succinilcolina*, care, ulterior, au primit o largă întrebuințare clinică. Și aceasta nu a însemnat decît începutul unei adevărate cascade de compuși cu efecte similare curarei.

În anul 1864, celebrul fiziolog francez Claude Bernard (1813—1878) a izbutit să explice mecanismul de acțiune al puternicei otrăvi vegetale care declanșează paralizia nervilor respiratori, prin blocarea transmiterii impulsurilor de la nervul motor la mușchi, fără să atingă însă sistemul nervos central și cardiovascular. Mușchii capului, gîtului și extremitățile refuză să se mai supună comenzilor date de nervi. Claude Bernard scria : „Mamiferele sau omul, prin administrarea curarei, nu-și pierd facultățile mintale iar sensibilitatea organelor, a simțului și voinței, nu suferă, însă, încetul cu încetul, își pierd controlul asupra mișcărilor care nu se mai supun comenzilor primite. Înainte de toate, dispar vocea și graiul, apoi mobilitatea extremităților, a feței, a pieptului și, în sfîrșit, a ochilor". Moartea se instalează ca urmare a paraliziei aparatului respirator. Aceste fenomene au fost observate încă mai

demult de maestrul lui Claude Bernard, profesorul Magendie.

Mecanismul exact al acțiunii curarei a fost stabilit de către Claude Bernard în lucrarea „Lecție asupra substanțelor toxice", apărută în anul 1857, și completată de Vulpian. Conform ipotezei acestora, „veninul" acționează prin blocarea selectivă a impulsurilor venite pe calea nervului la nivelul terminațiilor nervoase din țesutul muscular, adică la nivelul așa-numitei plăci motorii. „Selectivitatea" curarei, exclusiv pentru placa neuromusculară, exlică faptul că nu atacă sistemul nervos central și cel cardiovascular, care rămîne întotdeauna neatinse, ci acționează strict asupra mușchilor striați (voluntari). Studiind efectele produse de otravă, Claude Bernard a pus de fapt bazele farmacodinamiei curarei.

Din felul cum acționează rezultă și posibilitățile utilizării ei clinice, care, de fapt, a început tot în junglă. Astfel, Humboldt, în călătoria întreprinsă între anii 1799 și 1804, a remarcat că băștinașii folosesc „veninul" și pentru tratamentul bolilor de tipul epilepsiei, efectul binefăcător fiind legat de imobilizarea mușchilor striați. Or, acest lucru este extrem de important și în cazul intervențiilor chirurgicale și în numeroase stări spastice (spasme cronice ale mușchilor striați în leziuni ale sistemului nervos central). Pînă în ultimul timp, relaxarea mușchilor, atît de necesară în decursul unor operații complicate, s-a realizat prin administrarea substanțelor anestezice. Acestea reduc sensibilitatea la durere relativ repede și în doze destul de mici ; relaxarea mușchilor se produce însă de-abia după introducerea în organism a unor cantități egale cu 80—90 la sută din doza mortală, lucru care poate duce la șocuri și diferite complicații ulterioare. În schimb, administrarea curarei, în combinație cu preparatele anestezice clasice, duce la rezultate de-a dreptul miraculoase, căci nu mai este nevoie decît de 1/10—1/5 din cantitatea normală de anestezic. O utilizare răspîndită au derivatele cu acțiune de scurtă durată, de tipul succinilcolinei, care a fost descoperită de Bovet.

De fapt, prima utilizare a curarei în cazul bolnavilor cu spasme musculare sau cu tetanos datează din anul 1932. În 1940 substanța a fost administrată împotriva contracțiilor musculare provocate de șocurile electrice ce se utili-

zează uneori în clinica psihiatrică, iar în 1943 s-au făcut primele încercări în utilizarea curarizantelor în anumite operații, împreună cu anestezia generală. Date complete asupra utilizării substanțelor curarizante au fost publicate în Italia de către Daniel Bovet în anul 1949 ; astăzi noua metodă, datorită simplității sale, și-a creat drum în practica chirurgicală obișnuită.

Astfel, enigmaticul „venin" al bazinului Amazoanelor, blestemul iadului verde, trecînd prin metamorfoza chimiei, a farmacologiei și clinicii, într-un cuvînt a geniului uman, a devenit un ajutor prețios al chirurgiei și al clinicii în general.

Curara, care timp de trei secole și jumătate și-a păstrat cu sfințenie taina, s-a înrolat astăzi în slujba medicinii moderne. Ea nu mai ucide, ci contribuie la salvarea a sute de vieți omenești.

Afacerea Palmer

În anul 1846, în orășelul englez Rugeley și-a deschis cabinetul un tînăr medic, pe numele William Palmer. La scurtă vreme după aceea, doctorul s-a căsătorit cu fiica naturală a unui colonel din armata Indiilor, anume Mary Thornton. Colonelul lăsase moștenire soției nelegitime o avere frumoasă, de care dînsa nu s-a putut însă bucura prea mult timp, din pricină că, acceptînd stăruitoarea invitație a ginerelui de a-i face o vizită, a murit în casa acestuia numai după două săptămîni.

Era în anul 1849, deci nu trecuseră decît trei ani de cînd William Palmer își deschisese cabinetul, dar în acest scurt răstimp el făcuse mari datorii, căci juca nebunește la curse. Acum, după moartea soacrei bogate, ginerele se credea scăpat de griji, cel puțin pentru o perioadă de timp. Dar se înșela. Moștenitorii legali au cerut autorităților ca averea lăsată de colonel să fie pusă sub sechestru, arătînd că Mary Thornton n-a avut dreptul decît la o rentă

viageră netransmisibilă. Așa încît, planul doctorului, de a pune mîna pe averea soacrei, a eșuat. Dar el nu înțelegea să rămînă cu brațele încrucișate, căci avea nevoie stringentă de bani pentru a-și satisface costisitorul viciu.

Într-o zi Palmer a cunoscut un anume Bladon, un bookmaker (ins care ține registrele de pariuri la curse) pe care l-a invitat la el acasă. Și, lucru ciudat, oaspetele a murit fulgerător în casa doctorului. Cauza ? Holera, cum atesta certificatul de deces semnat, fără nici o dificultate, de venerabilul doctor Bamford, la cererea colegului său Palmer. Diagnosticul înlătura posibilitatea deschiderii unei anchete, așa cum intenționase în primul moment văduva, întrucît cadavrul trebuia imediat înmormîntat. Ar mai fi fost un indiciu suspect de care s-ar fi putut prevala văduva lui, anume dispariția registrului de pariuri al soțului — în care erau probabil notate și unele datorii ale jucătorilor la curse — dar doamna Bladon a crezut că nu era un lucru destul de important.

Scăpat de datorii, Palmer și-a spus că putea contracta altele și și-a asigurat soția la trei societăți pentru suma globală de 13 000 lire sterline. Dar, stranie coincidență, Anna Palmer, născută Brookes, a murit și ea curînd, în floarea vîrstei, tot de holeră. Certificatul a fost semnat de același doctor Bamford, asistat de un coleg al lui octogenar. Iar „neconsolatul" soț s-a grăbit să încaseze asigurarea.

Îmbătat de succes, Palmer, care lunecase acum pe panta crimei, s-a gîndit să-și continue funesta „activitate". Următoarea victimă trebuia să fie chiar fratele său Walter, un alcoolic înveterat. De data aceasta însă s-a lovit de dificultăți căci toate societățile la care s-a adresat au refuzat să-i satisfacă cererea de asigurare, întrucît doctorul fixase colosala sumă de 80 000 de lire !

În cele din urmă, o companie a acceptat totuși să-i asigure fratele pentru suma fatidică de 13 000 de lire. Evident, „asiguratul" a murit imediat de apoplexie așa cum pretindea doctorul Palmer. De astă dată însă crima a fost inutilă, deoarece societatea a refuzat să plătească asigurarea ; oameni de încredere ai ei aflaseră că, în ajunul suspectului deces, William Palmer cumpărase acid prusic de la o farmacie din Stafford.

Deşi administraţia societăţii a lăsat să înţeleagă că-l bănuieşte de crimă, doctorul, stăpînit de demonul hipodromului, nu şi-a întrerupt totuşi macabra-i activitate, cum ar fi făcut orice alt asasin în locul lui. Dimpotrivă, era nerăbdător să găsească o posibilitate de a-şi achita datoriile mari şi presante.

Întîmplarea i-a scos în cale un tînăr jurist. Moştenitor al unei sume apreciabile de 15 000 de lire sterline, John Parsons Cook, cum se numea noua lui cunoştinţă, intenţiona să investească banii în ameliorarea unei rase de cai. Pasiunea comună i-a apropiat numaidecît pe cei doi, care au devenit prieteni nedespărţiţi. La cursele organizate în ziua de 13 noiembrie 1855 la Shrewsbury, a cîştigat un cal al lui Cook, pe care acesta pariase o mare sumă de bani. Evenimentul a fost sărbătorit într-un han din apropierea oraşului, cu care prilej au fost golite, pe nerăsuflate, cîteva pahare de punch. La un moment dat, în euforia generală, Palmer a profitat de o clipă de neatenţie şi a turnat otravă într-un pahar de alcool, pe care l-a oferit apoi prietenului său. Spre ghinionul lui, acesta l-a golit imediat, după care a început însă să ţipe disperat că îl arde pe gît şi că în fundul paharului e ceva suspect. „E stupid ce spui" — a observat Palmer tăios şi, ca să spulbere orice bănuială a băut şi el din puţinul lichid care mai rămăsese în pahar.

În cursul nopţii, tînărul jurist a fost cuprins de crampe insuportabile şi a început să vomite. Era convins că i se apropia sfîrşitul. Dar o purgaţie puternică l-a ajutat. După ce s-a restabilit puţin, Cook a mai asistat a treia zi la o cursă de cai. Apoi a acceptat invitaţia lui Palmer de a locui în Rugeley, unde a închiriat o cameră la Talbot's Arms Hotel aflat chiar în faţa cabinetului doctorului. Acum victima era în întregime la dispoziţia călăului. Starea bolnavului se înrăutăţea cu fiecare zi ce trecea, iar pilulele, pe care grijuliul medic i le dădea, erau urmate de crize dureroase, puternice, însoţite de gemete şi de accese de vomă.

În cele din urmă, spre a evita acuzaţia de crimă premeditată, Palmer a chemat spre consult un medic din Lutterworth, pe nume Jones, şi pe indispensabilul doctor Bamford. În noaptea de 19 spre 20 noiembrie, bolnavul ajuns la capătul puterilor, a cerut pentru ultima oară ajutorul doctorului Palmer. Jones l-a sfătuit pe acesta să administreze muribundului, pentru calmare, două pilule de ..amo-

niac". După cîteva minute, bolnavul a murit sufocat, cu trupul țeapăn ca o bară de oțel.

Înlăturîndu-i, fără jenă, pe toți cei prezenți în încăpere, Palmer a scotocit buzunarele mortului, i-a luat banii și niște hîrtii compromițătoare pentru el. Din imprudență el și-a achitat datoriile cele mai presante chiar a doua zi. Prevenit de doctorul Jones, socrul lui Cook a cerut imediat autopsia cadavrului. Ancheta făcută a stabilit că, cu puțin timp înainte de crimă, Palmer cumpărase cîteva substanțe toxice : acid prusic, opiu, antimoniu și stricnină. Cum la autopsie în corpul cadavrului s-a găsit stricnină, s-a ajuns la concluzia că Palmer și-a otrăvit victima cu această substanță. Evident, asasinul a fost arestat imediat.

Tetanos sau apoplexie ?

Cazul a stîrnit mare vîlvă. Acuzatul a compărut în fața curții Old Bailey din Londra. La dezbateri au asistat personalități bine cunoscute. Timp de 12 zile, medici, toxicologi și experți celebrii s-au lansat într-o dispută acerbă. Unii dintre ei au afirmat că Cook a murit din cauza unei crize de epilepsie sau de tetanos, alții au incriminat apoplexia sau sifilisul.

Împotriva lui Palmer au depus mărturie 17 medici din care cei mai mulți au declarat, în urma unor experiențe concludente pe iepuri, că Cook ingerase comprimate cu stricnină. Primul, un doctor pe nume Harland, care fusese desemnat să interpreteze rezultatul autopsiei, a declarat că Palmer a încercat să-i impună vederile lui. Cînd Harland a sosit la Rugeley, asasinul i-a ieșit înainte și s-a arătat foarte mulțumit că misiunea de conducere îi fusese încredințată lui și nu unui medic pe care el, Palmer, nu l-ar fi cunoscut. La observația lui Harland că existau suspiciuni de otrăvire, Palmer a respins categoric ipoteza, afirmînd că defunctul era un vechi bolnav, avînd în antecedente două crize de epilepsie.

Îndrăzneala și imprudența criminalului au mers pînă acolo încît, nefiind sigur că-și convinsese interlocutorul, a asistat la autopsie și a făcut în așa fel încît să lovească cu cotul un medic stagiar, pentru ca acesta să răspîndească în abdomenul cadavrului o parte din lichidul găsit în intestin.

Și mai zdrobitoare pentru acuzat a fost însă depoziția naivului și onestului doctor Bamford. Acesta a declarat că

îl cunoștea bine pe Palmer și că nu găsea nimic suspect în faptul că la domiciliul acuzatului au survenit, la intervale scurte, un număr atît de mare de decese. Apoi a făcut, evident, și cîteva relatări în legătură cu cazul Cook. Conform mărturiilor lui, Bamford l-a văzut prima oară pe bolnav în după amiaza zilei de 17 noiembrie ; cum el era cuprins de un acces violent de vomă, Bamford i-a prescris un medicament, preparat acasă la el în prezența lui Palmer. Acesta s-a oferit să ducă el personal poțiunea bolnavului. Către seară, Palmer l-a rugat din nou să-l viziteze pe Cook. Tînărul continua să vomite tot ce înghițea, drept care i-a mai prescris un medicament ușor, niște pilule, pe care le avea acasă ; doctorul Palmer l-a însoțit din nou ca să le ia. Bamford nu știa dacă colegul lui le administrase sau nu bolnavului. A doua zi dimineața, l-a mai examinat o dată pe Cook, care avea pulsul foarte slab. După părerea lui, decesul s-a datorat unei congestii cerebrale.

În continuare, medicul, aproape octogenar, a mai dat niște amănunte și mai zdrobitoare pentru acuzat : a declarat astfel că mai îngrijise cîțiva bolnavi ai doctorului Palmer și anume pe soția acestuia, cu cîteva zile înainte de deces, doi copii și un bărbat din Londra aflați în vizită la el. Toți acești bolnavi au murit. Palmer îi ceru lui Bamford să-i elibereze un certificat de deces și pentru Cook, lucru pe care bătrînul l-a refuzat în primul moment ; pînă la urmă, însă, a acceptat.

Deși utilizarea stricninei a fost pusă la îndoială de un toxicolog reputat și în ciuda pledoariei de opt ore a avocatului lui Palmer, acuzatul a fost condamnat la pedeapsa capitală.

Împotriva lui Palmer au contribuit moralitatea lui dubioasă, setea de cîștig, atitudinea lui în timpul autopsiei și, mai ales, verdictul categoric al profesorului doctor Taylor — căruia i s-a raliat și juriul — care a arătat că simptomele bolii lui Cook nu puteau fi declanșate decît de stricnină.

Execuția a avut loc la 14 iunie 1856, la Stafford, în prezența unei mulțimi imense. Palmer a susținut pînă în ultima clipă că este victima unei erori judiciare.

Afacerea Couty de la Pommerais

Moartea în împrejurări puţin obişnuite a doamnei de Pauw, o tînără şi frumoasă văduvă, a făcut ca, timp de cîteva luni, întreaga presă pariziană să nu vorbească decît de acest caz [1].

Doamna de Pauw a decedat la 17 noiembrie 1863. „Sufăr de o uşoară criză de holeră ; medicul de la Pommerais mi-a spus că în 24 de ore nu va mai rămîne din această boală decît o amintire neplăcută". Acestea au fost ultimele cuvinte pronunţate în dimineaţa zilei morţii ; cîteva ore mai tîrziu, doamna de Pauw avea să-şi dea sfîrşitul datorită unei maladii ce s-a declarat în noaptea de 16 spre 17 noiembrie, care a debutat prin dureri de stomac, vomismente şi o slăbiciune în tot corpul.

Vecinii, alarmaţi, veniţi în ajutorul tinerei femei, au găsit-o scăldată de sudoare şi într-o stare de nedescris, fapt care i-a determinat să aducă de îndată pe cei doi medici ai cartierului, doctorii Blasces şi Caudinot. Aceştia, oameni cu vastă experienţă, au remarcat imediat, fapt cu totul neobişnuit, bătăile neregulate ale inimii bolnavei, cînd intense şi repezi, cînd abia perceptibile. Gaudinot optă pentru diagnosticul de ocluzie intestinală. Doamna de Pauw, cu toată starea gravă în care se afla, refuză însă să urmeze prescripţiile celor doi medici şi ceru cu insistenţă vecinilor să fie chemat de îndată doctorul de la Pommerais. Sosit la scurt timp, medicul, un personaj cu aspect plăcut, elegant, prestant, în vîrstă de aproape 28 ani, rămase singur cu bolnava. Unii dintre vecini îl cunoşteau. Pînă în 1861, el vizitase des pe doamna de Pauw şi fiind homeopat, îngrijise pe soţul acesteia, atins de o boală incurabilă. După decesul domnului de Pauw, tînărul medic a devenit amantul frumoasei văduve, pe care însă o părăsi în curînd pentru a se căsători cu o oarecare domnişoară Dubiczy, care poseda o zestre mare, de invidiat.

Lucru curios, menţionează scrierile vremii, după cîteva luni de la căsătorie, doctorul îşi reînnodă prietenia cu doamna de Pauw. La prima vedere s-ar părea o poveste ca

[1] Tardieu et Roussin : Relation medico-légal de l'affaire Couty de la Pommerais, Ann. d'hyg., 1864, t. XXII, p. 732.

toate celelalte : un bărbat, care are o amantă, se căsătorește cu altă femeie pentru că este bogată, ca apoi să revină la prima lui dragoste. Poate că nu ar trebui să uităm un lucru : în ajunul decesului, de la Pommerais își petrecuse, pentru prima dată de la căsătoria sa, seara și o parte din noapte la doamna de Pauw. La plecare, ea l-a însoțit, radioasă, pînă la poartă, fapt mărturisit mai tîrziu de unii vecini indiscreți.

Către orele 3 în după amiaza zilei de 17 noiembrie, de la Pommerais ieși din apartamentul doamnei de Pauw cu privirea plecată, anunțînd vecinii că aceasta tocmai a decedat datorită holerei, și adaugă că semnase autorizația de înhumare și că se va ocupa personal de înmormîntarea acesteia. Lucrurile au decurs pînă aici normal : o ceremonie funebră fără prea multă pompă, la care nu lipsiră vecinii și curioșii, făcindu-se bineînțeles o serie de comentarii inerente în asemenea ocazii.

Și poate că moartea doamnei de Pauw ar fi trecut repede neobservată, intrînd în anonimat ca atîtea altele, dacă, la 20 noiembrie, șeful siguranței, Claude, nu ar fi primit o scrisoare anonimă. Autorul acesteia cerea poliției să facă lumină într-o problemă delicată și anume asupra comportării doctorului de la Pommerais, care, după cîte se pare, avusese motive serioase de ordin financiar pentru a provoca moartea doamnei de Pauw.

Conformîndu-se procedurii obișnuite, inspectorul Claude, care la început nu se aștepta la noutăți senzaționale, ordonă efectuarea unei anchete. Rezultatele acesteia îl făcură să-și schimbe părerea, determinîndu-l să se ocupe personal de acest caz, care avea în curînd să se situeze în atenția generală. Ce a aflat inspectorul Claude ? Doamna de Pauw semnase o asigurare pe viață, la o companie de asigurări pariziene, pentru suma de 550 000 franci. Doctorul de la Pommerais s-a prezentat la această companie cu testamentul defunctei, prin care era desemnat ca beneficiarul sumei menționate. De la Pommerais se bucura de o clientelă numeroasă, dar era cunoscut și ca un pasionat al jocurilor de noroc, veșnic în căutare de bani. Pentru a face o impresie deosebită, el și-a adăugat la numele său o particulă nobiliară. Deși căsătorit, el nu a inspirat încredere soacrei sale, care, pentru a fi mai sigură, se ocupa personal de zestrea fiicei sale. Două luni după căsătorie,

doamna Dubiczy, venind acasă de la un prînz pe care îl luase la ginerele său, se îmbolnăvi şi muri în cîteva ore. Moştenirea, pe care ea o lăsase fiicei sale, îi permisè lui de la Pommerais să facă faţă jenei financiare în care se afla, dar nu pentru multă vreme. Pe la mijlocul anului 1863 banii se terminară, iar datoriile îl presau din nou. În acea perioadă, îşi reîncepu subit vizitele la vechea sa amantă. Ce i-a spus, nu se ştie, cert este că aceasta i-a acceptat scuzele şi legăturile au fost reluate, vizitele succedîndu-se aproape zilnic la locuinţa doamnei de Pauw. Asigurările de dragoste ale lui de la Pommerais au fost atît de convingătoare, încît, la scurtă vreme, doamna de Pauw a semnat asigurarea pe viaţă şi, însoţită de acesta, s-a prezentat la un notar pentru a-şi întocmi testamentul prin care îl făcea pe de la Pommerais singurul ei moştenitor.

Conform uzanţei, înainte de semnarea actelor, doi medici cu renume, Nélaton şi Velpeau, examinară, la cererea companiei de asigurări, starea sănătăţii doamnei de Pauw, pe care o găsiră excelentă. Era în vara anului 1863. Cîteva săptămîni mai tîrziu, într-o noapte, locatarii imobilului unde locuia şi doamna de Pauw au fost speriaţi de zgomotul produs de căderea unui corp pe scară şi, cînd au ieşit, au găsit în curte, zăcînd pe pămînt, pe doamna de Pauw ; au dus-o imediat în camera ei. În zilele următoare ea s-a plîns celor care au venit s-o viziteze, că nu se poate da jos din pat, avînd dureri interne mari. Au fost aduşi doctorii Nélaton şi Velpeau, care nu au fost în măsură să găsească nici cea mai mică vătămare corporală. De la Pommerais, care a asistat la examinare, a atras atenţia lui Nélaton, care rămase foarte surprins dealtfel, de faptul că el va trebui să informeze compania de asigurări despre această cădere pe scara locuinţei, fapt care ar putea avea urmări fatale pentru victimă. Nélaton a apreciat că temerile lui de la Pommerais erau cauzate de o lipsă totală de experienţă. Ca urmare, doamna de Pauw se restabili repede, şi nu mai suferi de nici-o durere pînă în noaptea de 16 spre 17 noiembrie, cînd a cuprins-o o boală misterioasă şi fulgerătoare.

În ziua de 26 noiembrie, sora doamnei de Pauw, pe nume Ritter, se prezentă la inspectorul Claude pentru a-i declara că ea nu poate suporta să păstreze numai pentru

ca unele fapte care i se par de-a dreptul suspecte. Astfel, povestește doamna Ritter, neliniștită de indispoziția subită a surorii sale, i-a făcut o vizită ; spre marea ei stupefacție, tînăra văduvă i-a declarat că este perfect sănătoasă și că a pus la cale împreună cu de la Pommerais un șiretlic ; acesta dăduse drumul unui sac cu cartofi să se rostogolească, pentru a lăsa vecinilor impresia că cineva a căzut pe scară. Doctorul elaborase un plan genial care i-ar fi permis tinerei femei să nu mai aibă grijă de bani toată viața. După sfaturile și îndemnurile lui, ea a semnat mai multe asigurări pe viață și acum trebuia să simuleze o boală mortală care să fie confirmată de certificatul medical eliberat de prietenul său. Companiile de asigurare, informate de primejdia unei morți iminente, nu ar fi văzut nici un inconvenient în a accepta propunerea de a transforma asigurarea pe viață într-o rentă viageră cu un vărsămînt lunar de 500 franci ; ele ar accepta aceasta cu atît mai ușor cu cît o boală gravă le-ar determina să plătească renta un timp scurt, față de suma importantă ce ar fi trebuit plătită în cazul decesului. Grație acestei rente, doamna de Pauw ar fi putut să trăiască la adăpostul oricărei griji băneşti.

Indignată, doamna Ritter și-a avertizat sora asupra primejdiilor care le ridică o asemenea comportare. La indignarea sa se mai adăuga neliniștea provocată de știrea existenței testamentului. Ea și-a rugat sora să nu piardă din vedere posibilitatea ca de la Pommerais, în loc de a o sfătui să se prefacă bolnavă, ar putea foarte bine să o omoare pentru a o moșteni. Dar doamna de Pauw, subjugată și fascinată de amantul ei, nu a vrut să țină seama de nimic.

În noiembrie 1863 inspectorul Claude, departe de a-i trece prin cap că toxicologia ar putea fi în măsură să-și aducă o contribuție la elucidarea unor cazuri atît de obscure, jucă fără să vrea — condus mai mult de instinctul său de polițist și de experiența pe care o dobîndise — un rol ce avea să intre în analele criminalistice ; era cel al colaborării unei științe cu poliția. Vizita doamnei Ritter și rezultatele anchetei întreprinse ca urmare a anonimei primite erau argumente convingătoare, astfel încît judecătorul de instrucție Gonet ordonă efectuarea autopsiei doamnei de Pauw.

La 30 noiembrie, adică 13 zile după decesul victimei, sarcina efectuării autopsiei a fost încredinţată lui Ambroise Tardieu, în vîrstă de 46 de ani, profesor de medicină legală la Facultatea de medicină din Paris. Era cazul care avea să-i aducă celebritatea, o celebritate ce va depăşi graniţele lumii medicale, făcîndu-l cunoscut marelui public din numeroase ţări.

Iată ce declară Tardieu în memoriile privind acest caz, publicate în Analele de hygenă, vol. XXII, din 1864 : „Însoţit de asistentul meu Roussin, am efectuat autopsia, la 30 noiembrie 1863. Starea de conservare a cadavrului este atît de bună, încît a făcut uşor constatarea inexistenţei nici celei mai mici leziuni interne sau externe. Corpul este acela al unei femei de circa 40 de ani, care nu indica existenţa unei suferinţe anterioare datorată vreunei maladii cronice. Toate organele interne erau sănătoase. Nici un semn de holeră sau de ocluzie intestinală. S-a descoperit doar un început de sarcină, apreciat la 7—8 săptămîni. În concluzie, pe baza examenului efectuat, s-a ajuns la următoarele constatări :

1. Nu există la femeia de Pauw nici o urmă de boală sau leziuni fie vechi, fie recente, care ar putea, după examenul organelor, să indice o cauză naturală a morţii.

2. Absenţa de leziuni caracteristice şi unele indicii, în special ale tubului digestiv, pot să ne facă să gîndim că moartea ar fi datorată ingerării unei substanţe otrăvitoare.

3. Doar analiza viscerelor ar fi în măsură să furnizeze rezultate concludente din acest punct de vedere. În acest scop au fost prelevate viscerele şi plasate în două bocale noi de sticlă, închise şi sigilate.

Această primă operaţiune terminată a demonstrat încă o dată în plus necesitatea de a se proceda la o cercetare completă asupra circumstanţelor cazului anchetat.

Inspectorul Claude îl arestă pe de la Pommerais şi dădu ordin să i se perchezitioneze casa. Cu acest prilej, au fost descoperite mai multe scrisori de dragoste pe care doamna de Pauw i le trimisese, precum şi o cantitate surprinzător de mare, mai ales la un medic homeopat, de otrăvuri şi medicamente toxice. Stocul se compunea din arsen, stricnină, sublimat corosiv, aconitină, atropină, acid prusic, cianură de potasiu, frunze de digitală şi digitalină.

În ziua de 19 decembrie, inspectorul Claude s-a dus personal la profesorul Tardieu pentru a-i preda otrăvurile și scrisorile de dragoste ale doamnei de Pauw. După zece zile, șeful siguranței, din ce în ce mai impacientat de a cunoaște adevărul asupra acestui caz, aștepta cu nerăbdare rezultatul analizelor chimice.

Iată ce scrie Tardieu : „judecătorul de instrucție Gonet ne-a dat misiunea :

— de a proceda la cercetări chimice și fiziologice pentru a constata prezența în organele doamnei de Pauw sau pe parchetul din camera unde aceasta a murit, a unei substanțe toxice ;

— de a proceda la inventarierea tuturor substanțelor găsite la domiciliul inculpatului ;

— de a cerceta, prin analize chimice, natura și gradul lor de activitate ;

— de a examina cărțile și scrierile sale privind toxicologia ;

— de a face într-un cuvînt toate cercetările și observațiile care ar putea lămuri justiția".

„Am primit toate datele în ceea ce privește piesele aflate la dosar necesare pentru a ne orienta asupra unor aspecte necunoscute încă, în special la corespondența văduvei de Pauw, la depozițiile oamenilor de specialitate și a altor martori care au putut da informații asupra stării obișnuite a sănătății sale și cele privitoare la ultimele clipe înaintea morții".

După descrierile protocolare, Tardieu prezintă în primul rînd un inventar al substanțelor găsite la domiciliul inculpatului. Pentru a oferi o imagine cît mai veridică cititorilor, să urmărim împreună „inventarul morții" găsit la doctorul de la Pommerais ; lungul și minuțiosul inventar cuprindea aproape 900 de substanțe chimice și farmaceutice, în afară de un mare număr de produse și preparate homeopatice ; inventarul constata că inculpatul poseda o cantitate mare de substanțe foarte active, care depășeau în orice caz necesarul obișnuit al unui medic și cu atît mai mult al unui medic homeopat, care nu întrebuințează decît preparate ce conțin substanțe chimice în doze mici, infinitesimale. Printre substanțele active, a căror cantitate ni s-a părut că depășește orice limită rezonabilă, vom enu-

mera următoarele : patru flacoane cu acid arsenios, trei flacoane cu sublimat corosiv, sulfat de cupru 125 g, pulbere de elebor negru 250 g, nucă vomică 250 g, stramonium 250 g, aconit 250 g, coque de Levant 62 g, coloquint 250 g, belladonă 125 g, cucută 125 g, digitală 30 g, acid cianhidric 25%, 30 g, ulei de croton 4 g, clorhidrat de morfină 5 g, stricnină 15 cg ; digitalină şi lista continuă în acelaşi fel.

Facturile casei Menier, care ne-au fost predate, relevă faptele următoare :

1. La 14 octombrie 1861, inculpatul a cumpărat 50 centigrame de digitalină ;

2. la 11 iunie 1862, inculpatul a cumpărat 1 g ;

3. la 19 iunie 1863 inculpatul a cumpărat din nou 2 g.

Total : 3,50 g digitalină, din care au fost găsite numai... 15 centigrame ! Cu alte cuvinte lipsea o cantitate mare. Un consum atît de considerabil este superior oricărei limite, chiar pentru nevoile obişnuite ale unui farmacist, cu atît mai mult ale unui medic. Digitalina este una dintre otrăvurile cele mai violente din cele care se cunosc ; nu se administrează decît în doze de 1 pînă la cîteva miligrame ; în doză de 1—3 centigrame, ea omoară aproape fără greş.

După cum vom vedea, aceste observaţii preţioase, care nu au scăpat spiritului ştiinţific al lui Tardieu, se vor dovedi mai tîrziu determinante în elucidarea cazului. Poate că ar părea exagerată redarea faptelor, dar ea permite să se observe cum unele detalii pot conduce la rezultate valoroase, care nu pot fi egalate de nici o altă cercetare laborioasă.

Cînd inspectorul Claude l-a vizitat pe Tardieu, l-a găsit împreună cu asistenţii săi în plină activitate, în mijlocul laboratorului încărcat de aparate, mişcîndu-se ca nişte umbre printr-un fum greu de acizi ce umplea încăperea. Moralul profesorului şi al colaboratorilor săi era scăzut. Ei efectuaseră toate analizele destinate să descopere urmele de otrăvuri metalice sau vegetale, au supus la reacţii de culoare extractele preparate după metoda lui Stass, fără a reuşi să stabilească prezenţa unei otrăvi cunoscute. Însă, fapt cu totul ieşit din comun, extractele aveau un gust amar atît de pronunţat încît Tardieu era ferm convins că

avea de-a face cu un alcaloid, ale cărui reacţii chimice erau încă necunoscute, şi fusese utilizat pentru a suprima pe doamna de Pauw.

Tardieu nu-şi ascunse nemulţumirea faţă de Claude privitoare la capacitatea redusă de înţelegere pe care poliţia o avea asupra toxicologiei. I se dăduse un cadavru şi se aştepta minuni de la profesor, în timp ce o inspecţie mai minuţioasă a locului crimei ar fi putut avea o importanţă capitală pentru analizele toxicologice ; astfel, resturile de vomismente sau alte urme lăsate pe sol, care de obicei conţin mai multă otravă decît organele corpului, i-ar fi uşurat în mod considerabil sarcina.

După plecarea lui Claude, Tardieu, îngrijorat şi nemulţumit, trecu încă o dată în revistă „colecţia" lui de la Pommerais. Numărul mare de alcaloizi pe care îl avea era atît de neobişnuit, încît savantul, în loc să găsească în aceasta o indicaţie, se simţi cuprins de descurajare. Alături se afla corespondenţa amoroasă care îi părea fără importanţă, căci Claude, cuprins de apatie — datorită faptului că cercetările băteau pasul pe loc — uitase să-i arate cîteva pasaje care l-ar fi putut interesa.

Două zile mai tîrziu, pe data de 12 decembrie, Tardieu abătut de eşecul tuturor încercărilor sale, îşi aminti într-un tîrziu că Stass injecta extractele obţinute în venele unor animale, cu scopul de a identifica alcaloizii descoperiţi prin reacţii biologice. Se decise să-i urmeze exemplu şi, amestecînd extractele obţinute din organele defunctei, injectă o doză de 5 g în vena unui cîine mare, sănătos. Timp de două ore şi jumătate comportamentul cîinelui şi bătăile inimii erau absolut normale. Apoi, subit, animalul începu să vomite şi, slăbit, se întinse pe duşumea ; inima îi bătea neregulat, uneori chiar nu se mai simţea, iar după şase ore şi jumătate, bătăile scăzură la 45. Cîinele, care gîfîia şi părea că se sufocă, începu să-şi revină 12 ore mai tîrziu.

Extractele, a căror acţiune nu era mortală, conţineau — şi Tardieu era acum aproape sigur — o otravă care acţiona asupra inimii.

Savantul inspectă atunci mai atent „comoara" lui de la Pommerais, şi de această dată privirea îi fu atrasă de digitalină. Era vorba de un extract din frunze de digitală a cărui acţiune curativă în bolile de inimă a fost descoperită în anul 1775 de medicul englez Withering (şi studiat în urmă

și de profesorul D. Danielopol). Acest medicament, aplicat în doze mici, dădea rezultate excelente, însă, cînd era administrată în doze mai mari paraliza mușchii inimii și producea moartea. Simptomele produse erau asemănătoare celora care au însoțit boala doamnei de Pauw. Tardieu își dădu seama că de la Pommerais cumpărase 3,5 g de digitalină. iar la percheziție nu au mai fost găsite decît 15 centigrame. Unde se afla restul de digitalină ? Ce întrebuințare îi dăduse de la Pommerais ? Condus de bănuielile sale, savantul se apucă să citească scrisorile doamnei de Pauw. Cîteva săptămîni înainte de moarte, aceasta își informa amantul că luase, după sfatul „unui prieten care nu era medic", puțină „digitalină" pentru a se fortifica. Această mărturie părea cu atît mai extraordinară, cu cît în nici una dintre scrisorile sale, doamna de Pauw nu făcea aluzie la medicamente sau chestiuni medicale.

Tardieu injectă atunci unui al doilea cîine resturile de digitalină găsite la de la Pommerais. Două ore mai tîrziu, animalul nu mai respira. Profesorul reținu simptomele care au precedat moartea cîinelui : vomismente, agitație și în final paralizia mușchiului inimii. Acum, Tardieu nu mai avea nici o îndoială că de la Pommerais folosise digitalina pentru a suprima pe doamna de Pauw și că alegerea sa se fixase în mod special asupra acestei otrăvi, datorită faptului că medicii nu dispuneau încă de mijloacele necesare pentru a depista urmele ei în organism. Și pasajul în care femeia vorbea de digitalină nu era decît o șiretenie. Pentru a se pune la adăpost de bănuieli și pentru a se proteja de o eventuală descoperire a otrăvirii în corpul victimei, medicul îi ceruse amantei sale, sub un pretext oarecare, să menționeze aceasta într-o scrisoare. Dacă ar fi fost acuzat, argumentul era următorul : sărmana femeie luase din greșală și fără să știe iubitul ei, o doză prea mare de digitalină. Se contura astfel scenariul unei crime perfecte.

În acest mod se înlănțuiau concluziile, foarte logice, ale lui Tardieu. Însă savantul știa că convingerile sale personale nu constituiau o probă în fața justiției și își aminti că extractele injectate în sîngele primului cîine nu determinaseră moartea acestuia. Această experiență ar servi probabil acuzatului, care ar fi exploatat faptul că, dacă otrava nu a determinat moartea animalului, nu ar fi putut determina nici pe cea a doamnei de Pauw.

Tardieu a constatat că trebuia găsit un argument cu adevărat decisiv și îi veni ideea să repete experiențele nu pe cîini ci pe broaște care, foarte sensibile la otrăvuri, reacționau — lucru cunoscut — într-un mod asemănător cu omul.

În seara de 12 decembrie, un agent, trimis de inspectorul Claude, îi aduse savantului două pachete, din care unul conținea „o scîndurică de parchet din dormitorul doamnei de Pauw și care prezenta urme de vomisment, iar în celălalt pachet, talaș rezultat din răzuirea locurilor unde căzuseră vomismentele bolnavei". Inspectorul Claude, care rămăsese impresionat și reținuse reproșurile lui Tardieu, a examinat din nou camera în care murise femeia și reușise să descopere unele urme capabile să intereseze pe toxicolog.

În acecași noapte, Tardieu își începu cercetările. „Plecînd de la principiul, scria el mai tîrziu în raportul care avea să fie menționat în toate tratatele de specialitate, că atunci cînd o secreție cade pe parchet, rămîn unele resturi în crăpături. Experții au recoltat cu mai multă atenție urmele, încă umede, lipite de marginea bucății de parchet și au amestecat-o cu praful răzuit de pe suprafața ei. Materialul astfel obținut a fost tratat mai întîi cu alcool, apoi spălat cu apă și lichidul obținut a fost supus evaporării lăsînd pe fundul balonului un reziduu lichid. Tardieu a ales trei broaște și practicînd incizii, le-a scos inimile. Una din broaște a fost lăsată ca martor, în timp ce la cea-de-a doua i-a injectat șase picături dintr-o soluție care conținea 1 cg de digitalină dizolvată în 5 mililitri de apă distilată ; la a treia broască, i-a administrat în același mod 5 g din extractul provenit de la vomismentele culese de pe parchet.

Observațiile notate cu acest prilej erau deosebit de semnificative : în timp ce inima broaștei martor a avut o comportare normală, celelalte două au prezentat simptome identice : după scurgerea primelor șase minute, numărul bătăilor inimii s-a redus de la 42 la 30, uneori chiar la 20 ; după 10 minute, ritmul acesteia a devenit foarte neregulat, nu depășca 15—20 bătăi pentru a se opri definitiv după 31 de minute. Dornic să aibă o certitudine totală, Tardieu a repetat aceste experiențe timp

de 15 zile. La 29 decembrie, a cerut inspectorului Claude să-i furnizeze bucăți de parchet pe care, în mod sigur, nu căzuseră vomismente. Vroia să verifice dacă nu cumva ceara de lustruit parchetul ar conține o otravă al cărei efect să se asemene cu al digitalinei. Cu probele noi primite, el prepară alte extracte, care, injectate la broaște, nu le afecta cu nimic.

Ajuns în acest stadiu, Tardieu își întocmi raportul, în care menționa că doamna de Pauw murise în urma unei otrăviri și că după toate probabilitățile, substanța folosită era digitalina. Dar să-l lăsăm pe Tardieu să-și expună concluziile cercetărilor : „Văduva de Pauw a decedat la 17 noiembrie 1865. Autopsia cadavrului a dovedit într-un mod cert că nu a fost atinsă de nici o afecțiune organică. Creierul, plămînii, inima, cu alte cuvinte organele esențiale vieții erau intacte și, cu toate presupunerile care au avut loc, la această femeie nu s-au produs nici pierderi de sînge interne, nici perforarea stomacului, nici alte leziuni. Acestea sînt faptele care nu pot fi contestate. Adăugăm că, pînă în ajunul morții, doamna de Pauw a fost văzută îndeplinindu-și ocupațiile obișnuite și că a servit masa ca o persoană sănătoasă. Primele simptome grave, pe care le-a avut în noaptea care i-a precedat moartea, au constat în vomismente repetate și imperioase, urmate de o slăbire rapidă a forței fizice. Medicul, foarte competent, care a văzut-o în ultimele clipe ale vieții, doctorul Blachez, a constatat că ea era palidă, foarte agitată, scăldată într-o sudoare rece, plîngîndu-se de o durere de cap insuportabilă ; pulsul era neregulat, cu intermitențe, apoi a devenit imperceptibil ; bătăile inimii, neregulate, încetară pentru o clipă aproape de tot. Blanchez compară aceste simptome cu cele care se observă la oamenii care sucombă de o hemoragie internă, bruscă și abundentă. Nu trebuie pierdut din vedere că aceasta nu era decît o comparație și trebuie să recunoaștem că ea era justă și releva perfect caracterul dominant : acela al unei slăbiri progresive a inimii. Blanchez prin medicația pe care a prescris-o nu s-a preocupat de un singur lucru, de a reanima activitatea inimii.

Este imposibil să nu se remarce că aceste fapte oferă o asemănare frapantă cu ceea ce s-a petrecut în experiențele noastre pe animale supuse la injectarea fie a extrac-

tului provenit din dejecţiile doamnei de Pauw, fie din digitalină.

Pînă aici am rămas pe terenul faptelor perfect stabilite, atît cu prilejul autopsiei cadavrului cît şi prin simptomele observate în ultima parte a vieţii doamnei de Pauw. La aceste fapte pozitive este permis să opunem alte ipoteze, cum ar fi că această femeie a fost bolnavă de mai multe luni de o maladie care i-ar fi provocat în cele din urmă moartea ? Căderea pe scară a doamnei de Pauw ar fi fost, după propriile sale declaraţii, punctul de plecare al bolii. „Căderea, scria ea la 26 septembrie, a fost aşa de groaznică, încît persoana care se afla în vizită la ea şi care a plecat să aducă un medic, a crezut că la reîntoarcere nu o va mai găsi în viaţă. Ea vomita şi scuipa sînge, vomita tot ce lua, chiar apa, era zdrobită şi suferea zi şi noapte, iar cînd doctorul Gaudinot a văzut-o, a găsit-o foarte bolnavă". A doua zi, ea adăuga : „Mă simt doborîtă de suferinţă. Durerile pe care le simt în locul unde am căzut, sînt atît de vii încît nu pot să stau în nici o poziţie". În sfîrşit, mai tîrziu ea va declara că doctorul Nélaton „nu i-ar mai fi lăsat nici o speranţă".

Se află, în toate acestea, mai mult decît exagerarea ; imaginaţia doamnei de Pauw denaturează complet faptele. Cum ar fi putut avea loc o cădere atît de violentă, fără ca să nu fi lăsat nici o urmă sau o urmare gravă. Ea nu a determinat nici fracturi, nici o comoţie, nici întinderi ligamentare sau plăgi externe. Nimeni nu a văzut urmele şi integritatea organelor, constatate cu prilejul autopsiei efectuată atît de minuţios, probează că nici unul din ele nu a fost lezat de acest accident. Nimeni, dealtfel, nu a împărtăşit temerile excesive ale doamnei de Pauw. Doctorul Gaudinot, declara că nu a constatat nici el pretinsele contuzii şi eschimoze, sau tulburări ale stomacului sau ale altor organe şi nu a considerat cazul prea serios ; s-a limitat la prescrierea de cataplasme, băi, şi un regim uşor, şi că de atunci au trecut 3—4 săptămîni fără s-o mai vadă. Cînd, mai tîrziu, a vorbit de o perforaţie posibilă a stomacului, el a comis o eroare, deoarece stomacul examinat la autopsie nu era perforat, însă era o eroare foarte uşor de înţeles şi perfect justificată fiind influenţată de mărturisirile doamnei de Pauw. Nélaton, referindu-se la

medicația prescrisă pentru tulburările gastrice, a declarat, după cum era ușor de prevăzut, că el nu putea să întrevadă un prognostic așa de disperat ca acel pe care îl avea pacienta. În ceea ce privește doctorii Velpeau, Desmoreaux, Danet și Huet, erau toți de acord asupra acestui punct de vedere și considerau că în fapt nu au crezut într-o tulburare serioasă a sănătății. Nu trebuie uitat că acești medici onorabili au examinat-o în vederea unui contract de asigurare și că, așa cum spunea unul dintre ei, societatea ar fi refuzat să o aprobe dacă ar fi constatat că nu se află într-o perfectă stare de sănătate.

Dealtfel, nu este imposibil să nu rămîi convins că doamna de Pauw nu a fost atinsă de boală, că pînă atunci ea s-a simțit bine, nu a fost bolnavă serios, dar avea interes să lase să se creadă într-o tulburare serioasă a sănătății ; ea a exagerat urmările unei căderi și, fără un motiv real, a consultat un mare număr de medici pentru niște dureri nedefinite.

Terminînd acest punct, vrem să facem două remarci : în primul rînd doamna de Pauw era gravidă de circa 2 luni și că începutul sarcinii i-ar fi putut provoca unele deranjamente ale aparatului digestiv ; în al doilea rînd, că ea revine de mai multe ori asupra folosirii, la îndemnul unor surse din afara medicilor, a unor substanțe medicamentoase foarte active, ca acidul prusic și digitalina, ca și cum ar fi avut presentimentul că va deceda cu toate simptomele unei otrăviri cu aceste substanțe.

Concluzii : „Rezumînd experiențele și analizele pe care le-am efectuat, a expunerii și a faptelor, conchidem următoarele :

1. Doamna de Pauw a murit otrăvită.

2. Otrava care a omorît-o este de natura acelora care, provenind din regnul vegetal, pot să nu lase urme caracteristice în organe și nu pot fi izolate prin analiza chimică, însă își fac cunoscută prezența prin efectele produse și sînt decelate prin acțiunea ucigătoare pe care o exercită asupra ființelor vii.

3. Nu am extras numai din materiile vomate de doamna de Pauw pe parchetul camerei sale, ci și din organele supuse analizei, un principiu toxic foarte puternic care, experimentat pe animale, producea efecte analoge

celor resimțite de doamna de Pauw și i-au provocat moartea într-un mod analog.

4. Aceste efecte și această acțiune au o mare asemănare cu cele ale digitalei, și presupunem că doamna de Pauw a sucombat intoxicată cu digitală.

5. Această femeie nu era deloc bolnavă înainte de ziua în care a precedat moartea, pretinsele afecțiuni ale inimii și stomacului pentru care a consultat rînd pe rînd diverși medici, ca și consecințele funeste pe care le-a atribuit unei căderi, în fond lipsite de gravitate, sînt inventii la care ea s-a pretat.

6. Autopsia cadavrului a demonstrat, într-un mod pozitiv, că ea nu a sucombat nici în urma căderii, nici a unei hemoragii interne sau a unei gastroenterite acute sau cronice, nici a unei perforații a stomacului, nici din altă cauză naturală.

7. Printre obiectele foarte numeroase și foarte diverse găsite la domiciliul inculpatului am semnalat o cantitate considerabilă de substanțe otrăvitoare, a căror prezență nu se poate justifica prin nevoile practicii medicale și mai ales a homeopatiei.

8. Printre aceste otravuri, insistăm asupra unor doze considerabile de digitalină cumpărate și în mare parte deja consumate.

Tardieu a prevăzut că apărătorul lui de la Pommerais, doamna Lachaud, avocat pe cît de abil pe atît de instruit, va protesta contra raportului său care, pentru a proba existența unei otrăviri vegetale, evocase rezultatele experiențelor pe animale. Dacă savantul ar fi avut posibilitatea să cunoască un eveniment care s-a petrecut cu 70 de ani mai tîrziu, el ar fi înfruntat atacurile avocatului cu mai multă stăpînire de sine. În 1938, Marie Alexandrine Becker, o văduvă de 59 de ani, acuzată de a fi otrăvit 11 persoane cu digitalină, a fost condamnată de Tribunalul din Bruxelles la închisoare pe viață. Marii specialiști ai vremii au fost în măsură să profite de progresul realizat de știință, după epoca în care a trăit Tardieu.

Heinrich Kiliani și-a consacrat energia și ani de muncă pentru a smulge secretele digitalinei. El a reușit să pună la punct o reacție chimică care constă în colorarea în

albastru indigo a materialelor ce conţineau acest alcaloid, în cantitate mare ; însă această metodă nu putea fi utilizată de toxicologi, căci pentru a ucide un om era necesară o doză infimă de digitalină. Astfel, cu prilejul procesului intentat Mariei Becker, experţii, pentru a proba otrăvirea, au recurs, nu la reacţiile chimice, ci la experienţe pe animale, aşa cum a făcut Tardieu în anul 1863.

Cînd procesul contra doctorului Couty de la Pommerais a început în primăvara anului 1864, Tardieu era singur. El nu s-a înşelat cînd a presimţit fulgerele apărării. Lachaud, vehementă şi patetică, şi-a concentrat toată atenţia asupra metodei utilizate de savant. „Unde este această otravă, spunea avocata, care, după afirmaţiile acuzării, a omorît-o pe doamna de Pauw ? Nu ne-a fost arătată, nu am văzut-o, nu am atins-o. Care este reacţia chimică care a decelat prezenţa sa, colorînd substanţa care o conţinea ?“ Tardieu ştia că este imposibil să aducă o singură probă, care să fie bazată pe reacţii de culoare. Atunci, împins de orgoliu, el a întreprins experienţe care, dacă trebuiau să decidă culpabilitatea sau nevinovăţia, moartea sau viaţa, păreau atît de înşelătoare şi nesigure, că se simţi cuprins de teamă. „Nu este lipsit de logică, chiar grotesc, să încerci să explici la oameni observaţii făcute pe broască ? Chiar cu hectacomba sa de animale moarte, Tardieu nu va ajunge să convingă că inima unei broaşte este identică cu cea a omului. Nimeni nu-l opreşte să-şi prepare extractele şi să le injecteze la broaşte. Însă nici un judecător, nici un jurat nu va crede că corpul victimei conţinea această otravă misterioasă, digitalina. Marii chimişti ştiau că introducerea albuminei în cadavre ar putea forma, sub efectul ei, o otravă care nu are nimic de-a face cu digitalina, însă care ar putea provoca moartea broaştelor ? Expertul nu a prevăzut această posibilitate ? Tribunalul şi juraţii însă se vor opri de a o reţine...“ [1]

Aşa a continuat pledoaria apărării. Totuşi filipica lui Lachaud nu a salvat capul lui de la Pommerais care, recunoscut vinovat, a fost executat la 9 iunie 1864. Avocata a eşuat, căci proba adusă de Tardieu era bazată, nu pe extracte din organe, ci pe vomismentele victimei ; ea a greşit,

[1] Jürgen Thorwald — La grande aventure de la criminologie, 1967, p. 215.

de asemenea, întrucît ideea cea mai genială a pledoariei sale — supoziția în ceea ce privește originea otrăvirilor vegetale în cadavre — apărea atunci ca un fenomen atît de neconceput și neverosimil, încît nimeni nu i-a acordat vreo atenție. Se spunea că ea nu se putea naște decît în spiritul fantezist al unui avocat, care caută cu orice preț argumente pentru a-și apăra clientul.

Medicul asasin

Cerem scuze acelora care ar dori să facă proces de intenție autorului acestor rînduri : la alegerea cazurilor, ne-am condus numai după considerentul de a soluționa pe cele mai ieșite din comun și care au contribuit la progresul științei, constituind baza toxicologiei moderne. Iată deci că vom prezenta un caz în care inculptaul a fost tot un medic, cititorul putînd descifra unele tangențe comune cu cazul doctorului de la Pommerais.

Sîntem în ziua de 13 mai 1882, la Tribunalul Old Bailey din Londra. De foarte multă vreme nu se mai întîmplase ca un proces să fi atras un public atît de numeros. Se judeca cazul în care era inculpat doctorul George Henry Lamson, în vîrstă de 30 de ani, pentru faptul că la 3 decembrie 1881 și-a otrăvit cumnatul, Percy John [1].

Personalitatea acuzatului și faptul că din nou un medic a săvîrșit o crimă folosind o otravă misterioasă au trezit probabil curiozitatea oamenilor.

Fiul unui pastor anglican, Lamson luase parte, în calitate de chirurg, la războiul sîrbo-turc din anul 1876, după care, datorită poate și privațiunilor suferite, a devenit morfinoman. De fapt, din mărturisirile sale nu au reieșit cu claritate împrejurările care l-au condus să practice acest viciu. Întors în Anglia, s-a căsătorit cu o

[1] după Jürgen Thorwald — La grande aventure de la criminologie 1967, p. 227.

tînără domnişoară, rămasă orfană şi care mai avea patru fraţi. Moştenirea posedată de tînăra soţie i-a permis cumpărarea unui cabinet la Bornemouth. Dar cheltuielile mai mari decît posibilităţile sale de cîştig, precum şi sumele necesare cumpărării morfinei, l-au înglodat în datorii. Salvarea i-a venit la timp, prin moartea subită a unuia din cumnaţii săi, Herbert John, care a lăsat moştenire o parte din avere surorii sale şi indirect doctorului Lamson. Acesta nu a rezistat însă mult timp şi, ameninţat de o nouă catastrofă financiară, a fost obligat în anul 1881 să fugă în America. La reîntoarcerea în Anglia, cercul vicios infernal creat de nevoia crescîndă de drog şi lipsa de bani pentru a-l cumpăra, a devenit pentru Lamson, un coşmar continuu.

Cu toate rugăminţile adresate cumnatei sale de a-i împrumuta bani, el fu refuzat şi, instalat la hotelul Nelson din Londra, semna cecuri fără acoperire pentru a-şi putea plăti datoriile. Veni apoi ziua de 3 decembrie 1881, ziua morţii cumnatului său Percy.

Era uşor să se ghicească mobilul crimei, dacă într-adevăr avusese loc o crimă ; Lamson, strivit de datorii, fără un ban în buzunar, ştia că, după moartea lui Percy, soţia sa va moşteni o parte din avere. Circumstanţele decesului acestui tînăr băiat, cu picioarele paralizate, care-şi ducea viaţa într-un fotoliu cu rotile la Colegiul Blenheim din Wimbledon, au fost prezentate pe larg în cursul procesului. Faptele au fost următoarele : la începutul lunii decembrie, Lamson i-a scris o srisoare lui Percy pentru a-i anunţa intenţia sa de a-i face o vizită de rămas bun, întrucît se decisese, împreună cu soţia sa, să se stabilească la Paris ; pe data de 3 decembrie, doctorul Lamson se prezentă la Wimbledon, unde directorul colegiului, profesorul Bedrook, îl primi şi împreună merseră în camera lui Percy, rămînînd de faţă pe tot timpul vizitei. Mărturia depusă de acesta la proces a prezentat o importanţă deosebită în elucidarea anumitor aspecte ale dramei care a avut loc.

La un moment dat, gazda (profesorul Bedrook) a oferit un păhărel de sherry lui Lamson. Doctorul ceru puţin zahăr, sub pretextul că obişnuieşte să consume întotdeauna sherry-ul cu zahăr, şi scoase din servietă un pachet ce conţinea un mic tort pe care îl împărţi în trei părţi

egale, una fiind destinată directorului colegiului, a doua lui Percy și a treia pentru el. Toți trei mîncară prăjitura, după care Lamson scoase din nou din servietă, de astă dată niște capsule micuțe, pe care, arătîndu-i-le directorului, îi spuse că ele conțineau un produs special, inventat în America, destinat să ușureze absorbția unor medicamente prin ameliorarea gustului lor. Adăugă că i-ar face plăcere să i le lase lui Bedrook, care ar putea să le folosească în cazul în care unul din elevii săi ar avea de luat un medicament cu gust neplăcut, cum ar fi de exemplu, untura de pește.

Lamson deschise una din aceste capsule, îi adăugă puțin zahăr și o întinse apoi zîmbind lui Percy : „Arată-ne acum, îi spuse el, cît de ușor se poate lua medicamentul". Dornic să satisfacă dorința cumnatului său și flatat în același timp, băiatul se execută imediat. Lamson se sculă și grăbit își luă rămas bun, motivînd că are o întîlnire urgentă la Londra și că nu vrea să piardă primul tren.

10 minute mai tîrziu, Percy se simți rău ; scuturat de convulsii atît de violente încît colegii săi trebuiau să-l țină cu forța în pat, tînărul părea că se sufocă. Medicul colegiului, doctorul Berry și confratele său Little priveau neputincioși la progresul bolii. La ora 9,30 durerile se accentuară. Băiatul tremura de frig și avea senzația că cineva îi smulgea pielea de pe corp. Suferințele au ajuns atît de insuportabile la un moment dat, încît doctorul Little îi făcu o injecție cu morfină. La ora 11,20, după cîteva ore de chinuri groaznice, Percy își dădu sufletul.

Autopsia, practicată imediat de teama unei boli contagioase care ar fi putut contamina elevii școlii, efectuată de doctorii Bond, Berry și Little, nu a permis descoperirea nici unei afecțiuni organice care să poată explica decesul, afară de o ușoară congestie pulmonară. După părerea doctorului Bond, o singură presupunere ar părea posibilă : otrăvirea cu ajutorul unui alcaloid. Bănuielile, date fiind circumstanțele, se îndreptară de îndată asupra lui Lamson. Boala nu se declarase imediat după plecarea sa și după absorbția unei capsule misterioase ? La 4 decembrie, inspectorul Fuller examină camera defunctului și luă cu sine resturile de prăjituri, sherry-ul și zahărul. Inspectorul Butcher de la Scotland Yard, care primise sarcina să-l

aducă pe Lamson, nu putu să constate decît că acesta plecase cu adevărat în Franţa. În aceeaşi zi un farmacist, care citise în ziar circumstanţele morţii lui Percy, se prezentă la poliţie. Fiind preparator la farmacia „Allen and Harbury" situată pe Lombard Street, şi-a adus aminte că a vîndut, pe data de 24 noiembrie, 2 g de atropină lui Lamson, care, pentru a putea obţine acest toxic, s-a legitimat. Preparatorul a verificat că Lamson figura în anuarul medicilor practicieni. Subintendentul şef Williamson, informat de această circumstanţă, trimise imediat pe sergentul Moser la Paris, pentru a aresta pe fugar. Însă, mai înainte ca Moser să fi ajuns la Paris, Lamson, reîntors la Londra, îşi făcu apariţia — spre stupefacţia lui Butcher — în birourile Scotland Yard-ului. Doctorul declară că, indignat de insinuările presei, el s-a reîntors în Anglia spre a-şi dovedi nevinovăţia. Aflat în mod vizibil sub efectul morfinei, el părea foarte excitat. După arestare, Butcher descoperi în valiza sa o carte ştiinţifică în care se descria acţiunea pe care o exercitau otrăvurile vegetale asupra organismului uman.

În Anglia, examenele toxicologice, chiar şi experienţele efectuate de către „patologişti" şi medici legişti, se făceau în aceea vreme pe baza autorizaţiei procurorului. În general se încredinţa aceste analize medicilor legişti sau profesorilor de chimie specializaţi în problema otrăvurilor. De această dată, au fost desemnaţi Dupré şi dr. Thomas Stevenson. Succesorul profesorului Alfred Taylor după anul 1878 la spitalul Guy, doctorul Stevenson, fiul unui fermier din Yorkshire, era cunoscut ca un conservator încarnat, care se ţinea departe de orice noutate. Deşi folosea aparate învechite, se făcuse remarcat, în cursul cîtorva procese de otrăvire, prin exactitatea muncii şi îşi adusese cu succes aportul la soluţionarea mai multor cazuri deosebit de complicate.

La 8 decembrie Stevenson şi Dupré au supus analizei resturile prăjiturii, sherry-ul şi zahărul şi, urmînd procedeul lui Stass, au preparat extracte din ficat, rinichi, vezică, splină, stomac şi conţinutul acestuia. Reacţiile chimice indicau prezenţa în aceste materiale a unei slabe cantităţi de morfină ; foarte neînsemnată pentru a provoca moartea, ea provenea — aceasta era explicaţia dr. Stevenson — de la injecţiile făcute de dr. Little. În schimb, ex-

tractele nu prezentau nici cea mai mică urmă de atropină care, după declarațiile farmacistului, a fost vîndută lui Lamson. Stevenson, cunoscut pentru extraordinara sa capacitate de a recunoaște otrăvurile după gust, s-a decis atunci să recurgă la această veche metodă de identificare, care i-a permis să constate prezența aconitinei. În timpul cînd el a făcut această descoperire nu știa încă faptul că „preparatorul" de la farmacia „Allen and Harbury" a venit din nou la Scotland Yard, pentru a rectifica declarația sa : la 24 noiembrie el vînduse lui Lamson nu atropină ci 2 g de... aconitină !

Utilizînd, fără să obțină vreun rezultat, toate procedeele chimice destinate să descopere alcaloizii, știind că nu se cunoaște încă un reactiv capabil să evidențieze aconitina, Stevenson a urmat exemplul lui Tardieu. Injectă deci la cîțiva șoareci albi aconitină, iar la alții extracte făcute din organele lui Percy. După 30 de minute, toți șoarecii, atît cei din prima categorie cît și cei din a doua, au murit avînd simptome asemănătoare, dintre care cel mai frapant era starea de agitație. Abia termină Stevenson această experiență, cînd înțelese greșeala pe care a făcut-o „preparatorul farmaciei" cînd a făcut prima sa declarație. Întrucît aconitina se vindea sub forme foarte variate, toxicologul a reînceput cercetările, utilizînd de astă dată produsul preparat la farmacia „Allen and Harbury". De astă dată, simptomele manifestate de șoareci erau absolut identice. Stevenson a demonstrat de asemenea că era foarte ușor de introdus cîteva miligrame de otravă în capsulă, apoi de a se adăuga, sub privirile martorilor, puțin zahăr cu scopul de a se masca gustul specific al acestui alcaloid. La 11 mai, în a patra zi a procesului Lamson, Stevenson și Dupré au prezentat toate aceste probe tribunalului.

Imediat după depoziția lor, Montagu Williams se adresă lui Stevenson pentru a-i pune o serie de întrebări precise. Asistența care, încordată, urmărea fiecare din cuvintele sale, nu a sesizat încă intențiile avocatului atunci cînd, interogatoriul terminat, el a pronunțat această frază : „Sînteți absolut convins că ați găsit în corpul lui Percy John o otravă vegetală și afirmați că victima a decedat în urma otrăvirii cu aconitină ?"

Stevenson făcu un semn că da.

„În calitate de om de știință, continuă Williams, dumneavoastră trebuia să urmăriți îndeaproape progresele făcute de știință. Și cu toate acestea mi se pare (și constat că aceasta este surprinzător) că nu ați auzit vorbindu-se de recenta descoperire făcută de savanții italieni, care a produs o foarte mare senzație printre toxicologi. Este deci de presupus că dumneavoastră nu cunoașteți rezultatele acestor chimiști, care au dovedit în mod incontestabil că, în cadavrele oamenilor, care nu au absorbit niciodată medicamente pe bază de alcaloizi, se dezvoltă, sub acțiunea descompunerii, substanțe alcaline, care reacționează în același fel ca și otrăvurile vegetale. Nu știți că aceste substanțe au fost confundate de toxicologi în Italia cu otrăvurile vegetale și a condus la concluzia unui omor acolo unde nici o crimă nu fusese comisă ?

Fiecare frază din acest discurs dezvelea puțin cîte puțin scopul urmărit de Williams. Și arma pe care o utiliză în această luptă părea atît de surprinzătoare și nouă, încît era ascultată de asistență cu neîncredere și dezorientare. Căutînd un mijloc susceptibil de a înlătura probele expertului, avocatul se adresase unui toxicolog londonez tot atît de celebru ca Stevenson, profesorul Tildy. Acesta urmărea foarte conștiincios progresele realizate în domeniul toxicologiei, progrese pe care confrații săi le ignorau adesea. Tildy cunoștea înclinațiile conservatoare ale lui Stevenson și el pariase că eminentul său coleg nu era la curent cu descoperirea substanțelor alcaline în cadavre. A sfătuit deci pe Williams să le prezinte în fața tribunalului.

La sfîrșitul secolului trecut, problema alcaloizilor din cadavre a reținut mult timp atenția savanților care se ocupau cu toxicologia. Despre ce era vorba ? Una din dificultățile importante care se ivesc în caracterizarea unei otrăviri cu alcaloizi constă în prezența în cadavre, mai ales în cele intrate în putrefacție, a unor substanțe bazice care posedă mari analogii chimice și fiziologice cu alcaloizii vegetali.

Faptul formării a numeroase baze organice în cadavru, sub influența putrefacțiilor, la un om sănătos sau bolnav, este admisă astăzi în unanimitate de către toți oamenii de știință.

Profesorul Armand Gautier a împărțit aceste baze organice numite alcaloizii cadaverici, în două clase : acelea care provin ca urmare a putrefacției numite ptomaine (de la cuvîntul *ptoma* = cadavru, în limba greacă) și acelea care iau naștere la ființa vie, în profunzimea țesuturilor, numite leucomaine (de la *leucoma* = albuș de ou).

La sfîrșitul secolului trecut ptomainele au prezentat o mai mare importanță față de leucomaine. În timp ce acestea din urmă se formau într-o mică proporție la omul viu sau la cel mult cîteva ore după moarte, ptomainele luau naștere după moarte, apăreau în toate expertizele, însoțind toate substanțele extrase, mascînd sau jenînd reacțiile și prezentînd unele caractere asemănătoare unor otrăvuri de origine vegetală.

„Fără a prejudicia concluzile, se remarcă deja complicațiile care pot surveni într-o analiză chimică, datorită prezenței acestor substanțe. Se vede astfel diminuînd gradul de certitudine al unei expertize și toxicologia, dacă nu este anihilată, rămîne totuși cu prestigiul scăzut. Consecințele acestei stări de lucruri pot fi enorme și otrăvirile, care tind să diminueze în fiecare an, pot spori într-o proporție înspăimîntătoare", scria în anul 1888 A. Chapuis, un reputat toxicolog. El adaugă : „Noi am văzut că, pînă în 1850, din zece otrăviri judecate la tribunale, nouă erau datorate arsenului. Marsh realizează aparatul său, iar delincvenții își dau seama că chimia este în posesia unui mijloc care permite să evidențieze cea mai infimă urmă de otravă ; de îndată criminalii renunță la utilizarea unui toxic așa de primejdios pentru ei și se aruncă asupra fosforului, care era la îndemînă sub formă de chibrituri.

Toxicologia, într-un moment de răscruce, este salvată de Mitscherlich (1794—1863) care a făcut pentru *fosfor* ceea ce Marsh făcuse pentru arsenic. Ce au realizat Marsh și Mitscherlich pentru otrăvirile minerale, Stass, Dragendorff etc. au realizat pentru alcaloizi și otrăvurile de origine vegetală, mărturie fiind afacerile celebre a lui Bocarmé, Palmer, Castaing etc.

Justinus Kerner a publicat în anul 1817 un memoriu privitor la salamul otrăvitor și expunea cercetările întreprinse asupra unor alimente devenite toxice, ca urmare a putrefacției. În 1882, Gaspard și Stick au constatat toxicitatea extractelor cadaverice injectate subcutanat unui animal. În anul 1827, în urma analizei unor brînzeturi otrăvitoare, Hunnefeld a constatat prezența unor substanțe toxice.

În anul 1856, fiziologul danez Panum arată că materiile putrede conțin o otravă extrem de activă.

În 1865, chimistul Marquardt a reușit să extragă din corpul unor persoane moarte din cauze naturale, substanțe alcaline care, lucru straniu, se asemănau cu unele otrăvuri vegetale, cum este *conicina*. Aceste substanțe aveau mirosul urinii de șoarece și produceau, sub acțiunea acidului fosfomolibdenic, un depozit de cristale galbene, similare acelor de conicină. De atunci numeroși oameni de știință — Henner, Schweninger, Müller, Raison, Weidenbaum, Schmitz, Bergmann, Schmiedeberg, Zueler, Sonnenschein etc. — pentru a nu aminti decît o parte — s-au preocupat de studierea substanțelor denumite alcaloizi cadaverici sau ptomaine.

În timp ce aceste experiențe se continuau la Paris și în marile capitale europene, un farmacist italian, Francesco Selmi, profesor de chimie la Facultatea din Bologna, a făcut să progreseze considerabil cunoștințele privind alcaloizii cadaverici. Rezultatul cercetărilor sale le-a publicat în anul 1878, în cartea intitulată „Asu-

pra ptomainelor şi alcaloizilor cadaverici şi importanţa lor pentru toxicologie".

Selmi menţionează, printre altele, două cazuri criminale în care experţii chimişti au fost induşi în eroare de către ptomaine. Într-unul din acestea, toxicologii, chemaţi să autopsieze corpul generalului Gibbone, mort subit în sudul Italiei, descoperiră în organele acestuia urme de *delfinină* (alcaloid vegetal). Unul dintre servitorii generalului a fost bănuit de uciderea acestuia. Numai absenţa unui mobil convingător a contribuit la decizia tribunalului de a cere lui Selmi să procedeze la un nou examen ; acesta constată că extractele din organele defunctului produceau, sub acţiunea unor agenţi chimici, efecte asemănătoare celor pe care le producea delfinina ; însă atunci cînd se injecta broaştelor o doză de delfinină pură, iar în altă parte extract de organe, el remarcă în simptomele animalelor o diferenţă esenţială : inima broaştelor înceta să mai bată în ambele cazuri, însă sub efectul delfininei ea se oprea în diastolă, în timp ce sub efectul extractelor se oprea în sistolă. Această constatare determină pe Selmi să reia reacţiile chimice care i-ar fi permis să stabilească cu exactitate diferenţa dintre alcaloidul delfinină şi extractul incriminat. El a descoperit în final că delfinina produce un depozit foarte caracteristic sub acţiunea hiposulfitului de aur şi sodiu, în timp ce extractele nu produceau nici un depozit. Selmi a tras concluzia că generalul Gibborne nu a fost victima unei otrăviri, însă după moarte, s-au format în corp alcaloizi cadaverici.

Cu acest prilej, înaintă la 6 decembrie 1877 un memoriu Academiei de ştiinţe din Bologna în care el demonstra :

1) că stomacul persoanelor care au sucombat de o moarte naturală conţin substanţe care se comportă, în contact cu reactivii, ca nişte alcaloizi vegetali ;

2) că aceste produse nu sînt nici creatină, nici creatinină şi nici tirozină ;

3) că se regăsesc produse analoge în alcoolul care a servit la conservarea preparatelor anatomice.

Aceste concluzii au ridicat, după cum era natural, o serie de obiecţiuni. Alcaloizii, extraşi din cadavre de Selmi, nu proveneau oare din materialele vegetale rămase în tubul digestiv ? nu au fost introduşi sub o formă medicamentoasă oarecare în timpul vieţii ? Şi controversele au continuat pe acest ton.

Lucrurile se găseau în acest stadiu, cînd Selmi, în memoriul pe care l-am menţionat, a tranşat problema, anunţînd că prin putrefacţia albuminei pure, conservată la adăpost de acţiunea aerului, a obţinut doi alcaloizi, unul fix, altul volatil.

Dar lui Selmi, datorită numai hazardului, i-a revenit un rol important şi într-un alt caz. Decesul la Cremona a unei văduve cu numele de Sonzogno, a deşteptat bănuieli, fapt care, la 12 zile după moarte, a determinat pe judecătorul de instrucţie să ceară medicilor şi chimiştilor din oraş să facă autopsia şi analizele necesare. Acestea au descoperit urme de morfină. Însă lipsa unui mobil al presupusei crime a condus pe magistraţi să ordone o a doua expertiză. De această dată, ea a fost efectuată de toxicologii

din Milano și Brescia. Raportul menționat : „corpul conține un alcaloid, dar acesta nu este morfină". Selmi, chemat să arbitreze acest diferent științific, a recurs la reacții chimice care efectiv lăsau să se creadă prezența morfinei. Însă testul lui Pellagri — absolut negativ — și comportarea broaștelor cărora le injectase o doză de morfină la unele iar la altele extracte din organele defunctei, au împrăștiat îndoieli : corpul văduvei conținea un alcaloid cadaveric, ale cărei reacții chimice au condus pe experți la concluzii false.

Profesorul Selmi descoperise deci posibilitatea ivirii unor grave erori într-un domeniu care pînă atunci părea că dispune de baze solide. Fiecare concluzie a unui toxicolog, în ceea ce privește existența într-un cadavru suspectat a unei otrăvi vegetale, putea de acum înainte să fie motiv de achitare. Descoperirile lui Selmi și ale celorlalți savanți privind alcaloizii cadaverici și mai ales sursa de erori care se pot ivi în anumite cazuri, se răspîndi în lumea științifică provocînd o mare consternare.

Această incertitudine o exploată Montagu Williams, cînd, la 11 mai 1882, bombarda pe Stevenson cu întrebări în fața unui public cufundat într-o tăcere absolută. După un timp, asistența înțelese că toxicologul englez cunoștea superficial lucrările efectuate în alte țări și mai ales cele privind „alcaloizii animali". Nesigur, expertul mărturisi : „da, cîțiva savanți europeni pretind că alcaloizii cadavrelor reacționează în același fel ca otrăvurile vegetale, însă el, Stevenson, nu a auzit vorbindu-se de Selmi, nici nu a citit lucrările sale, căci nu cunoaște limba italiană". În continuare Montagu spuse : „Doctorul Stevenson trebuie să fie de acord că tezele toxicologilor europeni, asupra asemănării între „alcaloizii cadavrelor" și otrăvurile vegetale, corespund realității ; el trebuie să fie de acord că o ptomaină poate foarte ușor să aibă un gust asemănător cu al aconitinei".

Strîns de întrebări, expertul se refugie în afirmarea că în cursul vieții sale practicase numeroase autopsii, însă în nici una dintre ele nu a întîlnit un „alcaloid de cadavru" cu adevărat toxic ; personal, nu a căzut niciodată pe o substanță al cărei gust se aseamănă cu cel al aconitinei ; departe de el orice intenție de a contesta știința colegilor săi de pe continent, însă credea că este de datoria lui să subilinieze că, ansamblul problemei, împănate cu incertitudini, era „sub judice".

Controversa cu Stevenson îl lăsă pe Montagu Williams foarte satisfăcut : făcuse să planeze în sala tribunalului în-

doiala care domnea în lumea toxicologilor şi reuşi să redreseze situaţia, foarte compromisă, a clientului său. După acest reviriment, se aştepta cu un mare interes pledoaria sa din 13 mai.

Această pledoarie a durat pe tot parcursul şedinţelor din zilele din 13 şi 14 mai. De la început Williams a ştiut să emoţioneze asistenţa ; întorcîndu-şi privirea ca o lamă de cuţit către juraţi, el le spuse : „Vă amintesc că doctorul Stevenson a admis că problema formării alcaloizilor în cadavre rămîne deschisă. Ori dumneavoastră pronunţîndu-vă asupra soartei inculpatului, veţi trebui să luaţi o poziţie în privinţa acestei controverse ştiinţifice. Trebuie să vă gîndiţi bine la aspectele acestei probleme. Dacă efectiv alcaloizii se formează în cadavre, cred necesar să precizez că, în cazul prezent, s-au scurs şase zile între deces şi autopsie. În aceste condiţii puteţi admite în mod sigur că moartea lui Percy John a fost provocată de aconitină ? Orice analiză onestă a elementelor acestei afaceri trebuie să ţină seama de ceea ce este sigur şi de ceea ce rămîne subiect de incertitudine. Înainte de a ajunge la concluzia unei otrăviri cu ajutorul aconitinei, care ar fi provocat sfîrşitul nefericitului Percy, mi se pare necesar să elimin toate îndoielile. În acest caz, probele sînt cu adevărat incontestabile ? Dat fiind această dilemă, nu trebuie mai curînd să fie pronunţată singura concluzie echitabilă şi anume „lipsa de probe suficiente ?“

Este dificil de stabilit dacă Montagu Williams credea real în posibilitatea de a salva pe acuzat. El ştia că alte probe — lăsînd deoparte concluziile toxicologilor — erau zdrobitoare pentru Lamson. Totodată rechizitoriul procurorului trebuie să demonstreze clar cît de profundă era îndoiala pe care reuşise Williams s-o semene în auditoriul prezent în sală.

„Vi s-a spus, declară procurorul Herschell adresîndu-se juraţilor, că rezultatele experienţelor medicale şi ştiinţifice prezentate sînt de domeniul speculaţiilor. Toţi acei care împărtăşesc acest punct de vedere, ne oferă posibilitatea de a distruge nepedepsit viaţa unui om. Criminalului nu i-ar mai rămîne decît să aleagă o otravă necunoscută şi el va fi sigur că scapă de pedeapsă...“ Acest apel a lui

Herschell amintea surprinzător strigătul de disperare lansat cu 60 de ani în urmă de către procurorul francez Broe, în afacerea Castaing.

La 14 mai, după 45 de minute de deliberare, juriul a recunoscut pe Lamson vinovat şi judecătorul Hawkins a pronunţat condamnarea la moarte. După cum avea să se ştie mai tîrziu, juriul s-a condus la pronunţarea sentinţei doar pe probele rezultate în timpul anchetei şi le-a respins pe cele furnizate de toxicologi.

Patru zile mai înainte de a fi executat, Lamson şi-a recunoscut vinovăţia.

Acest proces senzaţional, cunoscut în lumea întreagă, a avut marele merit de a arăta că toxicologia mai avea încă de făcut progrese importante.

Un caz neobişnuit

Nu totdeauna lupta pentru adevăr a ieşit victorioasă. Partizanii săi, oamenii de ştiinţă, au fost luaţi uneori prin surprindere, iar mijloacele de care dispuneau nu le-au permis să învingă obstacolele ivite în stabilirea vinovaţilor. Iată un caz care ilustrează, din nefericire, cele de mai sus [1].

Tribunalul din Sena a intentat proces numitului Rochette, bănuit de uciderea soţiei sale cu *colchicină*. Vom împrumuta din actul de acuzare detaliile ce se referă la simptomele avute de soţia lui Rochette în timpul ultimelor zile ale vieţii, mijloacele prin care acuzarea gîndea că Rochette îşi procurase colchicina şi raţiunile care îl determina să întreprindă acest gest.

Rochette, pînă la vîrsta de 16 ani a fost angajat la diverse ferme din ţinutul său natal, apoi a urmat meseria de croitor. În anul 1871 a venit la Paris, iar la 21 septembrie 1872 s-a căsătorit cu Marie-Emilie, care locuia îm-

[1] Chapuis A., Precis de toxicologie, Paris, 1888, p. 694.

preună cu mama sa. După 1 an de la căsătorie s-a angajat ca muncitor la un fabricant de flori artificiale și în 1876 a reușit să posede un mic atelier. Afacerile au mers ceva mai greu la început, apoi au început să prospere, ca pe urmă, în anul 1884, să înregistreze o înrăutățire ca urmare a efectelor crizei economice care afectase întreaga Europă în acea perioadă. Din căsătorie au rezultat doi copii, o fetiță și un băiețel.

Cu începere de la 1 ianuarie 1881, soții Rochette s-au stabilit la Noisy-le-Sec. Starea sănătății doamnei Rochette era în general satisfăcătoare ; înaltă și robustă, suferise de cîteva boli pe care le-a trecut cu bine ; în ultima vreme avea doar cîteva afecțiuni fără prea mare importanță : o cuperoză a feței și o eczemă, care nu puteau să-i pericliteze viața și, mai mult, nici o clipă nu și-a întrerupt activitatea în gospodărie. În dimineața zilei de duminică, 24 februarie 1884, femeia resimți pentru prima dată niște tulburări misterioase, care aveau s-o doboare după numai 13 zile și care constau din vomismente și o diaree rebelă.

Soțul era plecat la Paris, în vizită la soacra sa, unde, fiind invitat la masă, lăsă să-i scape cîteva fraze crude și profetice, care pe moment i-au produs o mare mîhnire, dar care mai tîrziu au avut darul să-i trezească unele bănuieli : „Fiica ta este terminată !“ Și în timp ce soțul îi prevedea o moarte apropiată, medicul care o vizitase pe doamna Rochette în zilele de 3, 4 și 5 martie, avu impresia că simptomele provin de la o tulburare gastrică, fapt care i se păru fără gravitate.

Pe ziua de 5 martie o găsi într-o stare relativ bună, așa încît, nemaifiind cazul s-o vadă zilnic, își anunță intenția să revină abia pe ziua de 9 martie. Dar, fapt surprinzător, a doua zi, la 6 martie orele 8 dimineața, medicul fu chemat urgent la căpătîiul bolnavei. După o masă ușoară, aceasta a fost cuprinsă de vomismente cu aspect bilios. Medicul îi prescrise o poțiune calmantă, dar la plecare, soțul, plin de îngrijorare, îi ceru deslușiri privitoare la natura și gravitatea maladiei. Medicul pronunță cuvîntul „dispepsie“, pe care Rochette oarecum stînjenit de neștiința sa, îl rugă să-l scrie pe un petec de hîrtie, după care îl mai întrebă

dacă nu cumva boala este mortală. „Nu, îi răspunse medicul, afară de cazul apariției unor complicații neprevăzute".

În timpul aceleiași zile, mama bolnavei veni să-și vadă fiica, ale cărei vomismente nu mai încetau. „Am senzația, îi spuse mamei sale, că simt un fier roșu care mă arde pe piept ; tot ce beau, are gust de fiere". Speriată, mama vru să rămînă pentru a-și îngriji fiica bolnavă, dar Rochette se opuse cu îndîrjire, luînd asupra lui această sarcină.

Ceea ce este curios, după mărturia unei vecine, este destăinuirea pe care Rochette i-a făcut-o cu acest prilej, cînd s-a exprimat astfel : „S-a terminat cu ea, cred că nu va mai rezista încă o noapte". Spre deosebire de Rochette, medicul a făcut o remarcă total opusă : „Este drept că boala prezintă o oarecare gravitate, însă nici-o primejdie n-o amenință. Vă garantez că doamna Rochette se va face bine".

În timpul nopții de 6 spre 7 martie medicul a fost din nou chemat urgent : diareea și vomismentele au crescut în intensitate și în plus, au apărut o serie de simptome noi : răcirea corpului și rărirea bătăilor inimii.

Situația s-a menținut așa în tot timpul zilei de 7 martie cînd fratele bolnavei cu soția au venit să-și vadă ruda. Aspectul pe care-l prezenta doamna Rochette era acela pe care îl are un cîine care gîfîie, după ce a alergat pînă la epuizare. Dorind să-i dea ceva de băut, au fost împiedicați de soț, care nu știa cum să facă să se debaraseze de ei. Spre seară, bolnava a intrat în comă, iar sfîrșitul s-a produs cu puțin înainte de orele 11.

A doua zi, pe data de 8 martie, medicul de circumscripție venit să constate decesul nu a fost în măsură — atît din întrebările puse mamei defunctei care era prezentă, cît și din consultarea rețetelor medicale întocmite de confratele său — să-și facă o părere asupra cauzelor morții. A fost deosebit de frapat de insuficiența explicațiilor care i-au fost furnizate, de evoluția rapidă a bolii și mai ales de absența soțului, care, i s-a spus că plecase la Paris. Cu acest prilej i-a fost prezentată o foaie de hîrtie pe care

medicul curant scrisese „dispepsie". S-a gîndit că poate acesta a vrut să disimuleze sub această expresie o afecțiune ereditară a stomacului, sau poate cu scopul de a nu speria familia. În cele din urmă a specificat pe certificatul de deces, nu fără a adăuga și semnul întrebării, că moartea s-a datorat unei „strangulări a esofagului". Pe de altă parte, medicul care a îngrijit-o pe doamna Rochette, a declarat mai tîrziu că moartea pacientei sale i s-a părut foarte stranie și că ipoteza unei otrăviri corespundea cu simptomele observate.

După ce a avut loc înmormîntarea, a doua zi, Rochette își anunță fără nici un menajament soacra că are intenția să se recăsătorească ; trei zile mai tîrziu îi ceru mîna uneia dintre tinerele lucrătoare din atelierul său.

Bănuielile mamei victimei începură să prindă contururi în ziua de 21 septembrie 1884, zi în care, din întîmplare, ea întîlni un vechi lucrător, care fusese mulți ani salariat în atelierul de confecționat flori a lui Rochette ; acesta îi relată că în timpul maladiei fiicei sale, patronul l-a trimis la o farmacie din Paris cu o rețetă care i-a fost refuzată, întrucît a părut suspectă farmacistului, fiind vorba de o otravă extrem de puternică.

Date fiind toate aceste circumstanțe, după lungi ezitări ce au durat aproape un an, rudele moartei s-au adresat organelor de justiție. Judecătorul de instrucție A. Guillot, primind sesizarea, a dispus ca Brouardel, Pouchet și Ogier să efectueze de îndată autopsia precum și examenul toxicologic, pentru a stabili dacă decesul femeii Rochette trebuie să fie atribuit unei cauze naturale sau unei otrăviri ; totodată să examineze o rețetă falsă întocmită de numitul Lochette pentru a i se elibera colchicină de la farmacie și să verifice dacă doza prescrisă era în măsură să provoace moartea ; li se mai cerea să precizeze dacă colchicina ar putea, în cazul unei otrăviri, să scape controlului toxicologic și să fie utilizată în scopuri criminale.

Pe data de 20 ianuarie 1885, are loc exhumarea cadavrului, care este transportat la morga din Paris, în aceeași zi efectuîndu-se și autopsia.

Demn de remarcat este faptul că medicii au fost surprinși de gradul de conservare al cadavrului, cu totul ieșit

din comun, care părea îngropat numai de 3—4 zile. Autopsia a fost astfel considerabil ușurată, și ea nu a permis să se găsească în corpul doamnei Rochette nici-o leziune care să conducă la atribuirea morții unei cauze naturale. Analiza chimică însă a relevat în organe existența unui alcaloid, prezentînd reacțiile colchicinei.

Durata maladiei doamnei Rochette, simptomele remarcate de către doctorul Cogniat (vomismente, diaree, răcirea corpului, neregularitatea și scăderea pulsului și în final moartea în colaps) prezentau cea mai mare analogie cu intoxicația cu colchicină, descrisă în lucrarea lor de Ollivier, Bergeron și Denoux de Savignac. Se poate trage deci pe bună dreptate concluzia : „ipoteza unei otrăviri cu colchicină este bazată pe reacțiile puse în evidență în organele victimei și pe simptomele observate care coincid cu cele descrise în literatura medicală."

Ajuns în acest stadiu se părea că procesul va evolua către un deznodămînt sigur, cu condamnarea soțului victimei. Lucrurile au luat însă o turnură neașteptată și aceasta, datorită unei greșeli inexplicabile a judecătorului de instrucție.

Dar, să revenim la acuzat. Profesia îl familiarizase pe Rochette cu utilizarea unor produse chimice, printre care unele foarte otrăvitoare, care aveau în același timp și proprietatea de a contribui la obținerea unor culori necesare florilor artificiale, pe care le confecționa în atelierul său. Fără să fi studiat chimia, cel puțin sub aspect teoretic, Rochette dobîndise cunoștințe practice suficiente, mai ales în ceea ce privește otrăvurile vegetale, care aproape că nu lăsau urme în corp.

Este de presupus că acuzatul s-a gîndit să facă uz de o asemenea otravă ; s-a stabilit că joi 28 februarie, sosind la Paris, a încredințat lucrătorului Antoine o foaie de hîrtie redactată sub forma unei rețete medicale, concepută astfel : „Colchicină cristalizată, 1 g în patru pachete ; de dizolvat un pachet într-un litru de limonadă și de băut trei pahare pe zi ; în plus să se aplice cataplasme cu făină de in pe piept în fiecare seară. 28.02.84. Semnat : Guillaume.

„Sînteți grăbit" l-a întrebat lucrătorul pe Rochette ? „Nu", i-a răspuns acuzatul, ai timp suficient să faci rețeta

pînă diseară. Ea a fost eliberată de medicul care mi-a văzut soţia în dimineaţa aceasta şi care i-a prescris-o". În acelaşi timp Rochette i-a mai făcut recomandarea lucrătorului său să nu meargă la farmacistul de la care cumpăra de obicei medicamentele şi alte droguri necesare profesiei sale, şi care vindea mai puţin scump, ci la un alt farmacist, dîndu-i în acest scop şi adresa. Cînd s-a prezentat cu reţeta, Antoine a fost nevoit să-i explice farmacistului că doctoria era destinată soţiei patronului său. Cu toate lămuririle date, farmacistul a refuzat să execute ordonanţa, pe care a păstrat-o, „medicul este sau nu măgar, sau s-a înşelat ; nu o voi elibera decît după ce îi voi scrie".

Într-adevăr, a scris la Noisy-le-Sec unde nu exista de altfel nici un medic cu numele de Guillaume şi bineînţeles că scrisoarea i-a fost returnată cu menţiunea : „necunoscut". Rochette nu a părut deloc tulburat de refuzul farmacistului relatat de lucrătorul său. „Foarte bine, spuse acesta dacă nu o face el, o va face altul". A doua zi, spre surprinderea lucrătorului i-a spus acestuia că a făcut reţeta la farmacia din Noisy-le-Sec, fapt care l-a surprins pe lucrător, întrucît acuzatul, cu cîtăva vreme mai înainte, îi spusese că nu se găseşte acest produs la farmacia din localitate, ea fiind foarte prost aprovizionată.

Spusele lui Rochette s-au dovedit neadevărate ; farmacistul din localitate nu i-a eliberat niciodată acuzatului colchicină. Ancheta nu a reuşit să stabilească de unde şi-a procurat inculpatul acest toxic. În ceea ce priveşte reţeta din 28 februarie, aceasta a fost păstrată de farmacistul din strada Salomon-de-Caux, care a pus-o la dispoziţia autorităţilor.

Interogat prima oară, Rochette a luat expresia unui om surprins, apoi — după ce a citit cu o vizibilă tulburare reţeta care i-a fost arătată şi despre care şi-a dat seama că constituie o probă capitală a culpabilităţii sale — a răspuns că nu ştie ce era aceea. Fiind adus martor lucrătorul său Antoine, cît şi o expertiză grafologică prin care i se dovedea că reţeta a fost scrisă de mîna sa, dîndu-şi seama că orice perseverare de negare nu ar mai avea nici o şansă, şi-a schimbat complet atitudinea, strigînd : „Ei bine ! da, eu sînt acel care a scris această reţetă pentru că aveam nevoie

de colchicină. Eu l-am trimis pe Antoine s-o procure întrucît îmi era necesară la prepararea vopselurilor de flori. Mi s-a spus că aceasta ar permite nuanţarea culorilor".

Spre surprinderea generală, procesul s-a încheiat cu achitarea inculpatului.

O crimă perfectă?

În încheiere vom relata un alt caz petrecut la sfîrşitul deceniului al treilea, în capitala Angliei. Este vorba de o otrăvire criminală tot cu un alcaloid, aconitina, cunoscut prin extrema sa toxicitate chiar în doze infime (vezi „Medicul asasin"). Folosit de unele triburi pentru otrăvirea suliţelor în scopul de a se apăra de animalele sălbatice, *aconitina* a mai fost denumită *„ucigătoarea de pantere"*.

Doctorul Trapp se găsea în faţa unei mari dileme : pe de o parte avea legături cu o infirmieră extrem de frumoasă şi mult mai tînără decît soţia sa, iar de pe altă parte, datoriile creşteau de la o zi la alta, ca un bulgăre de zăpadă rostogolit la vale. Moartea soţiei sale ar fi fost soluţia la care însă nu putea să se aştepte ; ar fi moştenit o avere importantă, de care deocamdată nu putea dispune şi mai ales i-ar fi putut permite să se căsătorească cu amanta sa. Ideea începu să-l obsedeze, la început fără să aibă curajul s-o pună în practică ; cu timpul, presat mai ales de capriciile amantei şi speriat la gîndul să n-o piardă, începu să caute soluţii. După examinarea mai multor proiecte se decise să recurgă la otravă pentru a suprima pe cea care stătea în calea planurilor sale.

Cunoscînd proprietăţile extrem de toxice ale aconitinei şi mai ales faptul că, în doze infime poate provoca moartea, şi că numai printr-o întîmplare (dacă ne referim la perioada cînd s-a petrecut cazul) poate fi pusă în evidenţă în corpul victimei, s-a hotărît să treacă la acţiune.

Planul a fost studiat şi regizat pînă în cele mai mici amănunte, dînd dovadă de o ingeniozitate pe drept cuvînt

diabolică, capabilă să-i ofere un alibi 100%, cu alte cuvinte să fie o crimă perfectă.

Cu prilejul unei vizite la laboratorul de farmacologie al facultăţii de medicină, profitînd de o clipă de neatenţie a unui coleg de şcoală, care era asistent, a sustras, din borcanul aflat în raft, o cantitate oarecare de aconitină. Întors în cabinetul său, a dizolvat-o în puţină apă, aspirînd lichidul într-o seringă pe care şi-a ţinut-o pregătită într-un sertar. Acum aştepta momentul prielnic să treacă la acţiune. Acesta nu a întîrziat să se ivească chiar în zilele următoare, cînd, împreună cu soţia, au fost invitaţi la o recepţie dată de nişte cunoscuţi. După masă s-au oferit fructe printre care şi struguri. Fiind vară şi cald, doamna Trapp a ieşit pe terasă ; soţul a ales un ciorchine de strugure şi, retrăgîndu-se într-un ungher şi asigurîndu-se că nu este observat, a scos seringa şi a injectat soluţia de aconitină în boabele colorate în rubiniu, după care s-a întreptat spre soţia sa oferindu-i strugurele. Mai mult, îi alegea el boabele rubinii ca fiind cele mai gustoase, în timp ce el, din cînd în cînd, mînca cîte o boabă obişnuită, care nu primise înţepătura fatală. Totul a durat cîteva minute, după care s-a retras, lăsîndu-şi soţia pe terasă în compania unui amic care se ivise între timp. Împreună cu un grup de cunoscuţi, s-a aşezat la o masă de joc. Efectul otrăvii nu a întîrziat să se menifeste şi biata femeie a murit în mai puţin de trei sferturi de oră, fără ca cineva să bănuiască realitatea.

A urmat scenariul obişnuit : moştenirea şi căsătoria cu infirmiera. Şi poate că adevărul nu ar fi ieşit niciodată la iveală, dacă, într-un moment de sinceritate, nu i-ar fi mărturisit actualei soţii fapta sa, motivînd-o ca un suprem sacrificiu făcut pentru ea. Pentru moment, aceasta nu a divulgat teribilul secret, temîndu-se să nu fie şi ea implicată. Dar doctorul Trapp, după cîţiva ani, şi-a luat o nouă amantă începînd să-şi neglijeze soţia. Au urmat scene violente, cu ameninţări de ambele părţi. Soţia terorizată de frică de a avea soarta predecesoarei sale, a declarat totul la Scotland Yard.

Procesul intentat doctorului Trapp nu a produs vîlva obişnuită în asemenea situaţii, oamenii fiind preocupaţi de evenimente mult mai grave, căci norii celui de al doilea război mondial se adunau pe cerul Europei. Într-un mo-

ment de deprimare el şi-a recunoscut vina şi a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă. Şi-a sfîrşit zilele cu prilejul unui raid al aviaţiei germane, cînd cîteva bombe au căzut pe închisoarea în care îşi ispăşea pedeapsa..

Aceasta este relatarea unei crime aproape perfecte...

Otrăvitoarea din Austria[1]

Epilogul cazului pe care îl relatăm a avut loc în anul 1938. Parcurgerea pieselor din dosar îţi produce şi astăzi o senzaţie copleşitoare de oroare.

Martha Lowenstein n-a avut decît 14 ani cînd bogatul şi bătrînul Fritsch s-a îndrăgostit de dînsa. Pleoapele ei cu gene lungi şi negre, privirea-i strălucitoare şi mersul molatec, fascinau pe bărbaţi, deşi era încă un copil. Părul roşu şi ochii verzi, alături de o conformaţie matură a corpului, adăugau ceva diabolic acestei graţii indolente.

— E atît de blîndă, spunea mama ei, încît nu ar fi în stare să facă rău nici unei gîngănii !

— Blîndă şi înşelătoare ca o apă liniştită — va rosti în sala tribunalului din Viena, 30 de ani mai tîrziu, procurorul oraşului.

Doamna Lowenstein nu a stat mult pe gînduri şi a dat-o de soţie pe frumoasa Martha bătrînului Fritsch. Bărbatul nu s-a bucurat prea mult de tînăra sa soţie. După un an el a murit, în urma unui cancer la stomac — cel puţin aşa s-a bănuit la vremea respectivă — fiind îngrijit cu devotament de soţia sa. Bătrînul a binecuvîntat cerul că ochii i-au fost închişi de o fiinţă atît de tînără, în jurul căreia plutea atîta bunătate. Îşi făcuse de altfel testamentul în favoarea ei.

Doamna Lowenstein, fiica ei şi întreaga familie şi-ar fi terminat zilele în bogăţie, dacă, datorită urmărilor primului război mondial, plasamentele făcute la diverse bănci nu s-ar fi depreciat. Sfîrşitul războiului le-a găsit în situaţia cînd au trebuit să ia totul de la început.

[1] Realitatea Ilustrată, nr. 600, p. 22, 1938.

După acele zile febrile, care au urmat semnării tratatului de la Trianon, Martha a făcut cunoştinţă la Viena cu locotenentul Marek. Ea împlinise 30 de ani, în timp ce tînărul ofiţer nu avea decît 23. În ciuda aceste diferenţe, o patimă nebună îl leagă de tînăra femeie.

„Epoca ofiţerilor s-a terminat" i-a spus Martha soţului său într-o zi, înebunită de luxul pe care-l etalau în jurul său îmbogăţiţii de război. Pentru tine meseria armelor nu prezintă nici un viitor. Dacă vrei să mă asculţi, comerţul şi afacerile sînt cele care prezintă acum interes".

Marek, o fire docilă şi mai ales subjugat de farmecele femeii pe care nu vroia s-o piardă, şi-a dat demisia şi s-a dedicat furniturilor pentru armată. A cîştigat bani mulţi, dar nu suficienţi spre a satisface pe Martha şi familia ei.

La îndemnurile repetate ale soţiei, Marek a început să se ocupe cu electrificarea satelor, dar lipsit de cunoştinţe şi experinţă avea să înregistreze numai eşecuri. — Nu te pricepi la afaceri — îi spuse Martha. Priveşte în jurul tău pe toţi cum cîştigă bani mulţi. Nu eşti bun de nimic. Lasă-mă pe mine să fac eu ce ştiu. Şi a făcut...

După cîtăva vreme, „inginerul" Marek a fost găsit în grădina casei, zăcînd, cu piciorul aproape rupt de la genunchi avînd alături un topor însîngerat. A fost dus în nesimţire la spital. Cînd şi-a revenit a spus că a umblat neatent cu toporul, încercînd să doboare un copac.

Ancheta avea să stabilească că, cu cîteva zile înainte de accident, Marek se asigurase contra accidentelor la Compania Anglo-Danubiană pentru frumoasa sumă de 400 000 dolari. 400 000 dolari era o sumă pe care puţini o aveau. Compania de asigurări bănuind că este vorba de ceva necurat la mijloc, îl învinui că s-a rănit intenţionat şi îi intentă un proces.

Afacerea se schimba în rău pentru cei doi soţi. Expertiza medicală a arătat că bărbatul — sau complicele său — s-a lovit de cinci ori cu toporul, ca să-şi facă rana mai îngrozitoare. În acest moment o ziaristă reputată, Karin Michaelis, se gîndi să facă o vizită soţiei celui care stîrnise atîta vîlvă. Martha o întîmpină cu un zîmbet blînd şi trist.

„S-a spus, se plînse ea, că bărbatul meu m-a luat de pe stradă, că l-am înşelat întotdeauna, că am voit să ascund faptul că este mai tînăr decît mine, că eram cheltui-

toare și că din această pricină l-am îndemnat să devină escroc. Nimic nu-i adevărat, doamnă, totul este minciună, sîntem oameni cinstiți..."

Martha avea un accent calm și totodată patetic. Ochii ei mari, verzi, subliniau în mod neobișnuit declarațiile sale. Karin Michaelis fu convinsă și începu o campanie de presă, spre a dovedi nevinovăția celor doi soți. Se porniră polemici : unele ziare acuzară pe medicii experți de a fi fost cumpărați de către compania de asigurări ; au fost numiți contraexperți, care găsiră pe Martha la căpătîiul soțului ei ; aceștia, impresionați de farmecul aparte al femeii, au scris că accidentul a fost autentic.

Procesul a făcut senzație și Viena întreagă se înghesuia în sala de ședință, spre a vedea pe frumoasa „vrăjitoare" cu părul roșu. Compania de asigurări fu condamnată să plătească 240 000 dolari lui Marek, dar aceasta izbuti să nu achite decît o mică parte din această sumă. Un an mai tîrziu, Marek a murit de un cancer la stomac (așa s-a consemnat în foaia de deces eliberată de medicul cartierului).

Doi ani mai tîrziu, o prietenă intimă a Marthei pe nume Felicitas, muri de un cancer la stomac (din cîte s-a crezut) și aceasta lăsă prin testament văduvei Marek, o asigurare pe viață de 5 000 șilingi.

A trecut un an, o mătușe bătrînă a Marthei a murit de cancer de stomac (același diagnostic !). La rîndul ei, a lăsat prin testament mica ei avere nepoatei sale.

Au mai trecut trei ani. Trăsăturile Marthei Marek s-au mai înăsprit, dar ochii ei păstrau farmecul lor straniu. Pe stradă, cînd o întîlneau, bărbații nu mai spuneau despre dînsa : „Cît este de frumoasă !" ci : „Cît de frumoasă trebuie să fi fost !".

Cochetăria femeii a pierdut acel aspect nebunatic, care înfrumusețează tinerețea. Dar cerințele ei sînt acum ca regretele unei femei care nu înțelege să se resemneze cu îmbătrînirea. În jurul ei, cercul adoratorilor s-a tot rărit așa încît, în fața oglinzii, a rămas numai o amintire a ceea ce a fost.

Împreună cu fetița ei Johana, în vîrstă de 12 ani și Alexandru, de 4 ani, se stabilește la Mödling, o localitate micuță și plină de farmec situată la 30 km de Viena. Este timpul în care monstrul ar putea să aibă remușcări ; vîrsta și cei doi copii ar fi putut s-o determine la aceasta. Dar

există ființe bolnave, dominate de nebunia distrugerii — așa cum avea să consemneze autorul acestor relatări, martor ocular al procesului — care se asmute împotriva tuturor, străini și rude, dușmani și prieteni. În acele lungi stări de prostrație în care Martha Marek cădea uneori, ea a conceput planuri ascunse, groaznice pe capul copiilor. Delirul ucigaș, ținut ascuns în adîncurile ei, iese la lumină. Martha Marek își cheamă copii și-i strînge în brațe cu o pasiune bolnăvicioasă, dar în acești ochi verzi, imenși, care tulbură prin lumina lor, copiii nu pot ghici lupta unei femei cu o fiară, zbuciumul ei contra unui monstru. Supuși, ei se strîng lîngă acest sîn veștejit, lîngă această inimă pierdută care era a mamei lor.

Dar în lupta Marthei Marek cu ea însăși, instinctul răului învinge. În viața ei apare un bărbat, un om tînăr, nepăsător și veșnic în căutare de bani. O bucurie oribilă a cuprins-o pe femeia de 50 de ani cînd a văzut pe mica Johanna jucîndu-se cu acest nou „tată" care îi va servi la cumplita ei combinație.

Deznodămîntul dramei a fost rapid. Într-o bună zi, Johanna se stinse de o boală de stomac, după ce a vomitat o noapte întreagă. Cu puțin timp înainte doamna Marek încheiase o asigurare pe viață, pe numele copilului și în favoarea ei.

Martha s-a mutat și s-a instalat într-o vilă de la marginea Vienei, împreună cu iubitul ei, un bărbat cu zece ani mai tînăr decît ea, Jeno Neumann. A trecut vremea cînd bărbații făceau orice nebunie spre a procura banii necesari fanteziilor ei ; acum Martha este aceea care trebuie să lege prin cadouri pe bărbatul iubit. Banii de la asigurarea micei Johanna fură repede cheltuiți.

Într-o zi vila Marthei fu jefuită. Dar și vila era asigurată împotriva furtului. Societatea de asigurări făcu o anchetă și descoperi curînd că jaful fusese aranjat de Martha și de Neumann. Magistratul instructor își aminti de procesul senzațional al mutilării voluntare a lui Marek. Se străduí să reconstituie viața văduvei în timpul ultimilor zece ani ce se scurseseră și constată, spre surprinderea sa, că de patru ori societățile de asigurare plătiseră Marthei : după moartea prietenei ei Felicitas, moartă de o boală de stomac ; după moartea mătușei Suzane, moartă de o boală de stomac ; după moartea micei Johanna moartă de o boală

de stomac ; după jefuirea vilei ! Iar Marek, singurul care prin moartea sa nu plătise, decedase și el la rîndul său în urma unei boli de stomac ! Coincidențele erau prea izbitoare și bătrînul magistrat a cerut de urgență o anchetă minuțioasă.

Se procedă la exhumarea cadavrelor și autopsia lor. Asemănarea simptomelor prezentate înainte de moarte de cele patru presupuse victime — dureri stomacale violente, vărsături și icter — cît și evoluția rapidă a bolii, conducea la ideea unei otrăviri. Toxicologul însărcinat cu găsirea otrăvii nu bănuia cîte dificultăți avea să întîmpine. Un prim progres care se înregistră fu acela cînd se stabili că era vorba de un toxic mineral. Dar care era acesta ? Rînd pe rînd ieșiră din cauză arsenul, mercurul și plumbul ; nici una dintre toxicile cunoscute nu-și manifesta prezența. Primul indiciu care avea să conducă la descoperirea toxicului a fost prilejuit de exhumarea bătrînului Fritsch. Cadavrul acestuia era de culoare albastră ; ori din cîte se știe, sărurile de cupru determină apariția acestei colorații. Și totuși cuprul nu era prezent deși, în proba cu flacăra, apărea culoarea verde. Cercetările fură reluate de la început, reținîndu-se numai acele metale care colorau flacăra în verde. În cele din urmă s-a ajuns la *taliu*.

Acesta este un element descoperit în anul 1861 de către Crooks și Lamy în deșeurile rămase de la fabricarea acidului sulfuric, luînd numele de la banda de culoare verde caracteristică spectrului său. Efectele toxice ale taliului erau cunoscute ca și simptomele, care corespundeau întocmai cu cele prezentate de victimele ucigașei. Aceasta își procurase otrava de la o drogherie ; era vorba de un preparat folosit la distrugerea șoarecilor. Administrat la om chiar în doză mai mică de 1 g, sarea de taliu este mortală.

Ancheta a fost lungă și anevoioasă. Otrăvitoarele nu mărturisesc niciodată, mint cu cinism și discută la infinit sau cad într-o mutenie totală. Tot așa a fost și în cazul văduvei Becker, din Liège. Martha își începuse cariera macabră la frageda vîrstă de 14 ani. Dar acuzata nu mai are farmecul neliniștitor de altădată. Pleoapele veștejite ascund frumoșii săi ochi verzi, era atît de extenuată de șederea în închisoare, încît, contrar uzanțelor, i s-a îngăduit să se așeze în timpul interogatoriului.

Citirea actului de acuzare a durat aproape trei ore. Procesul s-a prelungit timp de patru zile. Frescele marei săli a tribunalului din Viena au fost acoperite cu draperii negre. Nici o femeie nu a fost admisă să asiste la dezbateri, în afară de două. Jurații au răspuns „da" la toate întrebările. Martha Marek a fost găsită vinovată de uciderea prin otrăvire a primului soț, Fritsch, a celui de al doilea, Marek, a prietenei sale Felicitas, a mătușei Suzana și a fiicei sale Johanna. Pentru toate aceste crime este condamnată la moarte, prin tăierea capului cu securea. La opt zile după pronunțarea sentinței, recursul fiind respins, în zorii zilei a fost decapitată în curtea închisorii din Viena.

Interogatoriul nu a mai avut loc

De cîteva ori pe zi brigada „antidrog" se năpustește ca un fulger asupra cartierului Kenkenhof din Amsterdam. Zona drogurilor este constituită dintr-un patrulater format din baruri, hoteluri, camere de închiriat și mansarde, ale cărui colțuri sînt King's Club, restaurantul chinezesc Long Beach, barul Haarlem și hotelul l'Empreur. Din furgonul cu celule, oprit în mijlocul străzii sau parcat chiar lîngă trotoar, coboară 4—5 agenți în civil, cu obișnuita haină de ploaie care camuflează pistoalele. Șeful brigăzii este un ofițer inflexibil, pe care negustorii și consumatorii de droguri, în majoritate foarte tineri, l-au supranumit „San Antonio", neînfricatul inspector al unei celebre serii de romane polițiste. Este adevărat că, de cînd a fost invadat de pletoși, acest patrulater din plin centrul Amsterdamului îți dă senzația că te afli la Istambul în timpurile lui Pierre Loti. Negustorilor de false covoare de Smirna și vînzătorilor de mărunțișuri, li s-au adăugat de cîtva timp aceste „hoarde" de tineri nomazi, mulți în trecere spre Nepal și India, spre Maroc sau Orientul Mijlociu.

Wim van Mappes este numele adevărat al lui San Antonio, un polițist capabil și ambițios căruia îi surîde o frumoasă carieră. De doi ani a fost transferat de la secția

criminală la secția antidrog. Este un post de invidiat, spun colegii săi care nu au reușit să se evidențieze încă.

Van Mappes se află în biroul său, concentrat asupra unui dosar. Brusc sună telefonul. Este patronul unui mic restaurant aflat pe Hoogstraat care îl anunță precipitat că o tînără, o oarecare Martine, a fost găsită moartă în toaleta restaurantului său. Tînăra a murit imediat — avea să constate polițistul ajuns la fața locului — după injecția cu heroină făcută de un prieten de 18 ani, în timp ce o prietenă de 14 ani, și ea intoxicată (dar într-o măsură mai mică), stătea de pază la ușă.

Van Mappes era la curent cu tot ce se întîmpla, dar pe atunci urmărea alte obiective : să descopere sursele traficului, să aresteze pe marii patroni din umbră și să distrugă rețeaua.

„Primăvara se anunța «caldă» la Amsterdam" ; „Amsterdam a devenit un oraș cald". Respectivele aprecieri nu sînt culese din Buletinele meteorologice ; ele aparțin unor cronicari. „Faptele diverse" figurează în presa olandeză și au fost inspirate de o „reglementare de conturi", despre care se afirmă că au luat o amploare în stilul celor de peste ocean. Nu este un fapt banal : patru morți și doi răniți, iată sinistra operă a celor peste 40 de gloanțe de pistol mitralieră și de Mauser, trase în seara zilei de 25 aprilie, din ușa micului bar „Kota-Radja" asupra persoanelor aflate înăuntru. Totul n-a durat decît 30 de secunde și, pînă ce lumea din apropiere să-și dea bine seama de ceea ce s-a întîmplat, cei trei autori s-au îndreptat calmi, cu armele ascunse din nou sub bluzoanele de piele neagră, cu gulerul ridicat și avînd ochii ascunși îndărătul unor ochelari de soare, spre marginea trotuarului unde-i aștepta un BMW-sport, cu care s-au făcut nevăzuți.

Dar de fapt care dintre victime a fost ținta veritabilei băi de sînge ? Punîndu-și întrebarea — pentru a putea eventual împiedica o nouă răfuială — inspectorul Van Mappes și-a concentrat cercetările pentru stabilirea persoanelor vizate, în jurul a două nume : Joseph Meltzer și Albert Graaf, restul din cei uciși sau răniți neplătind decît pentru faptul că s-au aflat în bătaia gloanțelor.

Binecunoscuți poliției și unul și celălalt ca aparținînd lumii interlope din Amsterdam, ambii erau, după cît se

pare, implicați în niște „afaceri" foarte dubioase chiar și pentru această lume. Cu un an în urmă, mai precis la 15 martie, în cartierul Heiligeplein, a avut loc un dublu asasinat, trăgîndu-se asupra unui Opel. S-au lansat în legătură cu aceasta două versiuni : una că Meltzer pusese la cale o „cursă", iar alta că el însuși se aflase la volanul mașinii și, neatins, a dispărut ; în acest caz nu era mai puțin suspect, întrucît în asemenea situații scapă doar cel pe care intenționat nu vrei să-l omori. Cît îl privește pe Graaf, el a fost arestat în luna ianuarie, dar pus imediat în libertate după interogatoriu, „din lipsă de probe" și de astă dată existînd suficiente motive de suspiciune contra gangsterilor drogului. Căci și Meltzer și Graaf făceau parte dintre cei ce s-au „reprofilat în pas cu timpul", lăsînd pe seama altora, mai mărunți, traficul de țigări americane și chiar de aur, „racketul" barurilor și al caselor de toleranță, sau ocupîndu-se de ele doar „în completare". Și, odată cu drogul, apetitul „afacerilor" a devenit mai mare, dar și competiția mai dură, conflictele mai grave. Sau, cum spunea unui ziarist olandez cu nostalgie un bătrîn gangster din Amsterdam, „drogul este, domnule, cel ce ne-a stricat mediul".

Graaf, în vîrstă de 62 de ani, a avut în beciurile poliției o discuție cu inspectorul van Mappes ; ce au vorbit atunci cei doi nu a fost consemnat în nici un raport sau proces verbal. După aceasta, Graaf a fost eliberat după cum arătam mai sus, din „lipsă de probe".

Inspectorul van Mappes era bucuros : firele pe care le ținea strîns în mînă conduceau în același loc. Tînăra găsită moartă în restaurantul de pe Hoogstraat își procurase drogul de la „organizația" ce plasa marfa și în umbra căreia domnea un oarecare Frans Tulpplein.

În arestul secției de poliție, Graaf se învoise să denunțe pe caidul (șeful) celei mai mari rețele de traficanți de droguri din Olanda. Cine era acesta : Frans Tulpplein. Prețul informației era eliberarea sa. Era bătrîn și promisese că se va retrage din „afaceri". Sfîrșitul îl cunoaștem : bănuit că a trădat, a fost lichidat cu rafale de pistol-mitralieră în timp ce-și sorbea whisky-ul în barul „Kota-Radja".

Van Mappes începu să adune date cît mai amănunțite despre Frans Tulpplein. Povestea acestuia se asemănă cu

aceea a multor delicvenţi internaţionali, care în cele din urmă, au păşit pe calea crimei.

Frans este fiul unei familii olandeze sărace şi dezmembrate. Nesuportînd atmosfera încărcată de acasă, Frans fuge. Este prins şi readus de poliţie la părinţi, dar fuge din nou. Este arestat de poliţia belgiană pentru vagabondaj şi ajunge la şcoala de corecţie. Din 1962 a început să fure maşini ; pînă în anul 1965 este implicat în 37 de astfel de furturi. Începe să bea şi să fumeze marihuana. Este trimis la dezalcoolizare. Şi în cele din urmă încearcă să înjghebeze o bandă care avea ca scop traficul cu droguri ; tineretul olandez se dovedea un consumator fervent.

Pe scurt, van Mappes, cu ajutorul unui informator, este prezentat, bineînţeles deghizat, lui Tulpplein, sub pretextul a fi un reprezentant al mafiei americane, dornic să achiziţioneze o cantitate mare de heroină şi haşiş. Şi cum aceste operaţii se fac fără martori, van Mappes reuşeşte să-l atragă în cursă pe Tulpplein şi să-l aresteze, conducîndu-l în cele din urmă la sediul poliţiei.

Fără să-i lase timp de gîndire, mizînd pe factorul surpriză, la nici o jumătate de oră de la reţinerea acuzatului, a dat ordin să fie adus în birou pentru a fi supus interogatoriului. Ce au discutat cei doi nu se va şti niciodată. Un singur lucru se poate reconstitui : în timp ce inspectorul răsfoia atent dosarul pe care-l avea în faţa sa, Tulpplein a scos pe furiş o fiolă şi cu un gest brusc a spart-o sub nasul poliţistului. Inspectorul van Mappes simţi că nu-i mai ajunge aerul şi brusc duse mîna la gît... acesta fiind ultimul său gest. Cuprins de un tremur spasmodic, se prăbuşi de pe scaun. Căzu cu faţa pe birou, se chirci, apoi înţepeni ca fulgerat de un atac de apoplexie. Totul s-a petrecut în mai puţin de trei minute. Era mort.

Calm, fără să se grăbească, Frans Tulpplein a mai aşteptat cîteva clipe după care a deschis uşa biroului şi, cu o expresie ce trăda surpriza, începu să strige ajutor. Uşile birourilor vecine se deschiseră şi ocupanţii lor îşi făcură intrigaţi apariţia. Tulpplein le explică precipitat că în timp ce purta o discuţie cu inspectorul van Mappes, acestuia i s-a făcut pe neaşteptate rău şi a leşinat. Trebuia chemat un medic. Cînd, în sfîrşit sosi medicul de serviciu, acesta

nu a avut altceva de făcut, decît să constate că van Mappes era mort, datorită unui atac de cord. Tulpplein fu liber să părăsească sediul poliţiei, dat fiind că nu i se putea imputa ceva ! Taina interogatoriului fusese luată în mormînt de van Mappes.

La doi ani de la această întîmplare, Tulpplein recurse din nou la „metoda" sa. Unul din locotenenţii săi, italian de origine, încerca pe ascuns să-l înlăture. Trebuia dată o lecţie pentru menţinerea prestigiului şi disciplinei în sînul „organizaţiei". Tulpplein se gîndi să ofere o masă colaboratorilor săi, folosindu-se de acest prilej pentru a-şi pune planul în aplicare. S-a întîmplat ca „italianul", circumspect şi bănuind că se poate aştepta la ceva, a observat gestul patronului şi l-a izbit peste mînă, dejucîndu-i intenţia. În îmbulzeala care s-a produs în local, s-a strecurat afară şi s-a dus drept la poliţie. Tulpplein a fost arestat şi la percheziţia făcută s-a găsit asupra sa o tabacheră ce conţinea într-un compartiment nişte perle de sticlă umplute cu acid cianhidric.

Ancheta a reuşit în cele din urmă să stabilească modul de a proceda al criminalului precum şi recunoaşterea că el este autorul morţii inspectorului van Mappes. Procedeul lui Tulpplein era bazat pe aplicarea unor cunoştinţe amănunţite din diverse domenii. În primul rînd *acidul cianhidric anhidru* are punctul de fierbere la 26° C, fiind deci extrem de volatil la temperatura obişnuită. Respirat într-o concentraţie mare, provoacă moartea în cîteva secunde, datorită blocării centrului respirator bulbar. Doza aflată într-o perlă găsită asupra lui Tulpplein avea o dublă proprietate : pe de o parte era suficientă pentru a produce moartea, atunci cînd era eliberată sub nasul victimei dar, pe de altă parte, era prea mică pentru a mai lăsa urme în organism, mai ales în cazul cînd expertiza toxicologică se făcea după un timp. Perlele de sticlă erau confecţionate după principiul „lacrimei Batawiçe" şi prin spargere nu lăsa în urmă decît un praf fin de sticlă ce se împrăştia în toate părţile, iar acidul cianhidric rămas în atmosferă sub formă de urme, avea mirosul mascat prin adaosul de apă de colonie. Amintim că lacrimile Batawice se formează atunci cînd lăsăm să cadă sticlă topită în apă. Se formează

lacrimi din sticlă, care, în momentul în care rupem vîrful, se prefac într-un praf fin.

Inspectorul van Mappes a făcut două greşeli inadmisibile, care aveau să-l coste viaţa. Prima : nu a comunicat nimănui motivele reţinerii lui Tulpplein, şi mai mult, cu prilejul interogatoriului acesta a înţeles că van Mappes nu avea nici-o probă materială la dosar care să-l acuze. A doua greşală : interogatoriul a decurs fără martori. În sfîrşit s-ar mai putea adăuga faptul că percheziţia suspectului a fost superficială.

Procesul lui Tulpplein nu a avut loc. Acesta a fost împuşcat cu prilejul unei încercări de evadare.

Am considerat necesar să redăm acest caz pentru a scoate în evidenţă greşelile făcute de inspectorul de poliţie van Mappes, pe de o parte, iar pe de altă parte că nu s-a acordat atenţia cuvenită morţii sale, căci nimeni nu se aştepta la o crimă chiar în localul poliţiei.

Metodele moderne de analiză — cromatografia în gaz şi spectroscopia în infraroşu — ar fi condus desigur la descoperirea toxicului ; nu au fost folosite pentru că investigatorii au fost luaţi prin surprindere, iar ingeniozitatea criminalului era mare, ieşită din comun.

Dar oare cîţi inspectori şi comisari de poliţie au avut şansa de a ieşi la pensie cu mulţumirea că au rezolvat unul sau altul din cele mai oribile dosare de crime ? Aşa cum menţiona un cunoscut reporter într-una din cărţile sale : „cercetînd arhivele Interpolului, ale Scotland Yardului şi a nu mai puţin faimoase instituţii de pe Quai des Orfevres, m-am convins că această satisfacţie nu este împărtăşită decît rareori pînă la capăt".

„Probabil că este imposibil să-i pedepseşti pe toţi răufăcătorii lumii — îmi spunea cu regret un bătrîn comisar vest-german, dar merită să încerci..." Este ceea ce încearcă — ceas de ceas, clipă de clipă, în fiecare zi sau noapte — oamenii de ştiinţă înfrăţiţi cu lucrătorii poliţiilor din întreaga lume. Şi adeseori, după cum am văzut în această carte, aceştia reuşesc.

În încheierea acestui caz vom prezenta pe scurt un altul, petrecut în anul 1967 şi care, din punctul de vedere al administrării toxicului, prezintă unele asemănări. Ceea ce frapează şi de această dată este ingeniozitatea şi inso-

litul care caracterizează modul de procedare. Vom reda cîteva extrase din dosar.

Declarațiile lui Hans Müller, în prezent condamnat la moarte la Köln, au făcut posibilă lămurirea uneia dintre cele mai curioase crime petrecute după cel de al doilea război mondial, al cărei caracter neobișnuit o face fără precedent în analele criminalistice. Implicațiile care le-ar fi putut avea, vîlva produsă de mobilul crimei au determinat ca cercurile oficiale să fie rezervate în a dezbate cazul, fapt care a făcut ca, în ultimă instanță, însăși presa să dispună de prea puține informații pe care să le prezinte publicului cititor. Așa cum a reușit să stabilească un reporter al unei reviste vest-germane de mare tiraj, se pare că există totuși probe că mărturisirile acestui periculos criminal sînt în deplină concordanță cu faptele și că în cele din urmă s-a reușit să se dezlege un caz care a produs o mare bătaie de cap unora dintre cei mai reputați criminaliști vest-europeni.

La 13 august 1967, ziarul „Algemeines Tagesblatt" publica sub titlul „o crimă în împrejurări misterioase" următoarea cronică : „În ultimele 24 de ore, în orașul nostru (Köln n.a.) s-a petrecut un caz de omucidere ieșit din comun. Noaptea trecută, către orele 23,35, un anumit Johannes Bernhard Grimm, în vîrstă de 33 de ani, a adus un necunoscut la secția de urgențe a spitalului Neuenhof. Doctorul de gardă a constatat că se afla în stare foarte gravă, în comă. Necunoscutului deși i-au fost date îngrijirile necesare, a sucombat în scurt timp.

Grimm a declarat că l-a găsi în nesimțire, lungit de-a lungul trotuarului, pe latura stîngă a domului. După ce l-a strigat de mai multe ori, văzînd că nu primește nici un răspuns, Grimm l-a scuturat, dar necunoscutul era inert de parcă ar fi fost mort. Atunci a chemat ambulanța care l-a transportat la spital.

Necunoscutul a fost identificat după un permis de conducere, de altfel singurul document pe care-l prezenta asupra sa. Era un cetățean italian pe nume Vincenzo Galiano. Motivele morții nu au fost elucidate".

Cadavrul a fost transportat la Institutul medico-legal.

„Analizele efectuate de urgență au evidențiat prezența unor cantități mari de glucoză în urină".

Cercetarea toxicologică a principalelor substanțe otrăvitoare cunoscute, capabile să producă simptome asemănătoare cu cele semnalate în actul de deces, nu a dus la nici un rezultat. Autopsia a evidențiat o puternică congestie a pulmonului și a creierului, cît și existența unei culori mai închise a sîngelui. Cercetările au fost îndreptate în direcția identificării unui toxic gazos care a pătruns în organism odată cu aerul.

Sîngele a fost analizat la spectroscop : cu acest prilej s-a făcut primul pas în identificarea toxicului ; s-a dovedit prezența methemglobinei. Or, se știe că producerea acesteia este datorită printre altele nitrocompușilor. Procedîndu-se prin eliminare, acțiunea toxică se datora deci unui compus care a pătruns în corp pe cale respiratorie, cu alte cuvinte era vorba de un gaz sau lichid extrem de volatil. Acestor proprietăți le corespundea o singură substanță : nitritul de amil. Recunoașterea acestuia a fost o operație ușoară, fiind izolat de viscere prin antrenarea lui cu vapori de apă și identificarea s-a realizat cu iodură de potasiu și amidon. După cum se știe, nitritul de amil este folosit în terapie ca vasodilator ; inhalat în doze ce depășesc o jumătate de gram, poate provoca moartea prin paralizia centrilor respiratori, și modificarea hemoglobinei care nu se mai combină cu oxigenul, deci inhibă respirația.

Trecem peste amănuntele care au condus la identificarea și arestarea criminalului. Cu prilejul anchetei Hans Müller a explicat cum a ucis pe Vincenzo Galiano, cu ajutorul unui pistolet care proiecta fiole cu nitrit de amil. Criminalul a explicat că această armă este un instrument minuscul de aluminiu, construit din trei cilindri introduși unul în altul ; primul cilindru conține un resort și un piston, care este declanșat printr-un levier și propulsează pistonul în al doilea cilindru pe care îl traversează ; în acest moment fiola care conține lichidul menționat este spartă și conținutul proiectat către fața omului care trebuie suprimat. Reacția este imediată ; persoana își pierde cunoștința și moartea survine în cîteva minute. La autopsie, medicul nu constată decît oprirea inimii și presupune o criză cardiacă.

„E 605"

Un alt capitol al toxicologiei a fost deschis în clipa în care — pentru a lupta contra numeroşilor paraziţi şi distrugători ai culturilor, printre care se situează în primul rînd insectele, ciupercile şi rozătoarele — au fost sintetizaţi agenţii chimici cunoscuţi sub numele de pesticide.

În zilele noastre, se pune cu acuitate problema de a salvgarda resursele agricole, cu scopul de a le destina nevoilor alimentare ale unei populaţii în continuă creştere, iar progresele spectaculare realizate de chimie în această direcţie, în ultimii ani, au avut consecinţe fructuoase. Un umorist a scris, cîndva, că noi consumăm ceea ce paraziţii binevoiesc să ne lase !

Din nefericire, agenţii de luptă utilizaţi sînt aproape toţi dotaţi cu toxicitate, nu numai pentru paraziţii ce trebuie distruşi, dar şi pentru om. Utilizarea lor comportă prin urmare riscuri de nocivitate, fie pentru manipulatorii însărcinaţi cu aplicarea lor, fie — în urma persistenţei sub formă de reziduuri — pentru consumatorii produselor vegetale tratate. Dar toxicitatea unora, extrem de ridicată şi pentru om, a fost curînd utilizată în scopuri criminale. Astfel, în afara preparatelor pesticide pe bază de cupru, mercur şi arsen, au apărut cele clorurate şi organofosforice, extrem de primejdioase, mai ales acestea din urmă.

Prezentăm în continuare un caz ieşit din comun [1,2] în care este descrisă prima otrăvire criminală cu un compus organofosforic, substanţă care se bucură astăzi de o tristă celebritate datorită numărului mare de victime omeneşti, în special sinucideri şi otrăviri prin imprudenţă.

Întîmplările care au zguduit micul orăşel Worms din R.F.G. la începutul anului 1954 sînt cu totul neobişnuite. La 15 februarie, într-o casă sumbră şi cu parterul pe jumătate vîrît în pămînt situată pe strada Grossen Fischerweide — o străduţă strîmtă din vechiul cartier al oraşului — a avut loc o dramă îngrozitoare.

[1] Metzger Leon : Deutsche med. Wochensch. 11, 1956, p. 28.
[2] Jürgen Thorwald : La grande aventure de la criminologie, 1967, p. 282.

Locatarii acestui imobil erau : Eva Ruh, o văduvă în vîrstă de 75 de ani, fiul său Walter, fiica sa Annie Hamann, de asemenea văduvă (soțul ei fusese omorît în război) și fiica acesteia din urmă Uschi în etate de 9 ani. Într-un cuvînt, o mică comunitate ca multe altele. Părinții, în vîrstă și lipsiți de mijloace de întreținere, trăiau pe lîngă copii, ocupîndu-se de îngrijirea și educația nepoatei.

Rănile războiului nu erau încă vindecate, deși se scursese aproape un deceniu. Femei tinere, dezorientate de război, neputînd să-și găsească un soț, private de o existență normală, se aflau într-o veșnică căutare a metodei de a le uita și a se deda unor plăceri facile. Annie Hamann făcea parte dintre acele ființe care se credeau vitregite de soartă.

În după amiaza zilei de 15 februarie, răscolind în dulapul din bucătărie în căutarea unei gustări, Annie descoperi o pralină de ciocolată. Avea să se afle mai tîrziu că Eva Ruh o pusese de o parte pentru a o oferi micuței Uschi. Annie Hamann mușcă o bucată, apoi, desgustată scuipă restul de podea.

„Ce o mai fi și asta ? își spuse ea ; este absolut imposibil de mîncat !..."

Cîinele casei, o potaie albă care se învîrtea în jurul ei, mare amator de dulciuri, se repezi și linse de îndată resturile de ciocolată. Acesta a fost începutul : caruselul evenimentelor începe să se învîrte atît de repede, încît, cu prilejul anchetei polițienești, bătrîna Eva Ruh, martora stupefiată a dramei. a avut să întîmpine dificultăți în a o reconstitui.

Annie se albi la față, își pierdu echilibrul și încercă să se agațe de masă. „Mamă, bîigui ea, nu mai văd nimic..." Cu ultimele forțe se tîrî pînă în dormitor și se trînti pe pat zvîrcolindu-se, pradă unor dureri atroce. Cîteva clipe mai tîrziu, își pierdu cunoștința și, mai înainte ca mama sa să fi avut timp să cheme pe cineva în ajutor, își dădu sfîrșitul. Un medic, pe care vecinii îl adusese în grabă, se gîndi că moartea s-ar datora unor cauze naturale. Însă, pe pardoseala bucătăriei, privirile medicului fură atrase de cadavrul cățelului. Convins că este vorba de o otrăvire, fără să mai stea pe gînduri, chemă poliția. Comisarul Dahmen, șeful poliției judiciare din Worms și cei doi adjuncți ai săi, Steinbach și Erhard — conștienți de lipsa lor de

experiență pentru a se descurca în efectuarea unei anchete, în cazul unei crime mai puțin obișnuite — avură inspirația să apeleze la sprijinul Institutului de medicină legală din Mayence.

Directorul acestui institut, profesorul Kurt Wagner, fu însărcinat cu autopsia. A doua zi, asistentul profesorului, doctorul Hunt, sosi la Worms pentru a-și îndeplini misiunea. Cum era și de prevăzut, cu prilejul autopsiei el nu a descoperit nici o leziune organică care să poată justifica decesul. Numeroase hemoragii și puncte de congestii, mai ales pe creier și plămîni, încl:nau să se creadă că ar putea fi vorba de o otrăvire. Asistenul procedă la prelevările obișnuite, după care se întoarse la Mayence, aducînd o duzină de borcane sigilate, pe care le predă șefului său.

Profosorul Wagner, care se număra printre medicii legiști și toxicologi dintre cei mai reputați ai R. F. Germania, avea de îndeplinit o sarcină dificilă și puțin de invidiat. Eva Ruh, singurul martor al „maladiei lui Annie Hamann, era incapabilă să facă cea mai mică descriere a simptomelor care au precedat moartea fiicei sale, iar profesorul nu știa mai nimic în ceea ce privește direcția în care să-și îndrepte cercetările. Este știut că în situații de otrăvire, sinucidere sau otrăvire criminală, un rol important în decelarea cauzei îl joacă așa-zisele comemorative, adică toate indicațiile privind victima : de la simptomele prezentate și pînă la tuburile de medicamente sau resturi de orice fel găsite în preajma ei. Numărul substanțelor toxice este de ordinul cîtorva mii și chiar mai mult, încît, fără o orientare cît de sumară, căutarea tuturor otrăvurilor devine o imposibilitate din punct de vedere practic. Totuși, în cazul nostru un detaliu semnalat de bătrîna doamnă părea demn de reținut : durerile aveau un caracter spasmodic.

În timp ce profesorul Wagner se gîndea care ar fi cel mai indicat mijloc de a descoperi toxicul în organele victimei, Dahmen, Steinbach și Erhard începură o anchetă, avînd ca obiective stabilirea mobilului crimei și proveniența bomboanei suspectată de a fi otrăvitoare. Declarațiile celor din casă cît și ale vecinilor ar fi trebuit, după cum era și normal, să-i ajute la reconstituirea faptelor care au precedat evenimentul fatal.

Pentru a-și face o viață mai puțin monotonă, Annie Hamann legase o prietenie cu Christa Lehmann, o tînără

văduvă în etate de numai 30 de ani, mamă a trei copii, care își pierduse în 1952 soțul, Karl Franz Lehmann, mozaicar de profesie și un bețiv inveterat, mort de o boală de stomac. Duminecă 14 februarie, în ajunul morții Annei, Christa Lehmann a venit să-și vadă prietena și a găsit întreaga familie reunită în bucătărie. Annie, asistată de o vecină, croia o rochie pentru un bal mascat. Invitată să ia loc, Christa scoase din geantă un cornet de hîrtie ce conținea cinci praline de ciocolată, pe care se grăbi să le împartă celor de față. Fiecare avea bomboana sa : vecina, Walter, Eva Ruh, Annie și însăși Christa și fiecare o ronțăi imediat, în afară de Eva Ruh. Cu toate insistențele lui Christa, bătrîna o puse de o parte, afirmînd că i-ar face o plăcere mai mare s-o savureze în pat, înainte de a se culca. În realitate, ea vroia s-o ofere micuței Uschi. Ca atare, puse pralina pe o farfurioară în bucătărie și uită de ea. A doua zi, Annie fu cea care o descoperi.

Nimeni dintre cei care au mîncat bomboanele nu au avut de suferit vreo indispoziție cît de mică. Pralinele au fost complet inofensive, în afară de cea destinată lui Uschi. Cum se explica aceasta ? Fusese alterată într-o așa măsură încît să provoace o moarte fulgerătoare, sau, din contra, cineva introdusese o otravă cu scopul de a omorî copilul. Însă cine a avut interesul să suprime fetița ? Bunica ? Această ipoteză părea absurdă. Mama ? Urmărea ea oare să se debaraseze de copil pentru a avea mîinile libere să ducă viața dezordonată în care se complăcea ? Toate erau supoziții neverosimile. Dacă Annie Hamann ar fi nutrit intenții rele era logic să nu se fi atins de ciocolată. Pe de altă parte, dacă crima era premeditată, pe cine a vizat ? Pe Annie Hamann ? Cine a vrut să o asasineze ? Fratele său ? Era știut că o afecțiune sinceră îi unea dintotdeauna pe Walter și Annie. Mama sa ? Eva Ruh era o femeie mică, tăcută și părea incapabilă de un fapt atît de groaznic. Desigur, adesea ea se plîngea de inconvenientele vieții comune cu fiica sa ; însă de aici și pînă la a comite o crimă... Rămîneau prietenii lui Annie. Totuși, după reuniunea de duminecă după amiază, nimeni nu venise în vizită în casă în afară de Christa Lehmann, care își făcuse o scurtă apariție luni dimineața, pentru a ieși imediat cu prietena sa. Doamna Ruh fusese de față la această vizită și în plus Christa nu avea nici o idee unde se găsea ciocolata otrăvită.

Odată terminate interogatoriile la Grossen Fischerweide, comisarul Dahmen se decise să meargă la Christa Lehmann.

Într-un apartament prost întreţinut şi trist fu întîmpinat de o femeie de talie mijlocie, blondă cu ochii gri, cu un nas lung ce părea că desparte în două faţa veştejită ; nu era nici frumoasă, dar nici urîtă ; în gură, dinţii mici şi ascuţiţi îi dădeau un aer de şoricel. Christe părea bulversată de dispariţia prietenei sale ; fără nici o ezitare, ea declară poliţistului că ea fusese aceea care adusese pralinele de ciocolată în casa familiei Ruh. Le cumpărase, de altfel împreună cu Annie Hamann, în după amiaza zilei de 13 februarie. De unde ? De la cofetăria Wortman. Duminică, adică a doua zi, ea a oferit bomboanele prietenilor săi şi urmările tragice ale gestului său o lăsau complet înmărmurită. Vădit îngrijorată, ea îşi puse întrebarea pentru ce patru ciocolate nu avuseseră nici o urmare nefastă, în timp ce a cincea omorîse pe cea mai bună prietenă a ei. Nu trebuia oare să se creadă că una din bomboanele vîndute de cofetăria Wortman a fost otrăvită ?

Christa Lehmann păru atît de sinceră încît Dahmen îi şterse numele de pe lista celor suspecţi. În rest, îşi spuse comisarul, ce interes ar fi putut avea pentru a suprima pe Ruh ? Căci, era evident că ea oferise bomboana fatală bătrînei doamne.

Din contră, nu părea exclusă ipoteza că un toxic oarecare se strecurase în bomboane cu prilejul fabricării lor, din neglijenţă. Aceasta s-ar fi putut datora unei pure întîmplări, dar putea fi tot atît de bine şi opera unui psihopat, care participase la prepararea pralinelor.

Comisarul Dahmen merse la cofetăria Wortman. Fu informat că aceasta primise, de la întreprinderea care fabrică dulciuri, 140 praline de ciocolată, din care ea vînduse deja 133. Comisarul confiscă restul de 7 bomboane rămase şi le expedie Institutului de medicină legală din Mayenţa. În seara aceleiaşi zile, aparatele de radio făceau cunoscut publicului primejdia ce plana eventual asupra celor care cumpărase praline de la cofetăria Wortman. În micul orăşel, psihoza şi tensiunea creşteau din oră în oră, profilîndu-se ameninţător prezenţa unui asasin care nu-şi alegea victimele.

Cercetările băteau pasul pe loc și pentru moment poliția aștepta ivirea de noi indicii care să-i orienteze cercetările. Se aștepta cu nerăbdare rezultatele analizei pralinelor ridicate de la cofetărie. Două posibilități puteau fi discutate : prima, dacă pralinele conțineau otravă, cercetările trebuiau îndreptate spre personalul care le preparase, le transportase sau le distribuise ; a doua, dacă atunci nu erau toxice, trebuia admisă ipoteza că otrava a fost introdusă după vînzarea acestora și numai într-o singură bomboană, în oraș nemaifiind semnalate și alte cazuri de îmbolnăviri.

Afacerea lua proporții și atenția se îndrepta acum spre institutul din Mayența, unde profesorul Kurt Wagner depunea eforturi disperate, epuizînd procedeu după procedeu, pentru a identifica otrava în corpul victimei. Singurul indiciu era că otrava provoca spasme. Brusc își aminti că au fost sintetizate, la o dată relativ recentă, produse pe bază de fosfor, ale căror efecte coincideau cu cele prezentate de Annie Hamann. Nerăbdător, efectuă de îndată cîteva probe asupra conținutului stomacal al decedatei și surpriza îi fu mare constatînd că materialul examinat conținea un compus extrem de toxic pe bază de fosfor, denumit „E 605".

Vom face o scurtă întrerupere pentru a prezenta cititorului istoria unora dintre cele mai înfricoșătoare otrăvuri create în zilele noastre : *produsele organofosforice.*

În anul 1905, cercetătorul rus A. E. Arbuzov a descoperit posibilitatea fosforului de a forma combinații organice. Începînd din anul 1925, chimistul german Gerhard Schrader începe studiul sistematic al esterilor acidului fosforic și tiofosforic. Abandonîndu-și pentru un timp lucrările, el le reia cu prilejul mutării sale în laboratoarele firmei Bayer din Leverkusen. Astfel, în perioada 1934—1945, el a reușit să sintetizeze un număr mare de compuși, testarea lor biologică fiind făcută de Kückenthal. Experiențele pe animale au demonstrat două proprietăți : o puternică acțiune insecticidă, în special asupra paraziților plantelor, și, ceea ce era mai trist, un efect toxic fulgerător asupra animalelor cu sînge cald, inclusiv a omului. Rezultatul primelor testări au permis orientarea cercetărilor în două direcții diametral opuse : obținerea de compuși

contra dăunătorilor şi fabricarea de noi substanţe toxice de luptă. Rezultatul definitiv al experienţelor privind proprietăţile pesticide — fructul unor ameliorări progresive — a fost produsul denumit „E 605".

Abia terminate primele testări privind posibilităţile de aplicare în agricultură, că dosarele respective au fost confiscate de autorităţile americane de ocupaţie şi trimise în S.U.A.

În ceea ce priveşte cea de a doua utilizare, savanţii nazişti au realizat o serie de produse cunoscute sub numele de Sarin, Soman şi Tabun, dotate cu o toxicitate ce întrecea tot ceea ce se realizase pînă acum în acest domeniu. Din fericire produsele nu au fost folosite în cel de al doilea război mondial, deşi fuseseră preparate în cantităţi mari.

Americanii, în războiul din Coreea, au utilizat pe scară restrînsă aceste substaţe. Efectul lor este rapid şi groaznic, intoxicatul murind după o scurtă perioadă de mari tulburări nervoase.

În privinţa mecanismului de acţiune, se cunoaşte că produşii organofosforici inhibă enzimele din grupul cholinesterazei. Funcţiunea cholinesterazei în organism este de a efectua scindarea acetilcholinei în cholină şi acid acetic, iar absorbţia sau blocarea cholinesterazei duce la acumularea acetilcholinei, care împiedică transmiterea impulsurilor nervoase. În cazul intoxicaţiilor, moartea se produce prin asfixie, întrucît, prin paralizia muşchilor respiratori, organismul este lipsit de oxigenul necesar vieţii. S-a presupus de către unii autori că compuşii organofosforici trebuie să aibă şi un al doilea mecanism de acţiune, deosebit de acela de inhibitor al cholinesterazei.

În Statele Unite, produşii organofosforici aveau să facă o carieră vertiginoasă. Principalul preparat a fost denumit Parathion, utilizat pentru a proteja plantaţiile de portocali contra insectelor, determinînd ca producţia acestora să ajungă curînd la ordinul miilor de tone. Recunoscut pentru eficacitatea sa, se răspîndeşte în toate ţările, fiind cunoscut sub diverse nume. În R.F.G. „revine" iar în 1948, reluîndu-şi vechiul nume de „E 605". Este prezentat în magazinele de chimicale în mici flacoane ermetic închise, avînd buşon cu ghivent, şi în fiole din polietilenă. O etichetă avertiza pe cumpărător asupra toxicităţii produsului.

Pînă în anul 1953, autoritățile americane au înregistrat 168 de cazuri de intoxicație cu acest produs, din care 9 grave ; victimele care absorbiseră toxicul din neatenție, prezentau simptome similare cu cele provocate de acidul cianhidric și cianura de potasiu, adică spasme și paralizia respirației. Pînă la acea dată insecticidul nu a fost utilizat niciodată pentru comiterea unei crime sau chiar a unei sinucideri. Neexistînd motive de identificare în organism, nu se cunoșteau nici metodele de punere în evidență. În 1948, americanii Averell și Norris, e drept, puseseră la punct dozarea acestuia în plante ; această metodă consta în a supune substanța examinată la reacții chimice cu benzidrină, și dacă „E 605" era prezent, se forma o colorație galbenă. Schönemann descoperă o reacție de culoare prin acțiunea unei soluții alcaline de peroxid și orto-toluidină. Mai amintim transformarea, în prezența lui „E 605", a indolului în indigo, colorația albastră obținută permițînd chiar determinarea cantitativă ; sau utilizarea reactivului 1, 3, 5 trinitrobenzen. Aceste metode sînt deosebit de sensibile și permit decelarea unor cantități infime, de ordinul a o mia parte dintr-un miligram, de „E 605".

Să revenim acum la profesorul Wagner. Acesta refuza să creadă că se comisese o crimă cu *„E 605"*. Efectuă analiza celor șapte praline confiscate, dar nu găsi nici cea mai mică urmă de insecticid și nici de altă otravă cunoscută. În corpul victimei, el persistă în a căuta alte toxice, dar cercetările au rămas infructuoase ; numai testul pentru „E 605" era pozitiv, indiferent de porțiunea prelevată. Profesorul ezita însă să se pronunțe. Cunoscînd faptul că toxicologia făcuse progrese lente în ceea ce privește identificarea toxicului, se întreba dacă aceste reacții erau în măsură să acuze pe cineva de crimă. Cînd în sfîrșit se decise să informeze pe procuror și poliția judiciară asupra concluziilor sale, evită să folosească o formulare categorică. După părerea sa, în cel mai bun caz, prezența insecticidului nu era decît probabilă. Prin urmare, acuzarea nu avea dreptul să se servească de descoperirea sa decît cu condiția ca ea să fie confirmată în prealabil de rezultatele anchetei polițienești sau de mărturisirea criminalului.

Faptul că ciocolatele vîndute de cofetărie nu conţineau nici un fel de otravă, a permis anchetei o orientare precisă. Odată în plus, poliţiştii îşi concentraseră atenţia asupra Christei Lehmann. Cine era această femeie ? Care era trecutul ei ? Oare antecedentele sale nu erau în măsură să aducă un indiciu cît de vag, susceptibil să lămurească enigmatica moarte a Anniei Hamann ? Cine eşti tu Christa Lehmann ?

Christa Lehmann, abandonată de părinţii săi pe cînd era încă copil, crescuse într-un mediu care nu se îngrijise de educaţia ei. Mama ei era de mai mulţi ani internată într-un azil de nebuni la Alzey, iar tatăl, Karl Ambros, ebenist de profesie, se recăsătorise pentru a divorţa de îndată. La terminarea şcolii primare, Christa lucrase într-o fabrică de pielărie, apoi într-o fabrică de coloranţi aparţinînd firmei Hoechst ; aici ea a fost condamnată pentru furt, cu suspendarea pedepsei. La Hoechst ea a întîlnit pe Karl Franz Lehmann, eliberat din armată din cauza unei gastrite avansate. După o scurtă idilă, s-au căsătorit în 1944. Împreună cu părinţii soţului s-au stabilit la Worms, unde Lehmann îşi deschise un atelier de mozaicare.

În anii de penurie generală, micul atelier a prosperat, fapt care a permis tinerei perechi să ducă o viaţă mai uşoară. Cuplul se ocupa printre altele cu diverse speculaţii şi organiza petreceri, toate acestea neîmpiedecîndu-i să lase impozitele neplătite. După reforma monetară, Christa nu a vrut să renunţe cu nici un chip la plăcerile pe care i le procuraseră anii de după război. Atunci au avut loc scene penibile, certuri interminabile, mai ales cu soacra sa care muri în scurt timp.

Christa începu să frecventeze pe soldaţii americani, fapt care îl determină pe soţul său să înceapă să bea. Atmosfera în casă, punctată de certuri din ce în ce mai violente între cei doi soţi, deveni infernală, pînă în ziua în care Karl Franz Lehmann se îmbolnăvi subit şi muri, după o agonie de circa o jumătate de oră.

Aceste informaţii treziră bănuieli atît comisarului Dahmen cît şi colaboratorilor săi. Iată detaliile pe care le aflară aceştia : în dimineaţa zilei de 27 septembrie 1952, Leh-

mann sosi acasă după ce mai înainte trecuse pe la frizer pentru a-şi aranja părul ; în timp ce se odihnea, pe neaşteptate, fu apucat de convulsii şi muri. Doctorul Wattrin, chemat să examineze cadavrul, atribui decesul unei peritonite, diagnostic care i se păruse cel mai probabil, dacă se ţine seama de ulcerul stomacal de care suferea omul cît şi de patima beţiei. Totuşi, acesta să fi fost adevărul ? Convulsiile, care precedaseră moartea lui Lehmann, nu te făceau să te gîndeşti şi la cele care provocaseră moartea Anniei Hamann ?

Christa Lehmann nu a negat niciodată că decesul soţului ei a fost pentru ea o uşurare. După dispariţia mozaicarului, apartamentul Christei deveni un loc de „randez-vous". Nu se mai ştia numărul amanţilor tinerei femei, iar disputele cu socrul său se înmulţeau. Bătrînul Valentin Lehmann era în prezent singurul obstacol în calea vieţei libertine pe care înţelegea s-o ducă Christa. La 14 octombrie 1953, la o jumătate de oră după micul dejun, în timp ce ea circula prin oraş, bătrînul Lehmann căzu mort. Un medic chemat de trecători, presupuse că este vorba de o criză cardiacă. Era foarte probabil, dar oare era aşa ? Dacă Valentin Lehmann dispărea, Christa devenea singura stăpînă a apartamentului şi în măsură să se dedea în voie, în compania Anniei Hamann, plăcerilor procurate de vizitele unor bărbaţi.

Totuşi, mobilul morţii Evei Ruh părea dificil de găsit, în timp ce cel care ar fi împins-o pe Christa Lehmann să-şi suprime soţul şi socrul era clar ca bună ziua. Şi dacă se accepta ideea că această femeie era o criminală care nu ezita niciodată să îndepărteze orice obstacol care-i stătea în calea realizării dorinţelor sale, se putea presupune că Eva Ruh, ea însăşi, dintr-o cauză sau alta, ar fi stat în calea Christei Lehmann.

Cînd, la 19 februarie, familia însoţea resturile pămînteşti ale Anniei Hamann la cimitirul Hochheimer Höche, vestea că tînăra femeie fusese otrăvită cu ajutorul unui insecticid se răspîndise în tot oraşul. O mulţime de persoane, atrase de această ştire, umpluse cimitirul. Christa Lehmann, palidă, cu faţa şiruindă de lacrimi, stătea în

apropierea sicriului. Ceremonia funebră odată terminată, la ieşirea din cimitir, fără a mai ţine seama de prezenţa celor de faţă, inspectorul Dahmen arestă pe suspectă. Impresia fu puternică. De vineri pînă duminică dimineaţa, fără întrerupere, comisarul Dahmen, inspectorii Steinbach şi Erhard au interogat pe arestată.

— Produsul „E 605" ? Acuzata nu auzise niciodată vorbindu-se de el.

— Nu aţi fost tentată să suprimaţi pe mama lui Annie Hamann ?

— Insinuări groteşti !

— Soţul dumneavoastră şi socrul chiar, nu au decedat în urma unei otrăviri ?

— Iată încă o acuzaţie absurdă !

Percheziţia efectuată în apartamentul Christei Lehmann nu a condus la nici un rezultat. Nici cea mai mică urmă de „E 605". Ancheta se înfunda, iar interogatoriile rămîneau la un punct mort. Conduşi de dorinţa de a găsi o acuzaţie şi în acelaşi timp o probă serioasă împotriva arestatei, poliţiştii se gîndiră să dispună exhumarea lui Karl Franz şi Valentin Lehmann. Profesorul Wagner, sceptic, încercă să-i facă să renunţe : „Aceste cadavre au rămas un timp destul de îndelungat îngropate, spuse el, şi toxicologii nu ştiu încă dacă urmele de „E 605" pot fi depistate după o perioadă aşa de lungă."

Începînd de vineri, numeroşi gură cască staţionau în preajma intrării închisorii din Worms, în care fusese transferată Christa Lehmann. Din cauza otrăvii misterioase „E 605", o crimă, ca oricare alta, devinise obiectul curiozităţii generale. Reporteri speciali, trimişi de cele mai mari ziare vest-germane, se înghesuiau în faţa imobilului în care se afla comisariatul.

Marţi, 23 februarie o noutate senzaţională se răspîndi ca fulgerul în întreg oraşelul. Christa Lehmann a recunoscut în faţa tatălui său Ludwig Ambros cît şi a unui preot, veniţi s-o vadă în închisoare la cererea ei, că ea introdusese în pralina de ciocolată produsul „E 605" !

Condusă în faţa judecătorului de instrucţie, ea confirmă mărturisirea sa. Da, ea a vrut s-o otrăvească pe Eva Ruh.

dar nu pentru a o omorî, ci pentru a o îmbolnăvi grav. Cum Annie Hamann o incita să ducă o viaţă dezordonată şi cum ea înţelegea să pună capăt acestei situaţii, i-a venit ideea s-o otrăvească pe Eva Ruh şi s-o oblige astfel pe Annie să rămînă acasă pentru a-şi îngriji mama. Ea nu a crezut nici o clipă că „E 605" ar putea fi mortală.

Nu se va şti niciodată care a fost mobilul care a determinat inculpata să facă această mărturisire. Avea de acum certitudinea că nimic nu o va mai putea salva ? Sau un orgoliu maladiv o făcuse să refuze să-şi mărturisească crima poliţiştilor şi s-o facă numai în faţa tatălui ei şi unui preot ? Oricare ar fi fost depoziţia sa ţesută cu minciuni, ea constituia un pas înainte. Şi Dahman, poliţist abil, ştiu să profite de îndată de această primă breşă în mutismul arestatei. În cîteva ore el înţelese căre era adevărul. Christa Lehmann decisese să se debaraseze de Eva Ruh, care în ultimul timp nu înceta s-o acuze, mergînd şi povestind în dreapta şi-n stînga că Christa era mentorul rău al fetei sale. Ea făcuse totul, pentru a separa pe cele două prietene. Însă, întrucît inculpata decisese s-o suprime pe Eva Ruh, nu era tot ea aceea care îşi ucisese şi socrul la 14 octombrie 1953 ? Rece şi impasibilă, Christa Lehmann păstra tăcerea. Nu era deocamdată nimic de făcut. Timpul se prelungea fără nici un rezultat, iar poliţiştii începuseră să-şi piardă răbdarea. Christa amuţise. A fost adusă din celulă la un nou interogatoriu. Brusc, ridicîndu-se în picioare, spuse simplu : „Eu mi-am otrăvit şi socrul !". În tonul său se ghicea o ironie şi o răutate pe care nu încerca cîtuşi de puţin să şi-o mascheze.

Poliţiştii au privit-o descumpăniţi : ce mobil de neînţeles o făcuse să-şi mărturisească crima ? Această femeie blestemată, obişnuită să distrugă cu sînge rece orice obstacol ce îi apărea în cale, vroia să acţioneze după placul său în toate circumstanţele, refuzînd să se explice atunci cînd i se cerea şi o făcea numai cînd îi convenea. Exista posibilitatea ca toxicologii să găsească otrava în corpul socrului său, aşa cum o găsiseră cu prilejul autopsiei lui Annie Hamann ? Se decisese ea să nu mai lase să tărăgănească lucrurile ? Îşi bătea oare joc de poliţişti ? Iată întrebările care îi frămîntau.

apropierea sicriului. Ceremonia funebră odată terminată, la ieşirea din cimitir, fără a mai ţine seama de prezenţa celor de faţă, inspectorul Dahmen arestă pe suspectă. Impresia fu puternică. De vineri pînă duminică dimineaţa, fără întrerupere, comisarul Dahmen, inspectorii Steinbach şi Erhard au interogat pe arestată.

— Produsul „E 605" ? Acuzata nu auzise niciodată vorbindu-se de el.

— Nu aţi fost tentată să suprimaţi pe mama lui Annie Hamann ?

— Insinuări groteşti !

— Soţul dumneavoastră şi socrul chiar, nu au decedat în urma unei otrăviri ?

— Iată încă o acuzaţie absurdă !

Percheziţia efectuată în apartamentul Christei Lehmann nu a condus la nici un rezultat. Nici cea mai mică urmă de „E 605". Ancheta se înfunda, iar interogatoriile rămîneau la un punct mort. Conduşi de dorinţa de a găsi o acuzaţie şi în acelaşi timp o probă serioasă împotriva arestatei, poliţiştii se gîndiră să dispună exhumarea lui Karl Franz şi Valentin Lehmann. Profesorul Wagner, sceptic, încercă să-i facă să renunţe : „Aceste cadavre au rămas un timp destul de îndelungat îngropate, spuse el, şi toxicologii nu ştiu încă dacă urmele de „E 605" pot fi depistate după o perioadă aşa de lungă."

Începînd de vineri, numeroşi gură cască staţionau în preajma intrării închisorii din Worms, în care fusese transferată Christa Lehmann. Din cauza otrăvii misterioase „E 605", o crimă, ca oricare alta, devinise obiectul curiozităţii generale. Reporteri speciali, trimişi de cele mai mari ziare vest-germane, se înghesuiau în faţa imobilului în care se afla comisariatul.

Marţi, 23 februarie o noutate senzaţională se răspîndi ca fulgerul în întreg oraşelul. Christa Lehmann a recunoscut în faţa tatălui său Ludwig Ambros cît şi a unui preot, veniţi s-o vadă în închisoare la cererea ei, că ea introdusese în pralina de ciocolată produsul „E 605" !

Condusă în faţa judecătorului de instrucţie, ea confirmă mărturisirea sa. Da, ea a vrut s-o otrăvească pe Eva Ruh,

dar nu pentru a o omorî, ci pentru a o îmbolnăvi grav. Cum Annie Hamann o incita să ducă o viață dezordonată și cum ea înțelegea să pună capăt acestei situații, i-a venit ideea s-o otrăvească pe Eva Ruh și s-o oblige astfel pe Annie să rămînă acasă pentru a-și îngriji mama. Ea nu a crezut nici o clipă că „E 605" ar putea fi mortală.

Nu se va ști niciodată care a fost mobilul care a determinat inculpata să facă această mărturisire. Avea de acum certitudinea că nimic nu o va mai putea salva ? Sau un orgoliu maladiv o făcuse să refuze să-și mărturisească crima polițiștilor și s-o facă numai în fața tatălui ei și unui preot ? Oricare ar fi fost depoziția sa țesută cu minciuni, ea constituia un pas înainte. Și Dahman, polițist abil, știu să profite de îndată de această primă breșă în mutismul arestatei. În cîteva ore el înțelese care era adevărul. Christa Lehmann decisese să se debaraseze de Eva Ruh, care în ultimul timp nu înceta s-o acuze, mergînd și povestind în dreapta și-n stînga că Christa era mentorul rău al fetei sale. Ea făcuse totul, pentru a separa pe cele două prietene. Însă, întrucît inculpata decisese s-o suprime pe Eva Ruh, nu era tot ea aceea care își ucisese și socrul la 14 octombrie 1953 ? Rece și impasibilă, Christa Lehmann păstra tăcerea. Nu era deocamdată nimic de făcut. Timpul se prelungea fără nici un rezultat, iar polițiștii începuseră să-și piardă răbdarea. Christa amuțise. A fost adusă din celulă la un nou interogatoriu. Brusc, ridicîndu-se în picioare, spuse simplu : „Eu mi-am otrăvit și socrul !". În tonul său se ghicea o ironie și o răutate pe care nu încerca cîtuși de puțin să și-o mascheze.

Polițiștii au privit-o descumpăniți : ce mobil de neînțeles o făcuse să-și mărturisească crima ? Această femeie blestemată, obișnuită să distrugă cu sînge rece orice obstacol ce îi apărea în cale, vroia să acționeze după placul său în toate circumstanțele, refuzînd să se explice atunci cînd i se cerea și o făcea numai cînd îi convenea. Exista posibilitatea ca toxicologii să găsească otrava în corpul socrului său, așa cum o găsiseră cu prilejul autopsiei lui Annie Hamann ? Se decisese ea să nu mai lase să tărăgănească lucrurile ? Își bătea oare joc de polițiști ? Iată întrebările care îi frămîntau.

Christa mărturisi că vărsase o fiolă întreagă cu „E 605" în iaurtul pe care Valentin Lehmann îl servea la micul dejun. 20 de minute mai tîrziu, în momentul în care acesta se afla pe bicicletă in oraș, o paralizie fulgerătoare îi blocase respirația.

În momentul în care Christa Lehmann a fost recondusă la închisoare, pe întreg traseul o mulțime a primit-o cu huiduieli și înjurături.

Cu toate acestea, jocul mărturisirilor macabre nu era terminat. Dimineața de miercuri trecu fără a se putea scoate de la arestată un singur cuvînt asupra circumstanțelor morții soțului ei. Abătută, cu privirea absentă, ea lăsă pe Steinbach și Erhard să-și continue interogatoriul. Și din nou, în dreptul ușii, cînd să iasă, ezită un moment : „Eu mi-am ucis soțul" spuse ea, după care întoarse spatele celor doi polițiști și se îndreptă spre duba închisorii.

Karl Franz Lehmann absorbise doza mortală de „E 605" bînd o ceașcă cu lapte la micul dejun. Cum și-a procurat Christa otrava ? Nimic mai simplu ! Într-o zi a anului 1952, trecînd prin fața drogheriei Meyer, zări în vitrină cutioare cu inscripția „OTRAVĂ". În momentul cînd a cerut cîteva fiole, nimeni din magazin nu a făcut nici cea mai mică obiecție. Precaută, a încercat mai întîi acțiunea toxicului asupra unui cîine.

Iată pe scurt istoricul crimelor sale. Totul părea atît de extraordinar, mai ales datorită ușurinței cu care ucigașa își procurase otrava, omorîse trei persoane și indusese în eroare medicii, așa încît procurorul refuză să creadă și ordonă un supliment de anchetă.

În ziua de 12 martie se procedă la exhumarea lui Karl Franz și Valentin Lehmann. Stomacul lui Valentin conținea încă resturi de alimente, iar mucoasa stomacală a lui Karl Franz era relativ bine conservată. Aceste circumstanțe au ușurat analizele, profesorul Kurt Wagner anunțînd, cîteva zile mai tîrziu, că pesticidul „E 605" era prezent în toate organele atît ale unuia cît și ale celuilalt.

Acest caz criminal a avut urmări imprevizibile și nefaste totodată. Istoria criminalisticii cunoaște perioade, după cum vom vedea într-un volum viitor, cînd o anumită

modalitate de comitere a crimei „face școală" provocînd o contagiune morală; și, întocmai ca virusul unei maladii infecțioase, procedeul se răspîndește imediat. Însă ceea ce avea să se petreacă începînd din luna februarie 1954, dată la care lumea descoperise, datorită Christei Lehmann, puterea toxică a lui „E 605", a avut urmări grave. În țările vest-europene sinucidările cu acest preparat s-au succedat într-un ritm îngrozitor : jurnalele anunțau cu titluri groase : „Otrava din Worms ia viața oamenilor", „Cinci noi sinucideri cu „E 605", „Șase victime ale teribilului insecticid", „O familie întreagă, formată din șase persoane, otrăvită cu „E 605".

La 20 septembrie 1954 Christa Lehmann a fost trimisă în fața Tribunalului și condamnată la închisoare pe viață. Ea nu și-a manifestat nici măcar o clipă regretul și nici o remușcare pentru crimele făcute. Mai mult, după acest proces, voga crimelor și mai ales a sinuciderilor cu „E 605" a luat o amploare neobișnuită.

În fața înmulțirii cazurilor care le-au fost aduse spre analiză în laboratoarele lor, experții toxicologi aveau să constate că problema era deosebit de spinoasă. Metodele, aparent incontestabile, trebuiau privite cu rezervă. Procedeul Averell-Norris era cel mai criticat. S-a dovedit că „nitrocompușii aromatici", ai lui „E 605", reduși în amine aromatice, se cuplau cu indolul, dînd o culoare violetă. Or, se știe în prezent că în urma aceluiași proces și alte substanțe erau capabile să producă aceeași coloratie ; nu numai barbituricele, ci și sulfamidele erau în măsură să inducă în eroare rezultatele analizelor, putînd să se creadă că un om, care a fost tratat cu aceste medicamente, ar fi fost victima unei otrăviri cu „E 605". Și cînd F. Fretwurst și H. Kaiser au demonstrat că anumite părți din sîngele unui cadavru aflat într-o stare avansată de descompunere, supuse testului lui Averell-Norris, erau în măsură să provoace aceleași reacții ca și „E 605", toxicologii au avut senzația că se află în epoca controversei „alcaloizilor din cadavre".

Toate aceste fapte erau suficiente ca experții din toate țările să nu se rezume numai în a critica metodele cu-

noscute ; trebuiau găsite alte metode. Şi a început o muncă asiduă, continuă, în care procedeele moderne şi-au adus o contribuţie esenţială : *cromatografia, spectrofotometria în ultraviolet şi infraroşu.*

Cazul lui „E 605" a produs senzaţie în analele criminalisticii, marcînd o perioadă caracterizată prin numărul mare de cazuri care au plătit tribut morţii. Ea a arătat oamenilor de ştiinţă, pe de o parte, existenţa unor dificultăţi nebănuite care se pot ivi în lupta pe care o duc, iar pe de altă parte, că o muncă asiduă şi cu devotament trebuie să conducă neapărat la izbîndă.

Chipul de liră al morţii

În anul 1863, Adolf Bayer, profesor de chimie organică la Academia Industrială din Berlin, studia reacţiile de condensare ale ureei. Întîmplător, prin tratare cu acid malonic, a obţinut un corp nou care se prezenta ca nişte cristale excepţional de frumoase, în formă de liră. Profesorul Bayer era un tînăr de 28 de ani, îndrăgostit — atunci cînd retortele şi eprubetele sau cursurile de la Academie îi mai lăsa puţin timp liber — de o frumoasă fată, pe nume Barbara.

Substanţa nouă a denumit-o acid barbituric după numele prietenei sale sau după forma cristalelor (de la grecescul *barbitos* = liră). Cert este că în anul 1905 primeşte premiul Nobel pentru lucrările sale şi este înnobilat. Moare la 28 august 1917 la Starnberg, o micuţă localitate de lîngă München, regretînd descoperirea sa din tinereţe. Dar, nu avea să fie singurul care va regreta : în anul 1903 alţi doi chimişti germani, Emil Fischer şi Joseph von Mehring, sintetizează doi derivaţi ai acidului barbituric : fenobarbitalul şi barbitalul. Mehring o fire tot atît de romantică ca şi Bayer, îi numi barbital şi veronal, în amintirea unei călătorii făcute la Verona (după cum avea să

menționeze în notele sale) oraș în care îi venise ideea de a prepara noul derivat. În ceea ce privește fenobarbitalul, acesta a fost denumit luminal.

Dar acidul barbituric, prin formulă și proprietățile sale chimice, a permis obținerea unui număr mare de combinații. La scurt timp de la prepararea lor, derivații acidului barbituric și în special luminalul, intră în arsenalul terapeutic al medicinei, fiind utilizat ca sedativ, hipnotic și antiepileptic. Luminalul apare în 1912 și este întrebuințat la început ca hipnotic de către Schaefer, Gregor, Eder, Emanuel, Graeffner, Fraenckel etc. În epilepsie este întrebuințat pentru prima oară în Germania de Hauptmann în anul 1912, iar în Franța în 1913 de Combewale, sub numele de gardenal. În România a fost întrebuințat de G. Marinescu încă de la sfîrșitul anului 1912.

Veronalul, considerat multă vreme după descoperire lipsit de toxicitate, poate provoca, intenționat sau accidental, o serie de tulburări caracterizate printr-un somn profund, uneori cu sfîrșit letal, cînd se depășește doza. Marele număr de sinucideri, înregistrate în toate țările curînd după descoperirea lui, se datoresc în parte tocmai proprietăților somnifere ale toxicului. În perioada 1924—1939 derivații barbiturici — așa cum rezultă din statisticile diverselor țări — au constituit mijlocul preferat al sinucigașilor, la aceasta contribuind, în primul rînd, faptul că produce o moarte ușoară, fără suferințe, corpul rămînînd necontorsionat sau desfigurat, fapt care a făcut ca toxicul să fie ales cu predilecție de tinerele femei.

Numai în România, în perioada 1934—1938, un sfert din sinucigași au apelat la barbiturice, iar, din punct de vedere al repartizării pe sexe, 70% revenea femeilor.

Dacă în deceniul 1930—1940 folosirea substanțelor barbiturice în scopuri terapeutice (tratamentul epilepsiei) a cunoscut o evoluție ascendentă, imediat după cel de al doilea război mondial modul de viață capitalist a prezentat un teren favorabil utilizării pe scară largă a calmantelor de orice natură, și în primul rînd a derivaților barbiturici. Exasperarea — datorită situației economice și greutății de a asigura minimul de existență — prepara terenul unei

nevoi crescînde și excesive a unor persoane de a-și calma sistemul nervos surmenat. Preparatele pe bază de barbiturice se ridicau, numai în R.F.G., la aproape 300. În anul 1948 producția mondială de barbiturice se cifra la 300 tone anual. Numărul sinuciderilor, în țările vest-europene, cu derivați barbiturici a crescut și el de peste zece ori.

Pînă în anul 1955 produsele barbiturice au fost utilizate mai ales pentru sinucideri. Folosirea în scopuri criminale a ridicat probleme din cauza dozei relativ mari necesare suprimării unui om.

Derivații barbiturici se prezintă, în general, sub formă de pulbere albă, cristalină, insolubilă sau foarte puțin solubilă în apă, chiar la cald. De remarcat că au gustul amărui, ușor de sesizat. În ceea ce privește doza toxică, aceasta variază în limite destul de largi, în funcție de sensibilitatea individului — între 1 și 20 g. Totuși 3—5 g de veronal a provocat adeseori moartea, iar 10 g constituie o doză aproape sigur mortală pentru un adult.

Din proprietățile descrise mai sus, ne dăm ușor seama că folosirea barbituricelor în scopuri criminale nu a avut șanse de succes : doza relativ mare, solubilitatea redusă în apă și alimente, gustul amar care îi indică prezența, sînt tot atîția factori nefavorabili. În cazuri excepționale însă, cum ar fi copii și bătrîni, lipsiți de posibilitatea de a reacționa, sau indivizi în stare de ebrietate, a fost posibilă și utilizarea sa în scopuri criminale.

În această categorie se situează și cazul pe care-l vom prezenta în continuare și anume al uciderii unui copil în Anglia [1]. Drama s-a petrecut într-un mic orășel, Gosport, nu departe de Portsmouth, situat în fața insulei Wight, pe coasta meridională.

În ziua de 22 iulie 1955, pe la orele 1,20, în camera de gardă a spitalului Hasler sună telefonul. La capătul firului se afla John Armstrong, infirmier la același spital care, cu o voce speriată, solicită intervenția unui medic pentru

[1] după Jürgen Thorwald : La grande aventure de la criminologie, 1967, p. 264.

a acorda îngrijire fiului său în vîrstă de 5 luni, care se afla în stare gravă. După o scurtă consultație între cei doi medici care se aflau la acea oră în spital, doctorul Bernard Johnson și doctorul Buchanan, primul s-a decis să intervină ; a luat mașina îndreptîndu-se în cea mai mare grabă spre locuința soților Armstrong. Această familie se făcuse cunoscută, nu numai la spitalul Haslar, dar și în micul orășel. Era un cuplu tînăr, ca multe altele, dar care se remarca prin lipsa de seriozitate. Soțul John, era în vîrstă de 26 de ani, iar Janette, soția abia împlinise 19 ani ; prezențe șterse din punct de vedere fizic și moral, robi ai instinctelor, îi unea o senzualitate animalică care însă nu reușea să estompeze firea lor permanent certăreață, ce degenera în adevărate bătăi, urmate de despărțiri și împăcări, ca apoi cu cel mai neînsemnat prilej, totul să fie reluat.

După cum este lesne de imaginat, deși se stabiliseră la Gosport de puțin timp, și anume din februarie 1954, au reușit să ia cu împrumut sume importante de bani, pe care pentru moment nu întrevedeau cum să le onoreze. Tînăra pereche, deși ducea o viață dezordonată, a adus pe lume trei copii : Stephen, decedat în luna martie 1954, Pamela și Terence.

Doctorul Johnson fusese anunțat tot la telefon de tatăl copiilor și în noaptea precedentă că Terence era bolnav, dar, după descrierea telefonică a simptomelor pe care le prezenta copilul, doctorul Buchanan le-a considerat a nu fi grave și și-a amînat vizita pînă dimineața. La orele 9 a sosit la locuința soților Armstrong și a examinat copilul, pe care l-a găsit într-o stare satisfăcătoare care nu prezenta nici un motiv de îngrijorare. Acestea au fost antecedentele. Revenind doctorul Johnson, ajuns la domiciliul soților Armstrong la ora 1,30, se îndreptă direct spre landoul în care se afla Terence : ceea ce constată îl îngrozi : micuțul se afla în comă. Mama copilului părea prea puțin neliniștită, iar fața-i dolofană cu buze subțiri, nu lăsa să se întrevadă nici groază și nici tristețe. Medicul îi ceru să-i descrie simptomele bolii. Janette, cu vădită reținere, îi spuse că în ziua precedentă Terence și Pamela au pre-

zentat semne de indispoziție, iar atunci cînd, pe la orele 4—5 după amiază, le dăduse să mănînce biscuiți și lapte, au vomat tot. La orele 7 seara, cînd soțul s-a reîntors de la lucru, copiii păreau că și-au revenit. Dar, pe la 11 noaptea, ea remarcă faptul că Terence avea o greutate în respirație, că gîfîia și că trupul îi era rece. Încercă să-l trezească, dar pînă la urmă cu toate încercările făcute, nu reuși. Soțul său, care se trezise și el între timp, introduse un deget în gura copilului, însă nu parveni să-i provoace vomarea și nici să-l trezească. După miezul nopții, văzînd că învelișul cald pe care îl preparase nu avusese nici un efect și că fața copilului începuse să se albăstrească, telefonă doctorului Buchanan. Ora era tîrzie și John crezu că vocea medicului exprima supărarea că a fost deranjat, încît nu a mai îndrăznit să insiste. Dimineața următoare, cu prilejul vizitei doctorului Buchanan, Terence părea restabilit. Însă către prînz, în momentul în care John venise acasă să servească dejunul, fața copilului devenise din nou albastră, respirația din nou dificilă, iar toropeala era atît de profundă încît părea neînsuflețit. Atunci, John s-a decis să cheme din nou un medic.

„Însă, întreabă doctorul Johnson, pentru ce a trebuit soțul tău să facă aproape 10 km cu bicicleta pînă la spitalul Hasler pentru a mă anunța, în loc să utilizeze cea mai apropiată cabină telefonică ? În loc de orice răspuns, Janette se mulțumi să ridice din umeri. Ea nu știa ce să răspundă.

În acest moment, nici o bănuială nu încolțise încă în mintea doctorului Johnson. În lunga sa carieră, el avusese adesea de-a face cu familii asemănătoare, oameni care aveau copii mai mulți decît le permiteau mijloacele materiale, încît erau, într-o oarecare măsură, insensibili la pierderea unuia din ei. În același timp, nefiind în măsură să stabilească pe loc o cauză a decesului copilului, se hotărî să anunțe coronerul (ofițerul de justiție) din Gosport care, numai la cîteva ore de la primirea sesizării, trimise doi subalterni, Bulley și Edge, la fața locului. Cei doi polițiști, după o percheziție amănunțită a locuinței, au confiscat biberonul și pernuța pe care vomase copilul, transportînd

corpul micuțului la morgă. Doctorul Harold Miller, anatomopatolog la spitalul Haslar, fără să mai amîne, procedă în după amiaza aceleiași zile la autopsia copilului care a avut următorul rezultat :

În regiunea laringelui a descoperit o mică peliculă roșie, zbîrcită, ce semăna cu o pieliță provenită de la un fruct oarecare ; alte pelicule asemănătoare au fost găsite în stomac. Medicul a extras peliculele, după care a secționat organele și le-a introdus în borcane cu formol. Bănuind că ar putea fi cazul unei otrăviri de origine alimentară, a sugerat ideea de a se efectua o nouă descindere în apartamentul soților Armstrong.

Cei doi polițiști, revenind la locuința acestora, rămaseră surprinși de faptul că cei doi soți priveau la televizor programul ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Bulley și Edge, mai constatară că la colțul casei se afla un dud plin de fructe. John, cu o amabilitate nefirească, le spuse că landoul lui Terence a stat în timpul zilei sub pom. El adăugă : „Este foarte probabil ca un fruct să fi căzut în gura copilului. Mai mult ca sigur că s-a întîmplat așa".

Doctorul Miller era pe punctul să accepte teza unei intoxicații datorită dudelor, cînd, în dimineața zilei de 24 iulie, a descoperit că micile pielițe de fructe conservate într-un borcănaș au dispărut ; ele se dizolvaseră în formol căruia îi conferise o tentă roșie. Descumpănit în fața acestui fenomen neașteptat, trimise borcănașul, biberonul și pernuța laboratorului de chimie care efectua analize toxicologice în cazurile suspecte. Buletinul de analiză, prezentat de laborator cîteva zile mai tîrziu, menționa că materialele examinate nu prezentau urme de otravă. Stomacul conținea o cantitate mică de feculă de porumb și puțină eosină roșie. Cauza decesului micuțului copil părea imposibil de stabilit. Se punea problema clasării dosarului. Inspectorul Gates de la comisariatul de poliție, pentru a nu avea nici o suspiciune, își propuse să facă o ultimă verificare. Pe ziua de 28 iulie merse la rîndul său la locuința soților Armstrong ; vizită cu un ochi atent apartamentul și puse cîteva întrebări. John Armstrong îi făcu o impresie dezagreabilă, a unui om primitiv, însă dezghețat. Încă o dată ambii soți nu s-au străduit să ofere alte explicații.

Poliția și-ar fi dat avizul pentru închiderea dosarului, dar un rol hotărîtor l-a jucat impresia produsă de John Armstrong inspectorului Gates. Pe la începutul lunii august, inspectorul avînd ceva timp liber, se deplasă la spitalul Hasler pentru a cunoaște mediul în care lucra infirmierul John Armstrong, cît și opinia colegilor despre el. Referințele, departe de a-i fi favorabile, nu făcură decît să alimenteze neîncrederea polițistului. Caracterizările colegilor și personalului spitalului erau din cele mai urîte : „Irresponsabil, murdar, nu-l interesează serviciul pe care îl are..." îi spuse unul dintre medici. Iar altul îl completă : „Un tînăr pueril pentru vîrsta sa și care nu face toată ziua altceva decît să-și roadă unghiile. Este un balast și nu un membru util instituției noastre. Numai lipsa acută de infirmieri a făcut ca direcția spitalului să nu-l concedieze. A urmat discuția cu medicul care practicase autopsia, pentru a vedea dacă se poate lua în considerație un act de violență. Spre surprinderea inspectorului Gates, doctorul Miller îi declară acestuia : „Ceea ce am considerat inițial ca pielițe de fructe erau în realitate capsule de gelatină colorate ale unui medicament, și mă gîndesc că ar putea fi vorba de un somnifer, sedonal. Am remarcat că capsulele de sedonal produc, prin dizolvare în sucul gastric, aceași coloratie, ca cea pe care o avea conținutul stomacal al lui Terence Armstrong". „Și care sînt efectele produse de acest medicament ?" întrebă Gates, complet nemulțumit de modul în care se efectuase expertiza toxicologică. Atunci doctorul Miller îi răspunse că acțiunea Sedonalului se manifestă aproape instantaneu după administrare și că este de scurtă durată ; în ceea ce privește doza mortală pentru un copil, aceasta este de cîteva grame, iar simptomele prezentate de Terence corespund întrutotul celor provocate de intoxicațiile produse de acest barbituric. Însă, după părerea sa, a presupune că copilul ar fi fost suprimat cu Sedonal este o chestiune fantezistă. Din cîte știa el, nici o crimă nu a fost comisă cu un produs barbituric.

Întrevederea cu Miller lăsă pe Gates perplex, dar îl decise în același timp să-și continue investigațiile. Își in-

formă şeful, care la rîndul său alertă Scotland Yard-ul. A doua zi, L. C. Nickolls, directorul laboratorului de toxicologie al Scotland Yard-ului, ceru telefonic lui Gates să-i trimită de urgenţă obiectele şi substanţele care trebuiau examinate. Inspectorul îşi dădu atunci cu groază seama că chimistul de la laboratorul din Gosport folosise cu neglijenţă probele. Nu rămăsese mare lucru din aceste probe. Cea mai bine conservată părea pernuţa acoperită cu vomismente. În dimineaţa zilei de 23 august, la patru săptămîni de la moartea micuţului Terence, inspectorul Gates ducea la Londra coletul cu piesele destinate noii expertize.

Să facem o scurtă digresiune pentru a urmări împreună stadiul cunoştinţelor în care se găsea toxicologia în privinţa identificării derivaţilor barbiturici ; faptul că aceştia s-au situat în scurt timp în fruntea toxicelor utilizate de sinucigaşi, a ridicat toxicologiei problema determinării lor. Însuşi Emil Fischer, unul dintre descoperitorii fenobarbitalului şi barbitalului, a întreprins cercetări pentru a identifica prezenţa lor în corpul uman.

În stabilirea verdictului în cazul unei otrăviri cu barbiturice, alături de simptome, analiza chimică joacă un rol important. S-a constatat că localizarea barbituricelor se face cu preponderenţă în hematii, centrii nervoşi (creier şi măduvă), ficat şi rinichi. Putrefacţia distruge cu timpul derivaţii barbiturici, iar eliminarea acestora se face prin urină, cea mai mare parte în primele 48 de ore şi în totalitate după circa cinci zile.

Metodele de identificare a barbituricelor au urmat un drum similar cu cele ale alcaloizilor : s-a urmărit în primul rînd izolarea acestora din diversele organe şi în al doilea rînd, punerea la punct a unor reacţii caracteristice.

Folosindu-se proprietatea derivaţilor barbiturici de a fi solubil în eter şi acetonă în mediu acid, se aplică metoda Stas, Otto-Ogier. După izolare, reacţiile obişnuite sînt cele de precipitare şi culoare, bazate pe folosirea unor reactivi specifici, care nu lasă nici o îndoială asupra identităţii lor. Reactivul Millon produce un precipitat alb, reactivul Denigès conduce la formarea de cristale caracteristice, reacţia Parri formează o culoare violet-ciclamen ; tot o culoare violetă se obţine şi cu reactivul Fauchet şi Zwikker, iar prin reacţia Paget-Desodt se produce o coloraţie roz-roşu închis, în funcţie de cantitatea de toxic. În ţara noastră Ioanid şi Mihăilescu au realizat un reactiv deosebit de sensibil, superior celor precedenţi.

În ceea ce priveşte dozarea toxicului, se foloseşte metoda Stas-Otto şi anume extracţia cu eter, urmată de îndepărtarea acestuia şi cîntărirea reziduului cristalizat. În interpretarea unei analize toxicologice, Kohn-Abrest se întreabă : doza găsită, ajunge pentru a explica moartea ? Unii autori dau următoarele cifre :

1. Dacă doza găsită este mai mică de 0,10 g se consideră insuficientă, în cazul veronalului, de a provoca moartea.

2. Doze mai mari de 0,20 g : moartea este probabilă la persoane bolnave de ficat sau rinichi.

3. Doze mai mari de 1 g : moartea este sigură.

Acesta era stadiul cunoştinţelor toxicologice în momentul cînd a avut loc drama micuţului Terence. Dar să nu uităm că, dacă în cazul unor doze mari nu există dificultăţi de identificare, în schimb în cazul unor cantităţi foarte mici şi la corpuri intrate în putrefacţie, situaţia este deosebit de dificilă.

Procedeul Stas-Otto-Ogier, de extracţie şi izolare a derivaţilor barbiturici din corpul omenesc, se aplică de fapt pentru toţi compuşii organici străini organismului, care au parvenit să se introducă, printr-un mijloc sau altul, indiferent de starea fizică în care se prezintă, lichidă sau solidă. Procedeul în sine era deosebit de avantajos pentru depistarea barbituricelor. Din nefericire, aceste substanţe se deosebesc atît de puţin de ţesuturile umane încît, pentru a obţine un rezultat tranşant, este nevoie de o muncă extenuantă şi deosebit de migăloasă. În anul 1946, P. Valow a reuşit să pună la punct o metodă de îndepărtare a materiilor organice animale (operaţie denumită în termeni de specialitate „defecare") folosind acidul tungstic.

Problema identificării barbituricelor prezintă şi alte dificultăţi. Reacţiile de colorare erau adesea înşelătoare, căci, sub acţiunea aceloraşi reactivi, numeroşi derivaţi nebarbiturici luau colorаţii asemănătoare toxicelor veritabile. Într-un cuvînt, era dificil de caracterizat diferitele culori pe care le formau chiar diversele barbiturice. Spre exemplu sedonalul, sub acţiunea dimetildihidroaminobenzenului, se colora în brun, tentă care vira în violet cînd se adăuga alcool. Nembutalul şi pentotalul prezentau aceleaşi reacţii.

Un pas înainte l-a adus, în ceea ce priveşte diferenţierea diverselor barbiturice, determinarea punctului de topire. Datorită cantităţilor mici, metoda se efectua la microscop ; ea prezenta avantajul că forma cristalelor era specifică fiecărui derivat al acidului barbituric, uşor de constatat la un microscop obişnuit. Dar cu cît oamenii de ştiinţă descopereau noi mijloace, cu atît se iveau dificultăţi în plus. Astfel, punctele de fuziune ale amitalului şi pentotalului se situau în cazul primului între 155 şi 156°C şi pentru cel de al doilea, între 156 şi 157°C. deci valorile erau atît de apropiate, încît orice diferenţiere între aceste substanţe era imposibil perfectă. Doar sedonalul prezenta particularitatea de a avea un punct de topire de 95°C.

Am menţionat mai sus despre o altă metodă : compararea formei cristalelor. Savantul englez Turfitt a întreprins, încă din anul 1948, cercetări minuţioase în acest domeniu, stabilind reguli foarte precise. Danezii T. Y. Huang, E. Jolk şi B. Jerstew au utilizat razele X. Alţi oameni de ştiinţă au folosit metoda cromatografică pe coloană şi în cele din urmă pe hîrtie. Dar caracteristicile fizico-chimice similare ale derivaţilor făceau adesea neutilizabilă metoda cromatografică, aceşti produşi neseparîndu-se pe hîrtia de filtru.

Între 23 și 28 august, Nickolls analiză formolul în care fuseseră conservate probele ridicate din corpul copilului, conținutul stomacului cît și vomismentele. Folosi mai multe metode de identificare dar fără a obține vreun rezultat. Chimistul din Gosport manipulase atît de neglijent materialele, încît era greu să mai poată servi la ceva. Expertul se gîndea să renunțe cînd, la 28 august, analiza vomismentelor puse în evidență prezența unei cantități de peste 1 mg de sedonal ; în ceea ce privește conținutul stomacului, acesta conținea circa 20 mg de acid barbituric. Pentru a-și face o imagine precisă de cantitatea totală de otravă existentă în corpul lui Terence, procedă, pe data de 6 septembrie, la o nouă autopsie.

Corpul lui Terence se afla într-o stare avansată de descompunere. Cunoscînd faptul că organismul mai întîi absoarbe și ulterior excretează foarte rapid barbituricele, expertul conta evident pe faptul că micul cadavru nu mai poseda decît o cantitate infimă de sedonal, cîteva miligrame cel mult. Cea mai mică imprudență în manipulări putea să determine dispariția completă a toxicului. Între timp, inspectorul Gates s-a deplasat din nou la spitalul Hasler. Gates raționase cam în felul următor : dacă moartea copilului fusese provocată prin administrare de sedonal, trebuia să afle modul în care Armstrong, presupusul ucigaș, ar fi intrat în posesia barbituricelor. Îl obseda ideea că infirmierul ar fi sustras o cantitate de sedonal din farmacia spitalului. Primele interogatorii luate personalului spitalului, care manipula medicamentele în cauză, nu au condus la nici un rezultat. Nimeni nu a văzut ceva și nu a remarcat nimic suspect. În cele din urmă își aduse aminte, că, cu cîtva timp în urmă, chiar de mai multe săptămîni, Armstrong, făcînd de serviciu noaptea, avusese de administrat bolnavilor calmante și somnifere. Apoi o infirmieră însărcinată cu supravegherea medicamentelor și care lucra în același pavilion cu Armstrong, îi comunică inspectorului că în luna februarie sau martie 1956, ea constatase că un dulap în care se păstrau medicamentele, de obicei închis cu cheia, fusese forțat, iar o cutie cu 50 de capsule de Sedonal dispăruse. Făptașul nu a fost niciodată

descoperit. Un lucru era totuşi sigur : Armstrong avea acces la camera unde se găsea dulapul cu medicamente. Era posibil totuşi ca infirmierul să nu fie autorul efracţiei...

Zilele se scurgeau fără să se înregistreze nici un progres, iar Nickolls depunea sforţări în laboratorul Scotland Yard-ului pentru a ajunge la un rezultat. Inspectorul Gates, preocupat de cazul neobişnuit şi impresionat de sfîrşitul tragic al micuţului Terence, făcea tot felul de ipoteze. Se gîndi să atace problema dintr-un alt punct de vedere : care au fost circumstanţele care au condus la moartea celuilalt copil al cuplului Armstrong, pe nume Stephen. Spre marea sa surprindere, află că permisul de înhumare i-a fost eliberat de un medic bătrîn, în vîrstă de 82 de ani, care nu acordase nici o asistenţă medicală în prealabil familiei Armstrong. Mai mult, inspectorul remarcă faptul că, simptomele prezentate de ambii copii se asemănau într-un mod frapant : culoare violacee a feţei, toropeală şi respiraţie sacadată. În plus, unul din cei doi copii în viaţă, Pamela, în luna mai 1954, a prezentat aceleaşi simptome. Un medic care o consultase, a dispus transportarea ei de urgenţă la spital, unde, după o scurtă internare, s-a restabilit.

Între timp, Nickolls îşi terminase analizele. Cu toate condiţiile defavorabile, el reuşeşte să extragă din organele copilului circa 3 mg de Sedonal. Ţinînd seama de faptul menţionat că sedonalul se elimină foarte repede, copilul probabil absorbise între 3 şi 5 capsule de 80 mg fiecare. Ori, această doză, ţinînd seama de vîrsta copilului, era categoric mortală. Aceasta fiind situaţia, soţii Armstrong fură convocaţi la poliţie şi supuşi unui nou interogatoriu. Inspectorii începură prin a încerca să reconstituie modul în care cuplul îşi întrebuinţase timpul, moment cu moment, înainte de moartea lui Terence. Cum a decurs ziua de 21 iulie ? Copilul şi-a primit biberonul şi biscuiţii şi imediat a început să vomite. Cine se găsea atunci lîngă el ? Numai mama ? Urmă derularea tragică a filmului al cărui sfîrşit însemna stingerea vieţii unei fiinţe lipsite de orice apărare. Ora 7 seara : John Armstrong soseşte acasă venind de la serviciu. Copilul părea că nu suferă de ceva ;

ora 11 seara : Terence are o respirație grea, corpul i s-a răcit și este cufundat într-o stare de stupoare ; 30 de minute după miezul nopții fața copilului este violetă. John telefonează doctorului Buchanan și nu protestează atunci cînd acesta îl anunță că nu va putea să-i vadă copilul decît în dimineața următoare. 22 iulie, ora 7 dimineața : John merge la spitalul Haslar ; ora 8,40 : doctorul Buchanan găsește copilul într-o stare normală ; 12,30 : John vine acasă pentru a lua dejunul. Copilul prezintă din nou simptomele descrise ; ora 13 ; John se decide să cheme un medic, însă dă dovada că nu se grăbește, ia bicicleta pentru a merge la spitalul Haslar și nu telefonează doctorului Johnson decît la ora 1,20. Zece minute mai tîrziu, medicul constată că Terence a încetat din viață.

Cronologic, evenimentele s-au derulat după cum am văzut. Și șeful poliției, Jones, îl întreabă : „Este exact ?" „Perfect exact" fu răspunsul". „Nu aveți nici o obiecțiune sau observații de făcut ?" mai adăugă încă o dată polițistul „Nu". „În tot acest timp nimeni nu a venit în casă, nimeni nu s-a apropiat de copil ?

Jones le puse atunci întrebarea, la care spera să obțină elucidarea cazului : „Cum vă puteți explica atunci, spuse el, că corpul copilului conține o doză de Sedonal ?" Încordat, el urmărea cu atenție reacțiile feței celor doi soți, însă nimic nu se schimbase ; ochii lor rămaseră în continuare inexpresivi, Janette declară că nu știe ce este Sedonalul și la ce ar putea servi. În ceea ce privește pe John care era infirmier, nu putu să spună același lucru și declară că „nu va da nici un răspuns pînă nu-și va consulta avocatul".

Jones și Gates erau convinși de culpabilitatea soților Armstrong. Ei găsiră de cuviință că este necesară practicarea autopsiei și celuilalt copil, Stephen, deși șansele de a mai găsi barbiturice erau reduse, dat fiind timpul scurs de la moarte. La 17 septembrie, inspectorul Gates însoțea la cimitir pe John Armstrong care, conform legii, trebuia să asiste la exhumare. Trista operațiune fiind terminată, John se opri o clipă la poarta cimitirului. Zărind pe Gates că se apropie, privindu-l drept în ochi, îl în-

trebă : „Nu a mai rămas mare lucru din micuț, după atîta timp, nu credeți ?“

Pentru inspector, intențiile care se ascundeau după această întrebare erau evidente : era un amestec de teamă și în același timp de speranța că eforturile poliției nu vor duce la nici un rezultat. Însă fața sobră, nemișcată a polițistului nu lăsă să scape ceva. Din nefericire, speranțele lui Armstrong aveau să se realizeze : toate analizele efectuate de Nickolls asupra corpului lui Stephen nu au dus la nici un rezultat. Dacă în ipoteza că Sedonalul îi provocase totuși moartea, el dispăruse din corp, fără a lăsa nici cea mai mică urmă.

Pe de altă parte, convinși că cei doi soți premeditaseră în comun crima, pentru a se debarasa de Terence în scopul micșorării cheltuielilor, polițiștii se întrebau care din cei doi părinți administrase copilului capsulele mortale. Informațiile privind modul în care Sedonalul acționează asupra organismului nu ar fi în măsură se întreabă Jones, să indice care din părinți ar fi responsabil de gestul funest ? Se știe că intrarea în acțiune a somniferului, al cărui efect era imediat, însă somnul avea o durată fixă, aceasta fiind în funcție de rapiditatea cu care învelișul capsulei se dizolva în sucul gastric. În cazul în care dizolvarea avea loc instantaneu, John ar fi fost suspectat că a administrat copilului otrava imediat ce a venit acasă pentru dejun. În ipoteza cealaltă, dacă dizolvarea necesita un timp mai lung, mama copilului ar fi cea care a dat copilului capsulele ucigașe, John fiind absent între orele 7 și 12,45.

Astfel că Jones îi ceru lui Nickolls să facă experiențe în acest sens. Acesta cumpără de la farmacie un tub cu Sedonal și supuse capsulele acțiunii sucului gastric obținut prin tubajul unor bolnavi. Învelite într-o peliculă subțire de gelatină, ele se dizolvau rapid fără să lase o coloratie roșiatică asemănătoare învelișului unui fruct și care, cu prilejul examenului conținutului stomacului lui Terence, atrăsese atenția doctorului Miller. Intrigat, expertul făcu o scurtă anchetă care să stabilească dacă nu cumva pe piață existau și alte prezentări ale aceluiași me-

dicament. Cu acest prilej el află, spre surprinderea sa, că uzina producătoare, din motive comerciale, schimbase cu cîtăva vreme formula capsulelor, fără să prevină pe medici și farmaciști. Înainte se utiliza la fabricarea Sedonalului metil-celuloză colorată cu eozină și amidon de porumb, ca ingredient de umplutură. Cînd o astfel de pilulă ajunge în stomac, sucul gastric impregnează învelișul de celuloză, trece prin el, și umflă fecula de amidon determinînd desfacerea capsulei în două părți. Conținutul se dizolva lent, provocînd o colorație caracteristică, roșiatică a lichidului. Acum era clar pentru ce doctorul Miller găsise puțin amidon de porumb în stomacul copilului. Nickolls, reluă experiențele de la început și descoperi imediat motivele care determinaseră pe fabricant să schimbe formula capsulelor de sedonal. Ele se deschideau la întîmplare, uneori imediat, alteori după o jumătate de oră și chiar mai mult. În general, Sedonalul nu putea, în aceste condiții, să-și înceapă acțiunea mai înainte de o jumătate de oră.

Experiențele destul de migăloase ale expertului nu au reușit să-i ofere o soluție de fapt a problemei. Capsulele pe care Terence le înghițise ar fi putut să se deschidă imediat sau după un oarecare timp. În primul caz, responsabil de administrarea otrăvii ar fi putut fi John ; în al doilea caz Janette. Însă nimic nu permitea deocamdată să se stabilească într-un mod categoric circumstanțele crimei.

Gates puse raportul lui Nickolls în sertarul biroului său, încercînd sentimentul neplăcut al eșecului în fața cazului încredințat. Probele pe care le avea nu erau suficiente pentru a înainta dosarul Camerei de acuzare. Totul se limita, de fapt doar la bănuieli. Jurații în mod sigur, ar fi cerut să se prezinte dovada că, în ziua crimei, soții Armstrong aveau Sedonal în casa lor. Și această probă lipsea.

Inspectorul Gates nu dezarmă totuși, una din calitățile sale fiind răbdarea, și continuă să supravegheze familia Armstrong.

Dar lucrurile nu păreau să conducă la nici un indiciu nou timp de un an. Lovitura de trăsnet pe care Jones și

Gates o așteptau avea să se producă la 24 iunie 1956. Janette Armstrong, motivînd că soțul o bate, introduce o cerere de divorț solicitînd pensie alimentară atît pentru ea cît și pentru copilul său. După toate aparențele, motivul îl constituia faptul că în cursul ultimei certe, Johnes fusese mai violent ca de obicei, maltratîndu-și soția. Faptul nu constituia o noutate, dar se remarca, din spusele lui Janette, că intensitatea loviturilor primite era neobișnuit de mare. Janette era plină de indignare și, din atitudinea ei, se simțea ura pe care o nutrea față de John. Tribunalul îi respinse cererea, fapt care o determină să se adreseze inspectorului Gates, spunîndu-i că avea să facă o declarație.

Gates se aștepta să afle în sfîrșit adevărul, cazul micuțului Terence fiind o obsesie pentru el.

Jenette îi spusese : „În luna iulie 1955 v-am mințit. Sedonalul se găsea în casă, soțul meu adusese o cutie de la spital. Trei zile după moartea copilului, soțul mi-a spus să arunc restul de capsule, căci am fi putut fi bănuiți de crimă." Ea a aruncat capsulele în coșurile de gunoi din curte. Pe data de 16 septembrie, după plecarea inspectorilor Jones și Gates care i-a supus la un îndelungat interogatoriu, John i-a spus cu un surîs forțat : „Vezi că trebuia să arunci capsulele... erau de Sedonal". Janette adăugă că abia atunci a înțeles că acest medicament a fost în posesia lor. Își întrebă soțul : „Tu le-ai dat copilului ?" „Cine știe dacă nu ai făcut tu aceasta ?" îi răspunse John sarcastic. La vremea aceea ea nu a declarat nimic poliției căci îi era o teamă groaznică de soțul său, care o putea omorî. În prezent nimic nu o mai interesa, totul îi era perfect egal.

Fără îndoială, fiecare cuvînt din această declarație era dictat de dorința de răzbunare, de ură. Această remarcă aparținea publicațiilor vremii, din care ne-am permis să reproducem, și părea să fie justificată. Cu toate acestea, tot ceea ce se referea la Sedonal părea verosimil și în același timp constituia o probă, care, pînă atunci lipsise din dosar. Acum era cert că cei doi soți erau în posesia Sedonalului în ziua morții copilului. La 4 decembrie 1956, procurorul general, sir Reginald Minnin-

gham Buller, își pronunță, în fața juriului de judecată, rechizitoriul contra lui John și Janette Armstrong, acuzîndu-i de crimă premeditată în comun, asupra copilului lor, Terence.

Procesul a fost lung, în fața unei asistențe așa de numeroasă încît sala de ședințe a fost neîncăpătoare. În timpul procesului, inculpații au oferit celor prezenți un spectacol penibil : acuzații reciproce, minciuni, cuvinte suspicioase și ură cu greu disimulată. După o deliberare de 45 de minute juriul, format din nouă bărbați și trei femei, l-a declarat pe John Armstrong vinovat. Janette a fost achitată, la aceasta contribuind, într-o foarte mare măsură, avocatul ei Norman Skeljorn, care, dînd dovadă de competență în materie și un orizont larg de cunoștințe, a știut să exploateze cu șiretenie experiențele făcute de Nickolls pentru a reconstitui ipoteza sa în privința derulării evenimentelor.

„Nu există capsule de Sedonal, spuse acesta la proces, care se dizolvă imediat în sucul gastric și altele care rezistă la acțiunea acestuia timp de cel puțin o jumătate de oră ?" Expertul Nickolls însuși a afirmat aceasta. Acuzarea pretinde că Janette Armstrong a participat la crimă, căci primele simptome ale ultimei faze din boala lui Terence s-au manifestat la orele 12 și 15 minute, deci în momentul cînd soțul se întorsese de la serviciu. Totuși adevărul este altul. Există o contradicție în experiențele lui Nickolls, care presupune că John Armstrong a administrat copilului mai multe capsule cu Sedonal imediat după sosirea sa acasă și că una din ele s-a dizolvat imediat, provocînd primele simptome ale intoxicației ? Aceasta contrazice experiențele care au arătat că unele capsule, deschizîndu-se mai tîrziu, poate după circa o oră, au determinat moartea copilului ? Nu, aceste afirmații nu sînt contrare tezei expertului. Oricare ar fi fost vinovăția lui Janette Armstrong, acest proces a atras atenția experților și tuturor oamenilor asupra primejdiei pe care o prezintă barbituricele : a fost comisă o crimă cu aceste produse. Faptul a dat mult de gîndit experților, datorită împrejurărilor care nu au permis evidențierea toxicului decît cu multă di-

ficultate și datorită unui concurs de împrejurări, care au indicat chimiștilor pe ce drum să continue investigațiile. Și, conchide pe bună dreptate Jürgen Thorwald care a reconstituit dosarul acestui caz, în fața toxicologilor a apărut spectrul amenințător al tuturor otrăvurilor pe care circumstanțe nenumărate și nebănuite pot să le ascundă investigațiilor lor, permițînd vinovaților să-și continue activitatea funestă și să scape nepedepsiți.

Otrava care nu lasă urme

În noaptea de 3 spre 4 mai 1957, șefului poliției judiciare din orașul Bradford (Marea Britanie) i se semnală un deces ieșit din comun. Cheamă în biroul său pe sergentul Naylor pentru a-i da ordin să se deplaseze în strada Thornbury Crescent, la locul în cauză. [1]

Alegînd pe acest tînăr sergent, șeful avusese motive foarte serioase. Naylor avea o pregătire temeinică, știa să aplice cunoștințele de criminalistică cele mai moderne și, în plus, observa orice urmă care ar fi putut fi de folos unei analize de laborator. Felul de orientare al șefului poliției s-a dovedit just, ancheta care a urmat a condus la rezultate uimitoare, dovedind unde poate duce o strînsă colaborare între laboratoarele poliției și experții în patologie și toxicologie.

Despre ce era vorba ? Poliția fusese alertată de un telefon dat de către un medic, care la rîndul său a fost anunțat de familia Skinner, care locuia pe Thornbury Crescent, arătînd că vecina lor Elizabeth Barlow, decedase în baie. Circumstanțele acestei morți și condițiile neobișnuite în care s-a produs decesul a intrigat pe medic.

[1] după Jürgen Thorwald : La grande aventură de la criminologie, 1967, p. 298.

Sosit la numărul indicat, sergentul Naylor se află în fața unei clădiri obișnuite dar mari, avînd camera de zi și bucătăria situate la parter, iar dormitorul și baia la primul etaj. Medicul aștepta pe polițist la capul scării și se afla în compania unui bărbat tînăr care, cu un aer resemnat, se prezenta : Kenneth Barlow, 38 de ani, soțul defunctei, infirmier la spitalul Saint Luc din Hunddersfield (oraș vecin cu Bradford).

Tăcut, el însoți pe Naylor și pe medic în baie. În cada lipsită de apă zăcea corpul unei femei în vîrstă de aproximativ 30 de ani. Se putea constata că mai înainte de a muri, aceasta vomase. Naylor a remarcat imediat că pupilele ochilor erau anormal de dilatate.

„Am impresia, spuse doctorul, că defuncta se afla sub acțiunea drogului. Totuși, aceasta nu este decît o supoziție, iar dl. Barlow vă va da toate detaliile asupra morții soției sale... Din nefericire, eu sînt nevoit să vă părăsesc, fiind așteptat la un caz urgent. Iată adresa mea..."

După plecarea medicului, Naylor notă cuvînt cu cuvînt, în carnețelul său, relatările pe care Barlow le expuse pe nerăsuflate : „Elizabeth lucra la o albitorie și amîndoi se aflau în ziua lor liberă. După ceașca de ceai de la orele 17, tînăra femeie merse să se culce puțin, rugîndu-și soțul să o trezească la ora 19, căci dorea să urmărească o anumită emisiune la televizor. Așa s-a și petrecut. În timp ce privea spectacolul ce se transmitea, soția s-a simțit indispusă și s-a întins puțin pe pat. Brusc, fu cuprinsă de vomismente. După ce a schimbat lenjeria murdară, Barlow s-a culcat și el. Mai tîrziu, soția sa, care se plîngea că îi este cald și transpiră, se decise să facă o baie. Către orele 23, trezit după un somn scurt, Barlow zări că locul de lîngă el era liber. iar lumina în camera de baie era aprinsă. Se sculă imediat ; soția sa zăcea fără viață în cadă. Încercă s-o scoată din apă, însă, fiind prea grea, nu reuși. Atunci goli apa din cadă și încercă unele metode de reanimare, făcîndu-i și respirație artificială".

Acestea, din spusele lui Barlow, părea să fie deocamdată totul. Naylor făcu înconjurul apartamentului, inspectînd fiecare cameră. În dormitor, îl surprinse un detaliu :

pijamaua, purtată de Barlow în momentul cînd încerca să-şi aducă în viaţă soţia, era uscată. Afară de aceasta, nici o urmă suspectă. Totul părea să confirme declaraţiile soţului. Însă pijamaua ?

Sergentul telefonă şefului său, H. S. Prince, pentru a-i spune că după părerea sa ar trebui anunţaţi specialiştii din laboratorul poliţiei. Zece minute mai tîrziu, inspectorul şef Price controla el însuşi apartamentul din Thornbury Crescent şi observă unele detalii care scăpaseră atenţiei sergentului Naylor şi îl lăsară perplex ; de exemplu, dacă Barlow ar fi vrut cu adevărat să scoată corpul soţiei din cadă, cum ar putea explica absenţa picăturilor şi chiar a şiroaielor de apă de pe podeaua acestei camere ? Price luă legătura cu laboratorul din Harrogate. La orele 3,30 dimineaţa, inspectorul şef Coffey de la acest laborator şi dr. David Price sunau la poarta casei.

La rîndul său, dr. Price remarcă că axilele Elizabethei Barlow erau ude. Faptul contrazicea mărturisirile soţului, după care acesta i-ar fi practicat respiraţia artificială. Nu după mult timp, inspectorul şef Coffey descoperi, într-un colţ al bucătăriei, două seringi, dintre care una era încă umedă. Interogat, Barlow explică că aceste seringi aparţineau trusei sale de infirmier şi că, suferind de un furuncul el îşi făcuse o injecţie cu penicilină.

Intrigaţi şi neîncrezători, dar mai ales datorită pupilelor dilatate ale defunctei, poliţiştii au decis să-i ducă corpul la laboratorul din Harrogate.

La ora 5,40, dr. Price a început autopsia. Aparent, nimic nu explica o moarte subită. Inima era tot atît de sănătoasă ca celelalte organe şi nu prezentau anomalii. În plus, nici o infecţie în organism, lucru pe care analiza bacteriologică a viscerelor şi a splinei o dovedea clar. Urmă o consultare uluitoare : tînăra femeie era în aşteptarea unui copil ; însărcinată de opt săptămîni, ea părea să o fi suportat fără dificultăţi.

La 4 mai, probele de vomismente, păr, sînge, ficat, plămîni şi creier au fost încredinţate chimiştilor şi toxicologilor A. S. Cuity şi P. H. Wright. Cercetările lor, îndelungate şi laborioase, nu au dus la nici un rezultat.

Toate procedeele, destinate să evidenţieze urmele unei otrăvi oarecare sau medicament cunoscut, au dus la rezultate negative. Analiza urmelor de pe seringi şi ace au arătat că Kenneth Barlow nu minţise : părea într-adevăr că ele conţineau urme de penicilină.

La 8 mai, dr. Price a decis să se întreprindă cercetări privitoare la eventualele urme de înţepături, şi, înarmîndu-se cu o lampă puternică şi o lupă, a controlat milimetru cu milimetru corpul victimei. După două ore de examen minuţios, descoperi pe fesa stîngă două înţepături, iar alte două, una lîngă cealaltă, pe fesa dreaptă. Aceste urme minuscule scăpaseră, cu prilejul autopsiei, atenţiei medicilor, căci victima, suferind de o boală de piele, avea epiderma acoperită de erupţii. Făcînd incizii superficiale în muşchi şi stratul de grăsime, Price constată că ţesutul este uşor inflamat, cum se întîmplă după o înţepătură recentă. Dealtfel, înţepăturile de pe fesa stîngă ar fi trebuit să fie făcute cu cel mult cîteva ore înaintea morţii. Kenneth Barlow deci minţise : era evident că el injectase soţiei sale o substanţă oarecare, care ar fi putut să-i provoace moartea.

Informat de descoperirea făcută de către medic, inspectorul şef Price hotărî să nu supună pe Barlow la un nou interogatoriu. Poliţistul nu ar fi cîştigat nimic declarîndu-i ceea ce aflase. Infirmierul avea dreptul să facă injecţii soţiei sale, în cazul în care, bineînţeles, acestea nu-i puneau viaţa în primejdie. Mai mult, chiar în ipoteza că el ar fi recunoscut că a minţit de teamă să nu trezească unele bănuieli, ancheta nu ar fi avansat cu nimic. Barlow putea să pretindă, printre altele, că a utilizat un produs inofensiv, un întăritor de exemplu. Pentru moment era important de a şti dacă toxicologii şi chimiştii erau în măsură să identifice substanţa care a fost injectată Elizabethei de către Barlow. La rîndul său, intendentul şef Price s-a rezumat să supravegheze pe suspect, mergînd la spitalul Saint Luc pentru a culege informaţii asupra lui şi asupra medicamentelor la care Barlow avea acces.

În după amiaza zilei de 8 mai, doctorul Price a făcut trei prelevări din ţesuturile înconjurătoare locului de în-

țepătură. El spera — deși șansele erau minime — ca regiunea situată în imediata apropiere a acestor înțepături, să păstreze o parte din substanța injectată. Prelevările erau mici așa încît analizele trebuiau restrînse pentru a nu se consuma materialul.

Dr. Price, toxicologii Curry și Wright, ginecologul C.S. Russell, profesor la universitatea din Sheffield, profesorul R. H. Thompson directorul laboratorului de analize chimice de la spitalul Guy și profesorul S. S. Randall de la departamentul de biochimie al firmei Boots din Nottingham, s-au reunit pentru a discuta cazul. Dezbaterile au fost purtate în jurul unui singur punct : ce medicament sau drog provoacă, la o femeie care se găsește la începutul unei sarcini, simptome de oboseală, vomismente, transpirație, slăbiciune, pierderea cunoștinței și dilatarea pupilelor ? Eliminînd progresiv diversele posibilități, savanții au fost nevoiți să-și concentreze atenția asupra unui simptom denumit hipoglicemie, caracterizată printr-o scădere importantă de glucoză în sînge, care constituie inversul maladiei atît de cunoscute : diabetul zaharat. În caz de diabet, pancreasul nu mai secretă hormonul, în cantitate suficientă, numit insulină, agent indispensabil pentru a regla cantitatea de glucoză în sînge, provocînd hiperglicemia.

O doză foarte mare de insulină poate fi mortală. Ea coboară sub normal procentul de zahăr din sînge, antrenînd tabloul clinic al hipoglicemiei, avînd ca simptome : tremurături, grețuri, senzație de căldură, transpirație excesivă și în final comă. Se poate salva bolnavul dîndu-i glucoză sau zahăr. Fapt caracteristic, omul aflat sub influența șocului hipoglicemic, are pupilele dilatate. În cazul Elizabethei Barlow era sigur că ea nu a suferit de diabet. I se analizase urina. Cu toate acestea, în cursul examenului biochimic, Curry a supus-o probei de „sînge amestecat" (prelevat din cele două ventricule) și a constatat, spre marea sa surprindere, că conțineau 210 mg de glucoză, cantitate cu mult superioară celei normale. •

Această analiză elimină ipoteza unei hipoglicemii. Curry rămase perplex ; pe de o parte simptomele pre-

zentate de victimă corespundeau celor provocate de hipoglicemie, pe de altă parte, proba „sîngelui amestecat" arăta o cantitate anormal de mare de glucoză. Totul era foarte enigmatic. Evident, se putea presupune că Barlow injectase insulină soției sale în timp ce ea își pierduse cunoștiința în baie. Însă, admițînd această ipoteză, nu se pleca pe o pistă falsă ? Savantul, pradă incertitudinii, avea să-și schimbe total atitudinea cînd, pe data de 23 mai, Price îi făcu o vizită la Harrogate.

„Barlow este un om straniu. Elizabeth este a doua soție a lui. Prima a murit în anul 1956, în vîrstă de 32 de ani și nu s-a putut stabili niciodată cauza morții. După declarațiile colegei sale, infirmiera Alice Lodge, ocupația principală a lui Barlow la spital era de a face injecții cu... insulină !" Atenți, toxicologii prezenți la întrevedere, nu au pierdut nici un cuvînt din cele spuse de polițist.

„Omul nostru, continuă Price, a lucrat mai înainte la sanatoriul Northfield și acolo, într-o zi, el a spus unui bolnav : „o doză puțin mai mare este un bilet de dus pe lumea cealaltă".

În 1955, de Crăciun, a povestit colegului său Harry Stock că, cu ajutorul insulinei, s-ar putea realiza o crimă perfectă. După el, ea nu lasă nici o urmă, căci, este asimilată instantaneu de sînge. „Ce părere aveți de toate acestea ?" „Dvs. nu puteți ști cît de prețioase sînt aceste informații" exclamă Curry.

În aceeași zi, Curry, Wright, Randall ca și asistenții lor Birkenshaw și Grud consultau febril lucrările de specialitate din bibliotecă, în căutarea unei metode care să permită depistarea urmelor de insulină într-un cadavru. Literatura nu cunoștea încă un asemenea caz și ca atare nici probele toxicologice nu fuseseră întreprinse în această direcție.

Într-un studiu publicat în 1940, J. L. Hamilton-Patterson și E. W. Johnson afirmau că examenul „sîngelui amestecat" dădeau o idee complet falsă asupra conținutului de zahăr în cadavre. Autorii constataseră la 38 de nediabetici, decedați în urma unei morți violente datorite

strangulării sau înnecării, că procentajul de zahăr din ventriculul drept era deosebit de ridicat, în timp ce în celelalte organe se situa la un nivel mediu. Acest fenomen se explica uşor : în cursul luptei pentru viaţă, ficatul, acest rezervor important de zahăr, mobilizează ultimele sale rezerve pentru a le trimite către ventriculul drept ; aici ele pătrund în momentul morţii şi nu se mai răspîndesc în organism. Doza puternică de glucoză găsită în „sîngele amestecat" al Elizabethei Barlow nu era deci în contradicţie cu ipoteza injecţiei de insulină utilizată de infirmier pentru a-şi suprima soţia.

Ce trebuia să se facă pentru a se descoperi prezenţa insulinei în corpul victimei ? În lipsa unui procedeu chimic, nu îi rămînea lui Curry decît un singur mijloc : să reia experimentările fiziologice recomandate odinioară de Tardieu în toxicologie. Savantul îşi consacră cîteva zile de muncă pentru a prepara extracte din trei probe luate din ţesuturile ce se învecinau cu înţepăturile suspecte. Animalele injectate cu insulină prezentau simptome caracteristice : tremurături, spasme, agitaţie şi slăbiciune urmate de comă.

Personalul laboratorului din Harrogate înconjură pe Curry, cînd acesta injectă unui alt lot de şoareci extracte preparate din corpul victimei. Comportarea animalelor a fost aceeaşi : după o stare de agitaţie urmată de comă, survenea moartea. Fapt curios : extractele aveau o acţiune cînd violentă, cînd mai slabă. Se constată că probele din fesa stîngă aveau o acţiune mai puternică decît cele care proveneau din fesa dreaptă. Aceasta însemna că primele conţineau o cantitate mai importantă de insulină, rămasă în ţesut, organismul nemaiavînd timp să o asimileze. Această constatare confirma teza doctorului Price, care afirmase că punctele înţepăturilor de pe fesa stîngă erau de dată mai recentă şi că aceste injecţii precedau cu puţin apariţia morţii.

Comparînd modul în care şoarecii au reacţionat la injecţiile cu insulină pură, pe de o parte, şi la cele cu extracte de la victimă, pe de altă parte, Curry constată că extractele aveau o acţiune corespunzătoare celei datorite

unei doze de insulină de 80 unități. Întrucît organismul asimilează această substanță foarte rapid, totul demonstra că insulina injectată victimei era în cantitate cu mult mai mare.

După două luni de eforturi, proba științifică era făcută : Barlow își omorîse soția cu insulină !

La 27 iulie 1957, la o zi după depunerea raportului lui Curry, Kenneth Barlow a fost arestat la Huddeersfield de inspectorul șef Cheshire de la Scotland Yard. Cu fața descompusă de frică, el ascultă pe polițist care îl anunță că era acuzat de omor prin injectare de insulină, totuși își reveni repede. „Este absurd, spuse el, eu nu am făcut niciodată injecții cu insulină soției mele".

Cîteva zile mai tîrziu, Barlow își schimbă atitudinea și încetă să mai nege. „Da, la cererea Elizabethei, îi făcuse o injecție cu ergotină. Soția sa nu voia să aibă cu nici un preț un copil și ergotina, provocînd spasme ale uterului, poate declanșa detașarea fetusului. Barlow își procurase medicamentul de la spitalul Saint Luc și a fost ultima injecție înainte de moartea Elizabethei. Însă aceasta nu era insulină, el putea să garanteze."

Adusă la cunoștință șefului laboratorului din Harrogate, declarația inculpatului a avut darul de a ridica proteste generale. Ergotina fiind o bază toxică, savanții cunoșteau procedeele chimice care permit să se descopere urmele în organism. Era deci sigur că s-ar fi putut decela prezența în cursul expertizei. Curry rămase gînditor. Pentru el nu conta decît un lucru, adevărul. Dacă, prin imposibilitate, ar fi fost folosită ergotina, este obligat să verifice aceasta. El injectă acest produs în țesuturi prelevate de la un cadavru, și, preparînd extracte, își reluă experiențele pe șoareci, cocoș de India și șobolani. Nici unul din animale nu a prezentat simptomele pe care le provoacă injecțiile de insulină. Deși se știa că ergotina nu produce niciodată dilatarea pupilelor și nu exercită influență asupra conținutului de glucoză din sînge, Curry a cerut încă precizări asupra acestui subiect ginecologilor Russel și Dean. Ei au confirmat imediat exactitatea informațiilor sale.

În decembrie 1957, procurorul Sir. Harry Hylton Foster pronunța rechizitoriul contra lui Kenneth Barlow, inculpat de omucidere.

Într-o epocă în care analizele toxicologice constituiau un element indispensabil oricărei anchete polițiste sau proceduri judiciare, acuzarea, fondată pe cercetări științifice, nu era nimic extraordinar. Cu toate acestea procesul lui Keneth Barlow a demonstrat importanța colaborării oamenilor de știință cu anchetatorii în rezolvarea unei probleme atît de spinoase.

După o deliberare care a durat cîteva minute doar, jurații au declarat pe Barlow vinovat. Acesta a fost condamnat la închisoare pe viață.

În încheiere am vrea să menționăm că teza apărării susținută de dr. Hobson, în calitate de expert, a fost următoarea : „Sub influența unui șoc sau o spaimă mare, glanda suprarenală secretă adrenalină, care mărește procentul de zahăr în sînge. În aceste condiții, secreția de insulină crește și ea proporțional. Este probabil ca Elizabeth Barlow să fi resimțit o spaimă insuportabilă după care și-a pierdut cunoștința în baie. În acel moment pancreasul său a secretat o doză neobișnuită de insulină."

La această ipoteză dr. Price a răspuns următoarele : „În regiunea situată în imediata apropiere a înțepăturilor pe cadavru, s-au găsit 84 unități de insulină. Să admitem că teza dvs. este justă. Însă în acest caz vă imaginați ce cantitate de insulină a trebuit să secrete pancreasul pentru a produce o concentrație de 84 de unități la 170 grame de țesut muscular ? ar fi corespuns la 15 000 u. insulină. Or, nu se cunoaște cazul în care pancreasul să poată secreta o asemenea cantitate, cînd, în condițiile unui bolnav grav, consumul zilnic de insulină se situează între 12—20 u. Să admitem totuși că pancreasul ar fi capabil să secrete o doză masivă de insulină, atunci răspîndirea acesteia s-ar face uniform în tot corpul. Ori țesuturile vecine înțepăturilor din fesa stîngă conțineau mai multă insulină decît cele din fesa dreaptă. Cum se poate explica aceasta ?"

Apărarea a fost nevoită să se plece în fața unor argumente perfect științifice.

Dar curînd, în anul 1960, Kenneth Barlow a murit în închisoare datorită unei leucemii. A dus cu sine răspunsul la două întrebări, pe care inspectorul Price, ieşit la pensie şi le pune şi astăzi : cum a acceptat soţia lui Barlow să i se facă cele două injecţii şi care a fost cauza morţii primei soţii ? Poate că amîndouă întrebările au un singur şi acelaşi răspuns : ambele femei au fost însărcinate şi, credule, au acceptat injecţia fatală, considerînd că este vorba de un abortiv. Întrucîtva doar decorul a fost schimbat. În cazul lui Elizabeth, după injecţie, o baie fierbinte ar fi uşurat acţiunea ergotinei. Dar adevărul se află ascuns sub trei movilite de pămînt.

Bijuterii de familie

Dosarul, pe care îl prezentăm în continuare cititorilor, a avut drept fundal Londra anilor 1935—1939 [1]. Rezolvarea sa s-a datorat în bună parte întîmplării, dar şi, într-o măsură egală, spiritului de observaţie mereu treaz al cîtorva oameni modeşti şi anonimi, care nu au lipsit nici o clipă de la datorie. Acestora le revine meritul deschiderii unei noi pagini în criminalistică, într-o perioadă în care, cu excepţia cîtorva savanţi vizionari, nimeni nu bănuia ce surprize aşteaptă omenirea. Dar să nu anticipăm.

Lady Edith Devenpole Sirney era o femeie încîntătoare, frumoasă, cum sînt adesea englezoaicele, cu părul blond, împrăştiind în jur o distincţie şi o seducţie rar întîlnită. Fiica lui Sir Devenpole, un mic baron aparţinîntd uneia din cele mai vechi şi mai respectabile familii din Sussex, era moştenitoarea unei averi demne de invidiat. Aceasta n-o făcea mai puţin frumoasă şi nu-i răpea din graţia şi eleganţa ei, nici din farmecul ochilor albaştri, întunecaţi,

[1] Sinclair Lewis : Supplement to the fiftyith annual report of death, London, 1940, p. 16.

din cînd în cînd de o umbră de tristeţe, mărindu-i astfel puterea de seducţie. Fiind căsătorită cu dr. Frank Sirney, ea se stabilise la Londra, unde acesta avea un cabinet frecventat de o numeroasă şi bogată clientelă. Poate că la capacitatea profesională a doctorului şi a modului cu care îşi îngrijea pacienţii, o mare contribuţie o avea şi fizicul, dar mai ales manierele sale de perfect gentleman.

Pendula sfîrşea tocmai să bată ora 7. Lady Edith intră într-un mic salon de unde putea să vadă peluza din faţa casei.

Un automobil claxonă la intrarea în grădină. Femeia, apropiindu-se de fereastră, văzu că sosise doctorul Sirney. Se auzi mai întîi poarta de la intrare, apoi cîteva cuvinte schimbate cu subreta care-i ieşise în întîmpinare. Frank Sirney îşi făcu apariţia în cadrul uşii salonului : era înalt, subţire, cu părul des şi negru, uşor încărunţit la tîmple ; obrazul, cu trăsături regulate şi severe, era bronzat, asemenea chipului acelor sportivi englezi cărora le place vînătoarea în bătaia vîntului şi sub arşiţa soarelui. Avea o mustaţă mică, cu vîrfurile pomădate după moda timpului. Studiile şi le făcuse la Paris, prelungindu-le mai mult decît era necesar.

Dar doctorul Sirney, deşi norocul nu-l ocolise în privinţa banilor, în schimb fusese foarte nefericit în căsnicii : în mai puţin de patru ani îşi pierduse primele două soţii, a căror moarte l-au tulburat profund. Resemnat se decisese să nu se recăsătorească, mai ales că de la fiecare îi revenise ca moştenire valori însemnate, putînd fi considerat în prezent un om extrem de bogat. Dar pe doctorul Sirney nu-l interesau banii — sau cel puţin lăsa să se înţeleagă acest lucru. Mai mult, împins de prieteni se hotărî să se căsătorească pentru a treia oară. Aceasta s-a petrecut în primăvara anului 1939, şi cea de a treia soţie era acum lady Edith Devenpole Sirney.

Doctorul Sirney îşi îmbrăţişă afectuos soţia, gesturile sale, ca dealtfel întreaga sa comportare şi ţinută, erau de o manieră ce frapa, lăsîndu-ţi însă o impresie dubioasă.

— Edith, îi spuse el, în seara aceasta am o surpriză pentru tine : am procurat două bilete la operă. Ştiu că

sînt un soț care nu poate fi dat drept model. Acasă sînt mai mult musafir... tu ești atît de tînără, și ai nevoie de distracții. Îți promit că am să mă străduiesc să fiu mai mult timp în compania ta. Te rog pregătește-te pentru spectacol.

— Îți mulțumesc Frank. Dacă ai ști cît de mult am așteptat clipa aceasta, cît mi-am dorit-o. Sînt nespus de fericită. Iartă-mă, te-am judecat poate uneori greșit. Imediat voi fi gata.

Lady Sirney se făcu nevăzută pentru ca, în mai puțin de o jumătate de oră, să apară îmbrăcată într-o superbă rochie neagră de catifea cu un decolteu ce-i scotea în relief frumusețea umerilor ei sculpturali.

— Îți plac Frank ?

— Mai întrebi, darling.

Spunînd acestea doctorul Sirney îi depuse un sărut la încheietura mîinii drepte.

— Draga mea, mai am o mică surpriză pentru tine. Mai bine zis aceasta nu mi se datorează mie, ci mamei mele. Este vorba de un pandantiv de familie ce se transmite din generație în generație. Poate este puțin demodat. Zicînd acestea Sirney scoase o cutie lunguiață și, apăsînd pe un mic resort, făcu să sară capacul. Pe catifeaua cutiei se odihnea un splendid trandafir, bătut cu safire și rubine, care împrăștiau în jur o feerie de lumini scînteietoare. Își luă soția ușor de mînă și o conduse în fața oglinzii. Cu gesturi în care nu se ghicea graba, îi prinse de gît superba bijuterie după care o sărută ușor pe umăr. Soția îi prinse capul și-l strînse ușor la piept, trecîndu-i degetele prin păr.

Doctorul Sirney s-a ținut de cuvînt : timp de trei săptămîni nu a fost seară în care să nu iasă împreună. Și, de fiecare dată, Edith stîrnea admirația celor din jur, care nu știau ce să aprecieze mai mult : frumusețea femeii sau minunata bijuterie.

Exact după trei săptămîni, doamna Sirney s-a simțit rău, ameteli, lipsa poftei de mîncare, o paloare nefirească, dar mai ales o slăbiciune ce o făcea să nu se mai poată ține pe picioare. Soțul, vădit îngrijorat, a apelat la cei mai bătrîni confrați, doctorii John Burnbay, Charles Trevelyan și Robert Narracott, toți trecuți de 65 de ani, cu o solidă

reputație, deși de modă veche. Diagnosticul înclina către o anemie acută, boală deosebit de gravă și cu evoluție rapidă. În cea de a doua săptămînă de boală, baronul Devenpole, neținînd seamă de protestele soțului, care căuta să-l asigure că nu este nimic grav, și-a internat fiica la Spitalul West House.

Spre surpriza baronului Devenpole, medicii spitalului îi făcură cunoscut adevărul : doamna Sirney se afla într-o stare gravă. Diagnosticul era greu de precizat, deocamdată. Simptomele înclinau în favoarea unei otrăviri cu o substanță toxică, care acționează asupra sîngelui. Nici una din analizele făcute însă nu a fost în măsură să evidențieze prezența vreunei substanțe toxice cunoscute.

Acestea au fost motivele care l-au determinat pe baronul Devenpole să se adreseze vechiului său prieten de la Scotland Yard, inspectorul șef James Pearson. Nu este mai puțin adevărat că o contribuție importantă a avut-o și aversiunea pe care baronul o nutrea față de ginerele său. De la început s-a opus la căsătoria fiicei sale cu acest bărbat, văduv de două ori. A trebuit să cedeze pînă la urmă, datorită insistențelor lui Edith și faptului că legătura lor ajunsese de notorietate publică.

Plouase toată noaptea și orașul era acoperit de o ceață deasă care se lipea de case, de arbori și de oameni. „Smog-ul" Londrei era, în acea dimineață de octombrie a anului 1939, mai supărător ca niciodată.

Sîntem la etajul patru al unei clădiri cenușii și austere, pe coridorul din dreapta, în camera 404. Un bărbat înalt, bine legat, cu înfățișare de fost luptător de catch, se plimba gînditor prin birou. Despre James Pearson, omul cu înfățișare de luptător în retragere, în realitate inspector șef la Departamentul de Investiții Criminale (C.I.D.) a faimosului Scotland Yard, se povesteau în taină multe întîmplări, bucurîndu-se de o adevărată celebritate în lumea interlopă.

Așezat într-un fotoliu în fața biroului inspectorului șef, se afla un bărbat de aproximativ 40 de ani, îmbrăcat impecabil.

— Dragă Ronnie, i se adresă inspectorul șef sergentului Ronal Garfield, te-am chemat pentru a-ți încredința un

nou caz. De data aceasta este vorba de o afacere deosebit de dificilă, iar eu din păcate, se vede treaba că am îmbătrînit, căci nu am nici cea mai mică idee cum s-o încep... nu este vorba de o crimă obișnuită... poate că nu este nici chiar vorba de o crimă, iar cei implicați fac parte din „high society".

Și inspectorul Pearson îl puse la curent cu datele problemei, dacă se pot numi astfel. Pe scurt, doctorul Frank Sirney este bănuit de tentativă de încercare de ucidere a celei de-a treia sa soții, Edith, născută Devenpole și suspectat de utilizare în acest scop a unei otrăvi necunoscute. Lady Edith este internată într-o rezervă la Spitalul West House. „Cred că cercetările ar trebui să înceapă imediat, pentru că nu avem nici un fir de unde să începem discuția cu medicii care o îngrijesc pe lady Edith. Poate s-ar putea face unele ipoteze asupra naturii otrăvii. O percheziție, fără vîlvă și cît mai discretă, la domiciliul doctorului Sirney, o consider în orice caz strict necesară : și aceasta cît mai grabnic. În acest scop mă bazez pe spiritul dumitale de observație". La aceste cuvinte sergentul Ronal Garfield schiță un zîmbet și înclină din cap în semn de mulțumire pentru aprecierea pe care i-o făcea șeful său. „Poate că nu ar strica o anchetă discretă și la Paris, acolo unde s-a specializat doctorul nostru. Experiența a dovedit că, de cele mai multe ori, cei vinovați și-au pus în practică unele cunoștințe căpătate în decursul carierii lor. În cazul de față este greu de sperat ceva, dar, crede-mă, la ora actuală nu văd altceva ce am putea întreprinde. Poate că ai vreo propunere ?"

— Deocamdată, am să vă urmez indicațiile, Sir.

— Și încă ceva, spuse inspectorul Pearson, cît mai multă discreție și ține-mă la curent cu tot ce afli.

Cu o mișcare bruscă, sergentul Garfied se ridică din fotoliu și cu o strîngere puternică de mînă își luă rămas bun de la șeful său.

Fără a pierde nici o clipă, după ce făcu formalitățile cerute de o percheziție, sergentul Garfield merse la Spitalul West House. Discuția cu medicul care o îngrijea pe doamna Sirney, Jim Evans, a fost săracă în detalii : „Lady Edith

suferă de o afecțiune a sîngelui, datorită unei intoxicații cu o substanță necunoscută. Este exclusă orice maladie microbiană, a ținut să-l asigure doctorul. În ceea ce privește analizele, bătem pasul pe loc. Nici cel mai mic motiv de producere a bolii nu a fost pus în evidență. Este o maladie ciudată, care, făcînd o comparație, aș putea spune că se întîlnește la unii medici, dar în cazul nostru este exclusă orice ipoteză".

Decît nimic, totuși am reținut ceva, medită sergentul Garfield, în timp ce automobilul îl transporta spre locuința doctorului Sirney. Ipoteza unei otrăviri se pare că nu este lipsită de temei. Dar cu ce ? și mai ales în ce scop ? În timp ce-l frămîntau aceste gînduri, Garfield ajunse în Wicklow Street, la numărul 2. Obișnuit să nu mai fie surprins de nimic, vila elegantă în fața căreia se afla îi stîrni totuși un fior de admirație. Străbătu cu pași mari peluza și sună îndelung la ușa de la intrare. Nu trebui să aștepte mult și îi deschise un majordom. Sergentul se legitimă și îi expuse motivul vizitei, arătîndu-i ordinul de percheziție. Calm și fără a se arăta cîtuși de puțin surprins, majordomul luă notă de toate cele spuse de polițist. Îl pofti înăuntru și, ca și cum ar fi fost vorba de cu totul altceva i se plînse că era singurul servitor din casă ; de cînd stăpîna fusese internată, domnul doctor se hotărî subit să trimită, chiar în acea dimineață, bucătăreasa în concediu, iar fetele de serviciu au plecat acum o zi sau două așa că el însuși se află oarecum în încurcătură.

Sergentul Garfield începu să-și facă metodic cercetările. Examină îndelung apartamentul, cameră cu cameră, insistînd asupra dormitorului, care era așa de mare încît ocupa aproape tot etajul ; avea trei uși care dădeau într-un balcon de piatră, două din ele închise cu obloane de fier, asemănătoare cu cele care se trag peste vitrinele magazinelor periferice, putînd fi ridicate și coborîte. Închise obloanele la două uși iar pe a treia o lăsă întredeschisă, pentru cazul cînd domnul inspector ar fi dorit să aibă aer curat în timpul cercetărilor. O cameră plăcută, cu un pat dublu de tip vechi și cu o mobilă de asemenea veche în stil georgian, fotolii mari îmbrăcate cu creton, o toaletă cu o imensă

oglindă de cristal, cîteva gravuri pe pereți. Era un dormitor demodat dar odihnitor, care nu se potrivea cu personalitatea celor care-l ocupau. Se așează într-un fotoliu și-și concentră apoi toată atenția asupra parchetului. Căută urme de vomismente, bănuind că poate fi vorba de o otrăvire. Dar totul strălucea de curățenie și fiecare lucru era la locul său. Cum să descoperi ceva în asemenea condiții ?

Cu toate acestea, detectivul încercă. Cercetarea sa a durat mai mult de trei ore. De la ușă și pînă la pat, cercetă centimetru cu centimetru. Obosit se așeză în cele din urmă pe un scaun, simțind în obraz privirea dezaprobatoare a servitorului, a cărui prezență mută îl acompaniase tot timpul. I se adresă apoi, încercînd să tatoneze terenul :

— Domnul Sirney locuiește de mult aici ?

— De patru ani.

— Dar înainte ?

— Nu știu nimic. Prietenii săi ar putea să v-o spună.

— Cum își petrece timpul ?

— În special la cabinet sau la club.

— Vrei să spui că venea tîrziu acasă ?

— Nu am spus asta.

— Aproape !

Servitorul se mulțumi să ridice din umeri fără să mai adauge un cuvînt.

— Ce fel de fire are stăpînul ?

— Îi plac aventurile. Într-o bună dimineață, de exemplu, după o frămîntare de cîteva zile, a dat telefonic dispoziția de a se cumpăra bilete pentru Paris, Roma sau Atena. Tablouri, antichități, opere de artă, totul era considerat bun de speculat. Cheltuia enorm cu telegramele ; mi-a tradus într-o zi, cînd era bine dispus, cîteva din ele ; îi reușise o afacere în stil mare.

— Telegramele erau cifrate ?

— Desigur. Dorește ca ordinele lui să rămînă secrete.

— Este jucător de cărți ?

— Mai demult, acum nu.

— Dar capitolul sentimental ?

— Despre aceasta, domnule, n-aș putea să spun mai nimic. Noi servitorii sîntem așa de discreți în această privință încît nu știm nimic ce fac stăpînii noștri. Nu avea de gînd să se însoare după moartea celei de a doua soții. Spunea că îl urmărește un blestem de familie, dar nu mi-a vorbit niciodată mai mult. De altfel, pentru că vorbesc cu un detectiv, nu cred cu putință ca stăpînul meu să aibă în inimă un alt amor. Unui amor îl consacră mai mult timp ; și timpul doctorului Sirney era întrebuințat din

zori și pînă tîrziu în noapte! Dacă doriți, vom încerca să stabilim, ceas cu ceas, cum și-a întrebuințat timpul în ultimile 15 zile, de cînd doamna este bolnavă... și servitorului îi păru apoi rău că, fără să vrea, se trădase, mai bine zis făcuse o legătură pe care, în mod intenționat, se străduise să o evite.

„Mi-am întors privirea spre toaleta impunătoare, avea să noteze conștiincios în raportul său sergentul; pe ea erau diferite sticle cu parfumuri costisitoare, pudriere lăcuite, cu incrustații, farduri parfumate, piepteni și diademe de diferite culori. Într-o casetă ovală, sculptată în lemn de trandafir, se aflau bijuteriile. M-am îndreptat spre garderob; alîrnau înăuntru o mulțime de rochii, mergînd de la modele care se mulează pe corp, scoțînd în relief formele feminine, pînă la rafinate rochii de seară. Pe o măsuță lîngă pat, așezată între două fotolii mari cu perne pufoase, se afla o scrumieră de argint cu resturi de scrum și chiștoace de țigări. Tot pe ea, la fiecare capăt, adică exact în fața fiecărui fotoliu, mai erau și două pahare în care rămăsese un rest de băutură.

„Mi-am început cercetările fără să mă grăbesc, de fapt nu știam prea bine ce caut. Era o percheziție de rutină, din care nu trebuia să-mi scape ceva. Am cercetat metodic fiecare obiect din cameră, în care, după părerea mea, trebuia să se găsească cheia misterului care a condus la maladia ladyei Edith. Tocmai cînd mă hotărîsem să caut și în celelalte camere, privirea mi-a fost atrasă de caseta ovală cu bijuterii. Era un obiect ciudat, care părea vechi de sute de ani; pe capacul sculptat, în lemn de trandafir, se vedea figura unui buda. Mînat de curiozitate, am luat-o în mînă și am privit acel chip; apoi am ridicat capacul. Bijuteriile dinăuntru erau de mare valoare: aur, platină, diamante, perle și rubine. Dintre toate, o notă aparte îl făcea un trandafir bătut cu safire și rubine. L-am luat în mînă și pentru cîteva clipe un mic soare a strălucit între degetele mele. L-am pus cu sfială la loc, în lăcașul de catifea albastră. Mi-am continuat cercetările. Și totuși, cutia nu părea a fi locul cel mai potrivit pentru a păstra bijuterii de o asemenea valoare. Îmi veni deodată ideea, că între destinația care i se dădea acum și motivele pe care le-a avut sculptorul cînd a cioplit acel chip enigmatic de Buda, există un ciudat contrast. Urmînd un impuls, pe care nici azi nu mi-l

pot explica, dar care poate aparține anilor de rutină în meserie, am răsturnat conținutul pe pat și am început să scutur cutia. Am ciocănit-o. Sunetul care s-a auzit a făcut să-mi bată inima mai repede. Era limpede că avea un compartiment secret. În ce scop ? pentru a ascunde o bijuterie de valoare mai mare ? Puțin probabil ! Atunci ? Am examinat-o pe toate fețele, încercînd să ghicesc mecanismul secret ; dar totul a fost în zadar. În cele din urmă, obosit, am pus la loc bijuteriile în aceeași ordine ; plin de ciudă am închis capacul. Pe chipul lui Buda se reflecta o expresie triumfătoare, care, mi s-a părut în acele momente că e un fel de sfidare. Am hotărît să iau cutia la sediul Scotland Yard-ului pentru a o încredința specialiștilor pentru examinare. Poate că un examen cu raze X i-ar fi dezvăluit secretul.

I-am comunicat majordomului intenția mea, fără să-i spun și ce urmăream. Am făcut împreună un inventar în dublu exemplar pe care l-am semnat amîndoi și apoi, cu cutia sub braț, am părăsit vila.

Ajuns la Scotland Yard cu cutia de bijuterii, sergentul se îndreptă nerăbdător spre laboratorul de radiologie. Acest laborator dispunea de un aparat special de raze X, în genul celor folosite în medicină pentru radioscopii și radiografii, dar cu unele modificări. El servea la examinarea mașinilor infernale și a diverselor colete care, dintr-un motiv oarecare, nu trebuiau să fie deschise. Garfield își pusese mari speranțe în folosirea acestui mijloc pentru descoperirea ascunzătorii secrete.

Examenul cu raze X se făcu fără dificultăți : într-adevăr caseta conținea un mic lăcaș secret, care se deschidea grație unui resort, apăsînd cu un ac într-un orificiu minuscul, greu de sesizat. Dar nu aceasta era important, ci conținutul ascunzătorii : o mică fiolă de sticlă închisă la flacără, care conținea cîteva cristale albe.

Din acest moment evenimentele se succedară cu repeziciune, conducînd în final la descoperirea misterului maladiei tinerei femei. Dar să urmărim în continuare ce s-a mai întîmplat în laboratorul poliției. Cei de față, puși la curent de către sergent asupra motivelor care îl determină

să cerceteze caseta, se arătară sceptici în ceea ce privește posibilitatea ca mica fiolă să poată conține o otravă, mai ales că reieșea clar că nu se umblase la ea. Șeful laboratorului efectuă din nou radiografia casetei ; fu izbit de faptul că ascunzătoarea secretă era mult mai opacă, mai puțin clară. Pe scurt, după cîteva tatonări, își dădură seama că fiola sau mai bine zis conținutul ei, sub influența razelor X, devenea puternic fluorescentă. Era limpede că se găseau în prezența unei substanțe radioactive : faptul a fost confirmat pe dată cu ajutorul unui contor Geiger-Müller : substanța din fiolă era extrem de radioactivă și manipularea ei, fără mijloace de protecție, era primejdioasă.

În momentul în care fiola a fost transportată în încăperea alăturată, unde se aflau aparatele de detectare a radiațiilor, s-a constatat că și caseta făcea să bîzîie detectorul, semn că mai era ceva. Unul din cei prezenți avu ideea să examineze bijuteriile. Nu mică le fu surpriza cînd au constatat că pandantivul de aur în formă de trandafir, era ușor radioactiv. Examinat îndeaproape, s-a dovedit că avea un lăcaș ascuns, în care încăpea exact misterioasa fiolă. În ceea ce privește conținutul ei, s-a dovedit a fi nici mai mult nici mai puțin decît... bromură de radiu ! Ce e drept, cantitatea era infimă, dar reprezenta o valoare apreciabilă.

După aceste surprize, nu mai exista nici un dubiu asupra rolului pandantivului și modul în care doctorul Sirney intenționa să-și suprime soția. Doza puternică de radiații, urma să o extermine în scurtă vreme, fără ca cineva să-și poată da seama despre ce este vorba.

Inspectorul șef Pearson fu invitat să se convingă personal de cele constatate de sergentul Garfield și de experții laboratorului.

Una din întrebări era de acum lămurită : tentativa de crimă prin folosirea unei substanțe radioactive ; mai trebuia stabilit cum își procurase doctorul Sirney substanța și care era mobilul faptei sale. Inspectorul dispuse să se facă o anchetă asupra perioadei anterioare a vieții doctorului Sirney înainte de a-și deschide cabinetul la Londra.

S-a aflat că după terminarea facultății, tînărul a făcut un stagiu la „Institutul de Radiu" din Paris. Sergentul Garfield fu nevoit să-și continue cercetările la Paris. Aici se duse direct la prestigioasa instituție, unde fu primit de directorul științific, profesorul Leprince. Contactul cu un polițist nu îi făcu plăcere profesorului, mai ales că era vorba și de un străin. Sergentul fără să-i spună despre ce era vorba, îl rugă, în termeni reverențioși, să-i furnizeze unele date despre un fost colaborator, doctorul Sirney.

— Incontestabil, un medic se caracterizează și printr-un fel de neastîmpăr care, în ultimă instanță înseamnă curiozitate, acea curiozitate ce-l face să se depășească, să nu-i fie suficiente succesele obținute la un moment dat. Numai că un adevărat medic optează pentru un anumit domeniu și, înlăuntrul lui, pentru o anumită specialitate. Neastîmpărul lui Sirney, la care mă refeream, este de altă natură. Pe el îl interesează prea multe lucruri deodată. Deși și-a desfășurat specializarea în institutul nostru timp de aproape doi ani, nu a îmbrățișat pînă la urmă radiologia.

— Dar despre doctorul Sirney ca om, ce îmi puteți spune domnule profesor ?

— Foarte puțin ! Viața lui particulară îmi este necunoscută, iar, în ceea ce privește comportamentul pe care l-a avut în cadrul institutului, nu am mare lucru a vă spune. Vă pot însă informa că, din punct de vedere profesional, l-am apreciat ca un colaborator valoros și cu perspective. Restul nu m-a interesat ; poate, mai exact spus, nu am avut nici timp să mă intereseze. Cred că răspunsul nu vă mulțumește. dar aceasta este realitatea. Dealtfel, nu trebuie să ignorăm faptul că sînt directorul unui institut științific și că la noi se perindă oameni din lumea întreagă, de toate naționalitățile, cu caracterele cele mai deosebite.

— O ultimă întrebare, domnule profesor : în perioada în care doctorul Sirney și-a făcut studiile la dumneavoastră, ați constatat lipsa, din inventarul vreunui laborator, a unei cantități cît de mici de radiu ?

Profesorul Leprince îl privi surprins, pe deasupra ochelarilor cu ramă subțire din sîrmă de aur. Cu o nervozitate care i se deslușea în glas spuse ridicîndu-se :

— Nu, domnule Garfield. Niciodată nu s-a constatat lipsa măcar a unui miligram dintr-o sare radioactivă, cu atît mai puțin de radiu. Este inutil să vă spun că acesta are o valoare foarte mare și că dispunem de cantități extrem de mici de ordinul a cîtorva grame, a căror exidență este strictă. Sper că acestea fiind spuse, întrevederea noastră a luat sfîrșit.

Cu aceste cuvinte profesorul Leprince se ridică, subliniind că întrevederea a luat sfîrșit. Sergentul Garfield, puțin satisfăcut de rezultatul întrevederii, se văzu nevoit să se retragă, bineînțeles după ce-i adresă mulțumirile de rigoare. În sufletul lui clocotea ura împotriva acestui francez, care nu se arăta dispus să-l ajute cîtuși de puțin.

Nemaiavînd ce face la Paris, luă trenul de Calais, se îmbarcă pe un vapor ce traversa Marea Mînecii și debarcă la Dover, continuîndu-și apoi cu trenul drumul pînă la Londra.

Epilog.

Pus în fața probelor, doctorul Frank Sirney își recunoscu vinovăția. Mai mult, dîndu-și seama că o pedeapsă mai mare nu putea primi, iar, pe de altă parte, dintr-un orgoliu specific criminalilor, mîndri de nefasta lor operă, destăinui că ucisese și pe celelalte două soții în același mod. Mobilul era simplu : pentru a le moșteni averea. Prin acest mod dobîndise o avere importantă. Anchetați, medicii, care au îngrijit pînă în ultimele clipe ale vieții pe primele două soții, au declarat că acestea au prezentat unele simptome care, abia acum reiese clar, erau izbitor de asemănătoare. Criminalul avusese grijă să apeleze, pentru a-și crea un alibi, de fiecare dată la alți medici. Dar de fiecare dată aceștia erau în vîrstă și fără a mai fi la curent cu ultimele noutăți ale medicinii.

Procesul a produs o vie consternare în opinia publică londoneză, mai ales că acuzatul frecventa saloanele marii societăți mondene. Frank Sirney a fost condamnat la muncă silnică pe viață, urmînd să-și ispășească pedeapsa într-o colonie britanică. Edith Devenpole s-a restabilit, rămînînd însă cu o sănătate fragilă.

La vremea respectivă, s-a scris despre acest caz în ziarele și revistele din multe țări europene : „Crima secolului",

„Misterul pandantivului", „Medicul criminal" și alte titluri asemănătoare figurau în decembrie 1939 pe primele pagini ale cotidienelor din toată Anglia, și nu se poate spune că reporterii s-au lăsat furați de fantezie ; dimpotrivă, orice descriere a faptelor părea inferioară dramaticei realități. Dar așa cum am menționat și cu alt prilej, datorită evenimentelor politice care preocupau omenirea, cazul Frank Sirney „nu a ținut mult timp afișul".

În ziua aceea, după 45 de zile de încăpățînată perseverență, inspectorul șef James Pearson, de la Departamentul de Investigații Criminale al Scotland Yard-ului, scria ultimul cuvînt în dosarul a cărei copertă, rămasă albă pînă atunci, a căpătat un nume : „Bijuterii de familie".

Din mulțimea cărților și dosarelor criminale studiate în diverse arhive și biblioteci, nici o altă afacere criminală nu mi-a adus în față perfecțiunea organizării, cinismul și îndrăzneala, ca acea al cărei autor a fost Frank Sirney.

Așa după cum arătam la început, cazul lui Frank Sirney a deschis un nou capitol în toxicologie, acel al utilizării substanțelor radioactive în scopuri criminale.

Yperita mai face încă victime

Episodul următor, o istorie veche de 35 de ani, care ar putea avea foarte bine și un alt titlu ceva mai crud, este o poveste de război relatată de către un bătrîn pilot australian, care trăiește și astăzi sub o continuă obsesie [1].

Pentru a face lumină asupra evenimentului, ministrul apărării, Lance Barnard, a creat în anul 1975 o comisie specială pentru a ancheta declarațiile lui John Hampshire, pilot în rezervă.

Despre ce era vorba ? În ianuarie 1944, Air Force australiene au participat la o serie de experiențe cu gaze asfi-

[1] Accoce Pierre, Australie : des cobayes humains, L'Expres, nr. 1 257/13—19 august 1975.

xiante, folosind drept cobai... oameni ! In acea perioadă, avînd gradul de colonel, Hampshire comanda o escadrilă. Piloții acesteia se antrenau pe un nou avion american, B 24 Liberator, aeroportul aflîndu-se în apropierea localității Townsville situată în nordul țării. De la această bază, avioanele americane hărțuiau, în Oceanul Pacific, trupele japoneze.

Într-o dimineață, Hampshire a primit un ordin straniu : să bombardeze insula Brook, aflată la circa 30 de mile distanță de continent, în Marea Caraibilor ce aparținea Australiei ; suprafața sa era constituită dintr-un teren arid și deșert. Un ofițer american, John Crowther, conducea misiunea.

Cinci avioane au decolat și au lansat încărcătura asupra obiectivului. Cinci tone de bombe cu yperită, redutabilul gaz muștar, sufocant și vezicant, devenit cunoscut cu prilejul primului război mondial. Raidul consta în punerea la punct a unui mijloc sigur de a reduce la tăcere pe japonezi, singurii care se mai opuneau aliaților. Însă, pe insula Brook se aflau nu numai găini, oi și capre, ci și oameni închiși în cazematele betonate, îngropate la 9 metri în pămînt. Oameni ? Ce fel de oameni ? „Soldați americani, a precizat Hampshire, toți judecați și condamnați pentru delicte grave. Participarea lor la această experiență era voluntară și urma să fie recompensată printr-o reducere apreciabilă a pedepselor de detențiе".

Această întîmplare, publicată de către un jurnal din Sydnei, a trezit imediat, după cum era și de așteptat, o mare oroare în rîndul poporului australian. Indignat, căpitanul David Kingwell, de asemenea pilot a lui Air Force australian, menționează : „Cred că Hampshire suferă de halucinații ; niciodată nu am bombardat cu gaze toxice."

Dar iată că este publicată mărturia unui al doilea pilot, care vine s-o întărească pe cea a colonelului Hampshire : aceea a lui Gordon Jaques, jurist, în vîrstă de 53 de ani, stimat și cunoscut la Sydnei. „Aveam în acea vreme 22 de ani. Și am pilotat unul din cele cinci avioane Liberator care primiseră misiunea să bombardeze insula Brook. Toți comandanții de bord cunoșteau scopul zborului".

Gordon Jaques a fost foarte surprins cînd a asistat la încărcarea bombelor în avionul său ; aveau o formă

neobișnuită, asemănătoare cu a tuburilor cu oxigen. Un ofițer american, pe care nu-l mai zărisem niciodată la bază, l-a spus pe un ton categoric : „Avioanele sînt foarte vechi. Nu zburați la o altitudine prea mare. Presiunile prea ridicate le-ar putea afecta etanșeitatea. Ele conțin yperită. Noi sîntem specialiști în războiul chimic". A mai adăugat că soldații vor participa să urmărească de pe pămînt acest exercițiu.

Ideea folosirii gazelor toxice pare că aparține generalului Douglas Mac Arthur, care, exasperat de rezistența îndîrjită pe care o opuneau japonezii în arhipelag, era decis să folosească orice mijloc pentru a o înfrînge.

Istoria ne-a arătat că știința a oferit, nu mult mai tîrziu, un „cadou" mai groaznic și mai ucigător decît acest bătrîn și perfid gaz toxic, anume bomba atomică..

În prezent însă, în Australia, există oameni care se întreabă, pe bună dreptate, care a fost utilitatea acestei experiențe și cum este privită de opinia publică americană. „Credeam că acești soldați americani pe care i-am bombardat, făceau proba unui nou tip de mască de gaze, spuse Gordon Jaques. Nu știam nimic despre ce se petrece."

John Hampshire însă a știut și a făcut cunoscut faptul opiniei publice de pretutindeni. Un raport american, care i-a fost pus la dispoziție mai tîrziu pentru luarea la cunoștință, confirma rezultatul bombardamentului : nici unul dintre acești „voluntari" nu a supraviețuit !

Cei 5000 de cobai

Extraordinară vînătoare de oameni".

„Medicii militari, caută 5 000 de persoane care, fără știrea lor, au fost sistematic drogate cu L.S.D. [1].

[1] Manevy Jean, Cei 5 000 de cobai ai C.I.A., L'Express, nr. 1 258/25—31 august 1975.

Titlurile nu ne aparţin ; ele au apărut pe prima pagină a unor ziare şi reviste occidentale cu puţini ani în urmă şi relevă un capitol zguduitor al „Dramei otrăvirilor" care s-a publicat în zilele noastre. Iată faptele : timp de 22 de ani, Alice, soţia lui Frank Olson, fiica sa Lisa şi cei doi băieţi, Nils şi Eric s-au încăpăţînat să găsească explicaţia unei morţi care nu avea nici o logică : sinuciderea lui Frank. În anul 1953, Frank Olson şi familia sa duceau o existenţă liniştită şi regulată într-o fermecătoare casă din Maryland, la Federick. Biochimistul Frank Olson, în vîrstă de 43 de ani, muncea ca angajat civil într-un Laborator al Armatei ; cu toate că lucrările sale erau „foarte secrete", nimic nu lăsa să se prevadă că o dramă este pe cale să se producă.

În toamnă, s-a ivit un prim fapt excepţional ; Frank i-a spus lui Alice că cercetările sale îl vor obliga să rămînă închis timp de cinci zile în laboratorul său. La reîntoarcere, Frank nu mai era acelaşi : era agitat, cu o mină îngrozitoare ; a adus în discuţie viaţa şi cariera sa, îndoindu-se de el însuşi, avea să mărturisească soţia sa mai tîrziu. „El şi-a exprimat dorinţa să-şi părăsească serviciul". Alice s-a îngrozit de o asemenea hotărîre atît de neaşteptată, nu ştia ce să creadă. Luni, Frank s-a reîntors normal la serviciu, însă marţi, la orele 10 dimineaţa, a revenit acasă foarte agitat.

„Am devenit o primejdie pentru tine, îi spuse el. La laborator colegii m-au sfătuit să consult un psihiatru".

„Să fi înebunit ? Nu este posibil", repeta Alice, după ce îşi însoţise soţul la aeroport, care pleca împreună cu doi din colegii săi ; colonelul Vincent Ruwet şi un oarecare Lashbrook. Alice nu bănuia că îşi vede soţul pentru ultima oară.

Psihiatrul, doctorul Harold Abramson, a diagnosticat „o psihoză severă, însoţită de halucinaţii". Starea sa era atît de gravă, încît Olson a trebuit să fie internat într-un spital psihiatric. El a intrat în panică şi a decis să se întoarcă acasă. În timpul escalei şi-a schimbat hotărîrea şi s-a închis într-o cameră la etajul X de la Stalter Hotel. În zori, trecătorii au descoperit corpul său zdrobit pe 7 th Street. Un singur martor, vecinul său de cameră, îngerul

său păzitor, Robert Lashbrook, care a declarat că a fost trezit de un zgomot de geamuri sparte. Ancheta poliției a conchis sec „o sinucidere a unui paranoic".

Alice Olson refuză să admită nebunia subită a soțului său.

Dar să prezentăm acum circumstanțele stranii ale unei morți asemănătoare, survenită de asemenea în anul 1953 și ținută secret timp de 22 de ani, la care însă s-a reușit să se afle adevărul.

Harold Blauer își cunoscuse apogeul celebrității ca jucător de tenis, înfruntînd cu succes campioni de talia lui Jack Kramer, Don Budge și Boby Riggs. La 42 de ani, el s-a îmbolnăvit de o depresiune. A fost spitalizat la Institutul psihiatric, unde medicii l-au supus unui tratament de injecții cu un produs, a cărui natură nu au divulgat-o (practică curentă în spitale, după cîte s-ar părea la prima vedere). Într-o zi, el s-a stins în urma unei „crize cardiace", decedînd la două ore și jumătate după ce își primise injecția.

Fiica sa, Elisabeth, în vîrstă de 13 ani la epoca respectivă, a fost informată că drogul administrat tatălui ei era pe bază de L.S.D. Ea nu s-a neliniștit, gîndind că medicii au acționat cît mai bine ; mai mult, a ignorat total ce este L.S.D.-ul.

În acea vreme, doar în mediul oamenilor de știință și a medicilor se știa că un chimist elvețian, Albert Hofmann, a pus la punct în timpul războiului, în laboratoarele firmei Sandoz, un puternic stimulent psihic : L.S.D. Cercetătorul a încercat produsul pe sine însuși.

Savanții laboratoarelor militare au văzut în L.S.D. o armă redutabilă. Cîteva grame de drog vărsate în secret în rezervoarele de apă ale orașelor, ar putea să inducă populației inamice o stare de „nebunie", deci o inaptitudine la muncă și la luptă.

Serviciile de informații se temeau ca inamicul să nu drogheze cu L.S.D. personalități importante ca diplomați, militari cu grade mari. Trebuiau deci cunoscute efectele exacte ale drogului asupra unor victime ce nu erau prevenite, deci să se transforme cetățeni normali în cobai !

Sub direcția unui biochimist, doctorul Sidney Gottelieb, s-a lansat atunci „proiectul L.S.D." Prin intermediul Laboratoarelor Armatei și Marinei au fost determinați zeci de medici, din spitale psihiatrice, închisori și unități regulate ale armatei, să administreze L.S.D. unor oameni, pentru a observa efectele acestuia. Din 1953 și pînă astăzi, aproape 5 000 civili sau militari au fost sistematic drogați fără ca ei să fie preveniți. Rezultatul experiențelor a fost adresat direct doctorului Gottelieb, care le-a consemnat în 152 de dosare rămase strict secrete.

La sfîrșitul lunii iulie 1975, comisia de anchetă a descoperit secretul ; astfel, circumstanțele exacte ale morții jucătorului de tenis Harold Blauer și ale chimistului Frank Olson au fost elucidate. Robert Lashbrook a introdus L.S.D. în paharul cu pepsi pe care îl servea nefericitul Frank. Acesta a fost cuprins de delir și halucinații care, în cîteva zile, l-au împins să se arunce pe fereastră, dintr-o cameră de hotel.

Eric Olson, fiul cel mai mic al lui Frank, a declarat : „Eram convins că era vorba de o atrocitate comisă și nu de o sinucidere". În ceea ce-l privește pe Harold Brauer, acesta era în îngrijirea spitalului psihiatric, fiind pe punctul de a fi eliberat. Depresiunea sa nervoasă era vindecată, însă L.S.D.-ului i-a fost fatal.

De la începutul lunii august, medicii militari se dedau la o fantastică vînătoare de oameni, menționează revista L'Expres nr. 1 259/25—31 august 1975. Ei vor cu orice preț să regăsească pe cei 5 000 de cobai umani, pentru a ști ce s-a întîmplat cu ei.

Din nefericire doctorul Gottelieb a distrus toate dosarele înainte de a dispărea undeva în Extremul Orient. „Ce secrete teribile sînt închise în acestea ?" Este o întrebare la care nu s-a primit încă un răspuns.

Dosarele lui Frank Olson și Harold Blauer sînt două din cele 5 000, care demonstrează încă o dată că în zilele noastre, din nefericire, oamenii pot servi drept cobai pentru testarea unor otrăvuri teribile. Drama otrăvurilor se joacă mai departe și actorii sînt scoși din scenă unul cîte unul !

Unele cazuri celebre de otrăvire

S-ar putea scrie tomuri întregi cu descrierea celor mai cunoscute cazuri, în care o serie de regi și oameni de stat, deopotrivă cu oameni de artă și de știință, și-au dat sfîrșitul datorită otrăvirii.

Otrava a fost prezentă în toate vremurile și umbra ei amenințătoare a planat atunci cînd victimele se așteptau mai puțin ; hecatombe de cadavre s-au produs și poate vor continua să se producă de-a lungul istoriei ; unele din ele descoperite, altele învăluite încă în mister. Fiecare caz în parte, datorită dramatismului său, poate fi ales ca subiect de roman. Despre toate acestea nu se poate trece cu vederea fără a le aminti în lucrarea noastră. [1]

Utilizarea otrăvii ca armă de suprimare a adversarului ridică o serie întreagă de probleme, care, pînă în prezent — după o bogată bibliografie consultată de autor pe parcursul a trei decenii — nu sînt încă complet elucidate. Este o problemă deosebit de complexă care prezintă un real interes. Ea rămîne deschisă celor care se vor încumeta s-o abordeze, și este cert că va conduce la concluzii care vor permite generalizări și găsirea unor factori comuni în cazurile expuse aici. Dar să nu anticipăm.

Alexandru Lăpușneanu

Fiul lui Bogdan cel Orb, Petru Stolnicul va lua numele de Alexandru ca domn și va rămîne în istorie sub numele

[1] Negruzzi Constantin : Alexandru Lăpușneanu în „Păcatele tinereților", Ed. Minerva, București, 1977, p. 88.

Chapuis A. : Precis de toxicologie, Paris, 1888, p. 652.

Roger Veylon: Napoleon, Presse medicale, 1962, 70, 16, p. 796
1962, 70, 57, p. 2 833
1962, 70, 34, p. 1 660
1963, 71, 54, p. 2 662

Pașcanu Tiberiu : Asasinul lui Mozart, Magazin istoric, nr. 8 (41) 1970, p. 74.

de Lăpuşneanu, — după locul de origine al mamei sale — domnind în Moldova între anii 1564—1569. Domnia lui Alexandru Lăpuşneanu a fost, după cum se ştie, tulburată de aventura lui Despot Vodă Eraclide — Grecul din Lamas — care se pretinde descendent al lui Hercule şi al despoţilor sîrbi, precum şi de domnia mai scurtă a lui Tomşa, care va pieri ucis de călău la Lemberg.

Existenţa lui Alexandru Lăpuşneanu nu a fost trecută cu vederea de cronicarii şi istoricii care s-au ocupat de studiul acelei perioade de timp ; ea a fost foarte discutată, atunci ca şi acum : păreri diferite şi chiar contradictorii au existat şi există asupra personalităţii acestui Voievod (A. D. Xenopol, C. Gane, Nicolae Iorga, C. Giurescu). De aceea, despre el şi vremea lui se găsesc documente suficiente care să ne permită o analiză mai concretă.

Cronicarii Neculce, în „O samă de cuvinte", şi mai ales Ureche, ne-au lăsat descrieri ample ale vieţii acestui domnitor. Fără a intra în detaliile care au condus în cele din urmă la sfîrşitul acestuia, am vrea să recomandăm pentru cititorii noştri pasajul morţii lui Alexandru Vodă, descris de Ureche, care îl prezintă ca pe un tiran ce a fost otrăvit de Doamna Ruxanda şi de boieri pentru a scăpa de el. O serie de izvoare au fost folosite cu deosebit talent de părintele nuvelei istorice româneşti, Constantin Negruzzi, care, în lucrarea „Alexandru Lăpuşneanu", ne descrie scena otrăviri lui. Vom recunoaşte cu uşurinţă otrava folosită : acid arsenic amestecat cu sublimat corosiv, otravă adusă în ţările româneşti de către medicii şi neguţătorii ce veneau de la Veneţia şi Padova.

„Doamna şi mitropolitul ieşiră. La uşă îi întîmpinară Stroici şi Spancioc.

— Doamnă ! zise Spancioc apucînd de mînă pe Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecît. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

— Otravă ! strigă ea înfiorîndu-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viaţa mării tale şi a copilului este în primejdie. Destul a trăit şi destule rele a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă ieşi.

— Ce este ? întrebă doamna.

— Bolnavul s-a trezit şi cere apă şi pre fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh ! vrea să-l omoare, răcni duioasa mamă, strîngînd cu furie copilul la sîn.

— Nu-i vreme de stat pe gînduri, doamnă, adăugă Spancioc. Adă-ţi aminte de doamna lui Ştefăniţă-Vodă şi alege între bărbat şi între fiu.

— Ce zici, părinte ? zise sărmana femeie, întorcîndu-se cu ochii lăcrîmători spre mitropolit.

— Crud şi cumplit este omul acesta, fiica mea, Domnul Dumnezeu să te povăţuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn ; şi pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte şi să te ierte şi pre tine. Zicînd aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un păhar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga ; şi apoi, maşinaliceşte şi silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face ? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase uşa şi se uita.

— Întreabă de fiul său, zice că vrea să-l vadă ; cere de băut, doamna tremură, îi dă paharul — nu vrea să-l iae !...

Spancioc sări şi scoase junghiul din cingătoare.

— Ba, îl ia ; bea ! Să-ţi fie de bine, măria-ta !

Ruxanda ieşi tremurîndă şi galbănă, rezemîndu-se de părete :

— Voi să daţi seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinînd, că m-aţi îndemnat să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

— Să mergem, zise doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta ?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh, părinte, ce mă îndemnaşi să fac ! zise doamna către mitropolitul şi se duse cu el plîngînd.

Amîndoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse să-şi facă lucrarea. Lăpuşneanu sta întins cu faţa în sus, liniştit, dar foarte slab. Cînd intrară boierii, el îi privi îndelung şi necunoscîndu-i îi întrebă cine sînt şi ce voiesc ?

— Eu sînt Stroici, răspunse acesta.

— Şi eu Spancioc, adăugă celălalt ; şi aceea ce voim este să te vedem păn-a muri, cum ţi-am făgăduit.

— Oh ! vrăjmaşii mei ! suspină Alexandru.

— Eu sînt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, cînd ai ucis 47 de boieri şi care a scăpat din ghearele tale ; Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsîndu-i femeia şi copiii să cerşătorească pe la uşile creştinilor.

— Ah ! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucîndu-se cu mîinile de pîntece.

— Zi acum slobozeşte, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh ! m-aţi otrăvit, nelegiuiţilor ! Doamne ! fie-ţi milă de sufletul meu ! O, ce foc ! Unde-i doamna ? Unde-i copilul meu ?

— S-au dus şi te-au lăsat cu noi.

— S-au dus şi m-au lăsat ! m-au lăsat cu voi ! Oh ! omoriţi-mă, să scap de durere ! Oh ! înjunghe-mă tu, tu eşti mai tînăr, fie-ţi milă ! scapă-mă de durerile ce mă sfîşie ! înjunghe-mă, zise înturnîndu-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele pîngărit al unui tiran ca tine.

Durerile creşteau. Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.

— Oh ! strigă, îmi arde sufletul ! oh ! daţi-mi apă ! daţi-mi ceva să beau !

— Iată, zise Spancioc, luînd paharul de argint de pe masă ; au rămas drojdiile otrăvii. Bea şi te răcoreşte !

— Ba ! ba nu, nu vreau, zise bolnavul strîngînd dinţii.

Atunci Stroici îl apucă şi-l ţinu neclintit ; iar Spancioc scoţînd cuţitul din teacă, îi descleştă dinţii cu vîrful lui şi îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul păharului.

Lăpuşneanu, mugind ca un taur ce vede trunchiul şi securea ce va să-l lovească, voii a se-nturna cu faţa spre perete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi ? ziseră boierii. Ba, se cade spre osînda ta să ne priveşti ; învaţă a muri, tu care ştiai numai a omorî. Şi apucîndu-l amîndoi, îl ţineau nemişcat, uitîndu-se la el cu o bucurie infernală şi mustrîndu-l.

Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei ; spume făcea la gură ; dinţii îi scrîşneau, şi ochii săi sîngeraţi se holbară ; o sudoare îngheţată, tristă a morţii prevestitoare, ieşea ca nişte nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate de ceas, în sfîrşit, îşi dete duhul în mîinile călăilor săi."

Dar acest caz al otrăvirii unui domnitor nu este singurul în istoria Ţărilor Româneşti. Vom reda în continuare cîteva dintre cele mai cunoscute. Recurgerea la otravă se făcea de cîte ori bărbăţia armelor nu-şi putea spune cuvîntul.

Roman II Muşat (1447—1448), alungat din scaun de Petru Aron care venea sprijinit de armata ungurească, se retrage la Cracovia, unde, datorită uneltirilor adversarilor săi, la vîrsta de abia 22 de ani, „îşi dă duhul de boală, zic unii, iar alţii zic că de otravă".

Ştefan cel Mare şi-a căsătorit fica, domniţa Elena, cu Ioan cel Tînăr, fiul Ţarului Moscovei, Ivan Vasilievici al III-lea. Din această căsătorie rezultă un copil, Dumitru care, fiind nepot al ţarului, urma să-i fie moştenitor al tronului. Ivan, la bătrîneţe, se însură a doua oară cu o grecoaică, Sofia Paleologul, şi avu un copil, Vasile. Sofia,

pentru a-i asigura tronul fiului ei, puse la cale omorîrea nepotului țarului, dîndu-i otravă.

Ștefan Vodă cel Tînăr — Ștefăniță (1517—1537) —, fiul lui Bogdan Vodă Orbul și al Stanei (fiu natural), s-a însurat cu Stana, fiica lui Neagoe Vodă Basarab. Datorită unor intrigi de familie, în care Domnul Munteniei, Radu de la Afumați, pare să nu fi fost străin, Ștefăniță moare la Hotin și gurile rele ziceau că însăși Doamna Stana l-ar fi otrăvit. „Zău, de treabă jupînească moldovenească, să-și omoare bărbatul" zice cronicarul Constantin Căpitanul.

Dealtfel, chiar dacă ea l-a otrăvit, Delavrancea a știut s-o apere destul de bine în „Viforul", cruzimile lui Ștefăniță putînd să scoată din fire pe oamenii cei mai blînzi. Lui Luca Arbore, care-l crescuse și-l iubea ca pe un fiu al său, a pus să i se taie capul, la fel lui Toader și lui Nichita, copii nevinovați ai lui Arbore, la fel lui Costea Gane, pîrcălabul de Neamț și lui Ivașcu, și lui Sima vistierul și cîtor alți boieri.

Doamna Stana, vinovată sau nu, părăsi Moldova, retrăgîndu-se în Sibiu, lîngă mama sa.

Pătrașcu cel Bun, Domnul Munteniei (1554—1558), se remarca prin comportarea omenoasă față de boieri, fără a-i măcelări cum au făcut predecesorii lui. În schimb, l-au ucis boierii pe el, sau mai bine zis, în seara de 26 decembrie 1558, moare otrăvit de vornicul Socol, în care el își pusese toată încrederea, dar care, ticălos, de mult pîndea momentul de a-l omorî pe binefăcătorul lui, pentru a-i lua locul în scaunul țării. Vornicul Socol, cu de la sine putere, ajutat de cîțiva oameni de-ai lui, luă coroana care nu i se cuvenea, și pe care, dealtfel, nici o lună n-a putut-o păstra, căci Mircea Ciobanul veni din Stambul cu oaste turcească și-l alungă din scaun.

O dramă care a impresionat deopotrivă pe contemporani și pe cronicari este cea a cărui victimă a căzut cumnatul lui Alexandru Movilă (1615—1616), Wisznowiecki. În ziua de 24 decembrie 1615, cumnatul Domnului, originar din Rutenia Albă, ceru unui preot să-l împărtășească. Preotul, vîndut partizanilor lui Tomșa, pretendentul la domnie al lui Alexandru Movilă, îi puse otravă în anafură și în vin.

Durerile începură îndată, şi după o noapte de chinuri îngrozitoare, în dimineaţa crăciunului, Wisznowiecki îşi dete duhul. Crima fiind descoperită, preotul a fost legat de un scaun de sîrmă, s-a făcut împrejurul lui un foc mare care l-a învăluit, l-a cuprins şi l-a ars cu încetul, de i se mai auzeau încă vaietele după douăsprezece ore.

Ilieş, Domnul Moldovei (1666—1668) — fiul lui Alexandru Ilieş nepotul lui Ilieş Vodă Turcitul, strănepot al lui Petru Rareş, deci Muşatin prin sîngele ce-i curgea în vine — crescut în Stambul, nu ştia românește şi trebuia, în ţara lui, să se înţeleagă prin tălmaci. Totuşi, poporul pare să fi fost mulţumit de el, căci în vremea lui „a fost pace şi belşug în ţară".

Cînd, scos din scaunul domnesc de Gheorghe Duca, porni din nou spre Stambulul lui, o mînă neprietenă îi puse otravă în băutură şi astfel se prăpădi ultimul vlăstar din osul lui Ştefan cel Mare. Mîna neprietenă, zicea lumea, era a unui om de-al lui Duca Vodă.

Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Munteniei (1673—1688), şi-a aflat sfîrşitul datorită călcării testamentului lăsat de mama sa, Elena Cantacuzino (2 martie 1688). Domnul făcu împărţeala averii după placul lui şi îşi luă, firește, partea leului, 18 luni mai tîrziu, muri subit în palatul domnesc din Bucureşti şi, dacă zvonul care umbla prin ţară era adevărat (că el a fost otrăvit de fraţii săi Constantin şi Mihai), apoi se vede acum lămurit că nu numai politica lui de înclinare către Germania a fost cauza acestui omor.

Este cunoscută viaţa stolnicului Constantin Cantacuzino şi rolul acestuia în drama Brâncovenilor. Vom reproduce un scurt pasaj care se referă la subiectul lucrării noastre (C. Gane : Trecute vieţi de doamne şi domniţe).

„La 7 ianuarie 1716 a sosit la Bucureşti capugiul Porţii pentru a-i lua domnia lui Ştefan Vodă Cantacuzino, fiul stolnicului Constantin Cantacuzino. În noaptea de 7 spre 8 ianuarie, stolnicul se duse în taină la capugiu pentru a-şi desvinovăţi feciorul. Firea acestui om, atît de deştept şi de învăţat, era nemaipomenit de ciudată. Şi nu putem şti cu siguranţă pînă zi dacă a fost el un criminal pervertit, sau poate numai un năpăstuit, despre care se vorbea numai rău, fiindcă a spune tot binele ar fi fost prea greu. Rafail monahul, alias Radu vornicul Popescu, spune despre el că în noaptea aceea cînd se duse la capugiu pentru a-şi desvinovăţi

fiul şi pe sine însuşi, îi spuse : ce dovadă mai mare poate fi despre credinţa lui către Turci, decît faptele vieţii lui ? ; pe fratele său, Şerban Vodă, cît a luat seama că se înţelege cu Nemţii şi e viclean împărăţiei turceşti, îndată l-au otrăvit de-au murit ; aşişderea şi pe un alt frate al său, anume pe Iordachi, carele fiind de Şerban Vodă trimis la Nemţi, făcea tulburări, l-a otrăvit de-a murit".

Nicolae Iorga a emis ipoteza că şi-a putut omorî fratele cu otravă înceată, dată în doze mici.

Ne oprim aici cu citarea unor exemple din tumultuoasa istorie a Ţărilor Româneşti. Cititorul poate va descifra şi altele. În încheiere nu putem să nu amintim că problemele medicale legate de intoxicaţii le întîlnim pentru prima dată în pravilele lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, ele fiind încredinţate spre rezolvare „vracilor" şi „doftorilor". Cei bănuiţi de otrăvire erau supuşi caznei, iar vărsăturile victimei se examinau de doftori. Vasile Lupu face în acest scop o precizare deosebit de importantă pentru vremurile acelea : „cel ce va ascunde borăturile omului celui bolnav şi nu le va arăta la vraci să le vadă, face presupus cum să-l fi otrăvit".

Sînt arătate, de asemenea, şi aspecte ale responsabilităţii în legătură cu manipularea otrăvurilor : „Vraciul ce va da otravă feciorului să otrăvească pe tatăl său, să i se facă moarte, să i se taie capul". De unde se poate trage concluzia că otrăvirile erau numeroase în acea perioadă.

Socrate

Socrate a fost un celebru filozof grec (470—399 î.e.n.) căruia timpul nu i-a diminuat cu nimic din celebritate. Deşi învăţăturile sale le expunea într-o manieră originală, fără să scrie măcar o singură carte, despre personalitatea şi filozofia sa ne-au rămas mărturii, datorate în special disci-

polului său Platon cît și altor filozofi cum ar fi Aristophan și Xenophon. El era ostil oricărei învățături dogmatice, metoda sa constînd în a descoperi adevărul de însuși discipolii săi, punîndu-le întrebări și obligîndu-i să găsească propriile lor contradicții (dialectică). A combătut vehement pe sofisti, în special pe Protagoras și Gorgias, căpătînd o mare influență asupra tineretului aristocratic. Toate acestea i-au atras ostilitatea tiranului Critias, care, prin intermediul lui Anytos, Melitos și Lycon, a fost acuzat de necredință. Fiind arestat, a fost judecat și condamnat la moarte.

La Atena era folosită cucuta ca otravă pentru executarea condamnaților la moarte sau pentru cei care vroiau să se sinucidă. Depozitarul otrăvii era statul și nu puteai să faci uz de ea nici chiar asupra persoanei tale, în afară de cazul cînd aveai autorizație. Cei care nu mai puteau suporta greutățile vieții expuneau motivele pentru care doreau să moară și numai acei care dovedeau că au justificări serioase, primeau o ceașcă cu suc de cucută.

Datorită lui Platon, ne-a rămas din acea vreme una din cele mai amănunțite descrieri privind simptomele otrăvirii cu cucută. Este vorba de moartea magistrului său.

„...un sclav aduse ilustrului bătrîn o cupă cu otravă.

— Ce trebuie să fac ? întrebă liniștit Socrate.

— După ce ați băut-o, vă veți plimba, iar în momentul cînd picioarele se vor îngreuia vă veți culca pe spate.

Socrate luă imediat cupa, o duse la gură și o bău încet. Începu apoi să se plimbe prin cameră consolîndu-și prietenii deznădăjduiți. În scurt timp simți o greutate în picioare ; se culcă acoperindu-se cu mantaua. Un frig de moarte puse stăpînire pe picioare și, încet-încet, începu să se ridice spre corp. Cînd ajunse aproape de inimă, Socrate își aruncă mantaua și spuse lui Criton :

— Datorăm un cocoș lui Aesculap, nu uita să achiți această datorie.

— Se va face, mai ai altceva de ordonat ?

Socrate nu mai răspunse nimic, iar după o clipă făcu o mișcare. Sclavul îi întîlni ultima privire, iar Criton îi închise ochii...

Goya otrăvit cu plumb?

Iată în sfîrşit un caz, care, deşi nu face obiectul unei otrăviri criminale, este tot atît de nefericit prin tragismul sfîrşitului său şi poartă pecetea necunoscutului.

Francesco José de Goya y Lucientes, pictor spaniol, şi-a înscris numele în galeria celor mai celebri pictori ai omenirii datorită valorii operelor sale. S-a născut la Fuendetodos (Aragon) şi a trăit între anii 1746—1828, fiind pictorul oficial al curţii Spaniei, remarcîndu-se în această calitate prin portretele făcute lui Carol al IV-lea, Mariei Louisa şi întregii familii regale.

Goya a fost multă vreme chinuit de o boală cumplită : o stare depresivă a pus pentru prima oară stăpînire pe el în 1778, cînd abia împlinise 32 de ani. Boala l-a chinuit astfel circa trei ani ; cînd s-a înzdrăvenit, s-a apucat din nou de muncă cu energia nestăpînită care-l caracteriza. După alţi zece ani s-a ivit o nouă boală mai gravă : paralizia jumătăţii drepte a trupului, pierderea echilibrului, a auzului, parţial a vorbirii şi a vederii. Goya era adesea cuprins de ameţeli, halucinaţii şi crize de nervi aşa încît n-a mai putut picta decît după cîţiva ani.

Recent au fost date publicităţii noi date din biografia marelui pictor spaniol pe baza cărora William Niederland, de la Centrul de medicină al Universităţii din New York, a formulat o ipoteză despre maladia lui Goya. Analiza chimică a tablourilor sale i-a condus pe specialişti la concluzia că, una din culorile cel mai frecvent folosite de artist era aşa-numitul „fulg de zăpadă", un carbonat de plumb extrem de toxic. Goya o utiliza ca bază pentru tonurile cenuşii, scînteietoare, atît de caracteristice pentru pictura lui.

Simptomatologia intoxicaţiei cronice cu plumb oferă un tablou foarte variat. După cum vom vedea, în el se regăsesc multe din manifestările maladiei lui Goya, aşa cum au reieşit din biografia marelui pictor. Iată, de exemplu, ce menţionează tratatele de toxicologie : „Bolnavii devin trişti, preocupaţi, vorbesc puţin, plîng frecvent, vorbesc în timpul nopţii cu persoane imaginare. Se constată o slăbiciune musculară generalizată, tresăriri bruşte ale mus-

chilor, tremurături. În unele momente luciditatea este completă, memoria intactă, iar în altele intervin obsesii, confuzii mentale, scrisul devine ilizibil și unele litere sînt omise. Dar unul dintre simptomele capitale ale intoxicației cu plumb îl constituie tulburările sistemului nervos periferic, dintre care cea mai frecventă și cea mai importantă este „paralizia saturnină". Debutul poate fi brusc, lent sau progresiv. Paralizia antebrațului constituie tipul cel mai obișnuit. Această paralizie este de cele mai multe ori bilaterală, dar atinge de regulă membrul drept, adică cel cu care se acționează mai mult. Degetele și mai ales arătătorul sînt primele lezate. Faptul că degetele mîinii sînt afectate în mod diferit, lucru ce se traduce printr-o poziție ciudată a mîinii (bolnavul face coarne cu mîna), constituie un simptom caracteristic. Bolnavul nu poate strînge nimic cu mîna", etc.

Cum au izbutit totuși alți pictori, contemporani cu marele artist, să se ferească de consecințele intoxicației cu plumb ? Căci și ei își preparau manual culorile, inclusiv cele toxice, inhalînd deci vapori nocivi. În primul rînd s-ar putea ca Goya să fi avut o predispoziție pentru această boală, afirmă specialistul american Nierderland. Astăzi, se cunosc multe cazuri similare. Iar în al doilea rînd pictorul spaniol vădea o putere de muncă și o fecunditate nemaiîntîlnite : în cîteva ore el picta un portret de mari dimensiuni, iar pînă la sfîrșitul vieții a pictat peste 1 800 de tablouri.

Dar și maniera lui de lucru se deosebea de aceea a altor artiști. Scriitorul francez Theophile Gautier a remarcat : „Metoda era la fel de excentrică ca talentul său : arunca culorile din tuburi, le întindea cu buretele, cu mătura, cu cîrpe, într-un cuvînt cu tot ce-i cădea în mînă ; le arunca parcă cu lopata și, lovind cu putere, aplica cheaguri de culoare, așa cum zidarul aplică mortarul, iar apoi trasa linii subțiri și tușe prin mișcări ale degetului mare".

Pe baza acestor date, Niederland a ajuns la concluzia că tocmai capacitatea de a picta cu o viteză de necrezut l-a făcut pe Goya să inhaleze intens vaporii toxici rezultați din materialele utilizate de el. Iar faptul că simptomele bolii se manifestau foarte puternic i-ar fi prelungit în

oarecare măsură viața, căci crizele grave îl obligau să abandoneze temporar lucrul și deci să întrerupă în același timp și contactul cu vaporii toxici. Imediat însă ce boala începea să cedeze, pictorul se apuca iar de lucru.

Mozart a fost otrăvit cu sublimat coroziv?

Una din piesele lui Pușkin are ca figură centrală pe marele compozitor Wolfgang Amadaeus Mozart. Drama constă în conflictul ivit între acesta și Antonio Salieri, un muzician de origine italiană ale cărui compoziții erau la modă în acea epocă. Pușkin nu a făcut altceva decît să transpună în opera sa zvonurile care circulau pe seama lui Mozart, și anume că moartea acestuia s-ar datora lui Salieri, care, invidiind talentul său, l-a otrăvit cu sublimat corosiv.

Prezentarea piesei a făcut să se accentueze credința publicului în veracitatea zvonurilor, astfel încît multă lume își punea cu toată seriozitatea întrebarea dacă subiectul nu avea la bază un fapt real.

De-a lungul anilor conflictul dintre Salieri și Mozart a făcut obiectul a numeroase cercetări din partea muzicologilor. De curînd Igor Beza, un reputat specialist sovietic, a reușit să aducă la lumină noi elemente care vin să întărească impresia că tragedia lui Pușkin este transpunerea artistică a unor evenimente care au avut loc cu adevărat.

Așa cum arătam, în vremea cînd a fost scrisă piesa, se zvonea în Europa și mai ales în Austria că Salieri ar fi fost vinovat de moartea lui Mozart. Mai mult, în 1825, cînd Salieri a murit, toate ziarele din Viena au folosit prilejul pentru a face cunoscut public bănuiala ce plutea asupra lui în legătură cu otrăvirea lui Mozart.

Pe ce se baza aceasta ? Întemeiat sau nu, și vom vedea și de ce, Salieri declarase de mai multe ori că se făcuse

vinovat de moartea lui Mozart. După cum se știe, Salieri obținuse funcția de muzician al curții imperiale — Hofmusikus — și frecventa cercurile aristocratice din Viena. Atins de o maladie nervoasă, aceasta cunoscuse o agravare mai ales după moartea lui Mozart. În timpul perioadelor de delir Salieri mărturisise celor din jur că îl ucisese pe Mozart, ca apoi după ce își revenea din criză să nege cele spuse. Mărturisirile și apoi dezmințirile pe care le făcea s-au răspîndit cu repeziciune, creînd un și mai mare dubiu în opinia publică asupra vinovăției sale.

Însuși Bethoven discuta cu prietenii săi despre ipoteza că Salieri l-ar fi omorît pe Mozart. „Pun rămășag — îi spunea lui Bethoven ziaristul Shick — o sută contra unu că mărturisirile lui Salieri sînt veridice. Felul în care a murit Mozart nu face decît să confirme vina lui".

Bethoven, atins de surditate completă, discuta cu prietenii prin intermediul scrisului și ne-au rămas, din această tristă perioadă din viața titanului, așa-numitele „caiete de conversație". În aceste caiete, în afară de menționarea lui Shick, au mai fost găsite și altele. De pildă, nepotul lui Bethoven îi comunica acestuia în primăvara anului 1825 cînd Salieri era pradă crizelor sale de demență : „Hofmusikus-ul afirmă că l-a ucis pe Mozart". Un alt cunoscut, Schindler, îi scrie la rîndul său : „Lui Salieri îi merge foarte rău. S-a prăbușit cu totul. Cînd deliriază, ia asupra lui vina morții lui Mozart, spunînd că i-a dat otravă. E adevărul gol-goluț și el vrea, desigur, să-și mai descarce conștiința. Dovadă că nici o crimă nu rămîne nepedepsită.

Salieri avusese un caracter josnic. Uneltirile sale, datorate invidiei, nu-l ocoliseră nici pe Bethoven, ca să nu mai vorbim de Schubert.

Ipoteza, după care autoacuzațiile lui Salieri se datoresc refulării fanteziei acestuia în timpul perioadelor de criză ale bolii, a fost combătută de unii cercetători. După aceștia atît intenția de a se sinucide cît și maladia nervoasă care a survenit după moartea lui Mozart constituiau consecințe ale unor intense mustrări de conștiință.

Medicii timpului au atribuit moartea lui Mozart unor multiple cauze : tuberculoză, meningită, nefrită etc. Toate aceste diagnostice par să fie contrazise astăzi dacă se ia în seamă descrierea simptomelor pe care le-a manifestat

Mozart înainte de a muri. Am mai menţiona doar că trupul neînsufleţit al celebrului compozitor prezenta un edem pronunţat ce îl făcea să semene cu cadavrul unui înecat iar o erupţie îi acoperea toată pielea.

Recent, un cunoscut om de ştiinţă vest-german, doctorul Dieter Kerner, a emis ipoteza că Mozart a murit datorită unei intoxicaţii cu sublimat corosiv [1].

După cîte se ştie, din declaraţiile lui Salieri care ne-au fost păstrate, acesta mărturisise că turnase otrava într-un pahar cu vin pe care-l băuse Mozart. Dintre toxicele cunoscute ca avînd efectele şi simptomele prezentate de Mozart, doar sublimatul corosiv este solubil în băuturi alcoolice.

Igor Belza, cercetînd jurnalul intim pe care editorul britanic Vincent Novello l-a redactat împreună cu soţia sa, a descoperit o însemnare din 1828, după o vizită la văduva lui Mozart. Aceasta i-a spus lui Novello că înainte de a intra în agonie, Mozart îi mărturisise : „Mor otrăvit de mîna lui Salieri".

Presupunînd că s-ar face analiza şi s-ar descoperi urme de mercur, lucrurile nu ar progresa cu nimic dacă Mozart a făcut cu adevărat un tratament mercurial.

Misterul morţii lui Mozart continuă şi ştiinţa aşteaptă noi indicii pentru a face lumină.

Moartea ducesei de Orléans. Un diagnostic după 250 de ani

Circumstanţele în care s-a produs moartea Henriettei-Anna a Angliei, ducesă de Orléans, au provocat vii dispute la vremea respectivă, avînd un larg ecou şi trezind interesul istoricilor pînă în zilele noastre.

[1] O altă versiune asupra morţii lui Mozart este că ar fi suferit de sifilis, diagnostic foarte la modă pe vremea aceea şi că tratamentul cu produşi mercuriali i-ar fi deteriorat funcţiile renale, cu uremie terminală.

Dar cine a fost ducesa de Orléans, ce controverse a ridicat sfîrșitul ei, încît oamenii de știință au continuat mult timp să se ocupe de acest caz? Henrietta-Anna Stuart, ducesă de Orléans, cunoscută și sub numele de Henrietta a Angliei, prințesă de Anglia și Scoția, s-a născut la Exter în anul 1644, fiind fiica lui Carol I și a Henriettei a Franței. S-a căsătorit cu Philippe de Orléans, fratele lui Ludovic al XIV-lea, rămînînd cunoscută în istorie — deși a avut o existență extrem de scurtă — datorită capacității ei diplomatice, care a culminat cu încheierea faimosului tratat de la Douvres, cît și prin sfîrșitul brusc și tragic, în jurul căruia s-au brodat diverse legende. Printre ipotezele emise, se enumeră și aceea că Doamna (nume atribuit după obiceiul curții regale franceze soției fratelui regelui, după cum el era numit Domnul) ar fi fost otrăvită. Acest lucru, din păcate, nu a putut fi dovedit, ceea ce a alimentat continuu fantezia a numeroși scriitori, oameni de știință sau istorici.

Dorind să restabilească adevărul într-o problemă atît de controversată, un om de litere dublat de un erudit istoric, Franz Funck Brentano, în colaborare cu medicii Paul Brouardel și Paul Le Gendre, somități medicale în materie de medicină legală și toxicologie, au încercat, după mai bine de 250 de ani, să arunce puțină lumină într-o problemă ce părea că nu mai poate fi descurcată.

Am ales acest caz pentru lucrarea noastră, tocmai pentru a demonstra — prin descrierea unui caz concret și deosebit de sugestiv, — că știința nu are limite atunci cînd este folosită cu competență de către oameni pricepuți și cunoscători ai problemelor de specialitate. Restabilirea adevărului istoric (și acest caz nu este singurul) în privința cauzei morții ducesei de Orléans oferă un exemplu minunat al tezei pe care ne-am propus s-o ilustrăm în cartea noastră. Dacă concluziile finale nu vor fi senzaționale, așa cum le-a văzut Alexandre Dumas, de exemplu, sperăm că cititorul va aprecia însă că cunoașterea adevărului este mai importantă și am putea spune, fără să greșim, mai captivantă. Dar să vedem ce ne spune istoria.

Doamna revenea din Anglia, unde reuşise să realizeze semnarea, la 1 iunie 1670, de către miniştrii fratelui său, Carol al II-lea, tratatul de la Douvres, care îi asigura lui Ludovic al XIV-lea alianţa Angliei contra Olandei, permiţînd în acelaşi timp ca Franţa să dobîndească două regiuni : Flandra şi Franche-Comté. Doamna a rămas la Douvres de la 24 mai la 12 iunie, apoi s-a îmbarcat pentru Franţa, fericită de sfîrşitul strălucit al misiunii sale şi a sosit la Saint Germain la 18 iunie. „Ea se considera la vîrsta de 26 de ani, avea să scrie doamna de La Fayette, legătura celor mai mari doi regi ai acestui secol ; avea în mîinile sale un tratat de care depindea soarta unei părţi din Europa ; plăcerea şi consideraţia pe care i le provocau tratativele diplomatice se completau cu tinereţea şi frumuseţea ei, avînd o graţie şi o dulceaţă pe care le răspîndea în jur, ceea ce îi conferea o mare putere de atracţie şi seducţie".

„În ceea ce îl priveşte pe rege, ea avea o trecere neobişnuită asupra lui, pe care nu o avea nici o altă femeie din lume", spunea doamna de La Fayette. Doamna a reuşit să convingă pe rege să-l exileze pe cavalerul de Lorena, o fiinţă infamă care reuşise să obţină prietenia soţului ei, legătură care era interpretată ca fiind de altă natură.

Doamna a murit subit la Saint Cloud, pradă unor dureri atroce, în noaptea de 29 spre 30 iunie, către orele trei dimineaţa. Imediat s-a răspîndit zvonul că a fost otrăvită ; acest zvon s-a propagat cu iuţeala fulgerului şi a crescut în intensitate, determinînd formarea acestei opinii la Curtea din Paris, în toată Franţa, Anglia, Olanda, precum şi în Spania, unde fiica Doamnei se urca pe tron. Carol al II-lea, intrigat şi indignat de zvonurile care i-au parvenit, a refuzat să primească scrisoarea prin care ducele de Orléans îi aducea la cunoştinţă moartea Henriettei, soţia sa. „Ducele de Buckingham, scria Colbert de Croissy, ambasador în Anglia, este pradă furiei". Populaţia Londrei s-a dedat la violenţe contra francezilor care locuiau acolo. Se striga pe străzi : „Jos francezii !" Ambasada Franţei a trebuit să fie protejată. Palatine, cea de a doua

soție a regelui, a rămas ferm convinsă că Henriette a murit otrăvită și se pare că, cel puțin și în primele momente, Ludovic al XIV-lea îi împărtășea bănuielile.

În ceea ce privește pe cei care ar fi putut fi autorii crimei, unii îi acuză pe olandezi, contra cărora Doamna intervenise să fie semnat tratatul de la Douvres ; alții îl acuzau chiar pe rege și pe cavalerul de Lorena, cel care fusese exilat din cauza intervenției defunctei. Și într-un caz și în celălalt, interesul istoric al problemei este mare. Există autori care împărtășesc ipoteza unei otrăviri, cum ar fi de exemplu Walckenaer, Paul Lacroix, Fr. Ravaisson, Jules Lair etc. Astfel, dr. Legué, în cartea sa extrem de interesantă „Doctori și otrăvitori", a consacrat acestei probleme un întreg studiu, străduindu-se să demonstreze că Doamna a murit otrăvită cu sublimat corosiv. Să urmărim descrierea acestei versiuni făcută de Alexandre Dumas în cartea sa : Ludovic al XIV-lea și secolul său (Editura Eminescu, București, 1977, p. 393) și să urmăm puțin firul acestei tragedii atît de neașteptate și de dureroase.

„Domnul era foarte gelos pe soția sa. Rar s-a văzut la doi frați să semene mai puțin la chip și la suflet ca Ludovic al XIV-lea și fratele său. Regele era voinic, avea părul de un blond cenușiu, un aer bărbătesc și o înfățișare trufașă ; „Domnul" era pirpiriu, avea părul și sprîncenele negre, nasul prea mare, gura prea mică și dinți urîți ; nu îi plăcea nici să se urce pe cal, nici să se joace cu mingea, nici să mînuiască armele ; soldații rîdeau de el, spunînd că se ferea mai curînd de soare decît de praful de pușcă. Îi plăcea în schimb să se înzorzoneze, să se fardeze și uneori să se deghizeze în femeie, dansînd și maimuțărindu-se în fel și chip. N-avea iubite, în schimb avea prieteni : pe contele de Beuvron, pe marchizul de Effiat și pe Filip de Lorena, cavaler de Malta, căruia i se spunea mai pe scurt, cavalerul de Lorena. Acesta din urmă era favoritul „Domnului". Înciudată pe afecțiunea deosebită pe care soțul său i-o arăta acestui cavaler, Doamna se plînse regelui, rugîndu-l să-l îndepărteze de la curte. Ludovic, sătul și el de scandalurile și comportarea urîtă a cavalerului, satisfăcu pe loc dorința cumnatei sale, poruncindu-i acestuia să părăsească Franța. Domnul, furios, vrînd să se răzbune pe nevastă că-i alungase favoritul, începu să-i facă scene de gelozie.

Și iată că la cîteva zile după întoarcerea în Franța, Henriette muri. și, după toate probabilitățile, otrăvită. Zvonul se răspîndi cu iuteala fulgerului și cum vina cădea, cum era și firesc, asupra „Domnului". Ludovic ordonă o anchetă discretă. Primele cercetări dezvăluiră că, în seara zilei de 29 iunie, Doamna băuse, înainte

de a se culca, o ceaşcă cu cicoare ; că din clipa aceea a început să se simtă rău şi că din pricina acestui rău a murit în cîteva zile. Cercetările odată extinse, Ludovic află că, în ziua morţii cumnatei sale, un băiat, intrînd pe neaşteptate în anticamera Doamnei, îl găsise pe marchizul de Effiat scotocind într-un dulap. Întrebat ce făcea acolo, marchizul declară că i-a fost sete şi, ştiind că în acel dulap se afla un ulcior cu apă, a vrut să şi-o potolească. De la acelaşi băiat regele află că Purnon, majordomul Henriettei, n-ar fi fost chiar străin de această crimă. Regele trimise deîndată să-l aducă pe cel bănuit la el, şi, ca să nu-l sperie, începu să-l chestioneze cu blîndeţe.

— Amice, îi zise el, ascultă-mă cu atenţie : dacă ai să-mi spui adevărul în legătură cu moartea cumnatei mele, îţi dau cuvîntul meu de rege că te iert ; dacă însă ai să mă minţi, nu mai ieşi viu de aici !

— Sire, răspunse omul tremurînd, sînt gata să vă răspund la orice m-aţi întreba.

— Bine. Doamna a fost otrăvită ?

— Da, sire.

Regele păli.

— De cine ? întrebă el.

— De cavalerul de Lorena.

— Cum se poate una ca asta ? Cavalerul de Lorena e la Roma !

— A trimis otrava unor prieteni de aici.

— Cui a trimis-o ?

— Marchizului de Effiat şi contelui de Beuvron.

— Ce anume l-a împins la o astfel de crimă ?

— Faptul că domnul cavaler fusese exilat le strica celor trei toate socotelile : şi cum erau siguri că, atîta vreme cît Doamna va trăi, cavalerul nu va fi rechemat la Curte, s-au gîndit să scape de ea.

— E adevărat mă, marchizul a fost prins de un băiat pe cînd scotocea în dulapul cumnatei mele ?

— Da, sire.

— Cum se face că dacă cicoarea a fost otrăvită, n-au mai murit şi alte persoane ?

— Pentru că marchizul a frecat cu otravă doar marginea ceştii din care avea să bea Doamna.

— Spune-mi, întrebă regele după o pauză, fratele meu are vreun amestec în crima asta ?

— Nu, sire, răspunse Purnon, nici unul dintre cei trei nu era atît de prost să-i ceară ceva ; el n-ar fi putut păstra acest secret şi atunci ei ar fi fost pierduţi.

La acest răspuns, regele scoase un oftat adînc de uşurare.

— Sper că mi-ai spus adevărul, zise regele.

— Jur, sire, răspunse Purnon.

Consolat cu moartea Doamnei şi liniştit că fratele său nu avea nici un amestec în această crimă, regele porunci ca major-

domnul să fie lăsat liber. Nu răzbună în nici un fel moartea acelei prințese fermecătoare, de care, pe vremuri, el însuși fusese îndrăgostit, și care adusese la Curte atîta exuberanță și veselie. Cu timpul, nu numai că-l iertă pe cavalerul de Lorena, dar chiar îi îngădui să se întoarcă la Curte. Iar dacă e să-i dăm crezare lui Saint-Simon, cavalerul a mai fost și copleșit cu favoruri".

Aceasta a fost versiunea scriitorilor ; să vedem acum ce spun oamenii de știință. Grație unui studiu precis al textelor, orientîndu-se după memoriile lui Arthur de Baislisle. Funck Brentano, dr. Paul Brouardel și dr. Paul Le Gendre au realizat o lucrare asupra acestui caz. Să le dăm cuvîntul :

„Conform primului principiu al criticii în istorie, este important de fixat, de la început, valoarea surselor de care ne vom ocupa pentru a examina problema pe care ne-am propus s-o elucidăm.

Sursele se împart, în cazul de față, în trei categorii :

1. rapoartele medicilor și chirurgilor ;

2. relațiile pe care le oferă persoanele care s-au putut apropia de Doamna în momentul morții sau au fost în măsură să audă informații autorizate ;

3. corespondențele oficiale ale curților din Londra și Paris.

Prima categorie ne oferă, și trebuie să recunoaștem că sîntem favorizați, cinci procese verbale sau rapoarte asupra autopsiei :

a) Procesul verbal oficial semnat de 15 medici sau chirurgi, atît francezi cît și englezi, care au asistat la autopsie.

b) Relatarea maladiei, morții și autopsiei Doamnei, scrisă de abatele Bourdelot ; acesta era un medic francez care a asistat la autopsie.

c) Raportul lui Vallot, medicul reginei-mame. Vallot era considerat ca una dintre somitățile medicale ale timpului său. El a asistat la autopsie, făcînd parte dintre medicii francezi chemați în acest scop. Raportul său a fost adus oficial la Londra de către mareșalul Bellefonds.

d) Memoriile unui chirurg al regelui Angliei, care a fost prezent la autopsie, numit Alexandre Bascher.

e) Relatarea lui Hugh Chamberlain, medic la curtea regelui Angliei, care a asistat de asemenea la autopsie.

Acest document, ca și precedentul dealtfel, sînt extrem de utile pentru a controla, atît relatarea oficială cît și pe cea a medicilor francezi. Cîțiva scriitori au emis părerea că Ludovic al XIV-lea se temea de o ruptură a alianței cu Anglia și, ca atare, ar fi ordonat medicilor francezi să-și însușească opinia lui. Bascher și Chamberlain reprezentau guvernul englez.

La aceste cinci documente, de o autenticitate indiscutabilă, se poate adăuga notița inserată în „Gazette" din 5 iulie 1670, care a fost inspirată de medicii curții și era de asemenea opinia reputatului Gui Patin, decanul Școlii de Medicină din Paris, deși acesta nu a asistat la autopsie.

În cea de a doua categorie, privind relatările persoanelor care s-au putut apropia de Doamna în momentul morții, s-au auzit relatări autorizate ; trebuie să citățm în primul rînd relatarea morții Doamnei datorită încîntătoarei contese de la Fayette, care a scris „Istoria Doamnei Henriette a Angliei, prima soție a lui Philippe al Franței, duce d'Orléans". Contesa de La Fayette era extrem de atașată de anturajul Doamnei ; nu a părăsit-o nici o clipă în zilele cînd a fost bolnavă și a murit. Ea ne-a lăsat o descriere asupra bolii și agoniei, o relatare simplă, precisă și sobră, care are aspectul să fie adevărată.

După această prețioasă pagină de istorie, trebuie să citățm scrisoarea lui Bossuet, care a asistat-o pe Doamna în momentul morții, cît și povestirea lui Feuillet, canonic la Saint-Cloud, care a fost în preajma Doamnei chiar înaintea sosirii lui Bossuet.

Cea de a treia categorie de surse o formează corespondența schimbată între curțile Franței și Angliei prin reprezentanții acestora : sînt documente de cea mai mare valoare, dacă caracterul lor oficial și diplomatic nu ar fi numai de circumstanță, impunînd cea mai mare rezervă autorilor scrisorilor schimbate. Mai întîi sînt scrisorile lui Ludovic al XIV-lea și Hugue de Lionne adresate lui Charles II și lui Colbert de Croissy, ambasador la Londra ; apoi depeșele lui Ludovic al XIV-lea și Hugo de Lionne către M. de Pomponne, ambasador la Haga ; din partea Angliei, cinci scrisori adresate de lordul Montaigu, am-

basador pe lîngă regele Franței, ale lordului Arlington, secretar de Stat al regelui Charles al II-lea și scrisorile lordului Arlington către cavalerul Templului.

Vom expune, în modul cel mai simplu și mai precis posibil, circumstanțele morții Doamnei și vom vedea că numai din această simplă relatare se degajează un fapt important, anume că Doamna nu a putut fi otrăvită !

Henriette a Angliei era epuizată de patru nașteri succesive, iar viața pe care o ducea la curte era foarte istovitoare, după cum remarcă pe drept cuvînt Arthur Boislisle. Încă din anul 1664, Gui Patin scrie : „Doamna ducesă de Orléans este bolnavă la Villiers-Cotterets ; doctorii i-au prescris lapte de măgăriță". Este deci de presupus că Doamna suferea de stomac. „Regele, scrie Hugue de Lionne lui Colbert de Croissy, ne-a spus că sînt mai mult de trei ani de cînd ea se plînge deseori de o durere în dreptul stomacului care o obligă să se culce pe pămînt cîte trei patru ore fără să-și poată găsi liniștea în oricare altă poziție". Doamna resimțea constant o durere la nivelul stomacului. „Se plîngea, scrie abatele Bourdelot, de un foc și de o durere chinuitoare în stomac, care iradia pînă la gît ; avea senzații continue de vomă ; adesea nu reușea să se hrănească decît cu lapte și rămînea la pat zile întregi". Aceste simptome, afirmă dr. Paul Le Gendre, demonstrează că Doamna suferea de o inflamație cronică a stomacului, o gastrită. Procesele verbale ale autopsiei arată că Doamna era atinsă de tuberculoză pulmonară și nu sînt rare cazurile cînd aceste două boli coexistă.

În timpul călătoriei pe care ea a făcut-o în Flandra cu regele și ducele de Orléans, înainte de a pleca spre Anglia, mina tinerei prințese era îngrozitoare. „Ea nu se hrănea decît cu lapte, scria doamna de La Fayette, și se retrăgea imediat în camera sa îndată ce cobora din trăsură ; cea mai mare parte a timpului și-o petrecea culcată. Într-o zi cînd se vorbea de astrologie, ducele a spus că i s-a prezis că va avea mai multe soții ; în starea în care se găsea Doamna, o atare prezicere nu era neverosimilă..."

Doamna revine din Anglia la 18 iunie. Starea sa era extrem de precară. A doua zi ea își petrece tot timpul în

pat. Cu prilejul vizitelor făcute reginei, arăta atît de îngrozitor, încît, după ce a plecat toată lumea, chiar regina a spus : „Doamna are moartea zugrăvită pe față".

„La 24 iunie 1670, scrie doamna de La Fayette, la opt zile după reîntoarcerea din Anglia, Domnul și Doamna s-au dus la Saint-Cloud. Încă din prima zi a șederii, s-a plîns de un junghi în dreptul coastelor și de o durere în stomac, care nu îi dădeau pace. Nu e mai puțin adevărat că fiind extrem de cald, ea a vrut să se scalde în rîu. Domnul Yvelin, medicul său, a făcut tot ce se poate ca s-o împiedice, însă, cu toate protestele acestuia, ducesa s-a scăldat în ziua de vineri 27 iunie ; a doua zi, sîmbătă, i-a fost atît de rău, încît nu a mai vrut să facă baie. „Am ajuns la Saint-Cloud, scrie doamna de La Fayette, sîmbătă la orele zece seara. Am găsit-o în grădină. Mi-a spus că aș fi găsit-o și mai rău, dacă nu ar fi făcut eforturi serioase să se țină pe picioare. A servit masa ca de obicei și s-a plimbat pe clar de lună, pînă la miezul nopții". Toate aceste detalii sînt de o mare importanță, dat fiind că au fost lăsate în umbră de istoricii care au pledat pentru o moarte prin otrăvire. „Duminică, 29 iunie, la dineu, Doamna a mîncat normal și după masă s-a culcat jos pe terasă, lucru pe care îl făcea adeseori cînd nu era constrînsă de etichetă. Mi-a spus să mă așez lîngă ea, spune doamna de La Fayette, după care și-a pus capul pe mine. Un pictor englez picta pe ducele de Orléans ; se vorbea despre toate lucrurile și pe nesimțite a adormit. În timpul somnului s-a schimbat atît de mult încît am fost surprinsă și m-am gîndit că moralul contribuia la aspectul feței, care era așa de plăcut la trezire în comparație cu cel avut cînd se culcase. Nu era prima oară cînd o asistam în timpul somnului dar nu am constatat niciodată această schimbare. După ce s-a trezit, s-a sculat simțindu-se brusc rău, fapt pe care ducele l-a remarcat pe dată. Ea s-a dus apoi în salon, unde s-a plimbat cîtva timp în compania lui Boisifranc, trezorierul ducelui, plîngîndu-i-se de răul din dreptul stomacului.

Ajungem în momentul în care ar fi putut fi comisă otrăvirea. «Domnul coborî pentru a se duce la Paris. El

găsi pe doamna de Meckelbourg pe trepte și reurcă cu ea. Doamna ducesă părăsi pe Boisifranc și veni spre doamna de Meckelbourg. În timp ce vorbeau, doamna de Gamaches ne aduse, ei și mie, după cum povestește doamna de La Fayette, cîte un pahar cu apă de cicoare, pe care Doamna îl ceruse cu puțin timp înainte. După ce bău, puse cu o mînă paharul pe farfurioară și cu cealaltă se sprijini de marginea mesei, spunînd cu un ton care lăsa să se întrevadă multă durere : Ah ! ce junghi am în coastă ! Ah ! ce rău îmi este ! nu mai pot !".

Spunînd aceste cuvinte se înroși și apoi pe dată se îngălbeni, cuprinzînd-o o paloare accentuată, fapt care a surprins pe toți cei prezenți. Doamna continuă să strige și ceru să fie dusă în camera sa, căci nu se mai putea ține pe picioare. Am luat-o de braț, abia mergea, îndoită de mijloc. Am susținut-o tot timpul. Se văita mereu și am văzut că avea lacrimi în ochi. Am fost foarte surprinsă, știind cît este de răbdătoare la durere. I-am spus, sărutîndu-i mîinile pe care i le țineam, că probabil suferă mult. Mi-a răspuns că are o durere de neimaginat. Am așezat-o pe pat, și chiar din acel moment a început să strige, cum nu făcuse niciodată și să se zvîrcolească de colo pînă colo. S-a trimis imediat după doctorul Esprit, care a venit și a spus că este vorba de o colică, administrîndu-i remediile obișnuite în asemenea situații. Totuși durerile erau în continuare de nesuportat. Doamna a spus că răul era mai mare decît se putea imagina, simțea că va muri și ceru să i se aducă un preot». Tînăra femeie credea că este otrăvită. I s-a dat să bea o contraotravă formată din ulei și praf de viperă, pe care însă a vomitat-o. După cîteva ore de agonie îngrozitoare, Henriette a Angliei a murit, asistată de Bossuet.

Această simplă descriere ar putea fi suficientă să infirme opinia după care Doamna ar fi murit otrăvită. Observațiile care urmează contribuie la sprijinirea acestei teze. Istoricii sînt însă unanimi de acord asupra faptului că Doamna a fost otrăvită cu paharul cu apă de cicoare adus de doamna de Gamaches. Dar, în momentul în care bănuielile s-au deșteptat în sufletul Doamnei și în rîn-

dul celor din jur, Domnul a cerut să i se dea această apă unui cîine ; doamna Desbordes, femeia de cameră a prinţesei, care îi era mai mult decît devotată, i-a spus că ea a preparat apa şi a băut-o. Doamna de Meckelbourg a băut la rîndul ei. Deci, faimoasa apă de cicoare nu putea fi otrăvită. Jules Lair, cu spiritul său analitic, spune : „Ceaiul, din care toţi au băut, era inofensiv ; trebuia examinat paharul !“ „Detaliile date de doamna de La Fayette cît şi de alţii din cei prezenţi, scrie Arthur de Boilisle, exclude ideea otrăvii vărsate în paharul cu apă ; de asemenea doamna Palatine crede că nu a fost otrăvită nici de apă, nici de altceva, ci de paharul rezervat prinţesei, de care nu se servea nimeni“.

Este sigur că otrăvitoarele din secolul al XVII-lea ştiau să prepare pahare şi ceşti de argint capabile să poată otrăvi persoanele ce se serveau de ele. Frecvent, La Voisin, Bosse, Cheron, Vigreux, ca să nu vorbim decît de vrăjitoarele cele mai renumite ale timpului, erau iniţiate în această îndeletnicire macabră. Se vorbea chiar de un oarecare Fr. Belot, „gardă de corp“ a regelui, care avea această specialitate cu care realiza cîştiguri frumoase, dar numai pînă în ziua de 10 iunie 1679, cînd acest comerţ l-a condus în piaţa Grève, unde a fost executat.

Iată, după relatările sale, cum proceda : „Lua o broască, o îndopa cu arsen, o punea într-un pahar de argint, apoi, înţepîndu-i capul, o făcea să urineze, după care o zdrobea în pahar“. În timpul acestei operaţii pronunţa formule magice. „Eu ştiu un secret, spunea Belot, că acela care se va folosi de un pahar în care am pus o broască preparată astfel şi, chiar dacă a fost spălat şi frecat, primele 50 de persoane care vor bea din acesta, vor muri toate, în afară de cazul în care paharul este făcut inofensiv prin aruncare într-un foc puternic“.

În ceea ce priveşte cunoştinţele secolului al XVIII-lea asupra otrăvurilor, acestea nu permiteau, după părerea doctorului Brouardel, să se facă ca un pahar să devină otrăvitor, fără ca persoana care se servea de el să observe.

Concluzia autorilor este că Doamna nu a fost otrăvită nici de apa pe care a băut-o, nici de pahar, ci pur şi simplu nu a fost otrăvită !

Autopsia a fost efectuată, scrie Bossuet, în prezența unui mare număr de medici, chirurgi și alte persoane, pentru simplul fapt că a început să simtă dureri extraordinare după ce a băut trei guri de apă de cicoare, oferită de cea mai devotată cameristă. Însuși ambasadorul Angliei a asistat la autopsie, fiind însoțit de un medic și un chirurg englez

După ce am văzut, potrivit opiniei noastre, că Doamna nu a putut fi otrăvită, rămîne de stabilit care a fost cauza adevărată a morții. Această sarcină a fost ușurată de constatarea lui Littré, care a demonstrat că Doamna a sucombat de o peritonită acută, consecință a perforației unui ulcer de stomac. Acest studiu, ne spune dr. Le Gendre, constituie cel mai frumos exemplu care se poate cita pentru stabilirea unui diagnostic retrospectiv. Littré, doct în observații pe teme medicale, nu a ezitat să diagnosticheze ulcerul simplu al stomacului, pe care profesorul Cruveilhier l-a descris și pe care medicii Doamnei nu puteau să-l recunoască, pentru simplul motiv că nu știau de existența lui. Este sigur că de cîtva timp, Doamna suferea de stomac și avea dureri după mese. Lichidul băut la 29 iunie a coincis cu perforația ulcerului aflat pe peretele stomacului. Aceasta a explicat durerea extraordinară din coastă și peritonita care s-a constatat. Doctorii care au făcut autopsia au găsit că stomacul era perforat ; însă ei nu puteau să-și explice originea acestei găuri și au crezut că au făcut o greșeală în timpul autopsiei. Anatole France explică foarte bine care era, în acel moment, starea sufletească a medicilor care întocmeau procesul verbal al autopsiei : „medicii francezi tremurau la gîndul că vor găsi în măruntaiele prințesei indicele unei crime de care ar fi fost bănuită familia regală. Ei se temeau chiar de faptul că pot greși. Or, în imposibilitatea de a raporta perforația pe care au găsit-o la o cauză patologică, au preferat să pună această plagă enigmatică pe seama unui accident de autopsie.

Și astfel, este perfect explicabil că medicii francezi au scris ceea ce au dorit să creadă. Chirurgii englezi, tot atît de ignoranți ca cei francezi, au acceptat explicația

acestora „în lipsă de una mai bună". „Faptul este, spune Littré în concluzie, că trebuia să se găsească o gaură și că aceasta a fost găsită ; orice contestație cade în fața acestor trei fapte : producerea subită a perforației ; peritonita și prezența uleiului și a bilei în cavitatea peritoneală, toate consemnate în procesele verbale de autopsie". S-a găsit, deci, răspîndită în partea inferioară a abdomenului, o materie pe care rapoartele medicilor francezi au calificat-o ca „grasă ca uleiul". Și ce era de fapt acesta din urmă ; era uleiul pe care Doamna îl absorbise ca antidot contra otrăvirilor și care se răspîndise în afara stomacului.

În rezumat : înainte de 29 iunie, dureri gastrice cauzate de ulcer, la 29 iunie perforarea lui și producerea unei peritonite supraacute. Peritonita este dealtfel net caracterizată în procesele verbale de autopsie. Așa sînt și concluziile expuse de doctorii Littré și Paul Le Gendré, cu înalta lor competență și pe care le confirmă, fără să ezite, și profesorul Brouardel. Dacă ne raportăm la lucrările ilustrului Cruveilhier, care a făcut descrierea ulcerului simplu, ca și în exemplul pe care el îl prezintă avînd asemănare totală cu boala Doamnei, confirmă justețea opiniei lui Littré. „Or, accidentele cu evoluție rapidă și mortală, scrie Cruveilhier, care sînt urmare a perforației stomacului, survin brusc și uneori imediat după ingerarea de alimente sau băuturi, problema otrăvirii fiind adeseori ridicată în asemenea situații. Eu nu am văzut cazuri mai remarcabile în această privință ca acela al unui cărbunar, în vîrstă de 23 de ani, de o forță atletică, care, ducînd un sac cu cărbuni, a băut un pahar cu vin în trecere prin fața unui bistro : cărbunarul și-a continuat drumul, însă, după cîteva minute, este cuprins de dureri feroce ; el primește primele îngrijiri, este dus în agonie a doua zi dimineața la spitalul din faubourg-ul Saint-Denis, prezentînd toate caracteristicile unei peritonite prin perforație și sucombă trei ore după internarea în spital. Am putut culege din gura sa o informație prețioasă și anume că era suferind de stomac de mai multe luni și că digestiile erau foarte dificile. Corporația cărbunarilor, bănuind că confratele a fost victima unei otrăviri cauzate de paharul

cu vin luat cu puţin înaintea începerii tulburărilor, a decis să se intenteze un proces împotriva patronului bistroului şi în acest scop a vrut ca autopsia să fie făcută în prezenţa unei delegaţii a breslei. Era vorba de un caz de perforare spontană prin ulcer stomacal".

„Expertiza" lui Littre, pentru a folosi expresia pe care o utilizează chiar el pentru a-şi defini lucrarea, se confirmă sub toate aspectele. Loiseleur a crezut de datoria sa să sublinieze raritatea unor asemenea cazuri ; desigur, acesta nu este un argument : cazul poate fi rar şi printre acestea se numără şi cel al Doamnei. Brinton estimează că perforarea stomacului, în caz de ulcer simplu, se produce în 13,5% din cazuri şi că ea este mai frecventă la femeile care nu au împlinit vîrsta de 30 de ani ; Doamna avea 26 de ani.

Tot aşa, atunci cînd mama Doamnei, Henriette Marie de France, văduva lui Carol I al Angliei, a murit la 10 septembrie 1669, în casa de la ţară la Colombes, a fost acuzat medicul său Vallot că ar fi otrăvit-o din greşeală, dîndu-i pilule pe bază de opiu.

Epilog : se constată că la mai mult de 250 de ani, adevărata soluţie a fost demonstrată şi constatăm că, în probleme care par insolubile, metodele de investigaţie ştiinţifică, utilizate cu rigoare şi precizie, pot conduce la concluzii tot atît de sigure ca şi în cazul unor experienţe de laborator.

Misterul morţii lui Napoleon

La un secol şi jumătate de la moartea lui Napoleon se încearcă elucidarea unei enigme, din cele de care istoria nu duce lipsă : adevărata cauză a morţii lui Napoleon.

Locul ales de învingători, pentru a-l izola definitiv pe prizonierul lor, nu putea fi mai potrivit. Nici astăzi, după

peste 150 de ani, Sfînta Elena nu se deosebește mult de insula stîncoasă, pierdută undeva în sudul Atlanticului, așa cum a văzut-o, în zorii zilei de 15 octombrie 1815, cel care avea să debarce de pe „Northumberland", pentru a-și petrece acolo ultimii șase ani de viață."

Dar să reconstituim filmul evenimentelor. În timpul exilului lui Napoleon, Anglia avea ca prim ministru pe lordul Liverpool, iar ca ministru de război și al coloniilor, care răspunde direct de supravegherea împăratului, pe lordul Bathurst. Pe baza ordinului guvernului împăratul a fost exilat la Sfînta Elena. Guvernatorul insulei, generalul Wilks, considerat ca admirator al lui Napoleon, a fost revocat și înlocuit cu Sir Hudson Lowe, un om stigmatizat chiar de către istoricii englezi, deoarece avea „un spirit meschin, strîmt, crud și răutăcios". Hudson Lowe, care începuse prin a refuza ilustrului prizonier numele de Napoleon și titlul de împărat, nelăsîndu-i decît pe acela de generalul Bonaparte, l-a supus la tracasări și nenumărate umilințe, arătînd o totală indiferență față de sănătatea lui și pentru a i se asigura cel mai elementar confort. Aceste măsuri au provocat, atît în Anglia cît și în celelalte țări din Europa, o opoziție foarte vie. Au avut loc, în parlament și presă, proteste violente, culminînd cu manifestații publice. Era deci în interesul lordului Liverpool de a arăta că totul merge bine pe insula Sfînta Elena și de a ascunde că Napoleon s-a îmbolnăvit în timpul șederii pe această insulă, fapt, care, în final, i-a determinat și sfîrșitul.

Doctorii marinei engleze puși la dispoziția lui Napoleon, care au îndrăznit să afirme că împăratul suferea de o maladie tropicală, au fost arestați, trimiși în fața Consiliului de război și șterși din cadrele marinei.

Primul medic pus la dispoziția lui Napoleon a fost Barry O'Meara, chirurg al Marinei Regale Britanice (titlul de doctor în medicină nu exista). El era absolvent al Universității din Dublin și a fost foarte atașat de Napoleon, pe care l-a îngrijit încă de la începutul exilului. În iulie 1818, pentru că a scris un raport în care a arătat că Napoleon suferea de o „hepatită tropicală" și că rămînerea lui la

Sfînta Elena îi va fi fatală, a fost arestat de Hudson Lowe, tradus în fața Consiliului de Război și șters din cadrele marinei.

Înlocuirea sa a coincis cu un nou puseu al bolii împăratului care se găsea, în această perioadă critică, lipsit de un medic în care să aibă încredere. Istoricii oficiali, fără să aducă probe, au ponegrit pe acest medic, etichetîndu-l ca „mincinos".

Dr. John Stokoe, tot medic al marinei, a urmat lui O'Meara. După despărțirea de acesta din urmă, Napoleon a refuzat să fie văzut de medicii trimiși de Hudson Lowe, însă la 18 ianuarie 1819, în cursul unei crize, a acceptat să-l primească pe Stokoe, care i-a plăcut imediat. Acesta a confirmat diagnosticul de hepatită tropicală și pentru acest lucru a fost arestat de către Hudson Lowe, trecut prin fața Consiliului de război, șters din cadrele marinei și trimis din insula Sfînta Elena. Nu a funcționat ca medic curant al lui Napoleon decît șase zile.

Dr. Cezar Antommarchi a fost următorul medic atașat lui Napoleon. După despărțirea de Stokoe, Napoleon a continuat să refuze medicii militari propuși de către Hudson Lowe, întrucît îi considera spioni și incompetenți. El a cerut familiei sale să-i trimită un medic bun. Antommarchi a fost ales și guvernul englez a sfîrșit prin a-l accepta. Antommarchi a sosit la Sfînta Elena în septembrie 1819 și a confirmat diagnosticul predecesorilor săi. Hudson Lowe nu a mai putut să acționeze în contra lui, așa cum făcuse în cazul lui O'Meara și Stokoe. Istoricii „oficiali" au încercat să-i strice reputația, tratîndu-l ca „mincinos și incompetent". În concluzie, Antommarchi, în afară de temperamentul său dificil și combativ, era un medic capabil și fără îndoială cel mai bun dintre toți medicii oferiți lui Napoleon la Sfînta Elena.

Antommarchi era corsican și își făcuse studiile la Universitatea din Pisa, celebră în acele timpuri. Marele anatomopatolog Pietro Mascagni l-a avut ca asistent și l-a numit prosector la Florența.

Unchiul lui Napoleon, cardinalul Fieschi, l-a ales după ce s-a informat îndelung despre capacitatea sa. Înainte de a

merge la Londra, Antommarchi a fost acceptat de către profesorii Şcolii de Medicină din Roma, cu care au discutat îndelung asupra maladiei de care suferea Napoleon. La Londra, aşteptînd decizia de numire, s-a întreţinut zilnic cu O'Meara în privinţa acestei boli.

Cu alte cuvinte, au fost luate toate măsurile pentru a i se trimite un medic conştiincios şi capabil. Notele lui Antommarchi, cu descrierea simptomelor prezentate de Napoleon, dovedesc că el era un bun observator şi raportul său de autopsie stă mărturie a cunoştiinţelor sale anatomopatologice, destul de avansate pentru acea epocă.

Al patrulea medic care l-a îngrijit pe Napoleon, a fost dr. Archibald Arnott, un medic militar.

Hudson Lowe nu credea că Napoleon este bolnav şi Antommarchi s-a văzut obligat să-l avertizeze, în martie 1821, că nu numai boala este reală, dar chiar însăşi viaţa împăratului este în primejdie. El a cerut să fie văzut şi de către un medic delegat de guvern pentru a se constata cele susţinute. În acest scop a fost trimis pentru a-l examina pe Napoleon, la data de 1 aprilie, doctorul Arnott. La 17 aprilie Arnott a comunicat lui Sir Thomas Reade, şeful militar de la Sfînta Elena, că „Napoleon suferă pur şi simplu de ipohondrie şi că dacă o fregată şi-ar face apariţia în port pentru a-l pune în libertate, s-ar face bine imediat". La numai 18 zile de la această declaraţie, Napoleon şi-a dat sfîrşitul ! Orice comentariu este de prisos.

Istoria simptomelor clinice ale bolii lui Napoleon poate fi reconstituită pe baza memoriilor şi jurnalelor doctorilor O'Meara şi Antommarchi, cît şi ale anturajului lui Napoleon : generalul Bertrand, generalul Gourgaud, contele Las Cases, contele Montholon şi fidelul valet Marchand. Această istorie, care ne oferă cheia bolii, a fost poate neglijată de istorici, cu excepţia lui Sten Forshufvud. Dealtfel, istoricii oficiali au considerat toate aceste scrieri, ca nişte minciuni. Iată cum sînt descrise simptomele, an cu an : Din punct de vedere medical, perioada de exil poate fi împărţită în patru faze : prima — din octombrie 1815 pînă în iunie 1817 ; a doua — pînă în noiembrie 1819 ; a treia — pînă în septembrie 1820 şi ultima se sfîrşeşte cu

moartea surghiunitului, în mai 1821. Fiecare din ele marchează o altă etapă a stării sănătății sale.

1815. Napoleon a sosit la Sfînta Elena la 17 octombrie. Se știe că sănătatea sa era bună și că după lungul voiaj se simțea de asemenea bine. Acomodîndu-se desigur foarte greu cu condițiile de viață ce i le putea oferi noua lui reședință, Napoleon nu a suferit totuși de ceva deosebit de grav. Dar la 25 noiembrie 1815, Bertrand și Gourgaud au afirmat că împăratul este bolnav. La 28 decembrie o altă criză și Las Cases notează că sănătatea împăratului se înrăutățește. Nu sînt alte detalii.

1816. Napoleon are șase crize, în lunile mai, iulie, august, septembrie, octombrie și decembrie ; ele durează fiecare circa o săptămînă. În intervalul lor se simte bine. Crizele sînt caracterizate printr-o stare generală rea, oboseală, dificultate în mers, dureri de cap, senzație de căldură, fotofobie, culoare galbenă a pielii și diaree. Napoleon a mai suferit deseori de dureri de dinți. O'Meara notează cele spuse de Napoleon : „Această tortură lentă, acest asasinat treptat este mai puțin uman decît dacă s-ar fi ordonat împușcarea mea".

1817. Crizele intermitente continuă. La 26 ianuarie, Napoleon părăsește apartamentul pentru prima dată, după două luni. Principalele crize au avut loc în luna martie (cu diaree după cum afirmă O'Meara) apoi o alta în mai și în septembrie. Simptomele sînt aceleași ca și în anul precedent cu deosebirea că cele hepatice sînt mai accentuate. Are amețeli, constipație, și la 3 octombrie se observă o mărire de volum a ficatului.

1818. În acest an sînt mai puține detalii, fiind consemnată o oarecare ameliorare. În iulie este îndepărtat O'Meara. În octombrie și în decembrie se notează dureri de cap violente, palpitații, febră, amețeli, dureri abdominale și diaree (după Bertrand).

1819. În noaptea de 16—17 ianuarie, atac sever caracterizat prin amețeli, febră, dureri în regiunea hepatică și în umărul drept. D. Stokoe este chemat și notează că o apăsare ușoară în regiunea hepatică provoacă durere intensă. În urma raportului său, dr. Stokoe este arestat de

Hudson Lowe și Napoleon în plină criză este lipsit de îngrijirea oricărui medic. Criza se termină, dar în august are loc o recidivă și Napoleon îl cere din nou pe dr. Stokoe, care nu părăsise încă insula, dar Hudson Lowe îi refuză cererea. În septembrie Antommarchi sosește și notează în jurnalul său la 23 septembrie : „paloarea feței, conjunctivele roșii-brune amestecate cu galben, pulsul 60 bătăi pe minut, ficatul mărit, dur și foarte dureros la palpat, slăbirea picioarelor, surditate". La 15 octombrie durerea în regiunea ficatului este mai intensă ca în trecut.

1820. Primele luni sînt bune, însă, la 19 iulie, Napoleon are o criză care durează 10 zile. Aceleași simptome ca și mai înainte, în plus durerea din regiunea ficatului care se propagă în umărul drept. La 18 septembrie are loc o altă criză cu îngălbenire foarte distinctă și dureri epigastrice. Alte crize la 18 octombrie, 25 octombrie și 5 noiembrie. În intervalul dintre crize starea generală nu este prea bună.

1821. Boala ia un caracter premanent și Napoleon nu părăsește camera. În ianuarie are o colică urmată de diaree ; în februarie, vomitări, senzație de arsuri și intestin, sete, dureri în stînga ; la 17 martie, febră, frisoane, dureri hepatice. Antommarchi îi administrează circa $^1/_2$ centigram de antimoniu într-o limonadă ; $^3/_4$ de oră după aceea Napoleon are vomismente intense, însoțite de dureri abdominale violente. El se tîrăște pe pămînt, aproape în agonie. La începutul lunii aprilie vomită o substanță neagră, iar la 20 aprilie se simte mai bine. Se ridică și poate lua masa cu anturajul său. La 25 aprilie are din nou vomitări cu sînge și stare de prostrație intensă. El îi spune lui Montholon : „ai milă de mine ; sînt pe sfîrșite". La 1 mai Napoleon dictează lui Montholon ultimele sale dorințe și primește împărtășania abatelui Vignoli. Puțin mai tîrziu începe să delireze și are o respirație greoaie. La 4 mai, faimosul doctor Arnott administrează, neglijînd opoziția lui Antommarchi, 50 cg de calomel, după care se instalează o stare de prostrație intensă cu mișcări convulsive urmată de agonie. O zi după aceasta, la 5 mai, orele 17,45, Napoleon își dă sfîrșitul, după ce, muribund

fiind, a mai avut puterea să-i ordone mareşalului Ney: „încă un atac..."

Autopsia lui Napoleon a avut loc la 6 mai, în circumstanţe dramatice. Ea a fost făcută în salonul Langwood, o cameră de cinci metri şi jumătate pe patru şi jumătate, ai cărei pereţi erau pictaţi în verde şi în care lumina intra pe două ferestre situate în acelaşi perete. Căldura era sufocantă, apa insuficientă în acel climat umed, corpul se descompunea repede şi un miros de putrefacţie invada camera. În această mică sală, prost aerisită erau prezente 14 persoane.

Există trei rapoarte asupra acestei autopsii. Raportul „oficial" a fost semnat de către medicii armatei şi ai marinei care erau sub ordinele lui Hudson Lowe.

Un alt raport este datorat chirurgului asistent Henry, pe care unii istorici englezi îl apreciază ; acest raport a fost scris la 2 ani după moartea lui Napoleon şi adresat lui Sir Hudson Lowe în scopul de a-i permite să se apere contra atacurilor.

Cel de al treilea raport aparţine lui Antommarchi, care a descris ceea ce a văzut fără să se lase dus de imaginaţie. El notează existenţa unei serozităţi pleurale, mărirea de volum a ficatului care era de culoare brună, cu mici pete roşiatice şi alte plăci roşii pe suprafaţa peritoneală a intestinului şi mezenterului. Despre stomac, el scrie că ar fi trebuit păstrat pentru un examen mai aprofundat, însă acest lucru a fost interzis.

Referitor la diagnostic şi la cauza decesului lui Napoleon, astăzi putem privi cu calm realitatea, nemaifiind pasiunile politice din acele timpuri. Este sigur că un diagnostic retrospectiv nu poate fi absolut, mai ales dacă ţinem seama de cunoştiinţele medicale şi anatomice din acea epocă, dar examinînd cu atenţie documentele, se poate ajunge la un grad mare de probabilitate.

Versiunea oficială a guvernului condus de lordul Liverpool este aceea că Napoleon ar fi murit de cancer ; ea nu este fondată pe constatări serioase ci este bazată doar pe raportul semnat de medicii militari, necunoscători în anatomie patologică şi supuşi ordinelor lui Hudson Lowe.

Autopsia a fost făcută în condiţii care nu permiteau un examen serios, iar un examen mai detaliat al stomacului a fost refuzat lui Antommarchi, singurul anatomopatolog care era de faţă. Stilul raportului este naiv ; aspectele clinice nu sînt cele ale unui cancer.

Otrăvit cu arsenic ?

O ipoteză care a produs senzaţie este cea, destul de nouă, a stomatologului suedez Sten Forshufvud, care afirmă că Napoleon a fost victima unei otrăviri lente cu arsenic.

De unde a apărut bănuiala ? Acest lucru se bazează pe analiza părului lui Napoleon în care s-ar fi găsit arsenic în cantităţi de 10,38 p.p.m. (părţi per milion) cînd în mod normal părul nu conţine decît 0,8 p.p.m. S-a examinat o probă mică în greutate de circa 1,72 mg ; lungimea părului era de 13 cm şi se vedea că el a fost tăiat cu briciul şi nu cu foarfeca. Părul a fost iradiat timp de 24 de ore cu

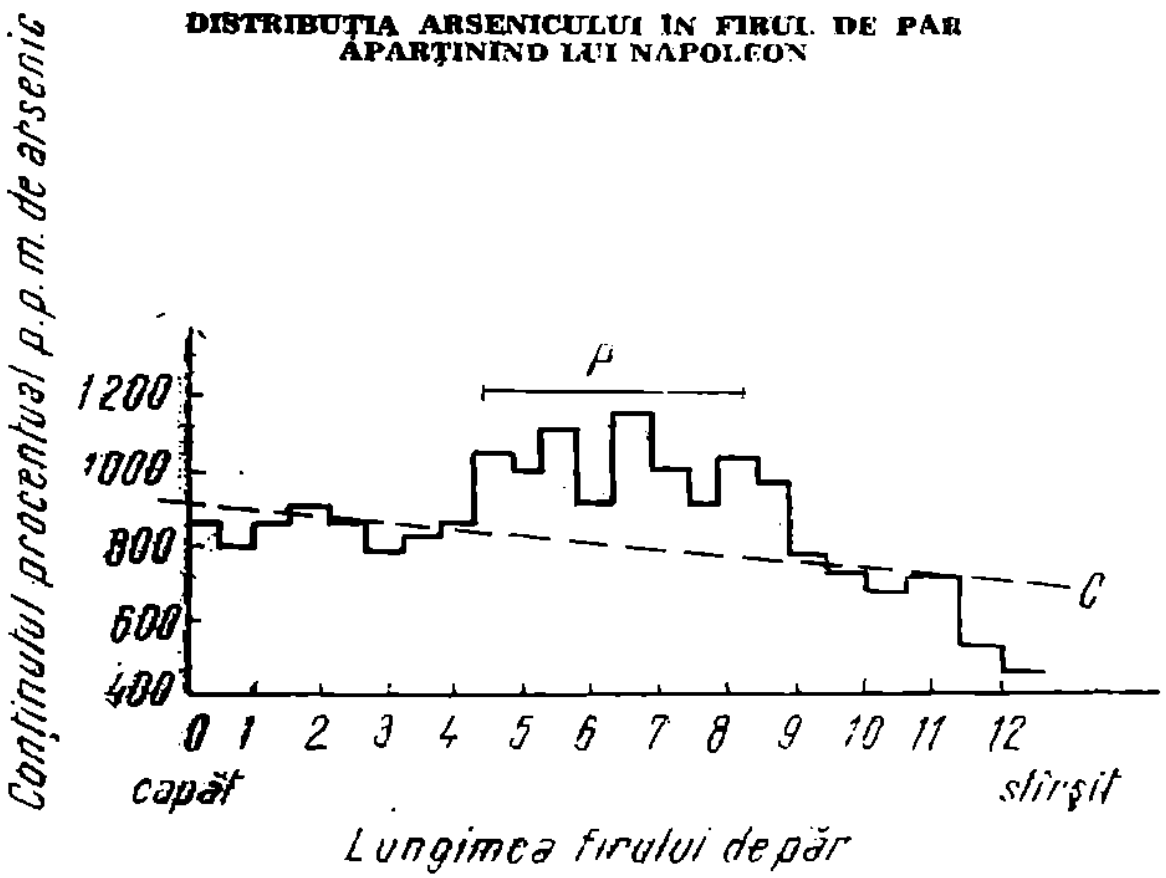

un flux de 10^{12} neutroni, într-un reactor nuclear din Harwel. În graficul din figură se prezintă distribuția activității de-a lungul firului de păr.

Linia o reprezintă conținutul normal de arsenic în păr. Regiunea cuprinsă în dreptul notației P reprezintă o depășire cu mult a normalului. Se presupune că Napoleon a fost expus circa patru luni la o administrare de arsenic, fapt pus în evidență de formarea izotopului de arsenic radioactiv în urma iradierii. Și alte probe de păr supuse acestei analize au dat un rezultat similar.

O astfel de experiență nu era posibilă pînă în prezent, întrucît părul folosit pentru analize era prea scurt.

După publicarea teoriei sale, dr. Forshufvud a primit — la data de 6 noiembrie 1961 — de la Clifford Frey, fabricant elvețian de textile din Münchwilen — o meșă de păr mai lungă decît cele cunoscute pînă în prezent, cea mai lungă măsurînd 13 cm. Părul a fost tăiat cu briciul, firele erau fixate pe o foaie de hîrtie și totul introdus într-un plic care purta următoarea inscripție : „Păr al Imortalului Împărat Napoleon". Totul era introdus într-un al doilea plic mare, pe care se puteau citi data de 8 septembrie 1839 și două adrese : „Domnului Mons-Riss, Saint Gall Elveția" și „Abram Noverraz, la Violette, lîngă Lausanne". Scrisoarea purta viza zilei următoare la Lausanne, cu o notă manuscrisă de aceeași mînă care a scris cele două adrese și care arăta : „am marea plăcere astăzi, Domnule Mons, de a vă trimite cîteva fire de păr ale împăratului Napoleon, pe care le-am luat din capul său după încetarea din viață a acestuia la 6 mai 1821".

Această meșă, rămasă în plic și deci protejată, a aparținut familiei Mons, pînă ce văduva fiului cel mic al primului cumpărător a cedat-o tatălui lui Clifford Frey. Se știe că Noverraz, elvețian din cantonul Vaud, a fost valetul de cameră devotat al lui Napoleon din anul 1809. Noverraz, după decesul lui Napoleon, l-a ras în întregime în timpul nopții pentru a împărți amintiri din părul acestuia și pentru a ușura luarea măștii mortuare a lui Napoleon. Autenticitatea acestei meșe este deci relativ sigură. Lungimea sa permite să se calculeze ce cantități de arsenic a ingerat Napoleon în fiecare an.

Arsenicul a fost localizat între centimetrul 1 și 9 al firului de păr, respectivele valori fiind : 11,07 ; 7,70 ; 4,20 ; 3,79 ; 1,06 ; 4,46 ; 5,80 ; 2,79 ; 3,44 (media corespunde la 4,91) ; el a fost dozat în două probe de păr, care au avut valorile 3,75 și 3,27 p.p.m. Menționăm că în medie, creșterea zilnică a părului de pe cap este în jurul a 0,35 mm, ceea ce înseamnă că firul de păr era crescut de circa un an de zile. Intoxicația începuse deja cu aproximativ nouă luni în urmă și a durat timp de patru luni.

După opinia medicului suedez, autorul otrăvirii ar fi fost generalul francez contele Charles de Montholon, care făcea parte din mica suită a exilatului și care nu făcuse altceva decît să execute ordinul de a-l ucide pe Napoleon, dispoziție primită de la Curtea din Paris.

Problema nu este închisă și misterul morții lui Napoleon rămîne să fie dezlegat de oamenii de știință, care vor confirma dacă acesta a fost sau nu otrăvit cu arsenic. Este o întrebare care își așteaptă răspunsul.